

**УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ**

Мр Бранко А. Милетић

СПОСОБНОСТ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ У СРПСКОМ ПРАВУ

- докторска дисертација -

Косовска Митровица, 2018. године

**UNIVERSITY OF PRISTINA
TEMPORARY SEAT IN KOSOVSKA MITROVICA
FAKULTY OF LAW**

Branko A. Miletić, LL.M

CAPACITY FOR INHERITANCE IN SERBIAN LAW

- PhD thesis -

Kosovska Mitrovica, 2018. godine

I Аутор

Име и презиме: **Бранко Милетић**

Датум и место рођења: 01.12.1960. године, Косовска Митровица

Садашње запослење: Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, референт за последипломске студије

II Докторска дисертација

Наслов: Способност за наслеђивање у српском праву

Број страница:

Број слика: 0

Број библиографских података:

Установа и место где је рад израђен: Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици - Правни факултет

Научна област (УДК):

Ментори:

III Оцена и одбрана

Датум пријаве теме:

Број одлуке и датум прихватања докторске дисертације:

Комисија за оцену подобности теме и кандидата:

Комисија за оцену докторске дисертације:

Комисија за одбрану докторске дисертације:

САДРЖАЈ

УВОД	1
ПРВИ ДЕО	8
ИСТОРИЈСКО-ПРАВНИ ОСВРТ НА РЕГУЛИСАЊЕ СПОСОБНОСТИ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ	8
Глава прва Способност наслеђивања у појединим робовласничким државама	8
Глава друга Способност наслеђивања у неким државама у средњем веку	11
2.1. Страно право	11
2.2. Домаће право	15
2.2.1. Законоправило светог Саве	15
2.2.2. Законик Стефана Душана – Душанов законик (1349. и 1354)	22
Глава трећа Способност за наслеђивање у праву појединих европских земаља	24
Глава четврта Способност за наслеђивање у српском праву	26
4.1. Српски грађански законик	26
Глава пета Способност за наслеђивање у Југославији и Републици Србији	29
5.1. Устав ФНРЈ од 31.01.1946. године	29
5.2. Закон о аграрној реформи и колонизацији	31
5.3. Закон о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији народне Републике Србије („Сл. лист ФНРЈ“ бр. 24/46)	32
5.4. Закон о заштити ауторског права од 25.05.1946. године	33
5.5. Уредба о обавезном осигурања путника на железници против несрећног случаја од 18.03.1974. године	35
5.6. Тезе за претпројекат Закона о наслеђивању	36
5.7. Савезни закон о наслеђивању из 1955. године	36
5.8. Устав СФРЈ од 07.04. 1963. године	39
5.9. Пречишћени текст Закона о наслеђивању	41
5.10. Уставни амандмани XX до XLII од 30.01.1974. године	41
5.11. Устав Југославије од 22.01.1974. године	42
5.12. Устав СР Србије од 25. 02. 1974. године	42
5.13. Закон о наслеђивању из 1974. године	43
5.14. Закон о наслеђивању из 1995. године	43

5.15. Уставна повеља државне заједнице Србије и Црне Горе	44
5.16. Устав Републике Србије из 2006. године	44
ДРУГИ ДЕО	46
УСТАВНА ГАРАНЦИЈА ПРАВА НАСЛЕЂИВАЊА	46
Глава прва	
Општа разматрања	46
1.1. Изричито гарантовање наследног права	47
1.1.1. Социјалистичке земље.....	49
1.1.2. Капиталистичке земље	50
1.2. Садржина и граница права наслеђа у Југославији.....	51
Глава друга	
Право на наслеђивање и способност за наслеђивање	55
ТРЕЋИ ДЕО	58
СПОСОБНОСТ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ	58
Глава прва	58
МАТЕРИЈАЛНОПРАВНИ УСЛОВИ ЗА СТИЦАЊЕ СПОСОБНОСТИ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ	58
1. Способност за наслеђивање	58
2. Правна природа и оправдање способности за наслеђивање	62
3. Постојање зачетка	63
4. Правно лице као наследник	66
5. Способност за наслеђивање у нашем праву	69
5.1. Савезни Закон о наслеђивању из 1955. године	69
5.2. Закон о наслеђивању Републике Србије из 1974. године	69
5.3. Закон о наслеђивању Републике Србије из 1995. године	70
6. Способност странаца за наслеђивање (реторзија)	71
7. Утврђивање и правне последице неспособности за наслеђивање	74
8. Дејство неспособности	74

ЧЕТВРТИ ДЕО.....	76
ОГРАНИЧЕЊЕ СПОСОБНОСТИ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ – РЕЛАТИВНА СПОСОБНОСТ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ	76
Глава прва	76
СПОСОБНОСТ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ И НЕДОСТОЈНОСТ.....	76
1. Појам недостојности	76
2. Разлози за наступање недостојности за наслеђивање	78
2.1. Умишљајно усмрћење оставиоца	78
2.1.1 Покушај умишљајног усмрћења оставиоца	80
2.1.2 Умишљајно усмрћење оставиоца	80
2.1.3. Нехатно усмрћење оставиоца	82
2.2. Навођење оставиоца да сачини или опозове завештање или неку његову одредбу или је у томе спречи принудом, претњом или преваром од стране наследника ...	89
2.2.1. Претња	89
2.2.2. Принуда	91
2.2.3. Превара	92
2.3. Спречавање оставиоцеве последње воље уништењем или сакривањем или фалсификовањем завештања	94
2.4. Теже огрешење о законску обавезу издржавања	97
2.5. Ускраћивање нужне помоћи	102
2.6. Избегавање законске обавезе одбране земље	107
3. Престанак недостојности	119
3.1. Опрштај недостојности од стране завештаоца	119
3.2. Утврђивање недостојности од стране суда	120
4. Дејство недостојности	121
ПЕТИ ДЕО	123
ОСТАЛИ РАЗЛОЗИ РЕЛАТИВНЕ СПОСОБНОСТИ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ	123
Глава прва	123
СПОСОБНОСТ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ КОД РЕДУКЦИЈЕ НАСЛЕДНИХ РЕДОВА	123
Глава друга	129
СПОСОБНОСТ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ СУПРУЖНИКА	129

1. Материјалноправни услови за наступање немогућности наслеђивања од стране преживелог супружника	134
1.1. Споразумни развод брака	134
1.2. Случајеви када је оставилац поднео тужбу за развод брака а после његове смрти се утврди да је тужба основана	135
1.3. Случајеви када је брак са оставиоцем поништен после оставиоцеве смрти, а из разлога који су другом супружнику били познати у тренутку закључења брака	139
1.4. Случајеви када је заједница са оставиоцем била трајно престала његовом кривицом или у споразуму са оставиоцем	146
1.5. Поступак суда при утврђивању разлога за губитак наследног права супружника ...	150
2. Материјалноправни аспекти супружничког губитка наследног дела...	152
а) Наследноправне последице губитка супружничког наследног дела	152
б) Стварноправна дејства смањења супружничког наследног дела	153
в) Губитак права на наслеђивање предмета домаћинства	154
2.1. Губитак права наслеђивања преживелог супружника као наследника по основу завештања	154
2.2. Разлози развода брака у судској пракси за немогућност наслеђивања ..	157
3. Способност наслеђивања код партнерске (ванбрачне) заједнице	161
3.1. Положај ванбрачног партнера код законског наслеђивања	161
3.2. Положај ванбрачног парнера код завештајног наслеђивања	162
3.3. Положај ванбрачног партнера у ЗОН-у РС	162
Глава трећа	165
СПОСОБНОСТ НАСЛЕЂИВАЊА КОД РАЗБАШТИЊЕЊА	165
1. Способност за наслеђивање код искључења	165
2. Способност за наслеђивање код лишења	168
Глава четврта	170
СПОСОБНОСТ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ КОД ПОСТОЈАЊА УГОВОРА ...	170
1. Појам	170
2. Наше право	170
Глава пета	174
СПОСОБНОСТ НАСЛЕЂИВАЊА НАСЛЕДНИКА ПОСТАВЉЕНИХ ПОД УСЛОВОМ И РОКОМ	174
1. Наследничка заједница и наследници постављени под условом и роком	180
1.1. Стање до истека рока, односно испуњења услова	180
1.2. Стање након истека рока односно испуњења услова	182
Глава шеста	184
СПОСОБНОСТ НАСЛЕЂИВАЊА ЗБОГ ИСТЕКА РОКА ДА СЕ ЗАХТЕВА	184

НАСЛЕЂЕ	
1. О застарелости захтева	184
2. Незастарелост захтева	185
Глава седма	187
СПОСОБНОСТ НАСЛЕЂИВАЊА ПРАВА НА АКЦИЈЕ	187
Глава осма	189
СПОСОБНОСТ НАСЛЕЂИВАЊА КОД ОДРИЦАЊА ПРЕТКА ОД НАСЛЕЂА	189
Глава девета	191
СПОСОБНОСТ НАСЛЕЂИВАЊА НАКНАДЕ НЕМАТЕРИЈАЛНЕ ШТЕТЕ ...	191
Глава десета	200
СПОСОБНОСТ НАСЛЕЂИВАЊА АДОПТИВНОГ СРОДНИКА	200
1. Савремене концепције	200
2. Наслеђивање грађанских сродника по нашем праву	201
2.1. Наследна права код потпуног усвојења	201
2.1.1. Усвојеник из потпуног усвојења	201
2.1.2. Усвојилац из потпуног усвојења	201
2.2. Наслеђивање код непотпуног усвојења	202
2.2.1. Усвојеник из непотпуног усвојења	202
2.2.2. Усвојилац из непотпуног усвојења	202
Глава једанаеста	205
СПОСОБНОСТ НАСЛЕЂИВАЊА ПРАВА НА ПЕНЗИЈУ	205
Глава дванаеста	207
НЕМОГУЋНОСТ НАСЛЕЂИВАЊА ИСТОПОЛНИХ ПАРТНЕРА У НАШЕМ ПРАВУ	207
ЗАКЉУЧАК	213
СКРАЋЕНИЦЕ	222
ОСНОВНА ЛИТЕРАТУРА	223
ЛИТЕРАТУРА	237

САЖЕТАК

Способност за наслеђивање представља правним поретком признату могућност физичком или правном лицу да се у одређеној земљи појави у улози универзалног или сингуларног сукцесора.

Способност за наслеђивање је правило, а неспособност за наслеђивање изузетак од тог правила. Она представља неку врсту награде којом држава награђује све држављане који су се понашали у складу са правним и моралним нормама одређеног друштва. Немогућност наслеђивања је нека врста цивилне казне, која погађа наследника који се понашао супротно правним и моралним нормама одређеног друштва.

Гарантовање наследног права у Уставу даје наследницима иста овлашћења која је имао њихов предак кога наслеђују. Могуће је и посредно уставно гарантовање права наслеђа преко уставног гарантовања приватне својине.

Способност за наслеђивање се претпоставља, док неспособност утврђује суд. Утврђивање неспособности неког лица је строго личног карактера. Код неспособности лица за наслеђивање важи претпоставка да је оно умрло пре оставиоца и примењују се правила представљања или прираштаја.

Постојеће решење у Закону о наслеђивању из 1995. године, обезбеђује приватноправни карактер наслеђивања тиме што предвиђа релативно широк круг законских наследника као и могућност да оставилац путем завештања располаже својом имовином.

У овој расправи покушали смо да размотримо нека од бројних питања код способности за наслеђивање: положај супружника и ванбрачних партнера, лишење и искључење из наслеђа, утицај закључења уговора о доживотном издржавању, уговора о уступању и расподеле имовине за живота и уговора о наслеђивању, наслеђивање под условом и роком, застарелост права на захтевања заоставштине, наслеђивање права на акције, одрицање претка од права наслеђа, наслеђивање пензије оставиоца и наслеђивање истополних партнера. Разматрање института способности за наслеђивање *de lege lata* и *de lege ferenda*.

Кључне речи: Способност за наслеђивање, неспособност за наслеђивање, недостојност за наслеђивање, лишење из наслеђа, искључење из наслеђа, законски и завештајни наследници.

SUMMARY

Inheritance entitlement represents a possibility that the legal system provides to a physical and legal entity allowing it to play a role of an universal or singular heir in certain state.

The Inheritance entitlement is a rule, whereas inability to inherit is an exception from the rule. It represents a kind of reward that a state awards to all citizens who behave in accordance with legal and moral norms of a certain society. Incompetence to inherit is a kind of punishment that affects a successor who has behaved contrary to legal and moral norms of a certain society.

Inheritance rights guaranteed by the Constitution provides the heirs the same endorsements which their predecessor had had. Indirect Constitutional safeguards for rights to inheritance are possible through Constitutional safeguards on private property rights.

The Inheritance entitlement is assumed, whereas inheritance inability is to be determined by a court. Determination of inability of a certain person is strictly of personal character. With regards to a person unable to inherit, it is assumed that the person had died before the decedent and the rules on representation and growth are applied.

The existing solution prescribed in the Law on Inheritance from 1995, provides a private-legal character of inheritance, since it stipulates relatively wide of legal heirs, as well as a possibility that decedent uses bequeath to manage his property.

This study has tried to discuss some of numerous issues regarding entitlement for inheritance: status of spouses and extra-marital partners, deprivation and exclusion from inheritance, impact of lifelong maintenance and care contracts, cession contracts and distribution of property during life and contracts on inheritance, inheritance under terms and deadlines, obsolete claim for right to inheritance, inheritance of rights on stocks, renouncement of right to inheritance, inheritance of the right on non-financial damage, inheritance of adopted relatives, inheritance of decedent's pension and rights of same-sex partners to inherit. Consideration of ability to inherit *de lege lata* and *de lege ferenda*.

Key words: *inheritance entitlement, inability to inherit, incompetence to inherit, deprivation from inheritance, exclusion from inheritance, legal and bequeath heirs.*

У В О Д

Наслеђивање, као правни институт, настаје и производи дејство после смрти физичког лица, а огледа се у ступању наследника у имовинскоправне односе умрлог лица који су постојали у време смрти тог лица.

У старом Риму наслеђивање је сматрано продужетком оставиоачеве личности.¹

У правној теорији постоји мишљење да свако физичко лице као природно, органско створење има ограничен физички живот, али та лица не ишчезавају и правно, него се њихова правна личност продужава у лицима његових наследника,² односно оним лицима која примају њихову заоставштину.

Данас у нашој правној науци преовладава мишљење да „наслеђивање има имовински карактер и најчешће се означава као следовање у правне односе умрлог, као прелаз имовине на друга лица, као ступање у нечија права услед смрти“,³ односно као пренос заоставштине умрлог на његове наследнике.⁴

Права, обавезе, правна стања и правне моћи, подобне су за наслеђивање (заоставштина) и прелазе на друге субјекте (наследнике) моментом отварања наслеђа тога лица, по правилу путем универзалне сукцесије, а изузетно путем сингуларне сукцесије. Почев од настанка државе, могућност наслеђивања претка био је правни институт, којим је држава обавезивала своје грађане на лојалност према истој држави. Она је била гарант да ће непокретну и покретну имовину оставиоца, која се налази на територији те државе, наследити његови законски, завештајни (тестаментални) или уговорни наследници.

Под законским наслеђивањем подразумевају се сви случајеви када наследника закон одређује непосредно, а на основу тачно одређених чињеница. Ова материја је регулисана кроз редовно наслеђивање, нужно наслеђивање и одредбама о добрима без наследника.

¹ „Heres et defunctus una eademque persona utantur.“ (Ulpian, D. 37, 1)

² М. Ж. Перић, *Наследно право*, [б. и.], Београд, 1920, стр. 7.

³ Л. Марковић, *Наследно право*, Штампарија „Дом“, Београд, 1930, стр. 1.

⁴ Б. Благојевић – О. Антић, *Наследно право*, Номос, Београд, 1991. стр. 3. Такође: О. Антић – З. Бабиновац, *Коментар закона о наслеђивању*, Номос, Београд, 1996, стр. 7.

Свака држава, одређивањем ужег или ширег круга законских наследника, спроводи своју наследноправну политику, тим пре што је последњи наследник држава, по чијем се закону расправља заоставштина и спроводи оставински поступак. Ограничавањем броја наследних редова, држава као једини и искључиви (последњи) наследник омогућава бржи прелазак из приватне својине у државну својину.

Пре XII века нема поузданих писаних података како су били регулисани наследноправни односи у Србији. У правној теорији, с обзиром на то да се у домаћој литератури не помињу писани извори, преовлађује мишљење да „има елемената да се пренос заоставштине са умрлог на друга лица вршио по обичајним правилима“. Ово делом потврђује и чињеница да је реч о периоду који карактерише релативно низак ниво у развоју друштвено-економских односа, постојање својине племенско-породичног карактера и недовољна класна издиференцираност тадашњег српског друштва.⁵

Почев од XII века па надаље, у Србији наследноправни односи били су регулисани Законоправилем Светог Саве (Светосавски номоканон) из 1219. године.⁶

У Душановм законнику (1349. и 1354) регулисано је наслеђивање баштине властелина, али не и наслеђивање баштине зависног становништва, што пак значи да је наслеђивање зависног становништва зависило од воље властелина.⁷

У Српском грађанском законнику из 1844. године способност наслеђивања одређена је неравноправним наследноправним положајем мушких и женских наследника, где постоји приоритет мушке у односу на женску лозу у наслеђивању, неравноправним положајем брачних и ванбрачних сродника, као и начелном немогућношћу наслеђивања супружника у својину, већ само на плодуюживање одређеног дела заоставштине.

У периоду пре доношења Савезног закона о наслеђивању из 1955. године⁸, Законом о аграрној реформи и колонизацији⁹ прописано је ограничење располагања колонијстичким земљиштем.

⁵ Н. Стојановић, „Историјски осврт на регулисање наследно-правних односа“, у зборнику: *Грађанска кодификација*, св. 1, Правни факултет – Центар за публикацију, Ниш, 2002, стр. 111.

⁶ М. Петровић, „Историјско-правни значај Законоправила светог Саве“, *Гласник права Правног факултета у Крагујевцу* (Крагујевац), бр. 2 (1983), стр. 20-21.

⁷ Л. Урошевић, *Правосуђе и писано право у средњовековној Србији у светлости данашњег писаног права*, Штампарија „Давидовић“, Београд, 1939, стр. 137-138.

⁸ *Службени лист ФНРЈ*, бр. 20 од 11. маја 1955.

Законом о наслеђивању из 1955. године, ограничено је располагање пољопривредним земљиштем изнад прописаног максимума, услед постојеће економске ситуације и социјалистичког друштвеног уређења наше земље. У том периоду најчешће се наслеђивало по закону, а ређе по завештању (тестаменту), због приоритета друштвене својине у односу на приватну својину. Наследници нису могли стицати имовину у већем обиму од законом прописаног максимума.

О способности за наслеђивање у нашој литератури има врло мало самосталних научних или стручних радова, у којима би детаљно био обрађен овај наследноправни институт.

Способност за наслеђивање, према преовладајућем мишљењу у правној теорији, представља „правним поретком признату могућност правном субјекту (физичком или правном лицу) да се у одређеној земљи појави у улози универзалног или сингуларног сукцесора“.¹⁰ У теорији има и сличних формулација да се „под способношћу за наслеђивање разуме својство лица (физичког или правног) да може наслеђивањем стећи имовину, ствари и права умрле особе.“¹¹

Способност за наслеђивање и правна способност лица, које се стичу рођењем а престају смрћу, преклапају се.¹² Међутим, постоји очигледна разлика између њих. Правна способност се стиче рођењем и престаје смрћу неког физичког лица (изузетак је зачетак физичког лица и правно лице у оснивању), док способност за наслеђивање зависи од тога да ли је правним поретком једне земље признато право неком лицу (физичком или правном) да се у тој држави појави као наследник.

Код способности за наслеђивање није од значаја да ли је наследник пословно способан или није, јер су и пословно неспособна лица способна да наследе, с тим што их у оставинском поступку морају заступати њихови законски заступници или старатељи. Постојање способности за наслеђивање у једној држави даје могућност правном субјекту да може наследити сваког оставиоца. Неспособност за наслеђивање не даје могућност правном субјекту да наследи никога.

⁹ Закон о Аграрној реформи и колонизацији (*Службени лист ДФ Југославије* од 28. августа 1945).

¹⁰ О. Антић – З. Балиновац, нав. д., *Номос*, Београд, 1996, стр. 102-103.

¹¹ М. Креч – Ђ. Павић, *Коментар закона о наслеђивању (са судском праксом)*, Народне новине, Загреб, 1964, стр. 417-418.

¹² В. Тодоровић – Р. Кулић, *Наследно право и ванпарнични поступак у пракси*, Службени гласник, Београд, 1996, стр. 29.

Иако су неспособност за наслеђивање и недостојност за наслеђивање слични институти због њихове јавноправне компоненте, тј. на основу околности да су установе јавног поретка, њих треба међусобно разликовати. Њихове правне последице наступају по закону и ту се исцрпљује сличност. Неспособност за наслеђивање цени се апстрактно у односу на све оставиоце, а недостојност само у односу на тачно одређеног оставиоца. Утврђивање способности за наслеђивање увек претходи утврђивању достојности за наслеђивање. Наиме, онај ко је способан за наслеђивање може бити достојан или недостојан за наслеђивање. Уколико је неко неспособан за наслеђивање онда се питање достојности или недостојности не поставља. Недостојност наступа по сили закона и разликује се од разбаштињења из наредства (искључења или лишења на нужном делу), а које настаје искључиво изјавом оставиоачеве воље која се мора дати у облику потребном за завештање.¹³ Недостојан наследник не може наследити тачно одређеног оставиоца а све остале може, што представља разлику недостојности од неспособности за наслеђивање, имајући у виду чињеницу да неспособан наследник не може никога да наследи.

Физичка лица способна су за наслеђивање само ако су у животу или су зачета у тренутку отварања наследства, под условом да се роде жива.¹⁴

Способност за наслеђивање, тј. испуњење услова потребних за стицање способности за наслеђивање (физичко постојање у моменту делације), подједнако вреди за завештајно и за законско наслеђивање. У погледу способности за наслеђивање код физичких лица нема разлика с обзиром на основ позивања на наследство.

У погледу способности за наслеђивање правних лица, до доношења Закона о наслеђивању Републике Србије из 1995. године, ова способност је била ограничена само на завештајно наслеђивање,¹⁵ будући да законско наследно право припада само сродницима и супружнику оставиоца,¹⁶ па га правна лица не могу имати. Из овога би произишло, аналогно способности физичких лица, да су правна лица увек подобна за завештајно наслеђивање чим постоје, тј. одмах када су основана, што није случај код физичких лица који имају способност за наслеђивање само ако су жива (или зачета) у тренутку отварања наследства. Правна лица су, до доношења Закона о наслеђивању из

¹³ Чл. 61. и 62. ЗОН-а.

¹⁴ Чл. 3. ЗОН-а

¹⁵ Чл. 3. СЗОН-а из 1955.

¹⁶ Чл. 9. и 10. СЗОН-а.

1995. године, могла да наследе само на основу завештања (тестаментa). Након доношења овог закона правна лица, у овом случају Република Србија, могу да наследе и на основу закона.

До учешћа Републике Србије у поступку расправљања заоставштине, у својству последњег законског наследника – универзалног сукцесора, у пракси може доћи у следећим случајевима:

1. Када оставилац нема ни једног преживелог законског наследника из других законских редова а није сачинио завештање;
2. Када оставилац има преживелих законских наследника, али се исти одрекну наслеђа које им по закону припада, или су недостојни да наследе;
3. Када оставилац нема других законских наследника, а сачинио је пуноважно завештање којим је само делимично располагао имовином за случај смрти;
4. Када оставилац нема других законских наследника, а сачинио је завештање, којим је располагао целокупном заоставштином, при чему је исто правоснажно поништено, односно чија је непуноважност – ништавост правоснажно утврђена у поступку пред судом, у самом оставинском или парничном поступку;
5. Када оставилац нема других законских наследника, а сачинио је завештање којим је располагао целокупном заоставштином, а завештајни наследник се одрекне наслеђа које му по завештању припада.

Република Србија може бити наследник и по завештајном основу наслеђивања, било у случају да оставила изричито завешта своју имовину или њен део Републици Србији, било да завештањем располаже за случај смрти у корист неког корисника средстава у друштвеној својини .

Када је Република Србија као последњи законски наследник позвана на наслеђе, она се на основу чл. 21, ст. 2. Закона о наслеђивању не може одрећи наслеђа, а имовина коју она наследи постаје државна имовина.

Способност за наслеђивање правних лица може бити проширена и на случајеве када се правним лицима признаје способност за стицање имовине наслеђивањем, док још нису основана, или се још налазе у фази оснивања или конституисања. Тај случај постоји код наслеђивања заоставштине коју је оставилац наменио за оснивање неког правног лица – задужбине, с тим што ће задужбина настати, тј. стећи својство правног лица, када добије одобрење надлежног органа.

Физичка лица могу бити релативно способна за наслеђивање одређеног оставиоца и поред тога што имају општу правну способност, дакле способност за наслеђивање. Релативна способност за наслеђивање у односу на одређеног оставиоца постоји само ако је физичко лице искључено из наследства или ако је лишено нужног дела у корист потомака. О овоме морају постојати одредбе у завештању завештаоца, а под условом да завешталац није накнадно опростио потенцијалном наследнику разлог недостојности.

У свим наведеним случајевима релативна неспособност за наслеђивање, која постоји према одређеном оставиоцу, не спречава наследника да може у исто време наследити неког другог оставиоца, у односу на којег нису испуњене претпоставке за постојање релативне неспособности.

Разлози за ограничење способности за наслеђивање били су различите природе: религија, пол, припадност владајућој или потчињеној класи, обезбеђење лозе кроз мушке наследнике и сл.

Способност за наслеђивање је правило, а неспособност за наслеђивање изузетак од тог правила. Немогућност наслеђивања је нека врста цивилне казне, која погађа наследника који се понашао супротно правним и моралним нормама одређеног друштва. Она погађа тачно одређеног наследника и не односи се на његове потомке и друге наследнике. Неспособност за наслеђивање има за последицу да наследник не може наследити оставиоца, ни по завештању ни по закону. Ако се неспособност наслеђивања односи на недостојност, такав наследник не може стећи ни предмете домаћинства, али ово не погађа његове потомке.

Нова решења у Закону о наслеђивању из 1995. године,¹⁷ као и актуелност теме и наведеног института, били су неки од разлога због којих је овај проблем изабран за тему докторске дисертације.

Обради ове теме приступили смо са циљем да укажемо на социјални и правни значај института способности за наслеђивање. Сврха истраживања била је и анализа овог мало обрађеног правног феномена. Затим, утврђивање како је способност за наслеђивања била регулисана у закону и како је то примењивано у пракси, те да се истакне актуелна потреба за новим решењима или евентуалном допуном постојећих. Циљ овог рада биће и давање одговора на извесна питања теоријске и практичне

¹⁷ *Службени гласник РС*, бр. 46/1995. – До ступања на снагу овог закона у Републици Србији био је примењиван Закон о наслеђивању из 1974. године (*Сл. гласник СРС*, бр. 52/1974, 1/1980 и 25/1982).

природе, као што су нпр. улога државе у регулисању способности за наслеђивање, положај наследника коме је онемогућено наслеђивање по закону и сл.

За реализацију предочених циљева у току рада на докторској дисертацији, поред општих научних метода примерених предмету истраживања, коришћена су и поједине посебне научне методе: историјско-правна, нормативно-правна, дескриптивна, упоредноправна и правнодогматска метода.

Структуру докторске дисертације чине, поред увода, пет делова, закључно разматрање и списак коришћене и консултоване литературе.

Први део обрађује историјско-правни осврт на способност за наслеђивање.

Други део говори о уставној гаранцији права наслеђивања и способности за наслеђивање

Трећи део обрађује способности за наслеђивање.

Четврти део обрађује ограничење способности за наслеђивање – релативну неспособност за наслеђивање.

Пети део обрађује остале разноврсне релативне способности за наслеђивање: способност за наслеђивање редукијом наследних редова, способност за наслеђивање супружника, способност за наслеђивање код разбаштињења, способност за наслеђивање код постојања наследноправних уговора, способност за наслеђивање код постојања наследничке заједнице и код наследника постављених под условом и роком, способност за наслеђивање због истека рока да се тражи наслеђе, способност наслеђивања права на акције, способност наслеђивања код одрицања претка од наслеђа, способност за наслеђивање код наслеђивања нематеријалне штете, способност за наслеђивање адоптивних сродника, способност наслеђивања права на пензију и способност наслеђивања истополних партнера у нашем праву.

У закључним разматрањима сумирани су резултати истраживања и дати предлози *de lege ferenda*.

ПРВИ ДЕО

ИСТОРИЈСКО-ПРАВНИ ОСВРТ НА РЕГУЛИСАЊЕ СПОСОБНОСТИ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ

Наслеђивање можемо посматрати као друштвену појаву и као правну творевину. Корене наслеђивања налазимо још у првобитној људској заједници, где се наслеђивање везује за пренос добара са претка на његове потомке (одећа, оружје, накит и сл.).¹⁸

О појави наслеђивања као правне творевине, можемо говорити много касније, у периоду настанка приватне својине, односно од увођења средстава за њено очување појавом првих држава.

Наслеђивање претка је правило а немогућност наслеђивања је изузетак. У једном случају немогућност наслеђивања прописује држава штитећи себе и своје држављане, а у другом држава то право даје својим држављанима да они, сходно личним односима и осећајима, право наслеђивања ограниче или ускрате својим наследницима.

Глава прва

Способност наслеђивања у појединим робовласничким државама

У архаичним кодификацијама робовласничких држава, установа наслеђивања, регулисана је са малим бројем одредаба које су класног карактера и искључиво казуистичке природе.¹⁹

¹⁸ Ф. Енгелс, *Порекло породице, приватне својине и државе*, прев. М. Савић, Култура, Београд, 1967. стр. 59. – Одећа и обућа умрлог, оружје, накит и сл. прелазе на сроднике умрлог по мајци.

¹⁹ Чл. 150. и чл. 165-184. Хамурабијевог законика из XVIII в. пре н. е. (М. Вишић, *Законици древне Месопотаније*, Београд, 1985. стр. 115-118) и колумне бр. III-IX Гортинског законика из V в. пре н. е. (Љ. Кандић, *Одабрани извори из опште историје државе и права*, Савремена администрација, Београд, 1979, стр. 75-79).

Хамурабијев и Гортински законик садржи већи број одредби о наслеђивању, док нпр. доступни фрагменти Ур-Намуовог законика (XX в. пре н. е.), Билалмов законик (XX в. пре н. е.) и Хетитског законика (XV-XIV в. пре н. е.) не садрже одредбе о наслеђивању, а Закон дванаест таблица (V в. пре н. е.) установи наслеђивања посвећује део V таблице са неколико правила.²⁰

Намера кодификатора старог века имала је за полазну основу породицу, сродство, брак и усвојење.

Наследноправна решења дата у кодексима робовласничких држава углавном су посвећена законском наслеђивању. Тек у римском праву – Закон дванаест таблица истиче у први план тестамент као основ позивања на наслеђе.

Већина правних система старог века као одлучну чињеницу за наслеђивање узимају крвно брачно сродство, уз изузетак римског права, где све до пред крај републике, већи значај има агнатско сродство.²¹

У египатском²² и гортинском²³ праву сви потомци у начелу, изједначени су у наслеђивању, без обзира на пол.

У атинском праву и првим фазама развоја римског права²⁴ мушки десцеденти имају приоритет у стицању наслеђа, јер се они сматрају сувласницима очеве имовине. У недостатку мушких наследника заоставшина може да припадне и женским потомцима али, по правилу, само на уживање.²⁵

Хамурабијев закон не садржи податке о наследноправном положају женских потомака, у случајевима када мушки потомци наслеђују очеву заоставштину. У чл. 178-182. говори се само о праву ћерке – свештенице у храму на уживање одређеног дела заоставштине. У правној теорији постоји претпоставка да су ћерке искључиване из

²⁰ Н. Стојановић, нав. д., стр. 105-117.

²¹ С. Аврамовић, *Еволуција слободе тестирања у античком грчком праву* (докторска дисертација), Београд, 1981, стр. 372.

²² С. Шаркић, *Опита историја државе и права*, Драганић, Београд, 1999, стр. 49.

²³ Вид. колумне бр. IV и V Гортинског законика.

²⁴ Д. Стојчевић, *Римско приватно право*, Савремена администрација, Београд, 1985, стр. 208-209. Такође: О. Станојевић, *Римско право*, Службени лист СРЈ, Београд, 1986, стр. 208-209.

²⁵ Као пример наводи се установа ћерке наследнице (epiklerat) која је у државама античке Грчке служила само за прелазак породичне имовине са деде на унука, а у циљу продужења породичне религије у породици.

наслеђа због мираза (šeriktu) који јој је дат од стране оца или брата приликом удаје, а што делом индиректно потврђују и прописи из чл. 183. и чл. 184. Законика.²⁶

У односу на сроднике по мајчиној лози приоритет су имали сродници по оцу тако да се може рећи да у том погледу постоји дискриминација женског пола.²⁷

Супружник (жена) начелно нема право да наслеђује у својину. Међутим, Јустинијан ту чини изузетак дозвољавајући и супружнику да наслеђују као последњи законски наследник.²⁸

Из наведеног произилази да су у египатском и гортинском праву, у начелу, сви потомци изједначени без обзира на пол. Приоритет у стицању наслеђа у атинском праву и у почетку развоја римског права, имали су мушки потомци. Разлог за ово било је схватање да су мушки потомци сувласници очеве имовине. Синови су настављали породицу, презиме и породичну имовину и њима је припадала породична имовина са жељом да је сваки наредни потомак увећа и преда својим потомцима. У Хамурабијевом законнику прописано је да само мушки наследници наслеђују очеву заоставштину, док су ћерке искључиване из наслеђа због мираза, који им је дат приликом удаје од оца или брата. Приоритет наслеђивања имали су припадници очеве лозе, тако да постоји очигледна дискриминација женског пола. Супруга оставиоца начелно нема право да наслеђује у својину. Међутим, Јустинијан ту чини изузетак и дозвољава супрузи да наследи свог супруга као последњи наследник.

²⁶ Чл. 178. Хамурабијевог законика прописује: „Ако је посвећеници или јавној женској њен отац дао шерикту и о томе издао исправу, али у исправу није означено да оно што после ње остане може дати коме хоће, и даље јој оставио да ради по својој вољи, кад по том отац умре, њено поље и њену башту добиће њена браћа, а према вредностима њеног дела даће јој жита, зејтина, вуне и задовољиће је, ако јој браћа према вредности њеног дела не даду жита, зејтина и вуне, не задовоље је, она ће поље и башту дати обрађивачу, који јој се допада, и тај ће је издржавати. Поље и башту и све што јој је отац дао уживаће докле живи, али не може продати ни другом уступити: њен дечији део припада њеној браћи.“ Надаље, вид. чл. 179-182. Вид. и чл. 183: „Ако отац својој кћери од конкубине да šeriktu, и кћер уда, и о томе јој да исправу, кад по том отац умре, она неће имати удела у очевој заоставштини“; као и чл. 184: „Ако неко својој кћери од конкубине не да шерикту и не уда је, кад отац умре, њена браћа даће јој šeriktu, према очевој имовини и удаће је“.

²⁷ Чл. 171. Хамурабијевог законика: „Али ако отац за свога живота деци, коју је робиња (слушкиња) родила, није рекао: 'моја деца', кад отац умре, деца робиње неће делити са децом супруге, али ће робиња и њена деца бити слободни, деца супруге не могу рекламирати ропство робињине деце; супруга ће узети своју šeriktu и своју pudunu, коју јој је муж прописао, и она ће остати у кући свога мужа, докле живи, уживаће их, за новац их неће моћи продати, после ње, припадају њеној деци.“

²⁸ Д. Стојчевић, нав. д., стр. 313-314.

Глава друга

Способност наслеђивања у неким државама у средњем веку

2.1 Страно право

Салијски законик (V в.) садржи мањи број штурих правила о наслеђивањима.²⁹ Коран³⁰ и Шира правда³¹ се управо разликују бројношћу одредаба из домена наследног права.

Компаративном анализом наследноправних прописа садржаних у кодексима патримонијалних држава, може се уочити правна неједнакост у наследноправном положају припадника владајуће и потчињене класа. Уочавају се и ограничења у располагању имовином за случај смрти кроз примену примогенитуре, мајоритета, сениората и јуниората.³²

²⁹ Чл. XLVI и чл. LIX Салијског законика. Нав. према: Љ. Кандић, нав. д., стр. 124-125 и стр. 130.

³⁰ Ајете бр. 241, II глава, ајете бр. 8-15, 37, 175 у IV глави, ајете бр. 105-107 V главе Корана. Нав. према С. Јасић, *Закони старог и средњег вијека*, Београд, 1968. стр. 94, 98-99, 101-102, 104.

³¹ Нав. према: Д. Николић, *Древноруско словенско право*, Службени лист СРЈ, Београд, 2000. стр. 221-223.

³² Примогенитура је устаљена традиција наследства где прворођенче има предност у наслеђивању. Постоје агнатичка примогенитура, примогенитура мушке преференце, апсолутна и матрилинеарна примогенитура. Агнатичка примогенитура или патрилинеарна примогенитура (врста мушке примогенитуре) је наследство по најстаријем мушком детету. Мушка примогенитура дешава се у најмање два позната система: агнатичка примогенитура и квазисаличка сукцесија. Само мушкарци могу ступити на трон. Жене не наслеђују, нити наслеђују њихови потомци. Некада најраспротањенија, данас се користи у Лихтенштајну, Луксембургу, Јордану итд. Примогенитура мушке преференције фаворизује најстарије мушко дете, али женско дете може наследити уколико монарх нема преживелог сина. Назив агнатичко-когнатичка примогенитура користи се са истим значењем. Ова врста наследства важи, на пример, у данској и британској монархији. У прошлости се углавном користила само на британском острву и на пиринејском полуострву. Апсолутна примогенитура, једнака или линеарна примогенитура представља наслеђивање где најстарије дете има приоритет, без обзира на пол. Данас се користи и назив пуна когнатичка примогенитура. Неке монархије су преузеле ову врсту наследства крајем XX века. Шведска је усвојила апсолутну примогенитуру 1980. године. Касније је неколико монархија следило пример Шведске и то: Белгија, Холандија, Норвешка и Данска. Матрилинеарна примогенитура, коју није примењивала ниједна европска монархија, представља ову врсту наследства где се мушко дете потпуно искључује. Нека племена у Африци примењују матрилинеарну примогенитуру. Види: <https://sr.wikipedia>.

Код ранофеудалних држава разликује се законско и тестаментално наслеђивање. Право Салијских Франака не садржи одредбе о завештању као једностраном правном послу *mortis causa*. Изузетак чини Салијски законик (чл. XLVI) који познаје установу афотомие, с чијом се применом могло утицати на правила законског наслеђивања.

Византијско право не прави разлике у наслеђивању наследника мушког и женског пола.

Шеријатско право дискриминише у величини наследног дела мушке и женске деце и супружника.

Извори исламског наследног права су : Куран – који је дао основу за установу завештања/тестамент (*wasijjet*), као обавезу сваког верника којем се ближи смрт да сачини завештање. Куран је прецизирао наследне делове одређених наследника: то су, углавном, женски наследници који су били запостављени у предисламском периоду. Сунет посланика (његове речи и дела): сунет је потврдио право предисламских наследника (агната – сродника по мушкој линији) на наслеђивање. Дефинисао је апсолутне забране за наслеђивање (нпр. убица не наслеђује). Сунет је прецизирао наследни део нане ($\frac{1}{6}$), те да се тестамент не може сачинити у корист наследника (нема тестамент наследнику – хадис). Консензус асхаба (*idžma' us-sahabe*): асхаби су постигли једногласан став да деда долази на место оца као наследник ако отац није жив.

Исламска правна наука – фикх (настао након периода асхаба). Фикх је систематизовао правила о наслеђивању до краја I века по Хиџри (VII в. н. е.), дефинисао претпоставке и препреке за наслеђивање и усавршио математичка правила како поделити заоставштину.

Да бисмо разумели природу исламског наследног права, треба разумети основе предисламских обичаја по питању наследног права. Предисламски Арапи имају два облика наслеђивања: крвно сродство и уговор.

У случају крвног сродства могли су наслеђивати само пунолетни мушки агнати (сродници по мушкој линији). Из наследства су биле искључене жене, когнати (сродници по женској линији) и малолетна мушка лица. Чак и отац би био искључен из наследства уколико му је син жив. Наслеђивање по уговору је могуће на два начина. Први је уговор о братимљењу који подразумева да се два човека договоре да ће се

org/w/indeks.php?title=Primogenitura&oldid=12429970. Такође: Ф. Енгелс, *Порекло породице, приватног власништва и државе*. Дела, том XVI, Загреб, 1945, стр. 138-139.

међусобно помагати, штитити, ако један од њих почини злочин, други ће за њега платити компензацију оштећеној породици и један другог ће наследити. Други уговор је о адопцији који подразумева да се туђе мушко лице посини, да му се да породично име, чиме добија право на наследство. Промене које је увео ислам су: признање права жене на наслеђивање, те когната (сродника по женској линији); заштита родитеља приликом наслеђивања; брачна веза постаје основ за наслеђивање; адопција не може бити основа за наслеђивање (у исламу није дозвољена потпуна адопција, тј. давање властитог презимена посвојеном детету и његово третирање попут законских наследника; њему се може оставити део наследства тестаментом).

Средњовековно руско право прави дискриминацију женског пола на тај начин што искључује женску децу из наслеђивања, уколико има мушких првостепених десецената.³³

Потпуно изједначавање женских и мушких потомака у наслеђивању прописује Псковска судна грамата.³⁴

Право Салијских Франака дискриминише женске сроднике кроз немогућност наслеђивања непокретности од стране женских сродника.³⁵

У средњовековном руском праву завештање је могло бити сачињено само у корист деце, независно од пола завештаоца.³⁶

У шеријатском праву, могло се располагати $\frac{1}{3}$ вредности имовине али искључиво у корист лица која не припадају кругу законских наследника. Оваквим наслеђивањем није никада могао бити одређен законски наследник, већ једино сингуларни сукцесор *mortis causa* (испорукопримац).³⁷

У византијском праву слобода завештања била је ограничена установом нужног дела.³⁸

Франачко право у свом каснијем развоју прописује могућност остављања само одређене имовинске користи (испоруке) у религијске сврхе.³⁹

³³ В Мошин, *Превод и коментари текста Шире правде*, као и Љ. Кандић: *Одабрани извори из Опште историје државе и права*, Београд, 1992, види чл. 95. Шире редакције Руске правде.

³⁴ Д. Николић, нав. д., стр. 105.

³⁵ Чл. LIX Салијског закона.

³⁶ Чл. 92, чл. 103, и чл. 106. шире редакције Руске правде.

³⁷ А. Силајчић, *Тестамент у шеријатском праву* (докторска дисертација), Сарајево, 1941, . 79-82.

³⁸ А. Соловјев (1932), *Светосавски нонмоканон и његови преписи*, Братство, Београд, XXVI, , 137.

У фази развијеног феудализма, код законског наслеђивања крвно брачно сродство и даље има одлучујући значај. Тако код наслеђивања покретних добара влада једнакост полова, а код стицања феуда начелно важи принцип примогенитуре. Најстарији син је у обавези да осталим наследницима обезбеди потребно издржавање.⁴⁰

Супружници, по правилу не могу узајамно наслеђивати једно друго. Помиње се само право жене на уживање одређеног дела заоставштине.⁴¹

Анализом наведених наследноправних прописа уочава се правна неједнакост у наследноправном положају припадника владајуће и потчињене класе. Посебно је то изражено код располагања имовином за случај смрти кроз примену примогенитуре, мајоритета, сениората и јуниората.

Византијско право код наслеђивања не прави разлику између наслеђивања мушког и женског пола. Дискриминација у величини наследног дела мушке и женске деце и супружника постоји у шеријатском праву. Такође, и средњовековно руско право, прави дискриминацију између потомака женског и мушког пола, тако што постојање првостепених мушких наследника искључује из наслеђивања женске потомке. Насупрот томе, Псковска судска грамата прописује потпуно изједначавање женских и мушких потомака.

Немогућност наслеђивања непокретности од стране женских сродника постоји у праву Салијских Франака, док је у средњовековном руском праву завештање могло бити сачињено само у корист деце, независно од пола завештаоца.

У развијеном феудализму прави се разлика између тога да ли се наслеђују покретне ствари или се наслеђује феуд. Када се наслеђују покретне ствари постоји једнакост између мушког и женског пола. Међутим, када се наслеђује феуд важи начело примогенитуре уз обавезу да најстарији син осталим наследницима обезбеди потребно издржавање.

У праву и даље постоји немогућност да супруга наслеђује преминулог супруга. Уместо наслеђивања у својину, жена има само право на уживање одређеног дела заоставштине.

³⁹ Д. Николић, *Фрагменти правне историје*, Градина, Ниш, 1995, стр. 180.

⁴⁰ Љ. Кандић, нав. д., стр. 197-198. – *Majestas Karoline* (XIV в.): постоји дискриминација полова у наслеђивању непокретности, наравно, на штету женског пола (чл. LXVI, LXVII I LXVIII овог законика).

⁴¹ А. Вајс – Љ. Кандић, *Опита историја државе и права*, Савремена администрација, Београд, 1979. стр. 138.

2.2. Домаће право

Пре XII века нема поузданих писаних података како су били регулисани наследноправни односи у Србији. Имајући у виду да се у домаћој литератури не помињу писани извори, изгледа да има елемената да се пренос заоставштине са умрлог на друга лица вршио по обичајним правилима, а ово посебно потврђује и чињеница да је реч о периоду који карактерише релативно низак ниво у развоју друштвено-економских односа, постојање својине племенско-породичног карактера и недовољна класна издиференцираност тадашњег српског друштва.⁴²

2.2.1. Законоправило Светог Саве

Почев од XII века па надаље, наследноправни односи били су регулисани Законоправилом Светог Саве (Светосавски Номоканон) из 1219. године.⁴³

Законоправило је саставио свети Сава, превасходно за потребе цркве, желећи да учврсти православље у средњовековној Србији. У друштвеном животу тадашње српске државе, изван цркве и њених канона суђење се обављало према „обичајима и здравој памети“. Временом, са јачањем српске државе та неписана правила уступају место писаним правилима из Законоправила, а то се најбоље може видети из одредби Душановог закона које упућују на Крмчију (Законоправило).⁴⁴

Нажалост, овај правни извор ретко је спомињан у нашем праву. У теорији је с правом примећено да такав однос према Законоправилу светог Саве представља израз „свесног одрођавања и помањкања културе“.⁴⁵ У праву су правни аутори који констатују да је то био начин „заборављања богате законодавне делатности једне од најзначајних личности средњовековне Србије – Светог Саве“.⁴⁶

⁴² Вид. Н. Стојановић, нав. д., стр. 111.

⁴³ П. Зорић, *Законоправило светог Саве и правни транспланти*, стр. 14. www.alanwotson.org, 12.12.2012.

⁴⁴ Вид. чл. 6, 8, 11, 109. и 196. *Призренског рукописа Душановог законика*. Нав. према: Д. Јанковић, *Историја државе и права феудалне Србије (XII-XV век)*, Научна књига, Београд, 1957, стр. 131-146.

⁴⁵ М. Петровић, нав. д., стр. 20.

⁴⁶ Н. Стојановић, „О законоправилу Светог Саве“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* (Нови Сад), 1(2014).

Оригинална верзија Законоправила Светог Саве није сачувана. У правној теорији аутори се позивају на бројне преписе овог дела. 1) Теофилов препис из 1252. године. 2) Иловачки препис, из 1262. год., настао у манастиру Светог Аранђела Михајла на Иловачи, данашњем манастиру Светих арханђела код Тивта, где се налазило седиште Зетске епископије. Овај препис је писан на пергаменту и има укупно 398 листова, а чува се у Библиотеци Академије наука у Загребу. 3) Рашки препис из 1305. год., настао у Петровој цркви у Расу. Писан је на пергаменту и има 427 листова, а чува се у историјском музеју у Москви. 4) Дечански препис из 1340. год. Писан је на танком пергаменту и има 284 листова, а чува се у црквеној библиотеци манастира Дечани. 5) Савински препис, настао око 1371. године. 6) Пчињски рукопис, настао око 1370. године. Писан је на хартији и има укупно 347 листова, а чува се у Српској академији наука и уметности у Београду. 7) Пећки (Лесновски) рукопис из 1552. год. 8) Хиландарски рукопис, непознате године настанка. 9) Морачки препис из 1615. год. Писан је на хартији и има 347 листова, а чува се у музеју Српске православне цркве у Београду (оставина Радослава Грујића, бр.164). Овај препис познат је и под називом Морачка крмчија. садржину моравичког рукописа преписао је и објавио, без превода, Н. Дучић (*Крмчија Морачка*).⁴⁷

Наиме, у 33. грани, главе 55. Законоправила, која заправо представља превод Прохирона, у литератури познатог и као Градски закон, значајан простор је посвећен наследноправним одредбама о искључењу из наслеђа..

Граном 33. главе 55. Законоправила, регулисани су разлози који за последицу имају одузимање права наслеђа наследницима. Овом граном обухваћени су разлози за искључење из наслеђа и разлози за недостојност за наслеђивање. Регулисање је обављено на исти начин како је то у доба Јустинијана то регулисало римско право.⁴⁸

У овој грани постоје две посебне целине. Прву чине разлози за лишење наслеђа деце оставиоца, а другу представљају разлози за лишење наслеђа родитеља оставиоца.⁴⁹

⁴⁷ А. Соловјев, *Светосавки номоканон и његови преписи*, Народна штампарија, Београд, 1932, стр. 28-29. Такође: М. Петровић, *О законоправилу или номоканону Светог Саве: расправе*, Култура, Београд 1990, стр. 125.

⁴⁸ Ж. Милосављевић, *Римско приватно право, књ III. Наследно право*, Државна штампарија Краљевине Србије, Београд, 1900, стр. 50-51.

⁴⁹ Н. Дучић, *Књижевни радови*, књ. 4, Државна штампарија Краљевине Србије, Београд, 1895, стр. 250-414.

Сходно одредбама Законоправила, родитељ је могао свом детету одузети наследство у следећим случајевима.

- Ако дете подигне руку на свог родитеља; или му тешко и ружно злодело нанесе; или га оптужи због кривице које нису нанете цару или држави (граду); или се као врач са врачевима састаје и магијом или на неки други начин покуша да угрози његов живот.⁵⁰
- Дете се лишава наследства ако се са својом маћехом или очевом наложницом „сједини“.⁵¹
- Уколико дете својим оптужбама оклевета родитеље, те им учини тешку неправду, такво поступање се санкционише одузимањем наслеђа.⁵²
- Дете се лишава наследства у ситуацији да се не стара о свом родитељу, који више година лежи, због старости или немоћи, па се оглуши о његов позив „да се брине о њему како доликује“.⁵³
- Уколико један од родитеља буде затворен у тамници, а дете не буде уложило потребан напор да га ослободи, то је, такође, разлог за одузимање наслеђа.⁵⁴
- Ако дете забрани родитељу да сачини завештање, па он после тога, ипак састави завештање, дете због тога може остати без наслеђа, вољом самог завештаоца.⁵⁵
- Ако, пак, родитељ умре пре стицања могућности да сачини завештање, онда лишење наследства таквог детета могу тражити она лица која су од забране састављања завештања претрпела штету.⁵⁶
- Када кћи или унука одбије да се уда за мушкарца којег су јој родитељи изабрали, него одабере да „срамно живи“⁵⁷ такво понашање се санкционише лишењем наслеђа.⁵⁸

⁵⁰ Грана 33. (Iг.), правило 1. Нав. према: Н. Дучић, *Књижевни радови*, стр. 355.

⁵¹ Грана 33. (Iг.), правило 2. Исто.

⁵² Грана 33. (Iг.), правило 3. Исто.

⁵³ Грана 33. (Iг.), правило 4. Исто.

⁵⁴ Грана 33. (Iг.), правило 5. Исто.

⁵⁵ Грана 33. (Iг.), правило 6. Исто.

⁵⁶ Грана 33. (Iг.), правило 7. Исто, стр. 355-356.

⁵⁷ Грана 33. (Iг.), правило 8. Исто, стр. 356.

– Ако ко од родитеља душевно оболи, а дете, или било ко од сродника који би га могли наследити, не пристану да се старају о њему, па душевно оболели родитељ оздрави, има право да свог незахвалног потомка или другог сродника лиши наследства завештањем. Ако се то не догоди, па родитељ до своје смрти остане таквог здравља, а неко треће лице преузме бригу о њему, онда то треће лице наслеђује његову заоставштину, под условом да је писменим путем затражио од сродника душевно оболелог лица да преузме бригу о њему.⁵⁹

– Уколико родитељ падне у ропство, а дете, се, због немарности и незахвалности, не потруди да га избави, иако сам не успе да се ослободи ропства, овлашћен је да завештањем одузме право наслеђа свом незахвалном потомку.⁶⁰ Када лице које је заробљено нема свог порода, али има друге сроднике који нису уложили труд да га ослободе, па умре у заробљеништву, без завештања, ти сродници, такође не могу да га наследе. Исто правило важи и у случају да је лице пре заробљавања сачинило завештање, којим је за наследнике одредило те сроднике.⁶¹

– Иста казна односи се и на треће лице, које је за наследника одређено завештањем пре заробљавања завештаоца, под условом да није учинило потребне напоре у правцу ослобађања завештаоца и да је навршило осамнаест година живота.⁶² Када је за ослобађање заробљеног потребно „имаће давати“, сродници или треће лице које је навршило осамнаест година живота имају власт да дају и узимају на зајам злато, као и да залажу покретности или непокретности, како своје, тако и оног ко се налази у ропству.⁶³

– Уколико родитељ, православне вере, сазна да дете пропагира јерес, завештањем га може лишити наслеђа.⁶⁴ Исто тако завешталац може поступити и у односу на било којег сродника-јеретника који би био позван да га наследи.⁶⁵

⁵⁸ Грана 33. (lg.), правило 9. Исто.

⁵⁹ Грана 33. (lg.), правило 10. Исто, стр. 357.

⁶⁰ Грана 33. (lg.), правило 11. Исто, стр. 358.

⁶¹ Грана 33. (lg.), правило 12. Исто.

⁶² Грана 33. (lg.), правило 13. Исто, стр. 360.

⁶³ Грана 33. (lg.), правило 14. Исто.

⁶⁴ Грана 33. (lg.), правило 15. Исто, стр. 361.

⁶⁵ Грана 33. (lg.), правило 16. Исто, стр. 361-362.

Законоправило прописује и случајеве када дете може оставити своје родитеље без његовог наслеђа и даје таксативне разлоге.

- Дете може завештањем лишити наслеђа свог родитеља, када га је предао на погубљење, осим у случају да такво поступање буде праведно.⁶⁶
- Родитељ може бити лишен наслеђа детета ако: магијом, врачањем или на други начин угрожава живот детета,⁶⁷ уколико се отац са својом снахом или са наложницом свог сина „сједини“,⁶⁸ као и када родитељ детету забрани да сачини завештање.⁶⁹

На основу тестаментa разлози за одузимање права наслеђа родитеља од стране детета, спадају и следећи разлози: уколико један од родитеља другом ради о глави,⁷⁰ када родитељ „такву познату мржњу“ испољи,⁷¹ ако родитељ занемари старање о душевно оболелом детету,⁷² и када дете остане у заробљеништву и тамо умре због небриге родитеља.⁷³

Законоправило истиче и два правила која говоре о наследничкој недостојности. Сходно њима, на основу закона, не може наследити пунолетни сродник који живи са малолетником, ако се не брине о његовом имању.⁷⁴ Онај ко има сродника глувог, немог или душевно оболелог, ако не управља његовим имањем, не може га наследити. А исто правило важи и када су питању заробљеници.⁷⁵

Законоправило светог Саве је и данас званични правни кодекс Српске православне цркве, а послужио је као основа законодавном раду многих српских владара и то: чл. XVII Жичке повеље из 1220. године; чланови 6, 8, 11, 109. и 196. Душановог законика; повеље кнеза Лазара из 1380. и 1382. године; први писани закон

⁶⁶ Грана 33. (lg.), правило 17. Исто, стр. 365.

⁶⁷ Грана 33. (lg.), правило 18. Исто.

⁶⁸ Грана 33. (lg.), правило 19. Исто.

⁶⁹ Грана 33. (lg.), правило 20. Исто.

⁷⁰ Грана 33. (lg.), правило 21. Исто, стр. 366.

⁷¹ Грана 33. (lg.), правило 22. Исто.

⁷² Грана 33. (lg.), правило 23. Исто.

⁷³ Грана 33. (lg.), правило 24. Исто, стр. 366-367.

⁷⁴ Грана 33. (lg.), правило 29. Исто, стр. 369.

⁷⁵ Грана 33. (lg.), правило 30. Исто.

устаничке Србије из 1804. године; као и параграф 93. и 94. Српског грађанског законика из 1944. године.

До доношења Душановог законика од 1349. и 1354. године, наследно право на просторима средњовековне Србије било је регулисано скраћеном синтагмом Матије Властара. Ова позната компилација римско-византијског права била је касније примењивана упоредо са Душановим закоником на све оне односе који њиме нису обухваћени.⁷⁶

Сингама Матије Властара представља зборник црквеног и световног права које је Матија Властар, солунски монах, завршио 1335. године. Световни део Синтагме за основу је имао одредбе Прохирона, одређена решења из Василика и каснијих новела византисјких владара. У Синтагми је сва грађа распоређена у 24 састава (синтагме), према редоследу грчког алфавета. Средњовековна Србија је, за потребе световних судова, углавном преузела грађанске прописе, не прихвативши она решења (канонског карактера), која су била у супротности с интересима српске државе и цркве. Зато се и каже да је у употреби била скраћена Синтагма Матије Властара из 1348. или 1349. године.⁷⁷

У наведеном периоду, карактеристични су прописи Законоправила светог Саве којима је регулисана немогућност наслеђивања – недостојност, лишење и искључење детета у односу на родитеља и родитеља у односу на дете. Тако је родитељ могао одузети наследство свом детету у случајевима када оно као потенцијални наследник подигне „руку на свог родитеља или му тешко и ружно злодело нанесе“. Оваква формулација слична је данашњој формулацији у важећем Закона о наслеђивању Републике Србије.⁷⁸

Следећа група разлога, којим се наследник лишава наследства односи се на морал наследника и заштиту породице. Ти разлози су формулисани у смислу да неће моћи наследити наследство потомак, „ако се са својом маћехом или очевом наложницом „сједини“; ако дете својим оптужбама оклевета родитеље те им учини „тешку

⁷⁶ Л. Урошевић, нав. д., стр. 137-138. Такође: С. Шаркић – Д. Поповић, нав. д., стр. 82-83.

⁷⁷ О овом правном извору детаљније вид. код: Љ. Кркљуш, *Правна историја српског народа*, Прометеј, Нови Сад, 2002, стр. 55. Такође: М. Благојевић – С. Петковић, *Србија у доба Немањића*, Вајат, Београд, 1989, стр. 181.

⁷⁸ „Не може наследити на основу закона или завештања, нити стећи какву корист из завештања [...] онај ко је умишљајно усмртио оставиоца или то покушао да учини“ (Чл. 4, ст. 1, тач. 1. ЗОН-а РС из 1995).

неправде“;⁷⁹ „ако кћи или унука одбије да се уда за мушкарца којег су јој родитељи изабрали, него одабере да ’срамотно живе“; и др. Слично данашњој одредби, дете не би могло да наследи родитеља „уколико један од родитеља буде затворен у тамницу а дете не буде уложило потребан напор да га ослободи“; или „ако родитељ падне у ропство, а дете се из незахвалности или немарности не потруди да га ослободи“, као и „када родитељ више година лежи због старости и немоћи, па се оглуши о његов позив да се брине о њему како доликује“.⁸⁰

Посебно је интересантна одредба која се односи на завештање оставиоца и то „ако дете забрани родитељима да сачини завештање, па он после тога, ипак састави завештање“, односно „ако када родитељ умре пре стицања могућности да сачини завештање“, остали наследници који би имали корист од тога могу тражити лишење наследства, што је скоро идентично постојећој одредби у важећем Закону о наслеђивању.⁸¹

Као разлог за немогућност наслеђивања родитеља од стране детета, постоји и одредба, дата ради заштите православлa и православне државе, по којој родитељ може лишити дете наслеђа ако оно пропагира јерес.

Истичемо да су сличне и одредбе које регулишу ситуацију када родитељи наслеђују своје дете.

Недостојност за наслеђивање по Законоправилу, односила се на две правне ситуације. Прва представља немогућност наслеђивања „на основу закона оном пунолетном сроднику који живи са малолетником, ако се не брине о његовом имању“; а друга се односи на „наследника душевно оболелог лица, ако не управља његовим имањем“, као и када се ради о заробљеним лицима.

⁷⁹ Из смисла наведеног правила произилази да оптужбе којима се клеветају родитељи морају бити такве да родитељима учине тешку неправду.

⁸⁰ Недостојан је да наследи „онај ко се теже огрешио о законску обавезу издржавања оставиоца или му ускратио нужну помоћ“ (Члан 4, ст. 1, тач. 4. ЗОН-а).

⁸¹ Чл. 4, ст. 1, тач. 4. ЗОН-а .

2.2.2. Законик Стефана Душана - Душанов законик (1349 и 1354)

Након Законоправила Светог Саве, најважнији закон (устав) средњовековне Србије је Законик Стефана Душана (1349. и 1354).⁸² Донет је на сабору властеле и црквених великодостојника, одржаном на Вазнесење Господње, 21. маја 1349. године (по Јулијанском календару) у Скопљу, а допуњен је на сабору одржаном 31. августа 1354. године (такође по старом календару) у Серу. Закон је усвојен са циљем да се српска држава уреди прописима који би важили за цело царство и подједнако за све поданике.

Душанов Законик је урађен на темељима Законоправила. У неким члановима Законик иректно упућује на Законоправило (чл. 6, 8, 11, 101, 109. и 196). Једна трећина Законика је урађена по угледу на одговарајуће прописе византијског права.⁸³ Велика је сличност чланова 171. и 172. Законика (који прописују независност судства) са деловима из византијског зборника Василике (књ. VII, 1, 16-17), које су биле византијска прерада Јустинијановог зборника.⁸⁴

Првих 38 чланова посвећено је цркви, затим следе одредбе које се односе на повластице властеле и слободних људи и њихове дужности, а потом одредбе које говоре о обавезама зависног становништва, себара (кметова и земљорадника). У наставку долазе одредбе о судству, о казнама за различите врсте кривичних и других преступа. Душанов законик је садржао 201 члан,⁸⁵ али се, у зависности од сачуваног преписа, састоји од 135 до 201 члана. Законик сачињава јединствену правну целину заједно са два византијска правна акта: Законом цара Јустинијана (Јустинијанов зборник) и скраћеном Синтагмом Матије Властара.

⁸² Т. Зигелъ, Законикъ Стефана Душана. Типографія товарищества Общественная польза, С. Петербургъ 1870. – У старим преписима овај текст назива се и Закон благовјернаго цара Стефана (Ст. Новаковић, Законик Стефана Душана цара српског 1349. и 1354, Државна штампарија, Београд, 1870; Т. Флоринский, *Памятники законодательной деятельности Душана Царя Сербовъ и Грековъ*, Типографія Императорскаго Университета Св. Владиміра, Киевъ, 1888).

⁸³ А. В. Соловјев, *Законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка*, [Скопско научно друштво], Скопље, 1928.

⁸⁴ Ст. Новаковић, нав. д.; Н. Радојчић, *Душанов законик*, Српска академија наука, Београд, 1953.

⁸⁵ Т. Тарановски, *Душанов законик и Душаново царство*, Матица српска, Нови Сад, 1926. Такође: Т. Тарановски, *Историја српског права у немањихој држави*, књ. I, II, III, IV, Књижарница Геце Кона, Београд, 1931.

Постоји више преписа Душановог закона: Атонски, Бистрички, Призренски, Раковачки, Струшки, Ходошки...

Наследно право је недовољно регулисано у Душановом законнику. Том важном облашћу права бави се само неколико параграфа. Имање властелина наслеђује после његове смрти потомство. Из Законика се не види да ли је наслеђивање некретнина било ограничено на мушко потомство: „Који властелин узима децу, или опет и не узима децу, те умре, и по његовој смрти баштина пуста остане, где се нађе од његова рода до трећег братучеда, тај да има његову баштину“ (§ 41). Наслеђивање потчињене баштине није регулисано Закоником. На селу је било много породица које су живеле у задругама и тада се проблем наслеђивања и није могао појавити. Ипак, било је и инокосних породица и можемо претпоставити да се тада непокретна имовина могла наслеђивати. Највероватније је постојао услов да наследник буде „работник“, као и *de cius* и да са наслеђем преузме и све обавезе. У §174 помињу се „људи“ који имају своју баштину. Они су од те земље могли давати поклоне цркви, мираз, или су је могли продати, али увек под веома важним условом – да на земљи остане „работник“. Ако га не буде, „ономе господару чије буде село, ако ли не буде работника за оно место ономе господару чије буде село, да је властан узети оне винограде и њиве.“ Такав поступак можемо сматрати вероватним и када је у питању наслеђивање.⁸⁶

Недостатак већег броја параграфа који би регулисали брачно и наследно право у Душановом законнику постаје јаснији када се утврди да у скраћеној Синтагми једну трећину одредби сачињавају управо оне које регулишу брачно право, а да се велики број одредаба односи на наследно право, обухватајући и законско и тестаментално наслеђивање.⁸⁷

⁸⁶ А. Соловјев, Законодавство Стефана Душана, стр. 129-140.

⁸⁷ Исто, стр. 129-140.

Глава трећа

Способност за наслеђивање у праву појединих европски земаља

Као репрезентативни пример европског законодавства можемо узети Француски грађански законик из 1804. године,⁸⁸ Аустријски грађански законик из 1811. године,⁸⁹ Руски свод закона из 1835. године,⁹⁰ Немачки грађански законик из 1900. године⁹¹ и Швајцарски грађански законик из 1912. године.⁹²

Енглеско право садржи посебна правила за наслеђивање непокретних и покретних ствари.⁹³

Када се ради о законском наслеђивању, доминира чињеница крвног брачног сродства. На наслеђе се позива широк круг сродника по крви, а приоритет у позивању на наслеђе одређује систем њиховог груписања. У француском и руском праву то је систем претпостављене блискости сродства, а у аустријском, енглеском, немачком и швајцарском праву то је парантеларно-линерни систем.

Дискриминација у наслеђивању женских потомака у односу на мушке, постоји у руском праву – стицање мањег наследног дела;⁹⁴ и енглеском праву – приоритет мушких потомака у наслеђивању непокретности.⁹⁵

Неравноправан наследно-правни положај ванбрачних сродника у односу на брачне сроднике, постоји у готово свим наведеним грађанским кодексима.⁹⁶

Специфичан положај супружника као наследника огледа се у томе да супружник негде има првенствено право да наслеђује у својину,⁹⁷ негде првенствено право

⁸⁸ Code civil, Dalloz, 1995/96. Ред.: G. Goubeaux – Ph. Bihl – X. Henry.

⁸⁹ Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, прев. Д. Аранђеловић, Београд, 1921.

⁹⁰ А. И. Исаев, Историја государства и права России, Москва, 1994. стр. 185-186.

⁹¹ Bürgerliches Gesetzbuch, band, 6. Erbrecht, Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, 1974. Ред.: Hs. Th. Soergel / W. Siebrert.

⁹² Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Zürich, 1928. Ред.: H. Oser.

⁹³ Inheritance Act из 1833. и Lord St. Leonard's Act из 1859. за непокретне ствари и Intestates' Estates Act из 1890. Вид. Н. D. Parry, The Law of succession, Testate and intestate, London, 1966. стр. 149-156.

⁹⁴ А. И. Исаев, нав. д., стр. 186.

⁹⁵ D. H. Parry, нав. д., стр. 150.

⁹⁶ Чл. 757-761. Француског грађанског законика; § 754. Аустријског грађанског законика; § 1705. Немачког грађанског законика и чл. 461. Швајцарског грађанског законика.

⁹⁷ § 757. АГЗ-а, § 1931. и § 1932. НГЗ-а. За руско право вид. А. И. Исаев, нав. дело, стр. 186.

плодоуживања заоставштине, а само изузетно и стицање оставиочевих добара у својину,⁹⁸ а негде могућност избора већег дела заоставштине на уживање, а мањег дела у својину или кумулативно и једно и друго, а што све зависи од сродника оставиоца са којима наслеђује.⁹⁹

Када се ради о завештајном наслеђивању, у нпр. АГЗ услов пуноважности завештања је одредба о именовану наследника.¹⁰⁰ У другим системима завештање је пуноважно и без именовања наследника.¹⁰¹

Слобода располагања имовином ограничена је установом нужног дела. Од система до система разликују се ширина круга нужних наследника, величина и начин одређивања нужног дела и правна природа права на нужни део. Тако нпр. у Енглеској The Wills Act из 1837. године, даје слободу располагања заоставштином: овим законом завешталац је овлашћен да учини распоред своје заоставштине у складу са начелом правичности и поштујући правила законског наслеђивања.¹⁰²

⁹⁸ Чл. 767. ФГЗ-а. За енглеско право вид. Н. Д. Parry, нав. д., стр. 151-152.

⁹⁹ Чл. 462-464. ШГЗ-а

¹⁰⁰ Чл. 553. АГЗ-а.

¹⁰¹ Чл. 895. ФГЗ-а, § 1249. АГЗ-а, § 1941. НГЗ-а и чл. 494. ШГЗ-а.

¹⁰² Mellows: *The Law of Succession, London, Dublin, Edinburgh*, 1993, pp. 11-12. О томе ближе вид. О. Антић, *Слобода завештања и нужни део* (докторска дисертација), Београд, 1983. год.

Четврта глава

Способност за наслеђивање у српском праву

4.1. Српски грађански законик

Српски грађански законик (СГЗ) је назив за законик, односно кодификацију грађанског права која се формално примењивала на подручју тадашње Краљевине Србије и деловима касније Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Југославије од 1844. до 1946. године. Сачинио га је Јован Хацић по налогу књаза Милоша Обреновића како би служио као извор грађанског права у Књажевини Србији. Направљен је по узору на Аустријски Општи Грађански Законик (АГЗ или ОГЗ) из 1811. године, а који је био направљен по узору на Наполеонов Код цивил (Code civil des français из 1804). Тако се Србија увођењем СГЗ-а прикључила традицији континенталног, односно римског права. Хацић је тадашњи аустријски законик прилагодио приликама тадашње Србије, односно допунио га је и елементима из средњовековног Законоправила св. Саве, односно тадашњим српским обичајима.

Првобитни текст Законика више пута је мењан и допуњаван. Најважније измене су настале уношењем одредби о паулијанској тужби (1864. године), старатељству (1872. године) и форми тестаментa (1911. година).

Српски грађански законик, који је био донет 1844. године, примењиван је у Србији скоро сто година (тј. до 6. априла 1941. године, а фактички се примењивао до 1944. године). Законик је важио и у оним крајевима који су припали Србији после Берлинског конгреса, односно балканских ратова (бивши окрузи: кумановски, скопски, битолски, охридски, тиквешки, брегалнички, тетовски, призренски, звечански, косовски, рашки, пријеполски, пљеваљски, белопољски, берански и метохијски).

На основу одлуке АВНОЈ-а од 3. фебруара 1945. године и Закона о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације укинута је важност свих правних прописа који су тада представљали позитивно право и одређено је да ће се у материји у којој нема нових правних прописа

примењивати правна правила раније важећих прописа, под условом да нису у супротности са уставним одредбама и друштвеним уређењем нове државе.¹⁰³

У том периоду судска пракса одиграла је веома значајну улогу у изградњи новог права. У области наследног права требало је у складу са уставом из 1946. године доносити одлуке имајући у виду једнакост грађана без обзира на пол, вероисповест, породични статус, порекло и квалитет добара заоставштине, што је било супротно дотад важећим прописима. У исто време почело је се са доношењем појединих захтева који су садржавали и неке одредбе релевантне за наследно право, нпр.: Основни закон о браку, од 03. априла 1946; Закон о заштити ауторског права, од 25. маја 1946; Закон о поступању са имовином коју су сопственици морали да напусте у току окупације и имовином одузетом која је одузета од стране окупатора и њихових помагача, од 02. августа 1946; Закон о усвојењу, од 01. априла 1947; Основни закон о земљорадничким задругама, од 6. јуна 1946; Закон о промету земљишта и зграда, од 15. јуна 1946. и др.

СГЗ из 1844. године¹⁰⁴ писан је по узору на АГЗ из 1811. године, са извесним одступањем у одређеним правним областима. То се нарочито огледа у области наслеђивања, које је урађено под утицајем француског *Cod-a civil-a* из 1804. године и уз нормирање српског обичајног права.

Наследно право у СГЗ-у регулисано је у чести другој, глави IX-XVI односно почев од параграфа 394. до 530. Напомињемо да се ради о законским нормама које регулишу тзв. материјално наследно право. Оставински поступак, односно поступак за расправљање заоставштине, регулисан је касније Законом о поступку у неспорним делима.

Основна карактеристика наследноправних одредби била је смањење врло широког круга законских наследника које закон познаје, тј. десет наследних колена, по коме на наследство нпр. долази чукундеда по мајци са својим потомством и зато се каже да је овај законик усвојио систем неограниченог сродства. Потом, основ законског наслеђивања било је само крвно сродство, док ванбрачно сродство није имало никаквог утицаја.¹⁰⁵ Ванбрачна деца, као незаконита деца, нису била законски наследници свог

¹⁰³ Чл. 3. и 4. Закона о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације, од 23. октобра 1946. године као и „СГЗ 170 година“, *Зборник Правног факултета Београду*, Београд, 2014.

¹⁰⁴ В. Поповић – Н. Целебдић (прир.), *Грађански законик за краљевину Србију из 1844.* (текст из 1939), Космос, Београд, 1990.

¹⁰⁵ § 409. ст. 2. СГЗ-а.

оца и мајке, већ су могла да постану наследници само путем тестаментa или уговора о наслеђивању.

У законуку је наглашен приоритет у позивању мушких у односу на женске потомке. Код наслеђивања преживелог супружника СГЗ-а стоји на становишту римског права да супружник долази на наслеђе после свих сродника мушке и женске лозе. Сам удовички ужитак супружника признат је на $\frac{1}{4}$ заоставштине.

По Српском грађанском законуку, општи узрок недостојности, који се односио на сва лица, био је умишљајно убиство оставиоца, што је првом реченицом параграфа 419. било формулисано на следећи начин: „Убица вољни убијенога добро да не наследи“. Дакле, покушај убиства није водио недостојности, већ само случај у коме је наследник убио оставиоца или је у томе био саучесник. Нехатно убиство није узроковало примену ове грађанскоправне санкције већ искључиво умишљајно убиство, које је уз то морало бити учињено противправно, а не у нужној одбрани или у стању нужде.¹⁰⁶

Истичемо да је СГЗ према критеријумима круга лица међу којима је наступила, предвидео и два посебна случаја недостојности или боље речено два случаја специјалне примене општег правила. Наиме у § 419 СГЗ-а су то случајеви међусобне недостојности за наслеђивања мужа и жене, а у § 420 СГЗ-а су то случајеви међусобне недостојности родитеља у односу на њихову децу. Жена је била недостојна „и ако је само знањем жене муж убијен“,¹⁰⁷ а муж је био недостојан ако уније жену или је свирепо избије да од боја умре. Посебно је занимљива формулација о могућности да муж буде недостојан „ако жену стварно избије да од боја умре“, јер изгледа као да она противречи општем правилу по коме убица да би недостојан мора да буде „вољни“. Постоји могућност да да у овој ситуацији женина смрт наступи као последица мушевљевог нехата, уколико код њега не би постојала воља да је убије, већ само да јој нанесе телесну повреду, па да опет буде недостојан за наслеђивање. Такође, § 420 СГЗ-а је прописивао: „Ако су отац или мати вољно причинили смрт детету, губе право на наследство, сами случај не лишава их тога права“, али по схватању у науци ни нехат их не лишава тог права.¹⁰⁸

¹⁰⁶ § 421 СГЗ-а; Д. Аранђеловић – М. Беговић, *Наследно право по Грађанском законуку Краљевине Србије са кратким прегледом шеријатског наследног права*, Београд 1940, 11-12; Л. Марковић, *Грађански законик Краљевине Србије са кратким објашњењима*, Београд, 1921, 209-210; А. Ђорђевић, *Наследно право у Краљевини Србији*, Београд, 1903, стр. 8.

¹⁰⁷ Слично наведеном правилу које је раније постојало у француском праву. Видети М. Planiol, G. Ripert, *navedeno delo*, стр. 99.

¹⁰⁸ Л. Марковић, наведено д., стр. 210.

Пета глава

Способност за наслеђивање у Југославији и Републици Србији

5.1. Устав ФНРЈ од 31.01.1946. године

Овим Уставом зајамчује се приватна својина и приватно предузетништво у привреди:¹⁰⁹ зајамчено је наслеђивање приватне својине у границама признатим законом.¹¹⁰ Пошто су средства за производњу општенародна својина,¹¹¹ зајамчена је и једнакост грађана,¹¹² равноправност жена с мушкарцима у свим областима државног, привредног и друштвено-политичког живота,¹¹³ а родитељи имају према деци рођеној ван брака иста права и дужности као и према брачној деци.¹¹⁴

Почетак другог светског рата представљао је и крај Краљевине СХС. а почетак социјалне револуције и рађање идеје социјализма које су биле основ за економске и социјалне промене у друштву, чиме је дошло до стварања нових облика државне својине, општенародне имовине и друштвене имовине. Демократска Федеративна Република Југославија као правни сукцесор Краљевине СХС. је на основу идеје безкласног социјалистичког друштва и народног колективизма, преузела сву имовину Краљевине СХС. Крајем 1944. године дошло је до преласка " непријатељске имовине у државној својину" а на основу Одлуке о о преласку у државну својину непријатељске имовине, о државној управи над имовином отсутних лица и о секвестру над имовином коју се окупаторске власти отуђиле.¹¹⁵ ФНРЈ¹¹⁶ је наставила обрачун са предратним системом и системом приватне својине, те је ступањем на снагу Устава ФНРЈ од 1946

¹⁰⁹ Чл. 18. ст.1. *Устава ФНРЈ (Службени лист ФНРЈ, год. II, бр.10, Београд, од 01.02.1946).* Зајемчује се приватна својина и приватна предузимљивост у привреди. Ст. 2. "Зајемчује се наслеђивање приватне својине. Право наслеђа уређује се законом."

¹¹⁰ Чл. 18. ст. 2. *Устава ФНРЈ.*

¹¹¹ Чл. 16. ст. 1. *Устава ФНРЈ.*

¹¹² Чл. 21. *Устава ФНРЈ.*

¹¹³ Чл. 24.ст. 1. *Устава ФНРЈ.*

¹¹⁴ Чл. 26. *Устава ФНРЈ.*

¹¹⁵ "Службени лист ДФЈ", бр. 2/46.

¹¹⁶ ФНРЈ је проглашена 29.11.1945. године.

године¹¹⁷ претходну Одлуку ускладила са Уставом у виду Закона о преласку у државну својину непријатељске имовине и о секвестрацији имовине одсутних лица.¹¹⁸ Право приватне својине је мерама аграрне реформе, конфискације, секвестрације, национализације и експропријације претварано у нови облик државне својине - државне социјалистичке својине или општенародне имовине. На удару социјалистичког режима били су крупни капиталисти од којих је већина сматрана непријатељима, због чега су они били осуђивани и изрицана им је мера конфискације њихове имовине.¹¹⁹ Средства за пољопривредну производњу, односно пољопривредно земљиште, уколико нису били кофисковани, или су одузимани спровођењем аграрне реформе¹²⁰ Преостали део крупног капитала прешао је у државну социјалистичку својину национализацијом, извршеној на основу Закона о национализацији приватних привредних предузећа¹²¹

Ни руде, рудници и остала природна богатства у утроби земље, вода и друга природна богатства нису остала ван режима тадашње општенародне имовине, већ су они Уставом из 1946. године проглашени државном социјалистичком односно општенародном имовином.¹²²

Тадашњи режим државне својине одликовао се апсолутном својином државе над свим средствима за производњу, која је једина могла истима да располаже и да их додељује на управљање државним привредним друштвима.

Свођење својине на претежно државну својину (средства за производњу) и минималну (личну) својину утицало је на наслеђивање, јер се наслеђивала само лична својина и евентуално право коришћења на одређеној државној својини.

¹¹⁷ Изгласан је 31.01.1946.

¹¹⁸ "Службени лист ФНРЈ" бр. 63/46, 74/46 и 105/46.

¹¹⁹ Основ конфискације је била пресуда у кривичном поступку, а која је извршаванау складу са Законом о конфискацији имовине и извршавању конфискације ("Сл. лист ДФЈ бр. 40/45 и 70/45 и "Сл. лист" ФНРЈ" 61/46, 74/46 и 105/46.)

¹²⁰ Реформа која је спроведена Законом о аграрној реформи и колонизацији ("Службени лист ФНРЈ" 64/45 и Реформа која је спроведена Законом о аграрној реформи и колонизацији ("Сл. лист ДФЈ, 64/45 и "Службени лист ФНРЈ" број 89/46.

¹²¹ Закон о национализацији приватних привредних предузећа ("Службени лист ФНРЈ" бр. 48/46 и 99/46.

¹²² Члан 14. Устава ФНРЈ из 1946.

5.2. Закон о аграрној реформи и колонизацији¹²³

Овим законом ограничено је располагање додељеним колониистичким земљиштем, тако што је допуштено располагање само у корист других сувласника (корисника исте колониистичке компетенције) и у корист друштвено-правних лица. Чланом 3. овог закона прописано је: „Да би се створио земљишни фонд потребан за додељивање, у смислу члана 1, као и ради стварања или допуњавања великих државних угледних и огледних пољопривредних добара, одузеће се од садашњих власника и прећи ће у руке државе следећа пољопривредна добра:

а) велики поседи, тј. таква пољопривредна и шумска добра чија укупна површина прелази 45 хектара или 25 до 35 хектара обрадиве земље (оранице, ливаде, воћњаци и виногради), ако се искоришћују путем закупа или најамне радне снаге;

б) земљишни поседи у својини банака, предузећа, акционарских друштава и других приватно-правних лица и других правних лица одређених законом, изузев оне делове тих земљишта који ће се власницима оставити за индустријске, грађевинске, научне, културне и друге друштвено корисне сврхе;

в) земљишни поседи црква, манастира и верских установа и свих врста задужбина, световних и верских;

г) вишак обрадиве земље земљорадничких поседа изнад законом одређеног максимума;

д) вишак обрадиве земље изнад три до пет хектара чији власници нису земљорадници по главном занимању те га не обрађују сами са својом породицом већ путем закупа или најамном радном снагом;

ђ) земљишни поседи који су у току рата ма из ког разлога остали без сопственика и без правног наследника.

¹²³ Службени лист ФНРЈ" 64/45 Закон је објављен у "Службеном листу ДФЈ" бр. [64/45](#) и [16/46](#).

Чланом 5 наведеног закона прописано је:

1) Максимум земљорадничког поседа, који ће остати у својини земљорадника који га обрађује са својом породицом (члан 3, тач. г) одредиће се земаљским законима, с тим да не може бити мањи од 20 ни већи од 35 хектара обрадиве земље. У овим границама одређивање максимума вршиће се у сваком поједином случају с обзиром на број чланова породице (задруге), квалитет земљишта и врсту културе.

2) У планинским крајевима, ако је земља врло слаба или у случају где постоји већа породична задруга, могу земаљски закони повисити овај максимум.

На наведени начин ограничено је право поседовање имовине и њеним располагањем, а самим тим и наслеђивање имовине.

5.3. Закон о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији Народне Републике Србије¹²⁴

Наведени закон прописао је ограничено располагање додељеним колонистичким земљиштем, тако што је допуштено располагање само у корист других сувласника (корисника исте колонистичке компетенције) и у корист друштвено-правних лица (чл. 24, 24. а и 24. б) У том смислу је Закон о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији НР Србије¹²⁵ прописао да, за случај смрти члана колонистичког домаћинства (кућне заједнице), његово право својине на додељеном земљишту прелази подједнако на све остале чланове домаћинства. Дакле, у циљу јачања положаја колониста признаје се искључиво наследно право другим колонистима из истог домаћинства, а то су брачни друг и блиски сродници. На наслеђе не долазе и они сродници који су остали у старом крају.¹²⁶

Будући да је једино СР Србија била Република која је захваћена колонизацијом, то уједно значи да је једино она ближе регулисала ова ограничења.

¹²⁴ У *Службеном листу ФНРЈ*, бр. 24/46, 99/46, 101/47, 105/48, 4/51, 19/51, 42-43/51, 21/56 и 55/57 и *Службеном листу СФРЈ*, бр. 10/65. Види: чл. 81. Закона – *Сл. ФНРЈ*, 52/57-937.

¹²⁵ *Сл. гласник НРС*, бр. 5/48.

¹²⁶ *Закон о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији (Сл. гласник Народне Републике Србије*, бр. 5/48).

Законом о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији, прописано је да за случај смрти члана колонистичког домаћинства (кућне заједнице) његово право својине, по основу наслеђивања, на додељеном колонистичком земљишту, прелази подједнако на све чланове колонистичког домаћинства, а не и на сроднике ван колонистичког домаћинства. Циљ је и овде јачање колонизације као стварног животног процеса. Законом о изменама и допунама Закона о аграрној реформи од 15.03.1956. године¹²⁷ дозвољено је члановима колонистичког домаћинства на додељеном имању и слобода располагања својим уделом. Чл. 1. Закона о изменама и допунама Закона о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији од 28.06.1956. године¹²⁸ изричито је укинуо наведене прописе о наслеђивању колонистичког имања, и отада и за наслеђивање ових имања важи општи наследни режим тј. одредбе Закона о наслеђивању.

5.4. Закон о заштити ауторског права, од 25.05.1946. године¹²⁹

Закон регулише наслеђивање ауторског права у делу где се говори о трајању ауторског права (чл. 9,10 и 11). Сходно наведеним одредбама ауторско право ужива аутор дела по правилу до краја свог живота. После смрти аутора дела, сва права ужива његова жена до своје смрти, односно до преудаје и његова деца до навршене 25. године живота, а ако су неспособна за привређивање док та неспособност траје. Ако ауторско право уживају жена и деца, у смислу наведеног, уживају га родитељи до своје смрти, односно унучад до навршене 25. године живота, ако их је аутор издржавао, односно деда и баба аутора до своје смрти.

Право аутора и његових правних следбеника на фотографска и на кинематографска дела уколико имају карактер фотографских дела траје пет година; на периодичне публикације, алманахе, антологије и сл. 15. година и то како право уредника на цело издање, тако и право сарадника на поједине радове први пут објављене у том делу.

¹²⁷ Сл. лист ФНРЈ, бр. 21/56.

¹²⁸ Сл. гласник НР Србије, бр. 34/56

¹²⁹ Закон о заштити ауторског права од 25. маја 1946. који је објављен у „Службеном листу ФНРЈ“, број 45/46, а ступио на снагу 12. јуна 1946. године.

Рокови из претходног става наведеног члана рачунају се од 1. јануара године у којој је дело објављено.

По истеку наведеног времена, ауторско право прелази као општенародна својина на државу.

Забрањено је завештање ауторског права, па и у виду легата, тако да се оно може наследити само на основу закона. Законски наследници су брачни друг до смрти или поновног ступања у брак (у закону се дословно каже: „жена до смрти или преудаје, што је остатак старог гледања“) и деца аутора до навршене 25. године живота, ако су неспособна за привређивање, док та неспособност траје. Наслеђивање наследног права било је под завршним роком од петнаест година, што важи за наследнике – домаће држављане, а за странце важе одредбе Бернске конвенције о завршном року од 50 година.¹³⁰

¹³⁰ За каснији период наводимо Решење Врховног суда Србије Гж.бр. 58/05 од 23.06.2005. године, где се наводи да Закон о ауторском и сродном правима (Сл. лист СРЈ, број 24/98), не садржи одредбе о пашалном одређивању накнаде. Тек у новој регулативи (Закон о ауторском и сродним правима – Сл. лист Србије и Црне Горе, бр. 61/04 од 24. децембра 2004. године, познаје одредбу која пружа могућност вишеструке накнаде коју носилац ауторског права може да захтева уместо накнаде штете. Према члану 178, ако је повреда имовинског права учињена намерно или крајњом непажњом, тужилац може, уместо накнаде имовинске штете, захтевати накнаду до троструког износа уобичајене накнаде коју би примио за конкретан облик коришћења предмета заштите, да је то коришћење законито [...]. Накнада неимовинске штете представља лично право, које престаје смрћу титулара ауторског права, па наследници умрлог могу остварити ову накнаду само ако је правоснажно досуђена или утврђена уговором са штетником у писменој форми (чл. 204, ст. 1. Закона о облигационим односима. Према Систематици Закона о ауторским и сродним правима, у оквиру наслова, „пренос наслеђивањем“, смештена су два члана. Први је чл. 52. који гласи: став 1. „Наследници аутора могу вршити овлашћења која се тичу моралних права аутора, осим права на објављивање необјављеног дела ако је аутор то забранио и права на измену дела“. Став 2: „Заштиту моралних права аутора која се тичу патернитета, интегритета дела и забране недостојног искоришћавања дела могу, осим наследника, вршити и удружења аутора, као и институције из области науке и уметности“. Други члан је 53. који гласи „Имовинска права се наслеђују“. Језичким тумачењем и садржајем ове норме сазнајемо да наследници аутора могу вршити овлашћења која се тичу моралних права аутора, а не и наслеђивати та права. Када говори о преносу наслеђивањем, законодавац то везује за имовинска права аутора која се наслеђују, Изричита норма о томе је члан 53. Закона. Будући да позитивно правни прописи дају опште оквире за решавање наведене дилеме, решење налазимо у експлицитном изражавању садржине норме коју користи Закон о облигационим односима и то члан 204, где закон говори о „наслеђивању и уступању права на накнаду нематеријалне штете него потраживања накнаде нематеријалне штете“. Дакле, јасно произилази да се у принципу и безусловно не може ни наслеђивати нити сингуларном сукцесијом на друге

5.5. Уредба о обавезном осигурања путника на железници против несрећног случаја, од 18.03.1974. године¹³¹

Уредба о увођењу обавезног осигурања путника на речним и каналским пловилима (унутрашња пловидба) у државној експлатацији,¹³² Уредба о обавезном осигурању путника у јавном саобраћају против несрећних случајева,¹³³ Уредба о обавезном осигурању путника на поморским бродовима против несрећног случаја¹³⁴ имају идентичне одредбе о обештећењу одређених лица за случај смрти путника. Обештећење припада најпре деци, затим брачном другу настрадалог, а ако нема ни њега, онда родитељима унесрећеног, чиме је завршава одређен круг и ред лица која наслеђују суму осигурања.

Закон о обавезном осигурању имовине и лица од 95.04.1965. године¹³⁵ изричито укида све горње прописе, као посебне прописе о наслеђивању суме осигурања за случај несреће у саобраћају.¹³⁶

преносити“ само право на накнаду нематеријалне штете”, јер је то право строго лично право (*intuitu persone*), док је потраживање накнаде нематеријалне штете изузетно наследиво само ако је признато правоснажном одлуком или писменим споразумом. То значи да се ради о егзистентном а још нереализованом новчаном потраживању које прелази на наследнике, као имовинскоправно потраживање, без прелажења самог права на накнаду нематеријалне штете. Циљним тумачењем можемо закључити да је намера законодавца да се заштите морална права аутора (а не наследе) и после његове смрти, зато то овлашћење преноси и на наследнике аутора, али и проширује круг субјеката, тако да осим наследника, могу вршити удружења аутора, као институције из области науке и уметности. Да је тако, произилази из одредбе члана 101. Закона које предвиђају да по истеку року трајања имовинских права аутора, о заштити моралних права аутора старају се удружења аутора, институти из области науке и уметности, а поред тих субјеката, и свако лице има право да штити патернитет и интегритет дела, као и да се супростави сваком облику достојног искоришћавања ауторског дела, Као што се види, у циљу свестраније заштите закон уводи *actio popularis* и даје могућност неком физичком и правном лицу да штити ауторска морална права, право патернитета и интегритета дела и да се супростави сваком облику недостојног искоришћавања дела“.- из архива Врховног суда Србије.

¹³¹ Сл. лист ФНРЈ, бр. 25/47.

¹³² Сл. лист ФНРЈ, бр. 71/47.

¹³³ Сл. лист ФНРЈ, бр. 25/48.

¹³⁴ Сл. лист ФНРЈ, бр. 27/48.

¹³⁵ Сл. лист СФРЈ бр. 15/65

5.6. Тезе за претпројект Закона о наслеђивању

Тезе за претпројекат Закона о наслеђивању, саставила је Комисија на челу са професором М. Константиновићем. У 122 тезе обухваћено је целокупно материјално наследно право базирано на следећим начелима: основи позивања на наслеђе су закон и тестамент; начело преласака зоставштине *ipso iure*, начело ограничене одговорности наследника за дугове, односи између санаследника регулишу се концепцијом о заједничкој својини и увођење пуне равноправности у наслеђивању међу половима.¹³⁷

Према тезама, основни циљ наслеђивања јесте продужење обавеза оставиоца, које је имао за живота према одређеним лицима, а пре свега према његовој ужој породици. Тезе предвиђају да наследно право треба свакоме да омогући слободно располагање тестаментом оним што је појединац стекао, али тек пошто се осигура извршење његових обавеза. Зато се као нужни наследници јављају потомци до 24-те године живота, и после њих остали законски наследници, који немају нужних средстава за живот и нису способни за рад.

5.7. Савезни закон о наслеђивању из 1955. године

Закон о наслеђивању је проглашен Указом председника Републике.¹³⁸ Према одредби чл. 247, Закон ступа на снагу шездесет дана по објављивању. Наведени Закон је релативно кратак, јер је у свега 160 чланова регулисана цела материја. тзв материјалног права.

У релативно новој систематизацији материје, Закон се дели на два дела. Први под насловом „Наследно право“ обухвата материјално наследно право. Други део носи наслов „поступак у наследним стварима“ и регулише поступак за расправљање заоставштине. Унутар појединих делова материја је груписана по основу наслеђа (закон и тестамент). Материја о *collatio bonorum* стављена је у оквир законског наслеђивања,

¹³⁶ Види чл. 950,957 до 960, 963 и 964 ЗОО

¹³⁷ Архив за правне и друштвене науке, бр. 3 (јули – септембар 1947).

¹³⁸ ПР. бр. 9, од 23.04.1955 (Сл. лист ФНРЈ, бр. 20/55 од 11.05.1955).

мада се она редовна ставља у прописе о односима међу санаследницима. Глава четврта носи наслов „Наследноправни уговори“, иако наше право забрањује уговор о наслеђивању, итд. Новина је и у томе што су поред материјалног наследног права обухваћени и прописи тзв. процесног наследног права – оставински поступак.

Особине овог закона су следеће:

- Закон је релативно кратак, јер у свега 160 чланова, регулише читаву материју материјалног наследног права. Број прописа није у вези са квалитетом имовине, која може бити предмет наслеђивања или са значајем који се овој установи придаје у друштву. Прелаз наслеђа тражи јасно регулисање и поставља исте правно-техничке проблеме за ранија и за постојеће социјалистичко друштво. Краткоћа Закона не може бити сама себи циљ, а најмање она може одржавати значај који се придаје једној установи, јер се онда „појављују многа питања која морају бити решавана од случаја до случаја и можда различито у зависности од ставова појединих судова.“¹³⁹
- Закон је изграђен на начелима нашег новог наследног права, а посебно је у параграфу 1. и у теорији, истицано начело јединство наследног права.
- Закон регулише целокупно целокупно наследно право, тј. како материјално тако и формално наследно право.
- Полазећи од начела меродавности норме у моменту отварања наслеђа, Закон ипак предвиђа његову ретроактивну примену, „на сва наслеђа по којима до 11. маја 1955. године, као дана објављивања Закона о наслеђивању није донета правноснажна одлука о наслеђу или наслеђе није споразумом, деобом или на други начин коначно уређено“.
- Закон одржава на снази посебне прописе о наслеђивању, као што су прописи о наслеђивању земљишта које је додељено колонистима и аграрним интересантима, прописе о наслеђивању ауторског права и прописе о наслеђивању суме осигурања у случају смрти путника од несрећног случаја у јавном саобраћају (чл. 246).

¹³⁹ С. Марковић, Наследно право, 1981, стр.30.

Законски наследници по СЗОН-у,¹⁴⁰ јесу сви припадници првог наследног реда (сва оставиочева деца и њихови потомци по праву представљања, његови усвојеници и њихови потомци по праву представљања, његови усвојеници и њихови потомци као и оставиочев брачни друг), сви припадници другог наследног реда (родитељи оставиоца и сви њихови потомци по праву представљања и оставиочев брачни друг у случају да нема ни једног припадника првог наследног реда који би могао или хтео да се прими наслеђа, односно оставиочев брачни друг ме може наследити целу заоставштину као једини припадник првог наследног реда) и сви припадници трећег наследног реда (оставиочеви деде и бабе и сви њихови потомци по праву представљања). Законски наследници су од четвртог наследног реда *ad infinitum* сви родоначелници тих редова, али само они, не и њихови потомци (искључено је право представљања).

Оставиочев брачни друг има у основи исти наследноправни положај као и оставиочев првостепени потомак (његов наследни део једнак је делу који добија оставиочев потомак). Међутим, статус оставиочевог брачног друга у првом наследном реду је неповољнији у односу на оставиочеву децу, па донекле и остале потомке. Наиме, оставиочев брачни друг, за разлику од остале деце и њихових потомака, не може да наследи целокупну заоставштину као једини припадник првог наследног реда. У случају да се ни један оставиочев потомак не може или неће да се прими наслеђа оставиочев брачни друг се пребацује у други наследни ред. Напомињемо да је на неки начин још значајније за наследноправни положај оставиочевог брачног друга то да се његов наследни део у првом наследном реду, може, под одређеним условима, смањити или не и обрнуто.

У случају када на наслеђе конкуришу оставиочева деца чији други родитељ,¹⁴¹ није оставиочев брачни друг, а имовина оставиочевог брачног друга (у коју спада и брачна тековина) је већа од наследног дела који би он добио при расподели заоставштине по општим правилима наслеђивања, одн. на једнаке делове, онда ће суд смањити наследни део брачног друга у корист све оставиочеве деце (и оне чији је оставиочев брачни друг други родитељ). Ово смањење наследног дела оставиочевог брачног друга, одм. повећање дела његове деце извршиће се тако што ће наследни део

¹⁴⁰ Чл. 9. СЗОН –а (Сл. лист ФНРЈ, бр. 20/1955).

¹⁴¹ Чл. 12.. СЗОН-а.

(све) оставиочеве деце двоструко повећати у односу на на наследни део оставиочевог брачног друга.¹⁴²

У ситуацији када се стекну услови да се оставиочев брачни друг пребаци у други наследни ред он аутоматски добија $\frac{1}{2}$ (једну половину) заоставштине. Другу половину заоставштине деле оставиочеви родитељи, а уколико један или оба родитеља не могу или неће да се приме наслеђа, евентуално по праву представљања оставиочева браћа или сестре, и по праву представљања њихови даљи потомци.

За разлику од првог, у другом наследном реду наследни део оставиочевог брачног друга може се смањити, тако и повећати.

5.8. Устав СФРЈ, од 07. априла 1963. године

Устав СФР Југославије од 1963. године настао је као резултат уверења владајућих структура Југославије да су самоуправни односи у довољној мери превладали у друштву да завређују ново и коначно уставноправно дефинисање и устоличавање.

Дефиницију државе карактерише не само одредба да је то савезна држава, већ и *социјалистичка демократска заједница*, што је требало да значи тежњу ка марксистичком идеалу о одумирању државе.

Основима економског уређења проглашени су друштвена својина, самоуправљање и самоорганизовање радних људи на микро и макро плану.

Право на друштвено самоуправљање проглашено је неприкосновеним, а територијалне јединице у држави (општина, срез, аутономне покрајине Србије, социјалистичке републике и сама федерација) проглашене су друштвено-политичким заједницама. У одредби незабележеној у уставном праву, укинута је хијерархија између ових јединица и уведен систем међусобних права и обавеза.

Скупштина је проглашена највишим органом власти и друштвеног самоуправљања, а у савезну и републичке скупштине су поред општеполитичког већа уведена и већа радних заједница – привредно, просветно-културно, социјално-здравствено и организационо-политичко. Скупштине аутономних покрајина могле су имати и више.

¹⁴² Чл. 13. СЗОН-а.

Председник републике постао је независан од СИВ-а и самостални орган федерације. Уведен је Уставни суд Југославије и уставни судови република чланица.

Дефиницију државе карактерише не само одредба да је то савезна држава, већ и *социјалистичка демократска заједница*, што је требало да значи тежњу ка марксистичком идеалу о одумирању државе.

Основима економског уређења проглашени су друштвена својина, самоуправљање и самоорганизовање радних људи на микро и макро плану.

Право на друштвено самоуправљање проглашено је неприкосновеним, а територијалне јединице у држави (општина, срез, аутономне покрајине Србије, социјалистичке републике и сама федерација) проглашене су друштвено-политичким заједницама. У одредби незабележеној у уставном праву, укинута је хијерархија између ових јединица и уведен систем међусобних права и обавеза.

Скупштина је проглашена највишим органом власти и друштвеног самоуправљања, а у савезну и републичке скупштине су поред општеполитичког већа уведена и већа радних заједница - привредно, просветно-културно, социјално-здравствено и организационо-политичко. Скупштине аутономних покрајина могле су имати и више.

Председник републике постао је независан од СИВ-а и самостални орган федерације. Уведен је Уставни суд Југославије и уставни судови република чланица.

На овај устав донето је 42 амандмана до доношења новог Устава Југославије од 1974. године. Ово показује да стабилност институција није била постигнута на дужи рок. Нови амандмани ојачали су положај аутономних покрајина, увели нове области самоуправљања, а дотадашњи савезни органи постали су *заједнички*, а не више надређени.

Чланом 55. наведеног Устава, поново зајамчује право наслеђивања. Међутим то право није неограничено, јер је ст. 2 истог члана прописано да: „Нико не може на основу наслеђивања задржати у својину у непокретности и средствима рада у већем обиму него што је уставом или законом прописано.“¹⁴³

¹⁴³ Чл. 55. ст. 2. *Устава* (Сл. лист Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, год. XIX, бр. 14, Београд, 1963).

5.9. Пречишћени текст Закона о наслеђивању¹⁴⁴

У Закону о изменама и допунама Закона о наслеђивању од 01.04.1965. године су извршене следеће промене: брисан је члан 153, који је говорио о наслеђивању вишка пољопривредног земљишта, пошто је с обзиром на чл. 55. ст. Устава постао непотребан; брисан је члан 185. о ревизији против решења о наслеђивању, јер се измењеним чланом 380. ЗПП-а не предвиђа ревизија против решења; брисан је члан 277. којим је регулисан поступак одузимања вишка пољопривредног земљишта, пошто сходно Закону о промету земљишта и зграда, тај поступак води надлежни орган општинске скупштине, коме је оставински суд дужан доставити препис сваког решења о наслеђивању непокретности, брисан је и чл. 244, који говори о томе да наслеђивање између сродника ван брака може заснивати само на пресуди домаћих судова, јер он значи неоправдану сумњу у одлуке страних судова.

5.10. Уставни амандмани XX до XLII, од 30.01.1974. године¹⁴⁵

Наведени уставни амандмани доносе промену у регулисању наслеђивања. Наиме, у амандману XXX став 2. тачка 3. Федерација је надлежна за уговоре и друге облигационе односе у области промета робе и услуга, уређење основних својинскоправних и других основних правних односа којима се обезбеђује „јединство тржишта“. Федерација је такође била надлежна да уређује судске поступке (тач. 11), као и да „уређује решавања сукоба републичких, односно покрајинских закона са законима других република односно покрајина (колизионе норме (тач. 14.).“

Сходно наведеном, Уставни закон за спровођење уставних амандмана XX до XLI, од 30.06.1971. год.,¹⁴⁶ предвиђа да „даном одређеним републичким односно покрајинским законом, а најдоцније 31.12.1971. године, престају да важе одредбе Закона о наслеђивању, осим одредаба чл. 186. до 190. и одредаба које се односе на поступак у наследним стварима (чл. 16. ст. 2. тач.26).

¹⁴⁴ Сл. лист СФРЈ, бр. 42/65.

¹⁴⁵ Чл. 44. ст. 2. тач. 23, Устава ФНРЈ из 1946.

¹⁴⁶ Чл. 161. тач. 1. Устава ФНРЈ из 1946.

5.11. Устав Југославије од 22.01.1974. године

Устав Југославије од 22.01.1974. године¹⁴⁷ остаје при надлежности Федерације да уређује основе облигационих односа и основе својинскоправних односа (чл. 281. ст. 1. тач. 4), док је у тачки 12. истог члана одређено да „уређује кривични поступак и друге судске поступке, осим посебних поступака у областима у којима друштвене односе регулише република односно аутономне покрајине својим прописима.“ На основу ове одредбе предвиђена је надлежност република, односно аутономних покрајина за регулисање и процесног наследног права, па је Уставним Законом за спровођење Устава СФРЈ из 22.01.1974. године¹⁴⁸ прописано да „даном одређеним републичким односно покрајинским законом, престају да важе одредбе Закона о наслеђивању осим одредаба чл. 187. и 188. (чл. 15. ст. 1. тач. 5).

5.12. Устав СР Србије, од 25. 02. 1974. године

Устав СР Србије, од 25.02.1974 године,¹⁴⁹ прописује „да се републичким законом уређује јединствено за целу територију Републике основи наследноправних односа“ а да република у складу са својим правима и дужностима утврђеним Уставом, преко републичких органа и организација „између осталог уређује питања наслеђивања (чл. 299. ст. 1. тач. 11). Наравно, овај пропис има у виду пропис о наслеђивању на територији уже Србије, док аутономне покрајине имају донети потпуне Законе о наслеђивању у складу са основама наследноправних односа.

5.13. Закон о наслеђивању из 1974. године

За разлику од Закона о наслеђивању из 1955. године, извршена је редукција наследних редова на три законска наследна реда. На овај начин наследницима четвртог

¹⁴⁷ Сл. лист СФРЈ, бр. 29/71.

¹²⁴ Исто.

¹⁴⁹ Сл. гласник РС, бр. 9/74.

и осталих наследних редова било је онемогућено наслеђивање по закону. Такође, у оквиру трећег наследног реда право представљања је ограничено само на првостепене потомке, док њихови потомци нису могли да наслеђују. У случају да нема ниједног потомка из трећег наследног реда обе лозе који би могао и хтео да наследи, заоставштина постаје друштвена својина и једини наследник је држава.¹⁵⁰

5.14. Закон о наслеђивању из 1995. године

Основни извор материјалног наследног права у Републици Србији је Закон о наслеђивању, од 31.10.1995, који је ступио на снагу дана 05.05.1996. године.¹⁵¹

Наиме, све до 1993. године у АП Војводини и АП Косово и Метохија, примењивали су се покрајински закони о наслеђивању, иако је надлежност покрајина за уређивање ове материје престала раније. Њихова важност продужена је, сагласно Уставном закону одређено време након усвајања Устава Србије.

Закон о наслеђивању РС из 1995. године не садржи процесне одредбе оставинског поступка, већ је он регулисан Законом о ванпарничном поступку, од 04.05.1982. године.¹⁵²

Овим законом враћено је наслеђивање наследницима четвртог и осталих наследних редова, с тим што се право представљања завршавало са трећим наследним редом, а у четвртог и осталим наследним редовима примењивало се искључиво право прираштаја.¹⁵³

5.15. Уставна повеља државне заједнице Србије и Црне Горе

Уставна повеља државне заједнице Србије и Црне Горе из 2003. године од питања релевантних за грађанско право задржала је нормативну надлежност државне

¹⁵⁰ Исто.

¹⁵¹ *Закон о наслеђивању из 1995. године* (Сл. гласник РС, бр. 46/95).

¹⁵² *Закон о ванпарничном поступку* (Сл. гласник СРС, бр. 25/82).

¹⁵³ Чл. 19, 20, 21. ЗОН-а Србије.

заједнице само у материји интелектуалне својине и верификовања међународних споразума (чл. 98. Уставне повеље).¹⁵⁴

На тај начин сви досадашњи савезни закони примењују се као републички, односно као закони држава чланица сходно чл. 64. Уставне повеље и чл. 20 Закона за спровођење Уставне повеље Државне заједнице Србија и Црна Гора.

Сама Уставна повеља није јамчила право наслеђивања. Међутим, та „гаранција“ се налазила у Повељи о људским и мањинским правима и грађанским слободама,¹⁵⁵ и то под маргиналним насловом „Право на имовину“, где је одређено „јемчи се право својине и право наслеђивања“. У наставку стоји да се „коришћење имовине [...] може ограничити законом у складу са општим интересима“.

Маја 2006. године престала је правна важност тзв. Уставне повеље ДЗ Србија и Црна гора и ове две чланице државне заједнице постају самосталне државе.

У саставу Републике Србије налазе се и две аутономне покрајине: Војводина и Косово и Метохија. Највиши правни акт покрајина назива се „Статут“. Покрајине немају законодавну надлежност, већ је то право искључиво Републике Србије. Од 1999. године, односно од доласка привремене управе мисије УН (УНМИК-а) у јужној српској покрајини са становишта уставно-правног поретка не влада правно већ фактичко стање. Наиме, „противно уставном и правном поретку Републике Србије, у аутономној покрајини Косову и Метохији се, у материји наслеђивања, уместо Закона о наслеђивању Србије, примењује Уредба УНМИК-а бр. 7/2005“.¹⁵⁶

У међувремену, власт самопрокламованог Косова донела је Закон о наслеђивању.

5.15. Устав Републике Србије из 2006. године

Наведеним Уставом (Сл. гласник РС, 98/2006) право наслеђивања регулисано је чланом 59. У првом ставу „јемчи се право наслеђивања у складу са законом“, а у

¹⁵⁴ Сл. лист Србије и Црне Горе, бр. 1/2003.

¹⁵⁵ Сл. лист Србије и Црне Горе, бр. 6/2003. – Према чл. 8. Уставне повеље, Повеља о људским и мањинским правима и грађанским слободама представља део Уставне повеље.

¹⁵⁶ О. Антић, Наследно право, стр. 49.

другом ставу прописано је да „право наслеђивања не може бити искључено или ограничено због неиспуњавања јавних обавеза“.

Осим ових, Устав републике Србије садржи још неке одредбе које су од значаја за наследно право. Он јемчи равноправност мушкарца и жена (Чл. 15 Устава), као и једнака права брачне и ванбрачне деце (чл. 64, ст.4. Устава Републике Србије). Сходно томе Скупштина Републике Србије не би могла донети закон који би предвиђао првенство мушких сродника у праву наслеђивања у односу на женске, нити би била могућа одредба у закону којим се ванбрачна деца дискриминишу у праву на наслеђе.¹⁵⁷

Према неким ауторима, „увек треба имати у виду да уколико би се својини одузела наследноправна компонента, тада више не би могло бити речи о својини. 'Својина' без права на наслеђе је у ствари, облик доживотног плодоуживања. Својина се тада претвара у службеност.“

¹⁵⁷ А. Оливер, *Наследно право*, Београд, 2008., стр. 48.

ДРУГИ ДЕО

УСТАВНА ГАРАНЦИЈА ПРАВА НАСЛЕЂИВАЊА

Глава прва

Општа разматрања

У правној теорији истиче се да уставом гарантована права постају субјективна јавна права, а када се ради о гарантовању приватне својине и права наслеђа да се ради о имовинским субјективним јавним правима.¹⁵⁸ И право својине и гарантовање права наслеђа зависни су од положаја човека у друштву. Посебно су значајна основна начела устава једне земље, као и све одредбе о друштвено економском уређењу.¹⁵⁹

За науку наследног права, уставне одредбе којима се регулише право на наслеђе, чине основе поставке те науке, имајући у виду да се њима прописују правни оквири за примену те установе у целини.

Предмет гаранције сваког друштва од његовог настанка је право наслеђа и његова уска повезаност са правом својине. Законска гаранција права наслеђивања представља непосредно уставно гарантовање права наслеђа. Ово гарантовање наследног права у уставу, даје наследницима иста овлашћења која је имао њихов предак. Могуће је и посредно уставно гарантовање права наслеђа, преко уставног гарантовања права приватне својине.

Декларација права човека и грађанина прописује да је право приватне својине основно природно право које је разум признао човеку као таквом.¹⁶⁰ Француски устав из 1793, у art. 2. говори да су природна и незастарива права: једнакост, слобода, безбедност, својина..., а у чл. 16. наводи се следеће: „право својине је право које

¹⁵⁸ Rinck Leibholz, *Grundgesetz*, 2. Auflage, Köln-Marienburg, 1966., 184-185.

¹⁵⁹ С. Марковић, „Уставна гаранција права наслеђа“, Зборник радова Правног Факултета у Нишу, бр. 14, 1974, стр.119-140.

¹⁶⁰ Декларација права, човека и грађанина (фр. La Déclaration des drits de homme et du citoyen), од 26.08.1789. год. чл. 17: „С озиром на то да је приватна својина неповредиво и свето право, она никоме не може бити одузета, осим ако за то не постоји очигледна законски регулисана јавна потреба или под условом проведеног и већ раније одређеног обештећења.“ Реч је о једном од основних докумената француске револуције.

припада сваком грађанину, да по вољи ужива и располаже свим својим приходима, плодом свога рада и своје умешности.“ Међутим, иако је ова одредба била општа, па се и односила на све грађане, само је мањина грађана имала имовину.¹⁶¹

Француским уставом од 04.10.1958. године, гарантује се само право приватне својине – наследно право се посебно не гарантује. Сматра се, наиме, да се ради о посредном гарантовању наследног права, јер гарантовање права приватне својине инкорпорира и гаранцију наследног права.¹⁶²

Устав за Краљевину Србију, од 02.06.1903. год., у чл. 16. прописује: „својина је неповредива, ма каква она била, нико не може бити принуђен да своје добро уступи на државне или друге јавне потребе, нити се право приватне својине може ради тога ограничити, осим где закон то допушта и уз накнаду по закону.“¹⁶³

Неки теоретичари као Гроцијус сматрају да је „право наслеђивања изведено из права приватне својине, тачније, из права располагања приватном својиним правним пословима *inter vivos* произилази и право располагања *mortis causa*.“¹⁶⁴ Из наведеног произилази да ако неко може располагати за живота својим добрима, може то и случају смрти. Тиме се објашњава и тестаментално наслеђивање јер, по наведеном аутору, законско пак наслеђивање није ништа друго до прећутно тестаментално наслеђивање.

1.1. Изричито гарантовање наследног права

У Комунистичком манифесту, у одељку II „Пролетери и комунисти“,¹⁶⁵ наводи се: „У почетку се може догодити, наравно, само помоћу деспотског потезања у право својине и у буржоаске односе производње, дакле, помоћу мера које економски изгледају недовољне и неодрживе, али које у току кретања прелазе свој сопствени оквир и неизбежне су као средство за извршење преврата читавог начина производње.“ Те мере биће, наравно, различите у различитим земљама. Међутим, за најнапредније земље могу следеће мере имати прилично општу намену:

¹⁶¹ Art. 2 и 16. Француског устава из 1793. године.

¹⁶² Француски устав, од 04.10.1958. године.

¹⁶³ Чл. 16. Устава за Краљевину Србију од 1903.

¹⁶⁴ С. Марковић, нав. д., стр. 122.

¹⁶⁵ Прва интернационала – материјал за проучавање, [прев. М. Видојковић – В. Николова], Рад, Београд, 1950, стр. 34-35.

1. Експропријација земљишне својине и употреба земљишне ренте на државне издатке;
2. јако прогресивни порез;
3. укидање права наслеђа, итд.

Међутим, Маркс и Енгелс под укидањем наслеђа, немају у виду укидање права наслеђа у целости, већ само наслеђа над средствима за производњу, јер по њима одлучујући за друштвене односе јесте само однос према средствима за производње.

Питање права наслеђа је било предмет расправљања на више седница Интернационале. На конгресу у Базелу 1869. године, Карл Маркс је изнео свој врло прецизно формулисан став: „Као и целовито грађанско право уопште, закони о наслеђу нису узрок, већ последица постојеће организације друштва, која се заснива на приватном власништву средстава за производњу. [...] Признати да је укидање права наслеђа полазна тачка социјалне револуције, значило би само одвући радничку класу с позиције са које у ствари треба да пређе у напад на савремено друштво. То би било погрешно теоријски и супротно револуционарној пракси.“

Потом, има и мишљења „да су приватна својина и наследство категорије друштвених система у којима су се формирале оделите, ситне породице (моногамне) и у којима се већ почела развијати размена.“¹⁶⁶

„Експропријацијом експропријатора створено стање се карактерише, дакле, као поновно успостављање индивидуалне својине, али на бази друштвене својине на земљу и на производним средствима за производњу. [...] Из овога следи закључак да друштвена својина обухвата земљу и остала средства за производњу, а индивидуална својина производе, дакле, предмете потрошње.“¹⁶⁷

Декретом о укидање наслеђа¹⁶⁸ прописано је да „после смрти власника, сва заоставштина, било да се састоји од покретности или непокретности, прелази у државну својину.“ За наведено постоје два ограничења:

а) Ради обезбеђења радно неспособних трудбеника, сродника умрлог, прописано је да ће, док не буде уређено опште социјално обезбеђење свих оних који су у нужди (тј. оних који немају минимум за живот), радно неспособни сродници у правој усходној

¹⁶⁶ В. И. Лењин, Изабрана дела, том први, књ. прва, Култура, Загреб, 1950, стр. 100-115.

¹⁶⁷ Исто, стр. 99-100.

¹⁶⁸ Декрет о укидању наслеђивања, усвојен на Конгресу радничких, војничких и сељачких депутата, од 14 априла 1918.

или нисходној линији (дакле, сви потомци и сви преци), браћа и сестре умрлог и његов брачни друг, добити издржавање из његове заоставштине;

б) ради обезбеђења радне својине, било је прописано, да ће имовина умрлог лица, ако њена вредност не прелази 10.000 златних рубаља, а састоји се посебно од куће, домаћег намештаја и средстава производње ручне израде у граду и на селу, припасти под непосредну управу и на располагање брачном другу и горе споменутим сродницима.¹⁶⁹

Међутим, наведени Декрет, у ствари није укинуо наслеђивање. Он је укинуо само капиталистички начин наслеђивања тј. наслеђивање средстава за производњу, али на тај начин да држава постаје једини наследник тих средстава. Предмети домаћинства и кућа за становање припадају брачном другу и потомцима или прецима и браћи и сестрама оставиоца, па на описан начин наслеђивање индивидуалне личне или радне својине није тим декретом укинуто.

Чл. 10. Устава СССР-а, од 05.12.1936. год., прописује „да је законом заштићено право личног власништва грађана на приходе и уштеде од њиховог рада, на њихову кућу за становање и на предмете за личну потрошњу и удобност, као и права наслеђа личног власништва грађана.“

1.1.1. СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ЗЕМЉЕ

У тадашњим тзв. „социјалистичким земљама“ према формалном критеријуму предмет наслеђивања уређен је на следећи начин.

а) Све оно што може бити предмет личне својине јест предмет наслеђивања.¹⁷⁰ Овде је строго извршена подела на државну и личну својину грађана: право грађана на приходе (имајући овде садржину појма у широком смислу, и то: у смислу прихода по било ком дозвољеном основу: рад, ауторско право, проналазаштво и сл.).

б) Уобичајена уштеда од рада, на кућу за становање и домаћинство (окућница, што подразумева одређену површину обрадивог земљишта и инвентар, као и одређени

¹⁶⁹ С. Марковић, , нав. д., стр. 125.

¹⁷⁰ Устав СССР-а из 1936.

број стоке домаће) на предмете кућанства и дневне употребе, на предмету за личну потрошњу и удобност.¹⁷¹

Гарантује се, дакле, наслеђивање без ближих опредељења о наслеђивању које својине је реч. Гаранција права наслеђивања односи се на наслеђивање личне својине (радни доходак и уштеде, дом за становање, земљиште и инвентар окућнице, на којој се налази, а такође и предмети личног коришћења и удобности и ситна средства за производњу чланова сеоских кооператива, која чини личну својину чланова кооператива, право својине на интелектуалне производе, као што су ауторско право на производима науке, литературе и уметности, право проналазача и рационализатора.¹⁷²

Уставом се предвиђа приватна и лична својина, док се гарантује само наслеђивање личне својине.

1.1.2. КАПИТАЛИСТИЧКЕ ЗЕМЉЕ

Предмет наслеђивања у капиталистичким земљама јесте приватна својина односно средства за производњу у неограниченом квалитету и квантитету. Национализација једне привредне гране јесте прва граница приватне својине, па и наследног права.

Док је национализација донекле посредна и мање-више прихваћена граница својини и наслеђу, много значајнија граница је постављена порезом на наслеђе. Овај порез је уведен, и он је прогресиван, тј. зависан је од: а) вредности имовине која се наслеђује, и б) наследног реда наследника. Примера ради, у Немачкој и Француској овај порез може да износи и до 60% вредности заоставштине. Држава не дира у наследно право, али је то бесплатно стицање пореском стопом више него преполовљено по својој имовинској вредности.

Правни теоретичари ових земаља оправдавају приватну својину, па и адекватно наследно право. То је редовно повезано са позивом на слободу и достојанство човека,¹⁷³

¹⁷¹ Чл. 10. нав. Устава.

¹⁷² Чл. 8. Устава Мађарске, од 18.08.1949; чл. 27. НР Бугарске од 16.05.1971; чл.11. Устава Албаније из 1946.

¹⁷³ Dr Heinrich Lange, Lehrbuch des Erbrechts, München und Berlin, 1962, 18-19.

али истовремено и са тврђењем да је приватна својина елементарно уставно право,¹⁷⁴ што несумњиво показује да грађани у тој „правној држави“ имају врло неједнака основна права.

1.2. САДРЖИНА И ГРАНИЦЕ ПРАВА НАСЛЕЂА У ЈУГОСЛАВИЈИ

Устав СФРЈ, од 21.02.1974. год.,¹⁷⁵ у чл. 194. прописује: „Зајемчено је право наслеђивања. Наслеђивање се уређује законом. Нико не може на основу наслеђивања задржити у својини непокретности и средства рада у обиму већем него што је то уставом или законом одређено. Наслеђивање имовине лица која је уживало социјалну или другу помоћ друштвене заједнице може се законом ограничити.“ Став 2. и 4. су нови у односу на Устав СФРЈ из 1963.

Овај Устав, као што видимо, зајемчује право наслеђивања без ближег опредељења о томе која су својинска, односно имовинска права предмет наслеђивања, тј. предмет ове уставне гаранције. Како је наслеђивање имовинскоправна категорија, зајамчивање наслеђивања без одређивања објекта наслеђивања, односно зајамчивања наслеђивања нема никаквог смисла. Гаранција права наслеђа уставом односи се на у пуној и правој мери на наслеђивање личне својине грађана.

а) Предмети ове својине јесу: добра која спадају у домен личне и породичне потрошње. У ставу 1. се говори о личној потрошњи, а о личној и породичној потреби када је реч о праву својине над стамбеним зградама и становима (ст. 2, чл.78).

б) Кад гарантује право својине на добрима за личну и породичну потрошњу, Устав има у виду културни и социјални, односно индивидуални степен егзистенције, а не тзв. физички степен егзистенције (тј. могу се стицати сва она добра која у поменуте сврхе служе човеку и његовој породици).

в) Наведена добра грађани могу имати у својини у неограниченој количини, што значи да нема квалитативних и квантитативних ограничења. Устав то препушта могућности и склоности појединаца. Како стамбене зграде и станови служе за задовољење личних и породичних потреба грађана, Устав гарантује њихово

¹⁷⁴ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. – „Kommentar an die Hand der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts von der Dr G. Leibholz“ (Dr H. J. Rinck, 2. Auflage, Köln – Marienburg, 1966, . 185.)

¹⁷⁵ Сл. лист СФРЈ. бр. 9/74 .

поседовање, а самим тим и наслеђивање (ст. 78; ст. 2. У вези са чланом 194. ст. 1). Међутим, за ову имовину важи ограничење предвиђено у чл. 194, ст. 3, иако се у чл. 78, ст. 2. не каже да је ово право својине ограничено.

Предмет наслеђивања је и право својине, односно право приватне својине, признато Уставом, уз ограничења наведена у чл. 194, ст. 3. и 4. Устава СФРЈ, и то:

а) право својине признато земљорадницима на обрадиво пољопривредно земљиште у површини од највише десет хектара по домаћинству, с тим да се законом ова граница може повећати у брдско-планинским крајевина (чл. 80, ст. 1. и 2);

б) право својине земљорадника на „друго земљиште“, чије границе и услове одређује закон (чл. 80, ст. 3);

в) законом се уређују услови обављања делатности самосталним личним радом средствима у својини грађана и својинска права на средствима рада и посебно пословне просторије, које се користе за обављање делатности самосталним личним радом (чл. 64, ст. 2). Наравно, ради се вршењу занатских и других услужних или сличних делатности. Наслеђивање средстава рада је апсолутно.

Према одредби чл. 29. Закона о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта, „пословна зграда и пословне просторије у национализованој пословној згради, које по свом капацитету служе за вршење дозвољене пословне или друге делатности њихових сопственика, остављајући им на њихов захтев, у својини (ст. 1), с тим да се они не могу отуђити, али их могу наследити њихови законски наследници, ако у смислу чл. 5. овог закона служе њиховој дозвољеној делатности (ст. 3.).“ Ово би био објективни садржај гаранције наслеђивања. Постоји и субјективни садржај гаранције, која је, као и свака гаранција, упућена људима односно човеку.

а) Гаранција упућена сваком грађанину, као титулара права својине, да ће његова добра након његове смрти бити предмет наслеђивања. Већ сама та гаранција нужно намеће постојање законског наслеђивања (наслеђивање од стране сродника и брачног друга) и вољног наслеђивања (тестамент).

б) Зајамчење, односно основ сваком грађанину да стиче добра путем наслеђивања (законског или тестаменталног). Наравно, да би били наследници одређеног оставиоца они се морају владати у складу са добрим обичајима и у складу са моралним правилима морају се понашати према својим прецима, јер само тако могу рачунати на њихову заоставштину, као законски наследници.

Међутим, ова уставна гаранција права наслеђа није неограничена, јер устав поставља границу „да нико не може на основу наслеђивања задржати у својини непокретности и средства рада у обиму већем него што је уставом или законом одређено (чл. 194, ст. 3).

Разлика у односу на одредбу Устава из 1963. године (чл. 55, ст. 1.), којом се зајамчују да „нико не може на основу наслеђивања задржати у својину непокретности и средства рада у већем обиму него што је уставом или законом прописано“ јесте та што је у Уставу из 1955. год. било прописано да се „наслеђивањем [...] не може прећи законом одређена величина пољопривредног земљишта коју појединци могу имати у својини“ (чл. 3). Суштина разлике је у томе да уместо формулације „наслеђивањем се не сме прећи“ нови устав говори о томе да „нико не може на основу наслеђивања задржати у својини“. То значи да наследник може стећи непокретност и средства рада у обиму већем него што је уставом или законом одређено, али тај вишак не може задржати у својини. Наравно, овде нема аутоматизма којим се тај вишак одузима и постаје друштвена својина, већ наследник мора одређеном органу општине који води имовинскоправне послове дати изјаву о томе коју непокретност, односно средства рада задржава у границама максимума.

Поступак одузимања вишка још од 1965. год. пребачен је из оставинског у управни поступак, који сходно прописима Закона о промету земљишта и зграда, проводи овлашћени општински орган. Касније се овај поступак проводи по Закону о промету непокретности.¹⁷⁶ Истичемо да је од посебног значаја за гаранцију права наслеђивања чињеница да само наследник који је наследио и више добија накнаду за вишак који је постао друштвена својина, док се другим стицаоцима вишка, накнада не исплаћује. Ова накнада се одређује прописима о експропријацији и то је тзв. „правична накнада“. Због тога ово ограничење права наслеђа јесте ограничење наслеђа *in natura*, али не и *in valoris* ограничење, које то није у пуном смислу. Када се стицање наслеђа састоји у стицању имовинске користи без противвредности, онда наследник у сваком случају то стиче и у случају када наслеђивањем стиче више него што је законом прописано, па тада ограничења наслеђивања и нема.¹⁷⁷ Супротно овоме, постоји

¹⁷⁶ Сл. гласник СР Србије, бр. 15/74.

¹⁷⁷ Ј. Ђорђевић, Нови уставни систем, Савремена администрација, Београд, 1964., Ј. Ђорђевић, Уставно право, Београд, СА, 1972., стр. 19.

гедиште по коме „наследник може ’примити’ непокретност и друге предмете приватне својине, али [...] их не може ’задржати’ јер је обавезан да вишак отуђи.“¹⁷⁸

¹⁷⁸ С. Марковић, нав. д., стр. 134.

Глава друга

ПРАВО НА НАСЛЕЂИВАЊЕ И СПОСОБНОСТ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ

Способност за наслеђивање представља правним поретком признату могућност правном субјекту (физичком или правном лицу) да се у одређеној земљи појави у улози универзалног и сингуларног сукцесора.¹⁷⁹ У теорији има и другачијих формулација, као нпр. „да се под способношћу за наслеђивање разуме оно својство особе (физичке или правне) да може наслеђивањем стећи имовину, ствари и права умрле особе.“¹⁸⁰

Способност за наслеђивање и правна способност лица, које се стичу рођењем а престају смрћу, преклапају се.¹⁸¹ Међутим, постоји очигледна разлика између њих. Правна способност се стиче рођењем и губи смрћу неког лица. Изузетак је зачетак физичког лица – насцитурус и правно лице у оснивању. Способност за наслеђивање зависи од тога да ли је правним поретком једне земље признато неком лицу (физичком или правном) да се у одређеној земљи појави као наследник.

Код способности за наслеђивање није од значаја да ли је наследник пословно способан или није, јер су и пословно неспособна лица способна да наследе, с тим што их у оставинском поступку морају заступати њихови законски заступници или старатељи. Постојање способности за наслеђивање у једној држави даје могућност правном субјекту да може наследити сваког оставиоца. Неспособност за наслеђивање не даје могућност правном субјекту да наследи било ког оставиоца.

Иако су неспособност за наслеђивање и недостојност за наслеђивање слични институти због њихове јавноправне компоненте, тј. из околности да су установе јавног поретка, њих треба међусобно разликовати. Њихове правне последице наступају по закону и ту се исцрпљује разматрана сличност. Неспособност за наслеђивање се цени апстрактно, у односу на све оставиоце, а недостојност само у односу на тачно одређеног оставиоца. Утврђивање способности за наслеђивање увек претходи утврђивању достојности за наслеђивање. Наиме, онај ко је способен за наслеђивање може бити достојан или недостојан за наслеђивање. Уколико је неко неспособан за наслеђивање, онда се питање достојности или недостојности не поставља. Такође,

¹⁷⁹ О. Антић – З. Балиновац, нав. дело., стр. 102-103.

¹⁸⁰ М. Креч – Ђ. Павић, нав. д., стр. 417-418.

¹⁸¹ В. Тодоровић – Р. Кулић, нав. д., стр. 29.

недостојност за наслеђивање у неким приликама се може опростити, док се неспособност за наслеђивање не може опростити. Ова разлика је у последици како природних разлика између тих института, тако и неједнаког интезитета заштите јавног поретка. А ово све проистиче из потребних услова за наслеђивање: 1) да су живи (тј. да постоје) у време делације, 2) да су способни и достојни за наслеђивање и 3) да нису разбаштињени.

Физичка лица способна су за наслеђивање само ако су у животу или су зачета у тренутку отварања наследства.

Способност за наслеђивање, тј. испуњење услова потребних за стицање способности за наслеђивање (физичко постојање у моменту делације) подједнако вреди за завештајно и за законско наслеђивање. У погледу способности за наслеђивање код физичких лица нема разлика с обзиром на основ позивања на наследство.

У погледу способности за наслеђивање правних особа, до доношења ЗОН-а РС из 1995. год., ова способност је била ограничена само на завештајно наслеђивање,¹⁸² будући да законско наследно право припада само сродницима и супружнику оставиоца,¹⁸³ па га правна лица не могу имати.

Из овога би произишла аналогна способности физичких лица да су правна лица увек подобна за завештајно наслеђивање чим постоје, тј. одмах када су основане, што није случај код физичких лица који имају способност за наслеђивање ако су жива (или зачета) у часу отварања наследства. Правна лица су до доношења Закона о наслеђивању из 1995. године могла да наследе само на основу завештања (тестаментa). Након доношења овог закона правна лица, у овом случају Република Србија могу да наследе и на основу закона.

Способност за наслеђивање правних лица може бити проширена и на случајеве када се правним лицима признаје способност за стицање имовине наслеђивањем, док још нису основане, или се још налазе у фази оснивања или конституисања. Тај случај постоји код наслеђивања заоставштине коју је оставилац наменио за оснивање неког правног лица – задужбине, с тим што ће задужбина постати, тј. стећи својство правног лица тек „када добије одобрење надлежног органа“.

Физичка лица могу бити релативно способна за наслеђивање одређеног оставиоца и поред тога што имају општу правну способност, дакле, способност за

¹⁸² Чл. 3. СЗОН-а из 1955.

¹⁸³ Чл. 9. и 10. СЗОН-а.

наслеђивање. Релативна способност за наслеђивање, у односу на одређеног оставиоца, постоји ако је физичко лице искључено из наследства или ако је лишено нужног дела у корист потомака, за шта мора постојати одредба у самом завештању, или ако је наследник недостојан за наслеђивање, а завешталац није накнадно опростио разлог недостојности.

У свим наведеним случајевима релативна способност за наслеђивање, која постоји према одређеном оставиоцу, не спречава наследника да може у исто време наследити неког другог оставиоца, у односу на којег нису испуњене претпоставке за постојање релативне способности.

ТРЕЋИ ДЕО СПОСОБНОСТ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ

Прва глава МАТЕРИЈАЛНОПРАВНИ УСЛОВИ ЗА СТИЦАЊЕ СПОСОБНОСТИ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ

1. Способност за наслеђивање

Способност за наслеђивање (*capacitas, Erbfähigkeit*) представља део опште правне способности неког лица и то оне посебне способности за стицање субјективног наследног права, односно конкретног наследног права из одређеног наследноправног односа (наследник, легатар или корисник налога).

У новијој правној теорији користи се термин „способност за наслеђивање“¹⁸⁴ за разлику од старе терминологије, која је користила термин „неспособност за наслеђивање“, под којим се подразумевао недостатак способности на страни неког лица да може да буде наследник у једној држави.

У пракси треба разликовати неспособност за наслеђивање која се односи на тачно одређено лице од негирања наследноправне способности странца (реторзије). Неспособност за наслеђивање постојаће увек када се законом одузме могућност да стиче наслеђе читавој категорији лица услед јавних деликата. Реторзија као институт међународног приватног права представља неспособност странаца за наслеђивања. Реторзија представља такав правни институт који се појављује у материји права странаца и „сукобу јурисдикција“ помоћу кога једна држава наређује својим органима да не поступи по нормама о правима странаца и „сукобу јурисдикција“ које је она прописала, него да поступи на идентичан или сличан начин како поступа и страна

¹⁸⁴ Чл. 130. СЗОН-а СФРЈ, чл. 125. ЗОН-а СРС и чл. 3. ЗОН-а РС.

држава према домаћим држављанима или домаћим судским одлукама или замолницама домаћих судова.¹⁸⁵

Реципроцитет (узајамност) је однос између две државе који подразумева сарадњу између две суверене државе, по коме свака од њих омогућава одређени правни третман држављанима друге државе, уколико и друга држава на исти начин поступа са њеним држављанима.¹⁸⁶

Реторзија (мера одмазде) представља правни институт који омогућава једној држави да не поступи у складу са својим нормама које регулишу права странаца, већ да поступи на сличан начин на који поступа и страна држава према држављанима домаће државе која предвиђа реторзију.

Реторзија представља противмеру једне према другој држави која не гарантује у довољној мери обзире међународне сарадње што има за последицу ускраћивања признавања одређених права њеним држављанима или успостављање реторзионе међународне судске надлежности.¹⁸⁷ Реторзију обично посебном одлуком наређује влада једне земље или изузетно у самом законском тексту овлашћује домаћи орган да примени реторзију. Уместо овог правила Закон о наслеђивању прописује примену реципроцитета (узајамности) „који преставља однос између две државе по коме свака од њих, гарантује и даје одређени правни третман држављанима друге државе или признаје права која су настала под дејством закона те државе, уколико и ова тако поступа са њеним држављанима и са правима насталим под дејством њених закона“.¹⁸⁸ Нашим ЗОРСЗ је експлицитно регулисана реторзиона надлежност.¹⁸⁹ Домаћи судови се

¹⁸⁵ М. Јездичић, *Међународно приватно право*, књига I, Научна књига, Научна књига, Београд. 1980, стр. 218.

¹⁸⁶ чл. 7. Закон о наслеђивању Републике Србије

¹⁸⁷ Крвавац М., Ристић С., *Практикум за међународно приватно право*, Краљево, 2007., стр. 74.

¹⁸⁸ М. Јездичић, нав. д., стр. 214. М. Рочкомановић, *Међународно приватно право*, Студентски културни центар, Ниш, ⁸2006, стр. 143-154. и *Решење Вишег трговинског суда*, Пж. 7628/2004, од 06.12.2004. године, које гласи: „Уколико је реципроцитет услов уживања неког права, па он није испуњен, неће се реторзијом ускраћивати исто право странцима – довољно је да услов његовог уживања (реципроцитет) не постоји. Ово, даље значи да је реторзија примењива само уколико је неко право безусловно доступно странцима, а у страначкој држави, то исто право, ускраћује држављанима државне заједнице Србија и Црна Гора (Правна база Параграф Лекса).

¹⁸⁹ У прилог томе видети судску праксу: „У спору из наследноправних односа са елементом иностраности, оцена међународне надлежности и примена права зависе од прописа државе на чијој се територији налази заоставштине и од држављанства оставиоца“ – Решење Апелационог суда у Београду,

могу огласити надлежним у споровима против држављана стране државе, ако у њој судови у споровима против наших држављана заснивају надлежност по критеријумима којих нема у одредбама о надлежности домаћих судова и стварима са елементом иностраности.¹⁹⁰

Иако неспособност за наслеђивање одређеног наследника и неспособност странаца да наслеђују у одређеној земљи као противмера, битно разликују по својим мотивима, оне ипак воде истим коначним последицама.

Неспособност за наслеђивање погађа правно способна лица. По својој суштини, то је грађанскоправна казна за тзв. деликте против одређене државе. У намери да спречи вршење одређених деликата, држава поред кривичноправних санкција предвиђа и овакву грађанскоправну казну.

Институт неспособности није новијег порекла. Њега налазимо од почетка цивилизованог друштва. Настанком писаног права овај институт игра веома важну улогу у нормирању одређених начина понашања и санкционисања непоступања по таквим нормама.

Тако у Римском праву, нарочито из периода царског законодавства налазимо на примену овог института. Према Јустинијановој кодификацији, неспособни за наслеђивање су: осуђени на смрт (*capita damnati*), деца велеиздајника, отпадници од

Гж. 1650/2011 од 12.01.2012. године; „У спору из наследноправног односа са елементом иностраности, оцена међународне надлежности и примена меродавног права зависе од прописа државе на чијој се територији налази заоставштина и од држављанства оставиоца“ – решење Апелационог суда у Београду, Гж.бр. 1650/2011 од 12.01.2012. године; „У парници за утврђивање недостојности за наслеђивање оставиоца који је страни држављанин, меродавно је право државе чији је држављанин био оставилац у време смрти.“ – Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж.бр 19/2015 од 15.01.2015. године; „Када се утврди да заоставштину оставиоца чини и непокретност на територији Црне ГОре, суд је дужан да прибави извештај да ли се у погледу те имовине ради о искључивој надлежности суда у Црној Гори“ – Пресуда Вишег суда у Чачку, Гж.бр. 365/2016 од 21.11.2016. године; - „За расправљање непокретне заостапштине страног држављанина постоји искључива надлежност суда Србије ако се непокретност налази у Србији“ – Решење Вишег суда у Пожаревцу, Гж. 1430/2016 од 08.12.2016. године; „Тестаментална способност завештаоца, процењује се према *lex nationalis*, без обзира где је тестамент сачињен, на кју се имовину односи и где се она налази“ – Решење Врховног суда Србије, Рев. 4683/99 од 05.04.2001. године _ Билтен судске праксе Врховног суда Србије, бр. 1/2002 – стр. 101) Правна база Параграф Лекса.

¹⁹⁰ Чл. 92. Закона о решавању сукоба закона са прописима других земаља (“Сл. лист СФРЈ, бр. 43/82 и 72/82 – исп., Сл.лист СРЈ, бр. 46/96 и Сл. гласник РС, бр 46/2006 – др. закон)

вере (apostati) и јеретици, удовица која је прекршила рок жаљења после смрти свог мужа и удала се пре рока од једне године и др.¹⁹¹

Француски *Cod civil* прописује да је неспособни за наслеђивање рођено дете неспособно за живот (*non viable*). Првобитно су била неспособна и лица осуђена на казну грађанске смрти (art. 725), али је то укинута Законом од 31.05.1854. год, а такође и странци (art. 726), којима је Законом од 14.07.1819. године признато право наслеђа под условом реципроцитета.¹⁹²

Аустријски грађански законик је у свом првобитном тексту прихватио све до тада признате случајеве неспособности за наслеђивање. Тако по параграфима §§ 355. и 356. АГЗ-а неспособна за наслеђивање су административно кажњена лица због бесправног исељења из Аустрије (*unberfunger Auswanderung*).¹⁹³ Таква лица била су неспособна да ма шта стекну у Аустрији по било ком основу. Законом од 21.12.1867. године, дата је слобода исељавања из Аустрије, која је била ограничена једино испуњењем војне обавезе, па се сходно пропису § 544. АГЗ-а у тим случајевима примењивала санкција предвиђена војном законом,¹⁹⁴ према којем „Наредбе политичке установљавају, уколико губе права наследства туземци, који су оставили своју отаџбину или војничку службу без уредног допуштења“. Затим, ту спадају и војни бегунци, по царском патенту из 1761, од дана њиховог бекства па све док не буду ухваћени или док се не поврате (§ 208. Аустријског војног кривичног законика), даље, духовници (*Ordenspersonen*), тј. лица која су сходно свом духовничком реду дала завет вечитог сиромаштва,¹⁹⁵ а у том смислу и духовни редови и духовне заједнице и странци у свим случајевима реторзије.

Потреба уједначавања правних система и смањење и укидање ограничавања људских и грађанских права, прихватило је и ново схватање да наслеђивање не значи уживати неку привилегију, већ представља могућност стицања грађанских права. Како је право наслеђивања једна чисто грађанскоправна (приватноправна) установа, то је за стицање тих права довољна општа правна способност.

¹⁹¹ Ј. Даниловић – О. Станојевић, *Текстови из Римског права, Изводи из Јустинијанове кодификације*, практикум, Службени лист СФРЈ, Београд, 1978, стр. 144 -145.

¹⁹² Француски *Code civil* из 1804.

¹⁹³ Аустријски *Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch* из 1811.

¹⁹⁴ § 544. АГЗ-а.

¹⁹⁵ §§ 538. и 539. АГЗ-а.

2. Правна природа и оправдање способности за наслеђивање

Способност за наслеђивање има правну последицу само према правно способним лицима. Она се јавља као последица схватања „да је стицање наследног права једна привилегија коју држава може неком и да не призна“,¹⁹⁶ тј. да онемогући његово стицање. Суштина недостојности за наслеђивање јесте да она представља грађанскоправну казну за тзв. политичке или јавне деликте. Држава, као законодавац и чувар одређеног правног поретка, у намери да би спречила вршење таквих недела, поред кривичноправних санкција, предвиђа и овакву грађанскоправну казну.

Преглед судске праксе, међутим, указује на то да је јавни поредак интервенисао у једном броју случајева првенствено у циљу пружање заштите индивидуалним интересима наследника.

Илустрације ради, навешћемо неколико примера стране судске праксе.

Суд у Ници одбио је да примени страни закон према коме су из наслеђа искључена лица одређене религије,¹⁹⁷ а у другој прилици одбио је да примени закон који је проглашавао неспособним да наследе лица која променила веру.¹⁹⁸

Обавеза издржавања ванбрачне деце у француској судској пракси има карактер *ordre public* а што је потврђено и неким одлукама судова ове земље.¹⁹⁹

У Енглеској је *Comittee of Privileges of the House of Lords* признао наследно право женама и деци једног Индуса који је умро у Енглеској оставивши ту покретну имовину.²⁰⁰

У пракси се користи пример о расправи заоставштине једног држављанина Холандије, где је немачки суд, уместо да додели заоставштину његовим наследницима из Холандије, за наследника прогласио само једног од њих, док је за остале наследнике одредио исплату у новцу. Оправдање за овакву одлуку суд је нашао у томе што је

¹⁹⁶ С. Марковић, нав. д., стр. 93.

¹⁹⁷ Trib. Nice, 9. III. 1863.

¹⁹⁸ Alger, 5.IV.1876, S. 76.1.231. Нав. према: М. Рочкомановић, „Јавни поредак у међународном јавном праву“, Институт за правна и друштвена истраживања, Правни факултет у Нишу, Ниш, 1988, стр. 89.

¹⁹⁹ Kolmar, 25.IV.1961, R. 1962.109. (Нав. према: Batiffol-u, Droit international privé, 1968. str. 717).

²⁰⁰ Случај Baindail из 1946. (Нав. према: М. Рочкомановић, „Јавни поредак у међународном јавном праву“, стр. 89).

предмет наслеђивања било пољопривредно земљиште у СР Немачкој, чије је оптимално коришћење захтевало очување целовитост поседа.²⁰¹

3. Постојање зачетка

Да би неко физичко лице имало својство универзалног сукцесора оно мора да постоји у време отварања наслеђа. Од овог правила постоји изузетак када је дете зачето а још није рођено (насцитурус) тз. фикција насцитуруса. (*infans conceptus*).

Још од римског права постоји правило „да се зачето дете сматра већ рођеним, ако је то у његовом најбољем интересу“ („*Nasciturus pro imo nato habetur quotiens de commodis eius agitur*“).²⁰² Још боље се то види у ређе цитираној сентенци да се „дете у мајчиној утроби сматра [...] као да је већ рођено ако се ради о његовим интересима. Ипак други се никако не могу тиме користити пре него што се дете роди“ (D.1.5.7: „*Paulus, libro singulari de portionibus, quae liberis damnatorum conceduntur*“, – „*Qui in utero est, perinde ac si in rebus humanis esset custoditur, quotiens de commodis ipsius partis quaeritur: quamquam alii antequam nascatur nequaquam prosit*“.²⁰³

Ово правило прихвата и наше право кроз законску формулацију да се „дете зачето у тренутку отварања наслеђа сматра [...] као рођено, ако се роди живо.“²⁰⁴

Из наведене одредбе произилази да је услов за настанак наслеђивања код насцитуруса: а) да је дете зачето најкасније у тренутку отварања наслеђа и да постоји као зачетак (*infans conceptus*); б) да се дете роди у року од 300 дана од дана смрти оставиоца

Према чл. 86, ст. 1. Закона о браку и породичним односима,²⁰⁵ отац детета рођеног у браку, као и у року од триста (300) дана по престанку брака, сматра се муж мајке детета. Ставом 2. наведеног члана прописано је да ако је дете рођено у доцнијем браку своје мајке, али пре истека рока од двеста седамдесет (270) дана по престанку њеног претходног брака, оцем ће се сматрати муж мајке из претходног брака, осим ако муж мајке из доцнијег брака са њеним пристанком призна за своје. Чланом 88. ЗБПО,

²⁰¹ Пример цитиран из: *Régimes matrimoniaux et lex succesoris...*, стр. 34.

²⁰² Ј. Даниловић – О. Станојевић, нав. д., стр. 144, 145.

²⁰³ Исто, стр. 144.

²⁰⁴ Чл. 130/2. СЗОН-а, чл. 125/2 ЗоН-а СРС, чл. 3. ЗОН-а РС и чл. 45. Породичног закона РС.

²⁰⁵ Чл. 86. ст.1. Закона о браку и породичним односима.

прописано је да се оцем детета, које није рођено у року од триста (300) дана по престанку брака, сматра мушкарац који га призна за своје или чије је очинство утврђено одлуком суда.

Наравно, овде се ради само о случају када је оставилац мушкарац и претпостављени отац насцитуруса.

Сама потреба да се доказује постојање зачетка у тренутку смрти оставиоца или неког наследника, настаје због немогућности да се открије тачан тренутак зачећа јер у том моменту не постоје спољни видљиви показатељи и из чињенице да само рађање насцитуруса не наступа у тачно одређеном року.

Постојање зачетка утврђује се прегледом и налазом лекара специјалисте гинеколога.

Према одредбама Породичног закона,²⁰⁶ оцем детета које је рођено у браку сматра се муж мајке детета. Ставом 2. наведеног члана, оцем детета које је рођено у року од 300 дана од дана престанка брака сматра се муж мајке детета из тог брака, ако је брак престао смрћу мужа и ако мајка није склопила нови брак у том року.

Ако очинство није утврђено признањем (чл. 55. ст. 1. ПЗ-а), може бити утврђено правноснажном судском пресудом.

Чланом 58. ст.1. ПЗ, оцем детета које је зачето уз биомедицинску помоћ, сматра се муж мајке, под условом да је за поступак биомедицински потпомогнутог оплођења дао писмени пристанак. Ст. 2 истог члана, оцем детета које је зачето уз биомедицинску помоћ сматра се се и ванбрачни партнер мајке, под условом да је за поступак биомедицинског потпомогнутог оплођења дао писмени пристанак..

Међутим, сходно ставу 5, чл. 58. ПЗ-а, ако је дете зачето уз биомедицинску помоћ даровним семеним ћелијама, очинство мушкараца који је даровао семене ћелије не може се утврђивати.

За разлику од романских права, наше право не тражи способност за живот (viable) насцитуруса, нити људски изглед (да није монструм). Под живорођеним дететом сматра се оно дете које је после рођења показивало знаке живота, макар и да је живело кратко време.

У правној литератури налазимо интересантан став аутора да „ако се некоме не призна правни субјективитет, то значи да се он не признаје као личност.“²⁰⁷ Он би се на

²⁰⁶ Чл. 45. Породичног закона РС.

²⁰⁷ С. Марковић, *Наследно право*, Ниш, скрипта, стр. 90.

тај начин изједначио са животињом коју би свако смео убити. Ово се коси са нашим схватањима етике. Родитељима је њихово дете најлепше и најмилије без обзира на његов спољни изглед.

У правној теорији постоји спор и о томе колики је обим примене фикције о насцитурису, односно између којих сродника се она примењује и код којих основа наслеђивања се примењује. У нашем праву фикција насцитуриса примењује се и код директних потомака оставиоца (синови и кћери), али и других лица која нису директни потомци оставиоца, зато што наслеђују по праву представљања, јер оно што користи зачетку оставиоца иде у прилог и зачецима осталих наследника оставиоца. Наше право прихвата схватање да се правило насцитуриса примењује и на законско и на завештајно наслеђивање. Пример за ово срећемо код завештајног наслеђивања када завешталац у свом завештању за наследника поставља зачетак свог сина а њему за супститута зачетак своје ћерке.

Да би насцитурис био наследник код законског наслеђивања његово рођење може бити само после момента делације.

Из свега наведеног можемо закључити да могућност наслеђивања насцитуриса по закону (законско и завештајно наслеђивање) не постоји у следећим случајевима:

1) ако зачетак не постоји у моменту смрти оставиоца (*infans conceptus*) или наследника (лажна трудноћа);

2) ако се насцитурис не роди жив (смрт насцитуриса током трудноће или пре порођаја);

3) ако се у моменту смрти оставиоца на наслеђе јавља као могући наследник, иза смрти његовог сина јединца (по праву представљања), његов насцитурис (међутим, ако снаја покојног сина роди дете по протеклу 300 дана од смрти свога супруга а сина оставиоца, нема претпоставке очинства и нема наслеђивања);

4) ако зачетак не постоји у моменту сачињавања завештања и постављења за наследника (оставилац постави за завештајног наследника – зачетак своје ћерке, која је тада била у другом стању), али ако се она породи после 300 дана од сачињавања завештања и постављања за наследника.

5) ако оставиочева супруга роди дете у оквиру рока од 300 дана од његове смрти (претпоставке очинства).

У планираним изменама ЗОН-а у новом Грађанском закону, од 2014. године (*lege feranda*), предлаже се да наведени чл. 3. гласи: „Наследити може само онај ко је

жив у тренутку оставиочеве смрти. Наследити може и оставиочево дете које није рођено у тренутку његове смрти, ако се живо роди.“

4. Правно лице као наследник

На основу завештања може наследити и правно лице, ако посебним прописима није шта друго одређено. Одребе претходних ставова важе и за испоруку (легат) и друге користи из завештања

Ставом 3. члана 3. Закона о наслеђивању из 1995. године, прописано је да на основу завештања може наследити и правно лице, ако посебним прописима није шта друго одређено. Ставом 4. истог члана прописано је да ово важи и за испоруку (легат) и друге користи из завештања. Чланом 118/1. ЗОН-а, завешталац може наредити да се каква ствар или право, део имовине или цела имовина употребе у дозвољене сврхе. Ставом 2. истог члана завешталац може наредити оснивање задужбине и одредити средства за постизања њеног циља.

Правна лица у нашем праву могу бити: држава, привредна друштва, предузетници, установе и задужбине.

Привредна друштва у нашем праву су: друштва са ограниченом одговорношћу, ортакчко друштво, командитно друштво, акционарско друштво и задруге. Предузетник је физичко лице које је регистровано и које ради стицања добити у виду занимања обавља све законом дозвољене делатности, укључујући уметничке и старе занате и послове домаће радиности.

У Судској пракси Врховни касациони суд је својом пресудом Рев. 402/2016 од 15.12.2016. године, сматрајући да постоји потреба за новим тумачењем права, односно одредаба Закона о наслеђивању које регулишу право државе да наслеђује у вези са одредбама Закона о основама својинскоправних односа које регулишу одржај, заузео став о праву државе да наслеђује, као рестриктивном, указујући том приликом на неусклађеност одредаба Закона о наслеђивању и Закона о основама својинскоправних односа, али и на нужност да се наведене неусклађености морају тумачити у корист законских наследника.

Како се ради о веома битном правном ставу Врховном касационог суда навешћемо укратко чињенично стање.

„Сада покојна ББ, бивша из Б. била је ванкњижни власник гарсоњере број 01 површине 13 м/2 који се налази у приземљу стамбене зграде у улици ББ број 22 у Б. и то на основу Уговора о откупу стана који је закључила са Општином П. као продавцем 1995. године. Она је преминула године [...], а није сачинила завештање нити је закључила уговор о доживотном издржавању . По сазнању за чињеницу смрти, јавни правобранилац Градске општине П. је 03.06.2005. године код Првог основног суда у Београду покренуо поступак за расправљање заоставштине. Пошто није познато да ли оставиља има наследника, суд је у „Службеном гласнику Државне заједнице Србије и Црне Горе“, „Службеном гласнику Републике Србије“ и преко огласне табле суда објавио оглас у коме је позвао сва заинтересована лица која полажу право на наслеђе да се јаве суду у року од годину дана од дана објављивања огласа. Суд није објавио оглас у неком иностраном средству јавног обавештавања, а то је могао о члану 208. ст.3. Закона о наслеђивању. Како се у наведеном року нико није пријавио Први општински суд у Београду је донео решење О. бр. 1504/05 од 23.11.2006. године којим је непокретност предао Републици Србији на уживање. Тужилац је син сада покојне ББ и поднео је тужбу за утврђивање права својине против Републике Србије 10.06.2014. године. Нижестепени судови су нашли да је његов тужбени захтев неоснован, с обзиром да је Република Србија протеком 10 година од отварања наслеђа постала власник спорне непокретности по сили закона“.

На основу Устава Републике Србије (чл. 58), Додатног протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода (Чл. 1), Закона о наслеђивању републике Србије (Чл. 8, 21, 208, 209, 221), и Закона о основама својинскоправних односа (чл. 28 и 73), а узимајући у обзир чињенично стање, уколико се у прописаним роковима ни једно од заинтересованих лица не јави на оглас, суд имовину даје на уживање Републици Србији. Она тада само стиче овлашћење да ужива заоставштину.

Напомињемо да Република Србија право својине на покретним стварима стиче тек протеком рока од три године, а на непокретним стварима протеком рока од десет година, почев од отварања наслеђа. Ако ипак постоје наследници, они би у оквиру наведених рокова, односно док Република Србија не стекне својину на наслеђеној заоставштини, увек могли истаћи захтев за заоставштину, јер то право не застарева. Али када протекну рокови за одржај, они губе наследна права и заоставштину коначно припада Републици Србији.

Одлучујући по ревизи Врховни касациони суд истиче да су нижестепени судови заузели став да то што није пронађен законски наследник ни по објављеном огласу, а у року из члана 209, ст. 1. Закона о наслеђивању, ствара основ да држава постане власник непокретне имовине која је предмет наслеђивања по члану 209, ст. 2. истог Закона. Међутим, Врховни касациони суд констатује да је на тај начин чињеница да законски наследник није пронађен изједначена са ситуацијом као да законског наследника и нема, истичући да се право државе да наслеђује мора рестриктивно тумачити и то на тај начин да она наслеђује само када законског наследника заиста нема. У ревизији се даље истиче да је циљ установљења државе као законског наследника да се спречи настајање имовине без власника, тзв. лежеће наслеђе, а што би довело до правне несигурности. Самим тим произилази да појава законског наследника у било које време ствара основ да он од државе која је постала формални власник протеклом законских рокова, а тиме и пасивно легитимисана, потражује своје наследство, наводећи да такав закључак поистиче из одредбе члана 221, ст. 1. Закона о наслеђивању, по којој право наследника да захтева заоставштину не застарева, а такав став није противан ни ставу 2, чл. 221. Закона о наслеђивању, по коме се не може дирати у правила о одржају, стицању од невласника и застарелости потраживања.

Врховни касациони суд у наведеној пресуди даље констатује да а би се могло говорити о одржају, нужна је фактичка власт на ствари, савесног држаоца уз протек законског рока по члану 28. Закона о основама својинскоправних односа, при чему постоји и законска претпоставка о наследнику као држаоцу од тренутка отварања наслеђа (смрти оставиоца) по члану 73. истог закона.

У образложењу пресуде суд закључује да је очито да постоји неусклађеност између члана 209. ст.2. и члана 21. у вези члана 221. Закона о наслеђивању у вези са поменутиим одредбама Закона о основама својинскоправних односа, али да се те неусклађености морају тумачити у корист законских наследника, јер се само на тај начин може остварити уставом зајамчено право на имовину из члана 58, као и право на имовину из чл. 1. Додатног протокола уз Конвенцију о људским правима и основним слободама.

Сматрамо да овако заузетим ставом, дајући примат једној у односу на другу законску одредбу које се налазе у колизији, суд шаље поруку да свако заинтересовано лице које полаже право на наслеђе може да потражује од државе своје наследство и протеклом законом прописаних рокова, дакле било када.

Дајући примат одредбама Закона о наслеђивању над одредбама Закона о основама својинскоправних односа, оправдано се поставља питање да ли имају правну сигурност они наследници који су се поуздали у наведе рокове из Закона о основама својинскоправних односа?

5.Способност за наслеђивање у нашем праву

5.1. Савезни Закон о наслеђивању из 1955. године

У овом Закону о наслеђивању, маргинални наслов уз чл. 130. гласи: „Способност за наслеђивање“, па би се могао стећи закључак да наше право стоји на становишту да је стицање наследног права стицање једног грађанског субјективног права и да је за његово стицање довољна општа правна способност. Али, када се пажљиво анализирају решења у том Закону, из. чл. 131. таче 5, види се да он предвиђа то да је „недостојан да наследи, како на основу закона тако и на основу тестаментa, као и да добије ма шта по основу тестаментa грађанин СФРЈ који је побегао из земље, да би избегао осуду за теже кривично дело, или служење војске или вршио непријатељску делатност против СФРЈ, па се до смрти оставиоца не врати у земљу.“

Пажљивом анализом наведеног прописа намеће се закључак о неспособности за наслеђивање наведених лица. Наведено становиште јесте неодрживо, а ово из разлога што стицање по наследноправном основу јесте стицање грађанских субјективних права. За такво стицање довољна је општа правна способност јер разлог недостојности погађа и оставиоца.

5.2. Закон о наслеђивању Републике Србије из 1974. године

Овим законом као разлог за недостојност за наслеђивање, сходно чл. 126. ст. 5, наводи се да је недостојан да наследи, како на основу закона тако и на основу тестаментa, као и да добије било шта на основу тестаментa: „грађанин Социјалистичке Федеративне Републике Југославије који је пребегао из земље да би избегао осуду за теже кривично дело или избегао обавезу служења војске или вршио непријатељску

делатност против Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, па се до смрти оставиоца не врати у земљу.“

Сходно чл. 127 ст. 1, недостојност не смета потомцима недостојног и они наслеђују као да је он умро пре оставиоца. Ставом 2. прописано је да недостојност престаје опроштајем оставиоца, али оставилац опроштај не може дати ако је недостојни наследник пребегао из земље да би избегао осуду за теже кривично дело или избегао обавезу служења војске или вршио непријатељску пропаганду против Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, па се до смрти оставиоца не врати у земљу. Ставом 3. прописано је да о недостојности суд води рачуна по службеној дужности, осим у случају огрешења о обавезу издржавања и неуказивања нужне помоћи.

5.3. Закон о наслеђивању Републике Србије из 1995. године

У односу на претходни закон мења се ст. 5. чл. 4, на тај начин што се за недостојност, која се одређује према држави, уместо формулације из ранијих закона даје формулација да је неспособан за наслеђивање „војни обвезник који је напустио земљу да би избегао дужност њене одбране, а до смрти оставиоца не врати се у земљу.“

Одлуком Уставног суда Србије, због неуставности, ст. 5. чл. 4. ЗОН-а је обрисан.²⁰⁸

Интересантно је напоменути да су разлози за недостојност садржани у ранијем Закону о наслеђивању Србије из 1974. били постављени много шире и оштрије, а да нико није покренуо иницијативу за оцену уставности, већ је до тога дошло готово непосредно по ступању на снагу новог закона који је те разлоге битно ублажио! Истичимо да је Закон о наслеђивању СР Србије, наведене одредбе о недостојности преузео из Савезног закона о наслеђивању из 1955. и да су сви закони о наслеђивању у бившој СФРЈ такође преузели те одредбе и оне и данас важе, као позитивно право у свим бившим републикама бивше СФРЈ.²⁰⁹

²⁰⁸ О наведеном ближе видети О. Антић, *Наследно право*, Београд, 2008., стр. 72-76.

²⁰⁹ О. Антић, *Наследно право*, 2008, стр. 79.

6. Способност странаца за наслеђивање (реторзија)

Према Закону о држављанству Републике Србије,²¹⁰ и чл. 3. ст.1. тачки 1. Закона о странцима,²¹¹ „странац је свако лице које нема држављанство Србије.“ Лице које поред држављанства РС има и држављанство неке друге земље – не третира се као странац.

Наши прописи не предвиђају неспособност за наслеђивање странаца. Начелна способност странаца да наслеђују по прописима Републике Србије, условљена је применом начела реципроцитета. Сходно чл. 7. ЗОН-а, „страни држављанин у Републици Србији имају, под условом узајамности исти наследноправни положај као и домаћи држављани, ако међународним уговором није другачије одређено.“

Реципроцитет (узајамност) је израз једне од општих идеја које чине темељ међународног приватног права. То је израз тежње да се осигура равноправна сарадња међу суверенитетима. Нужна сарадња међу суверенитетима, уз присуство принципа реципроцитета, прераста у жељену сарадњу. Такву сарадњу тежи на неки начин, да сачува и претња реторзионим мерама.

Међутим, с тим у вези поставља се као основни проблем доказивање реципроцитета. Прво, реципроцитет није у нашем праву општи услов за уживање права странаца, а из чега произилази да га треба доказивати само уколико се он изричито, законском одредбом, захтева. Друго, постојање реципроцитета захтева се, нашим правом, у односу на државу чије држављанство има претедент на неко право, или чији је орган који је донео одлуку. Даље, од законске формулације зависи на коме је терет доказивања постојања овог услова. Међутим, анализа појединих конкретних случајева упућује да суд по службеној дужности мора доказивати његово постојање, нарочито уколико се он јавља као услов уживања права. Уколико поступајући орган (најчешће суд) никако не може, ни по начелу официозности (путем обавештења Министарства правде – оно да одговор да нема случајева у пракси)м ни на основу доказа које поднесу странке, сазнати ништа о постојању реципроцитета – има се сматрати да он постоји.

Врсте реципроцитета према начину настанка јесу: дипломатски, законски и фактички.

²¹⁰ Сл. гласник РС, бр. 135/2004 и 90/2007.

²¹¹ Сл. гласник РС, бр. 97/2008.

Дипломатски реципроцитет настаје непосредним споразумевањем држава на билателарном или мултилателарном плану: наиме, две или више државе договоре се да у међународном уговору поставе принципе узајамног третмана грађана; или судски, односно на основу арбитражних одлука земаља уговорница. Права која се на тај начин чине доступним могу бити посебно набројана или – што је такође често – могу бити гарантована општим клаузулама. Постоје четири типа таквих клаузула, које, у појединим уговорима, могу бити комбиноване:

1. клаузула националног третмана (на бази које се узајамно изједначава положај држављана држава са којима се закључи уговор са домаћим држављанима);

2. клаузула материјалне узајамности;

3. клаузула непосредне узајамности (у којој се таксативно наводе права која се међусобно грантују);

4. клаузула најповлашћеније нације (у којој се држављанима државе саговорнице гарантује третман који је дат или ће бити дат држављанима неке треће државе која има статус и назива се најповлашћенија држава).

Законски реципроцитет настаје доношењем паралелних закона. О фактичком реципроцитету говоримо када стицање одређених права од стране странаца није гарантовано ни међународним споразумом, ни паралелним законом, али се физички обезбеђује у пракси. У нашем праву је прихваћен став да је довољан и фактички реципроцитет. Не тражи се да узајамни третман буде загарантован међународним уговором и/или паралелним законом. Не тражи се, дакле, фактичка узајамност преко дипломатске и законске.

Уколико је то међународни уговор (тзв. дипломатски реципроцитет), реторзија се не би смела предузети све док се међународни уговор не откаже, а због поштовања принципа *pacta sunt servanda*. Тек уколико дипломатска иницијатива остане без резултата, и када се уговор откаже, могуће је ускраћивати права странцима и то на основу чињенице да је уговор са њиховом земљом, којим су им била раније гарантована нека права, раскинут.

Уколико је закон основ реципроцитета, а страна држава ускраћује неко право нашим држављанима, што се и докаже, наша држава би могла ускратити иста права држављанину те земље у нас. У овој ситуацији није на странцу терет доказивања и не мора он доказивати да органи његове земље заиста поступају онако како би према нормама требало поступити. То се претпоставља, а треба доказати супротно – да органи

стране државе крше законом постављена начела реципрочног поступања. Ако се то докаже, странцима, држављанима те земље, биће *pro futuro* (за убудуће), ускраћено уживање права у Србији, али не на бази реторзије, већ услед недостатка реципроцитета, који је услов њиховог уживања.

Сходно наведеном произилази однос реципроцитета и реторзије: уколико је услов уживања неког права, па он није испуњен, неће се реторзијом ускраћивати исто право странцима – довољно је да услов његовог уживања (реципроцитет) не постоји. А ово пак значи, да је реторзија примењива само уколико је неко право безусловно доступно странцима, а у страначкој држави, то исто право, ускраћују држављанима Републике Србије.²¹²

²¹² „Страни држављани могу на територији СФРЈ стицати право власништва на непокретној имовини, како на основу права наслеђивања применом начела реципроцитета, тако и правним делима, али само применом клаузуле најповлашћеније нације, или ако им је то право признато посебним националним законом.“ (Закључак XII заједничке седнице Савезног суда, републичких врховних судова, покрајинских судова и Врховног војног суда од 13.05.1979. године. Нав. према: В. Тодоровић – Р. Кулић, нав. д. стр. 37). – Такође, интересантан је и став да: „Првостепени суд није ценио чињеницу да је наследна учесница В. П. сестра оставиоца, бугарски држављанин, како се наводи у жалби првог учесника. С обзиром да бугарска не признаје постојање реципроцитета СР Југославије, као државе, искључена је могућност примене принципа реципроцитета у наслеђивању наших држављана на непокретностима у Бугарској, као и бугарских држављана на непокретностима у СР Југославији. Првостепени суд ће у поновном поступку утврдити да ли је В. П. држављанин Бугарске, да ли можда има двојно држављанство, те с обзиром на те чињенице ценити и могућност да она као учесник у поступку наследи непокретности које се налазе у Југославији“ (Окружни суд у Београду, Гж. 11879/94. Нав. према: В. Тодоровић, и Р. Кулић, нав. д., стр. 37). – Посебно истичемо да, по постојећој пракси, наши судови не проводе нову оставинску расправу о покретној имовини наших држављанина умрлих у САД, него имовину која им бива достављена, а која се најчешће састоји од новца, предају лицима која је амерички суд огласио за наследнике и за које он доставља наведену имовину, тј. новац (Одлука Савезног врховног суда, Рев. 5057/61. Нав. према: В. Тодоровић – Р. Кулић, нав. д., стр. 37-38); „Тестаментална способност завештаоца, процењује се према *lex nationalis* завештаоца без обзира где је тестамент сачињен, на коју се имовину односи, и где се она налази“ – Решење ВСС Рев. 4683/99 од 05.04.2001. године, *Билтен судске праксе* ВСС, бр. 1/2002 – стр. 101; „У парници за утврђивање недостојности за наслеђивање за наслеђивање оставиоца који је страни држављанин меродавно је право државе чији је држављанин био оставилац у време смрти.“ – Решење Апелационог суда у Ново Саду, Гж.бр. 19/2015 од 15.01.2015. године, Правна база Параграф Лекса.

7. Утврђивање и правне последице неспособности

Поступајући суд пред којим се води оставински поступак, по службеној дужности води рачуна о способности тј. неспособности за наслеђивање.

Разлог је тај да је неспособност прописана у јавном интересу јер је она увек представљала грађанскоправно санкцију за противдруштвено понашање наследника. На неспособност се могу позвати: лица која стичу заоставштину уместо неспособних; јавни тужилац у општем интересу и јавни правобранилац, ако би заоставштина постала државна својина.

Могуће је да настане неслагање у погледу појединих чињеница између лица која се јављају на наслеђивање. Суд ће у том случају наследнике упутити на парницу, односно на поступак пред управним органом ради утврђивања тих чињеница.

8. Дејство неспособности

Утврђена неспособност неког лица је строго личног карактера и у погледу неспособности лица важи претпоставка да је оно умрло пре оставиоца .

Имајући у виду да наше право прихвата парантеларно-линеарни систем, то се за случај неспособности једног законског наследника првенствено има применити право представљања и на наслеђе ће се позвати потомци неспособног. Ако неспособни нема потомка или они не могу да наследе услед неспособности, недостојности законског наследника, искључења или лишења, или неће да буду наследници, онда се примењује право прираштаја. За случај да је неспособни једини наследник једног наследног реда, долази до позивања наследника наредног реда.²¹³

Недостојан наследник сматра се као да није надживео оставиоца. Он не може ништа добити из заоставштине ни по основу закона ни по основу завештања, а такође нема ни право на нужни део или испоруку. Недостојан наследник, задржава оно што је за оставиочевог живпта примио на поклон или с поклоном изједначена бесплатна располагања. Међутим, ако је тим располагањима повређен нужни део, на захтев нужних наследника, недостојни наследник је у обавези да врати поклоне у

²¹³ Право представљања и право прираштаја у нашем праву.

заоставштину (ако је нужни део стварно право) или ће бити дужником облигације нужног дела (ако је нужни део облигационо право).

Ако је недостојан законски наследник, на његово место применом права представљања долазе његови законски наследници, који су наследници по сопственом праву. У случају да недостојни наследник нема потомство, примењује се право прираштаја.

Код наслеђивања на основу завештања нема примене права представљања. Зато део недостојног завештајног наследника прираста осталим завештајним наследницима, под условом да има места примени правила о прираштају код код завештајног наслеђивања (чл. 140, ст.1. и 2. ЗОН-а). За случај да нису испуњени услови за примену одредби о прираштају, део недостојног завештајног наследника припада законским наследницима (чл. 140, ст. 3. ЗОН-а). Ако је оставилац недостојном наљследнику одредио заменика (супститута – чл. 116. ЗОН-а), део недостојног наследника припада заменику (супституту), а ако и супститут не може или неће да наследи примењују се правила о праштаја код завештајног наслеђивања (чл. 140, ст. 1. и 2. ЗОН-а)

ЧЕТВРТИ ДЕО
ОГРАНИЧЕЊЕ СПОСОБНОСТИ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ:
РЕЛАТИВНА СПОСОБНОСТ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ

Глава прва
СПОСОБНОСТ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ И НЕДОСТОЈНОСТ

1. Појам недостојности

Недостојност (*indignitas*) представља неку врсту цивилне казне, која погађа тачно одређеног наследника (и само њега) а који се понашао супротно правним или моралним нормама нашег друштва. Тако у правној литератури имамо следећа схватања: „недостојност је нека врста цивилне казне“,²¹⁴ „недостојност је грађанскоправна казна сукцесору наследнику или легатару“,²¹⁵ „недостојност је грађанскоправна казна“.²¹⁶ Такође су заступљена и следећа схватања: „недостојност има карактер грађанскоправне санкције“,²¹⁷ „недостојност за наслеђивање је једна грађанскоправна или имовинскоправна казна“,²¹⁸ „недостојност је једна врста цивилне казне“.²¹⁹ Недостојан наследник не може наследити на основу закона или завештања, нити стећи какву корист из завештања. Наступа *ex lege*, ако оставински суд утврди да постоји неки од разлога таксативно набројаних у чл. 4. ЗОН-а.

Недостојност је правна установа, позната још од зачетка правне науке. Наиме, друштво је желело да на неки начин „казни“ све оне који су се оглушили о правне или утврђене моралне норме и понашања у одређеним заједницама. У различитим друштвима постојале су и различити разлози недостојности. Временом се формирало

²¹⁴ С. Сворцан, Коментар закона о наслеђивању Србије са судском праксом, Правни факултет, Крагујевац, ¹2004, стр. 25.

²¹⁵ С. Сворцан – В. Ђорђевић, Наследно право, Савремена администрација, Београд, 1990, стр. 52.

²¹⁶ О. Антић – З. М. Балиновац, нав. д., стр. 106.

²¹⁷ И. Бабић, Наследно право, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 31.

²¹⁸ С. Марковић, Наследно право, Службени лист СФРЈ, Београд, 1981, стр. 88.

²¹⁹ Н. Гавела, Наследно право, Информатор, Загреб, 1986, стр. 87.

понашање наследника које је одударало од установљеног важећег понашања и које је реметило опстанак такве групе и целокупног друштва.

Тако у упоредном праву (руском, француском, швајцарском, енглеском и земљама које примењују америчко односно англосаксонско право) недостојно да наследи оставиоца је оно лице које је умишљајно извршило убиство оставиоца или покушало убиство. У земљама англосаксонског права, недостојан да наследи је и онај: „ко је порекао родитељство над оставиоцем“; „ко је напустио (нпр. као родитељ) оставиоца“; супружник који је повредио брачне обавезе“ (овај разлог недостојности уведен је у Енглеско право познатим Вестминстерским законом из 1285. године и првобитно се односио на случај када жена напусти мужа, а касније је ушао у сва права Common Law система.²²⁰ Швајцарско право је пак као разлоге за недостојност прописало и „умишљајно довођење оставиоца у стање сталне неспособности за сачињавање тестаментa“ , затим, изазивање мана воље код завештаоца; и „уништење или прикривање оставиоачевог тестаментa, тако да га овај не би могао поново изјавити“.²²¹

Установа недостојности била је позната и у најстаријим српским изворима права, тако у Законоправилу Светог Саве из 1220. године, у гл. 30. грана 33. стоји: „Ко има сродника или глува или нема, или безумна или суманута, ако се не стара и не управља њиховом имовином – не може да их наследи... (ИК 321а). Даље у гл. 1. , грана 33. прописано је следеће: „ако ко подигне руку на своје родитеље, или им нанесе тешке и ружне увреде, или их оклевета за кривице које се не односе на цара и државу, или враџбинама – пошто живи као врач – или отровом или на други начин покуша да угрози живот својих родитеља, наређујемо да такав буде лишен наследства.“ У глави 3. даље стоји: „Ако ко постане клеветник својих родитеља и својим оптужбама нанесе им тешку штету“. Према глави 4, ако хронично оболели леже, или су доспели у старост и немоћ, и деца занемарила старање о њима; позвана од родитеља својих неће да их удостоје пажње (ИК 306б, 310б и 311а). „И ако се пак догоди, да се један од родитеља држи у заробљеништву, да његова деца сва или једно, не потруде се да га ослободе, ако може сам да избегне невоље заробљеништва, наређујемо да у власти његовој буде кога хоће због такве неблагодарности да запише или не у такав тестамент; а ако га због

²²⁰ Т. Е. В. Atkinson, *Handbook on the law of Wills*, St. Paul, 1953, стр. 147-158.

²²¹ Швајцарски грађански законик из 1907. год. (Б. Благојевић, *Наследно право*, Научна књига, Београд, 1968, стр. 50-51; О. Антић, *Наследно право*, стр. 189).

немарности и нехата деце не ослободе, већ умре у заробљеништву, не дозвољавамо им да их наследе (ИК 307б-308а). „Исто ће се поступити и према другим сродницима који би се позвали на наслеђе заробљеног, уколико не предузму све што је неопходно за ослобађање из заробљеништва“. Они губе право наслеђивања, чак и када им је раније нешто остављено тестаментом (ИК 308а). „Иста ситуација је и ако деца остану у заробљеништву и тамо умру због небриге родитеља, тада недостојност погађа родитеље (ИК 311а). „Када је за избављење заробљеника неопходан новац [...], онда осамнаестогодишњак нека има власт давати и узимати на зајам злато и имовину покретну и непокретну полагати у залог, било своју да има било да је онога који се држи у заробљеништву“ (ИК 308б).²²²

Грађански законик за краљевину Србију из 1844. године (Српски грађански законик) недостојност наследника помиње у параграфима 419. и 420. Тако у параграфу 419. стоји следеће: „Убица вољни убијенога добро да не наследи. И ако је са знањем само жене муж убијен, жена да нема ужитка нити дела за ужитак из добара мужевљевих; она губи у том случају и писани дар. И ако муж убије жену или је свирепо избије, да она од боја умре, муж нема наследства у њеном миразу, а и оно, што би деца малолетна у том случају од матере наследила, неће држати отац такав, но најближи способни сродници. Нити ће овакво наследство после дечије смрти, ако законага потомства имала не би, на оца или очин род, но ће само на материн род прећи.“ Параграфом 420. прописано је пак, да „ако су отац или мати вољно причинили смрт детету, губе право на наследство, сами случај не лишава их тога права“. Параграф 421. наводи да „случај убиства на обрани и нужди не сматра се као убиство, нити доноси са собом лишавање права наследних“ и параграф 422. по коме „као год што се због злочинства и престопа не може ничије добро конфисковати (члан 28. Устава) тако се у казну не може нико ни права наследства конфискацијом лишити.“

2. Разлози за наступање недостојност за наслеђивање

2.1. Умишљајно усмрћење оставиоца

Према члану 25. Кривичног закона Републике Србије, „кривично дело је учињено са умишљајем кад је учинилац био свестан свог дела и хтео његово извршење

²²² М. Петровић, *О законноправилу или номоканону Светог Саве /расправе/* Култура, Београд 1990, превод на новосрпски аутора. Као и> О. Антић, *Наследно право*, стр. 188-189.

или кад је учинилац био свестан да може учинити дело па је на то пристао“.²²³ Овако формулисана дефиниција умишљаја и директан умишљај формулисан је на истоветни начин као у члану 13. претходног Закона. Међутим, евентуални умишљај у новом Закону дефинисан је другачије тако што је „свест учиниоца кривичног дела дефинисана у смислу да код учиниоца треба да постоји не само свест о последици, него и свест о радњи – о читавом делу“.

Према тексту ранијег члана 13. КЗ-а, евентуални умишљај је дефинисан тако да је „учинилац био свестан да услед његовог чињења или нечињења може наступити забрањена последица, али је пристао на њено наступање“, док је у новом КЗ-у са изменама из 2016. (чл. 13), евентуални умишљај дефинисан тако што је „учинилац био свестан да може учинити кривично дело, па је на то пристао.“

Наследник неће моћи да наследи, односно биће недостојан, уколико је умишљајно усмртио оставиоца. Недостојност ће постојати у следећим случајевима:

1. уколико је наследник сам умишљајно усмртио оставиоца;
2. уколико је наследник, као саучесник, помагач или подстрекач учествовао у усмрћењу оставиоца;
3. уколико се ради о неподобном покушају;²²⁴
4. Уколико је наследник убио оставиоца са његовим пристанком²²⁵.

У теорији постоје мишљења да недостојним за наслеђивање треба сматрати и наследнике који нису учествовали у предузимању радњи које су везане за убиство на било који начин, али је знао да се припрема убиство и о томе није обавестио оставиоца (иако је могао да га обавести, или је прикривао убицу после извршеног кривичног дела).²²⁶ Образложење за овакав став налази се у чињеници да је наследник сам себе довео у положај неке врсте саучесника у овом убиству, посматрано у ширем смислу. Такође, наследник је на несумњив начин испољио и свој став да је сагласан са убиством оставиоца, и то мора да га морално дисквалификује као наследника убијеног, на исти начин на који се дисквалификује учесник у радњама везаним за убиство, јер овакво

²²³ Кривични законик Републике Србије (*Сл. гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005. – Испр. 107/2005 – испр. 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016).

²²⁴ С. Сворцан, *Коментар...*, стр. 25.

²²⁵ Исто, стр. 26. Према овом аутору, и ово убиство спада у умишљајно убиство, а пристанак оставиоца ништа не мења у погледу умишљаја. Другачије схватање изазвало би могућност злоупотребе и слабљење правног система.

²²⁶ Исто, стр. 26.

понашање наследника доводи до врло убедљивог закључка да је наследник желео да оставилац буде убијен, како би он бестеретно стекао његову имовину.

2.1.1. Покушај умишљајног усмрћења оставиоца

Сходно члану 30/1 КЗ-а РС, покушај извршења кривичног дела постоји онда када „ко с умишљајем започне извршење кривичног дела, али га не доврши“. Извршилац ће се казнити, ако се за кривично дело може изрећи казна затвора од пет година или тежа. За покушај другог кривичног дела учинилац ће се казнити само кад закон изричито прописује кажњавање и за покушај.

Покушај може бити непосредан и посредан. Непосредан представља непосредно предузимање радњи у том циљу, што прихвата и наша судска пракса. Посредан покушај прихватају француски *Cod civil* и други романски законици и односи се на случај када је оставилац лажно оптужио оставиоца за кривично дело које повлачи смртну казну.²²⁷

2.1.2. Умишљајно усмрћење оставиоца

Свака држава, зависно од степена, свог цивилизацијског развоја, историјских околности, културних вредности које усваја и обиму установе јавног поретка коју прихвата одређује и конкретне разлоге недостојности које ће нормирати. У Упоредном праву је умишљајно убиство или покушај убиства оставиоца (што укључује и све облике саучесништва) практично опште усвојен разлог недостојности за наслеђивање.²²⁸

²²⁷ „Чињеница да је тужена дуго познавала оштећеног и да су били у добрим односима не ослабаја је одговорности за кривично дело убиства у покушају, јер се закључак да је код ње постојало хтење и воља за наступање наведене последице изводи из чињенице да је извршила увод ножем у предео у којем се налази више виталних органа.“ (Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, Кж1 2842/2002 од 22.05.2013. – Правна база Параграф Лекса).

²²⁸ О.Антић – З. Балиновац, *коментар Закона о наслеђивању*, Београд, 1996, стр. 106; Р. Malaurie, L., Aznès, *Les successions, les libéralité*, Paris, 2008, 44.; С. Renualt –Brahinsky, *L'essentiel du droit des successions*, Paris 2000, 28; L.H. Averill, Jr, *Wills, Trusts and Future Interests*, St. Paul, Minn, 2000, 185.

Савезним законом о наслеђивању из 1955. године²²⁹ и Законом о наслеђивању Србије из 1974 године²³⁰ овај разлог недостојности био је уређен на скоро истоветан начин на који је то урађено Законом о наслеђивању из 1955 године (В. чл. 131, ст.1, тач. 1-4. Закона о наслеђивању југославије из 1955 године и чл. 126, ст. 1, тач.1-4. Закона о наслеђивању Србије из 1974. године) су чак на идентичан начин изражавали „да је недостојан да наследи, како на основу закона тако и на основу тестаментa, као и да добије ма шта на основу тестаментa онај који је са умишљајем лиши живота оставиоца, или је покушао да га лиши живота.“

Према одредбама чл. 25. КЗ-а РС, „кривично дело је учињено са умишљајем када је учинилац био свестан свога дела и хтео његово извршење (директан умишљај) или када је био свестан да може учинити дело а је на то пристао“ (евентуални умишљај). Разлог недостојности чини само умишљајно убиство, а није важан квалитет умишљаја. Сматра се да је недостојан и онај који убије неког у двобоју, тј. са пристанком оставиоца.²³¹

Сходно чл. 4.ст.1. тач. 13ОН.у РС "недостојан је да наследи онај ко је умишљајно усмртио оставиоца или је то покушао". Анализирајући ову одредбу може се доћи до закључка да је за наставање недостојности за наслеђивање наследника по овом основу неопходно да се испуне следећи услови: санкционише се убиство или покушај убиства; убиство мора бити извршено умишљајно; лице према коме је покушано убиство или које је убијено мора бити сам оставилац, а не било који други његов сродник; и лице које покзшало да убије или је убило оставиоца мора бити његов наследник.

Умишљај подразумева свесно и вољно извршење кривичног дела, односно да је учинилац кривичног дела био свестан елемената бића кривичног дела, као и његове последице (смрти оставиоца), па је баш њу као такву желео (директан умишљај) или је био свестан да услед његовог чињења или нечињења може доћи до оставиоцеве смрти. па се сложио са њеним наступањем (евентуални умишљај).²³²

Недостојност за наслеђивање ће постојати независно од врсте умишљаја, али не и ако је наследник усмртио оставиоца из нехата. Овде је од пресудног значаја разлика

²²⁹ Службени лист ФНРЈ, бр. 20/55.

²³⁰ Службени гласник Републике Србије из 1974. године.

²³¹ С. Марковић, *Наследно право*, стр. 88.

²³² Чл. 25. КЗ-а РС

између евентуалног умишљаја и свесног нехата, јер ће од тога зависити и постојање установе недостојности за наслеђивање. Свесни нехат постоји када је наследник као учинилац био свестан да својом радњом може да оставица лиши живота али је олако држао да до тога неће доћи или да ће ову забрањену последицу своје радње моћи да спречи.²³³ Код свесног нехата и евентуалног умишљаја нема разлике у односу на елемент свести учиниоца, већ та разлика постоји само у погледу пристајања на забрањену последицу, односно смрт оставиоца.²³⁴

Умишљај код наследника који је извршилац убиства мора постојати у тренутку извршења радње кривичног дела, а код саучесника у моменту предузимања радње саучесништва.²³⁵

2.1.3. Нехатно усмрћење оставиоца

Сходно члану 26. КЗ-а РС, прописано је да „кривично дело [...] учињено из нехата кад је учинилац био свестан да својим радњама може учинити дело, али је олако држао да до тога неће доћи или кад није био свестан да својом радњом може учинити дело, иако је према околностима под којима је оно учињено и према својим личним својствима био дужан и могао бити свестан те могућности.“²³⁶

Убиство из нехата и убиство у нужној одбрани не представља разлог недостојности. Није важан ни начин извршења убиства. Наследник може бити извршилац или саучесник (подстрекач или помагач).

Закон о наслеђивању Републике Србије, у свом чл. 4, ст. 1, тачки 1. прописује да „не може наследити на основу закона или завештања, нити стећи какву корист из завештања (недостојан је) онај ко је умишљајно усмртио оставиоца или је то покушао. Анализирајући ову законску одредбу, може се закључити да је за наступање недостојности потребно да се истовремено испуне неколико услова: а) лице које је умишљајно усмрћено или над којим је усмрћење покушано мора да буде сам оставилац; б) лице које је умишљајно усмртило оставиоца или то покушала мора бити његов

²³³ Чл. 25. КЗ-а РС

²³⁴ З. Стојановић, *Кривично право – општи део*, Београд 2003, стр. 183.

²³⁵ Исто, стр. 185.

²³⁶ Чл. 26. КЗ-а РС.

наследник (законски или завештајни) и в) мора постојати одређена имовинска корист коју би то лице стекло умишљајно усмрћујући оставиоца или при покушају истог.

Како би дошло до постојања овог разлога за недостојност наследника, он мора предузети радњу која се састоји у убиству са умишљајем или покушају убиства оставиоца. Отуда није од значаја чињеница да ли се ради о кривичном делу убиства из чл. 113. КЗ-а РС или кривичном делу тешког убиства (из чл. 114. КЗ-а РС). У правној теорији има мишљења да се језичким и циљним тумачењем овог разлога може наћи основа да се његова примена односи и на још неке друге случајеве.²³⁷

Навођење на самоубиство или помагање у самоубиству јесте кривично дело из чл. 119. КЗ-а РС,²³⁸ и оно се може извршити на начин да неко другог наведе на самоубиство или му помогне у извршењу самоубиства, па ово буде покушано или извршено.²³⁹ Потребно је у конкретном случају да постоји веза између ових радњи, односно узрочна радња или, како се то наводи у правној литератури, „да је радњом навођења изазвана или учвршћена одлука код неког лица да изврши самоубиство, а да се радњом помагања допринесе самоубиству.“²⁴⁰

Законодавац у чл. 119. ст. 5. КЗ-а РС за разлику од напред наведене умишљајне радње, издваја и случај који се може приписати нехату да „онај ко сурово и нечовечно поступа са лицем које се према њему налази у односу какве подређености или зависности, па оно услед таквог поступања изврши или покуша самоубиство које се може приписати нехату учиниоца, бити кажњен затвором од шест месеци до пет година“, и који не би потпадао под категорију недостојности.

Убиство детета при порођају²⁴¹ или кривично дело недозвољеног прекида трудноће²⁴² представљају кривична дела која изазивају дилеме у правној теорији око

²³⁷ М. Станковић, „Умишљајно убиство или покушај убиства оставиоца као основ недостојности за наслеђивање“, Правни живот, бр. 11 (2009), стр. 887-922., А.М. Rhodes, *Consequences of Heirs' Misconduct: Moving from Rules to Discretio*, Vol. 33, Ohio Northern University Law review, 2007., 975; P. Malaurie, L. Aynés, *Lex successions, les libéralités*, Paris 2008, 44; C. Renault-Brahinski, *L'essentiel du droit des successions*, Paris 2008, 28; L.H. Averill, Jr, *Wills, Trust and Future Interests*, St. Paul, Minn, 2000, 185; M. Planiol, G. Ripert, *Traité pratique de droit civil français*,. Tome IV, Successions, Paris, 1956, 98.

²³⁸ М. А. Јовановић, „Еутаназија – правно-филозофски изазов савремене јуриспруденције“, у зборнику: Теорија, филозофија и социологија права у свету (стање, проблеми, изазови), Правни факултет, Београд, 1998, стр. 247.

²³⁹ Чл. 119. ст. 1. КЗ-а РС.

²⁴⁰ З. Стојановић, *Кривично право – посебни део*, Правни факултет, Београд, 2003, стр. 105-106.

²⁴¹ Чл. 116. КЗ-а РС.

тога да ли је санкцијом недостојности погођена мајка. Наиме, као извршилац ових кривичних дела може бити само мајка детета и дело мора бити извршено умишљајно.²⁴³ У правној теорији разликује се поремећај који је настао самим актом рађања, услед претрпљених болова, губитка крви, малаксалости, опште физичке и психичке немоћи и исцрпљености (представља разлог за недостојност) и психички поремећај (не представља разлог за недостојност).²⁴⁴ У теорији постоји мишљење да би недостојношћу „морао бити погођен и отац детета или било које друго лице које се лишава живота, независно од тога што би ова лица одговарала за обично убиство, јер је и то по закону довољан основ за наступање грађанскоправне санкције“ недостојности.²⁴⁵

Ово кривично дело почињено је противно прописима о вршењу прекида трудноће бременитој жени, као и када се са њеним пристанком изврши побачај, или започне да врши побачај или јој се помогне да изврши побачај.²⁴⁶ Оно би представљао, по мишљењу неких теоретичара права, услов за настанак недостојности за наслеђивање, док би случај када се „бременитој жени без њеног пристанка и без писмене сагласности њеног родитеља, усвојиоца или стараоца изврши или започне да врши побачај“, био случај када не би наступила недостојност. Наиме, сматра се да би у првом случају управо „пристанак бремените жене“ био тај вољни елемент, којим би се остварила недостојност за наслеђивање. Иако се у конкретном случају ради о насцитурусу, морамо прихватити став модерне медицинске науке, према коме се и „фетусу старијем од десет недеља признаје својство људског бића“.²⁴⁷ Под побачајем у кривичноправној науци сматра се „радња уништења плода, односно људског живота“.²⁴⁸

Да би наступила недостојност, наследник мора да умишљајно усмрти оставиоца или да је то покушао. У правној теорији доминира став, сходно коме било које друго кривично дело, које је почињено умишљајно, неће довести до недостојности. Тако је

²⁴² Чл. 120. КЗ-а РС.

²⁴³ М. Н. Петровић, „Убиство детета при порођају“, *Правни живот*, 9 (1996), стр. 67.

²⁴⁴ Исто, стр. 69-73.

²⁴⁵ М. Станковић, „Умишљајно убиство или покушај убиства оставиоца као основ недостојности за наслеђивање“, *Правни живот*, бр. 11 (2009), стр. 897.

²⁴⁶ Чл. 120, ст. 1. КЗ-а.

²⁴⁷ С. Панов, *Породично право*, Правни факултет Универзитета – Службени гласник, Београд, 2008, стр. 389-391.

²⁴⁸ З. Стојановић, нав. д., стр. 109.

правној литератури познат случај „WOLF“ из америчке судске праксе,²⁴⁹ „где је муж убио своју супругу покушавајући да убије њеног љубавника и где бива осуђен за убиство, а ипак није био недостојан да наследи супругу јер није намеравао да њу лиши живота.“²⁵⁰

Сличан случај постоји у нашој судској пракси.²⁵¹ Како је схватање суда дато у образложењу наведене пресуде интересантно за правну науку, навешћемо га у изворном тексту: „Према стању у списима тужени као супруг и тужилац као син (из првог брака) представљају једине законске наследнике иза пок. Љиљане. Из пресуде Окружног суда у Београду утврђено је да је тужени оглашен кривим зато што је почетком децембра 1992. године у заједничком стану тешко телесно повредио своју пок. супругу Љиљану са којом је живео у поремећеним односима, на тај начин што је ножем убо оштећену у леви бочни предео трбуха наневши јој при том убодину на граници грудног и трбушног предела, тако да је дошло до успостављања комуникације између спољашње и унутрашње средине тела и зјапа црева са изливањем садржаја у трбушну дупљу, што је у моменту nanoшења представљало тешку и по живот опасну телесну повреду, услед чега је повређена умрла, па је суд осудио туженог на казну затвора у трајању од 4 године и 6 месеци због кривичног дела тешке телесне повреде из чл. 53, ст. 3, а у вези ст. 2. КЗ-а РС. Даље произилази да је покојна Љиљана описане телесне повреде задобила најмање седам дана пре него што је примљена на болничко лечење, да се већ у моменту повређивања радило о тешкој и по живот опасној телесној

²⁴⁹ In re Wolf, 88 Misc. 433, 463, 150 N.Y.S. 738, 739, 1914. (Нав. према: M. L. Fellows, „The Slayer Rule: Not Solely of Equity 71“, *Iowa Law Review*, 489 (1986), стр. 492.

²⁵⁰ Напомена, Francuski Code civil, у чл. 726. прихвата потпуно супротно решење у Art. 726 *Créé par la Loi n°2001-1135 du 3 décembre 2001 - art. 19 () JORF 4 décembre 2001 en vigueur le 1er juillet 2002* Sont indignes de succéder et, comme tels, exclus de la succession: 1° Celui qui est condamné, comme auteur ou complice, à une peine criminelle pour avoir volontairement donné ou tenté de donner la mort au défunt; 2° Celui qui est condamné, comme auteur ou complice, à une peine criminelle pour avoir volontairement porté des coups ou commis des violences ou voies de fait ayant entraîné la mort du défunt sans intention de la donner), – Превод: (Закон бр. 2001-1135. од 3. децембра 2001. - чл. 19 - Децембар 4, 2001 ЈОРФ, ступио на снагу 1. јула 2002 каже: „Да је недостојно наслеђивања и, као такво, искључено из масе: 1) лице које је осуђено као извршилац или саучесник у кривичном делу, где намерно убија или покушава да убије покојног; и 2) лице које је осуђено као извршилац или саучесник у кривичном делу за намерно ударање или извршење насиља или напада, којим је изазвао смрт преминулог, без намере да га убије.“

²⁵¹ Пресуда Окружног суда у Београду, Гж. бр. 7764/98 – П.6166/97. (Правна база Параграф Лекса). Такође: http://prvi.sud.com/sudska_praksa_praksa/sudska_praksa.asp?oblast=7&pod_oblast=9.

повреди, која је захтевала од првог тренутка хитну хируршку интервенцију, али да тужени није хтео да оставиљи пружи помоћ у виду обезбеђивања медицинске помоћи, како би прикрио оно што је урадио. Имајући у виду овакво утврђено чињенично стање првостепени суд је правилном применом материјалног права, а пре свега одредбе чл. 126. Закона о наслеђивању, који је важио у моменту делације пок. Љиљане усвојио тужбени захтев и донео пресуду којом је утврдио да тужени нема право да наследи своју супругу Љиљану на основу закона, због недостојности за наслеђивање, налазећи да наслеђивање пок. Љиљане од стране туженог у конкретном случају, било противно како моралним схватањима овог друштва, тако и принудним прописима и јавном поретку јер би на тај начин тужени стекао корист од извршеног кривичног дела.“

Увидом у наведену пресуду Окружног суда у Београду, а имајући у виду да у овим случајевима суд поступа *ex officio*, сматрамо да се она може коментарисати са становишта диспозиције странака и са становишта поступања суда *ex officio*. У случају поступања суда по диспозицији странака има се у виду да је тужилац свој тужбени захтев усмерио на утврђивање недостојности због умишљајног убиства или покушаја убиства оставиље. У наведеном случају сходно правоснажној кривичној пресуди, окривљени је правоснажно осуђен због кривичног дела тешке телесне повреде из чл. 53, ст. 3. а у вези ст. 2. КЗ-а РС. Узимајући у обзир диспозицију странака, окривљени не би био недостојан јер сходно тадашњем чл. 126/1/1. Закона о наслеђивању „недостојан [...] онај ко је са умишљајем лишио живота оставиоца или покушао да га лиши“, а окривљени наследник није правоснажно осуђен за наведено кривично дело већ за тешке телесне повреде. Међутим, суд овде поступа *ex officio* и није везан тужбеним захтевом странке. Судови су се у конкретној ситуацији позвали на члан 126. ЗОН-а, наводећи да „је пок. Љиљана описане телесне повреде задобила најмање седам дана пре него што је примљена на болничко лечење, да се већ у моменту повређивања радило о тешкој и по живот опасној телесној повреди која је захтевала од првог тренутка хитну хируршку интервенцију, али да тужени није хтео да оставиљи пружи нужну помоћ у виду обезбеђења медицинске помоћи како би прикрио шта је урадио.“ Судови, нису у својим пресудама прецизирали став и тачку чл.126. Закона о наслеђивању и навели да се конкретно ради о тачки 4. ст.1. чл. 126. Закона о наслеђивању, дакле, да је недостојан „онај који није хтео да укаже оставиоцу нужну помоћ“, већ су се у наведеним пресудама задовољили формулацијом „да би наслеђивање покојне Љиљане од стране туженог, у конкретном случају, било противно моралним схватањима овог

друштва, тако и принудним прописима и јавном поретку, јер би на тај начин тужени стекао корист од извршеног кривичног дела. “

Недостојност за наслеђивање увек наступа по сили закона, те је суд дужан да води рачуна о њеној примени по службеној дужности (чл. 4, ст.2. ЗОН-а). Дејства недостојности су нормирана одредбама чл. 6. ЗОН-а, где се прописује да „недостојност не смета потомцима недостојног, те да они наслеђују као да је недостојни умро пре оставиоца“. Из наведеног произилази да се узима да је недостојни преминуо пре оставиоца, па губи право на наслеђивање тог оставиоца, независно од тога да ли је универзални или сингуларни сукцесор или нужни наследник, односно да ли законски или завештајни наследник. Недостојност делује на сваког наследника лично, и увек је у вези са његовим личним квалитетима и односима са оставиоцем.

У вези са опростом недостојности од стране оставиоца лигично је да се може опростити само оно понашање које је већ скривљено, и којим је већ дошло до огрешења о оставиоца или о друштвену заједницу у ширем смислу. Чињеница је да оставилац не може у свим приликама и то из фактичких разлога (нпр. ако је наследник умишљајном радњом тренутно лишио живота оставиоца) да опрости недостојност. Све наведено важи за свако умишљајно убиство, па и убиство из милосрђа, јер сходно нашем ЗОН-у свако умишљајно убиство јасно води до недостојности увице за наслеђивање.

Да би довели до недостојности наследника, умишљајно убиство или покушај убиства морају бити усмерени искључиво према оставиоцу, јер акт убиства са умишљајем или покушај убиства супружника оставиоца, његових потомака, усвојеника или родитеља у нашем праву не представља разлог за недостојност наследника, већ евентуално разлог за искључење таквог наследника из права на нужни део.²⁵²

Нацрт Грађанског законика Републике Србије²⁵³ у члану који би регулисао недостојност за наслеђивање, умишљајно убиство или покушај убиства наследника би свакако представљали основ за недостојност, али је за овај рад посебно важан разлог из тачке 3. у коме је наведено да ће недостојан наследник бити и „онај ко је онемогућио

²⁵² Чл. 61, ст. 1. ЗОН-а.

²⁵³ Рад на изради Грађанског законика Републике Србије, Правни живот 11/2007, Београд, 2007, 11-409.

или покушао да онемогући остварење оног реда наслеђивања који је оставилац одредио или хтео да одреи или са којим је рачунао.²⁵⁴

Главна последица овако широко дефинисаног разлога недостојности, води неупоредиво обимнијем кругу случајева у којима неко лице може бити погођено недостојношћу, него што је то сада случај. У наведеном случају ова грађанскоправна санкција погодила би и оне наследнике који нису предузели противправне радње супротне моралу директно према оставиоцу, па чак и у случајевима када оставилац није сачинио завештање.

Недостојношћу за наслеђивање може бити погођено само оно лице које би у конкретном случају могло бити оставиочев наследник, независно од тога да ли је универзални или сингуларни сукцесор или нужни наследник, односно да ли је тестаментални или законски наследник.²⁵⁵

Наследник ће бити недостојан и ако ни на који начин није учествовао у предузимању радњи које су везане за убиство, али је знао да се припрема убиство оставиоца, па га о томе није обавестио, иако је то могао да уради.²⁵⁶

²⁵⁴ Исто, ст. 140.

²⁵⁵ М.Митић, *Недостојност за наслеђивање*, Правни живот 6/65, Београд. 1965, стр. 5

²⁵⁶ С.Сворцан, *Немогућност наслеђивања по сили закона*, Правни живот 10/2000, Београд, 2000, стр. 212.

2.2. Навођење оставиоца да сачини или опозове завештање или неку његову одредбу или је у томе спречи принудом, претњом или преваром од стране наследника

2.2.1. Претња

Претња представља правни институт облигационог права, а такође представља и врсту принуде. Према чл. 60, ст.1 Закона о облигационим односима наводи да претња постоји „ако је уговорна страна или неко трећи недопуштеном претњом изазвао страх код друге стране тако да је због тога закључила уговор, друга страна може тражити поништај уговора.“

Претња представља изјаву неког лица којом се ставља другом лицу у изглед неко зло које је потребно да се утиче на одлучивање у одређеном правцу. Сама изјава којом се ставља у изглед неко зло може бити усмена или писмена, а може бити учињена и конклюдентним радњама.²⁵⁷

У наследном праву претња представља понашање претпостављеног наследника према оставиоцу којим он ставља у изглед чињење неког зла према оставиоцу и то: нападом на телесни интегритет оставиоца или живот или тело њему блиских лица (сродника, пријатеља и сл.), и нападом на морални интегритет оставиоца или углед лица до којих је оставиоцу стало, открити тајну која ће осрамотити оставиоца.

Од претње где онај који прети мора да представи ствар тако да ће он сам нанети зло или да ће допринети да зло буде нанесено, треба разликовати опомену која постоји ако неко упозорава другог да ће га неко зло снаћи ако не изврши одређену радњу а да при томе он неће имати никаквог утицаја на наступање зла.

За појам претње није потребно да је лице које прети заиста и спремно да проведе претњу у дело, нити мора постојати могућност да се претња оствари. Потребно је да лице коме се прети има основу да према конкретним околностима схвати претњу као

Види „Стављање у изглед неког зла другом лицу је могуће на различите начине: усмено, писмено, или конклюдентним радњама, нпр. показивањем ножа“ – Пресуда Окружног суда у Београду, К-бр. 848/2002, од 11.07.2003. год. (База судске праксе Параграф Лекса).

озбиљну и као могућну. Употребом компулзивне силе већ се остварује зло, а претњом се оно само ставља у изглед.²⁵⁸ Треба применити субјективни критеријум и проценити да ли је страх заиста постојао код оставиоца а не да ли је претња подобна за застраши „просечног човека“ и сл.²⁵⁹

Код претње се притисак врши психичким путем – изазивањем страха од будуће опасности која ће се десити самом уговорнику, његовој имовини или блиским лицима уколико не закључи одређени уговор.

Да би претња могла да се третира као мана воље, потребно је да се испуне следећи услови.

1) Претња мора одлучујуће утицати на вољу лица (тј. између претње и изјављене воље мора постојати каузалитет и да је она пресудно утицала на доношење одлуке о закључењу одређеног правног посла). Лице сачињава такво завештање јер страхује да ће у супротном опасност која се ставља у изглед бити реализована.

2) Претња мора бити озбиљна (тј. она треба да представља озбиљан акт којим се врши притисак тако да изазива оправдан страх, што се цени према околностима конкретног случаја).

3) Претња представља недопуштен акт (тј. она је недопуштена кад представља кривично дело, кад је противна другим прописима и уопште добрим обичајима – а све то у конкретним случајевима цени суд).

Ако могући наследник или неко трећи недопуштеном претњом изазове оправдан страх код оставиоца тако да је он због тога сачинио завештање, може се тражити поништај завештања. Страх се сматра оправданим ако се из околности види да је претњом озбиљном опасношћу завештаоцу угрожен живот, тело или друго значајно добро оставиоца или трећег лица.

Претња може бити и моралне природе, када нпр. наследник саопшти оставиоцу да ће јавно изрећи нешто што ће шкодити његовом угледу или угледу лица до којих је оставиоцу стало, или открити какву тајну која ће осрамотити оставиоца.²⁶⁰

Да би претња била разлог за недостојност наследника за наслеђивање, она мора бити подобна да произведе страх као субјективно стање воље оставиоца и да оставилац,

²⁵⁸ Н. Срзентић – А. Стајић – Љ. Лазаревић, *Кривично право СФРЈ, Општи део*, Савремена администрација, Београд, 1980, стр. 177-178.

²⁵⁹ О. Антић – З. Балиновац, нав. д., стр. 109.

²⁶⁰ Исто.

под утиском изазваним страхом, сачини или опозове завештање. Приликом процене подобности претње за застрашивање суд не треба водити рачуна да ли претња подобна да застраши „просечног човека“, већ да ли је страх заиста постојао код оставиоца.

Овим разлогом недостојности штити се слобода завештања.

2.2.2. Принуда

Принуда представља недозвољени акт, којим једно лице присиљава друго лице да изјави своју вољу у одређеном правцу. Код принуде није реч о погрешној представи услед које је изјављена воља, већ о изјави воље која је учињена услед одређеног притиска. Притисак се може учинити употребом физичке принуде или изазивањем страха код принуђеног. Код физичке принуде ради се о потпуном одсуству воље, а не о њеном недостатку, тако да овде не може ни бити речи о настанку завештања.

Физичко насиље према оставиоцу које је узроковало ману његове воље. нпр. наследник закључа оставиоца у празну кућу и ускрати му храну и пиће све док не сачини или опозове завештање, или га туче и малтретира, док не оствари своју намеру.²⁶¹

Принуда се врши уз употребу одређене силе, а која представља употребу снаге према одређеном лицу, која је управљена на то да лице изврши одређену радњу (чињење или нечињење). Сила може бити апсолутна или компулзивна. Апсолутна је онда „ако је услед употребљене снаге, онај према коме је употребљена сила био потпуно лишен могућности да донесе одлуку о чињењу или нечињењу, или ако је био спречен да своју одлуку реализује – ако јој се није могао супроставити.“²⁶² Сила је компулзивна „када услед употребе снаге принуђени није био лишен могућности да донесе одлуку, али је дејством силе његова одлука била изнуђена – није искључено одлучивање принуђеног, али је донесена одлука формирана под утицајем употребе спољне, физичке снаге.“

Сама сила може бити непосредна или посредна.

У правној теорији непосредна је „она сила која је употребљена према лицу које се принуђава на одређено чињење или нечињење.“ Посредна би пак била „она сила која

²⁶¹ Исто.

²⁶² Н. Срзентић – А. Стајић – Љ. Лазаревић, нав. д., стр. 177-178.

се непосредно употребљава према неком трећем лицу (обично блиским сродницима принуђеног), а изузетно и према стварима, да би се на тај посредан начин утицало на вољу лица које се принуђава.²⁶³

У принуди због „непријатног знања“ изјава воље није једнака унутрашњој вољи. Лице никада не би дало изјаву воље с таквом садржином да није било принуде. Таква изјава воље увек је последица недопуштеног понашања неке друге воље. Такво понашање може бити двојако: физичка принуда (принуда у ужем смислу, *vis absoluta*) или психичка принуда (претња или морална принуда, *vis compulsiva*).²⁶⁴

Према проф. Антићу мане воље, су у ствари, недостаци у вољи. За физичку принуду се слободно може рећи да није у питању недостатак у вољ, већ недостатак воље.²⁶⁵ Физичка принуда представља подразумева непосредно дејство физичке или друге неодољиве силе, на правног субјекта. Физичка сила је управљена на наношење физичког бола, нпр. "увртањем леве руке и вођење десне руке ради ради изнуде потписа или држањем за косу и повлачењем у правцу горе – доле као знак саглашавања и сл."²⁶⁶ Физичка принуда постоји и када се примењују други начини неодољиве силе која изазива одсуство правнорелевантне воље нпр. насилно уношење опојних дрога у организам како би се изнудио пристанак, увођењем лица у стање хипнозе ради контролисања његових поступака.²⁶⁷

2.2.3. Превара

Превара преставља изазивање заблуде код оставиоца, са циљем наследника да се оставилац стави у заблуду и тако приволи, посредним путем без принуде и претње, да сачини или не сачини, опозове или не опозове завештање или неку његову одредбу.²⁶⁸

Превара представља институт и облигационог и кривичног права. У облигационом праву превара постоји „ако једна страна изазове заблуду код друге

²⁶³ Исто.

²⁶⁴ О. Антић, *Облигационо право*, друго измењено и допуњено издање, 2008., стр. 337.

²⁶⁵ Исто.

²⁶⁶ Исто.

²⁶⁷ Исто.

²⁶⁸ О. Антић – З. Балиновац, нав. д., стр. 109.

стране или је одржава у заблуди у намери да је тиме наведе на закључење уговора, друга страна може захтевати поништај уговора и онда када заблуда није битна“.²⁶⁹ У кривичном праву пак превара постоји кад „ко у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист доведе кога лажним приказивањем или прикривањем чињеница у заблуду или га одржава у заблуди и тиме га наведе да овај на штету своју или туђе имовине нешто учини или не учини.“²⁷⁰

Превара се назива и квалификованом заблудом. Превара постоји ако једна страна изазове заблуду код друге стране или је одржава у заблуди у намери да је тиме наведе на закључивање уговора. Превара у себи садржи два елемента: први је намера једног уговорника да код другог лица изазове заблуду или одржи га у заблуди да би ово закључило уговор; а други је формирање погрешне представе на страни другог уговорника.

Намеру лица које чини превару треба разумети као његову свест да ће радње које је предузео изазвати заблуду код другог лица. Она се реализује путем радњи или поступака који произилазе из активног или пасивног понашања лица које чини превару (нпр. лажно уверавање да ствар поседује одређени квалитет или пак прикривање чињеница које би биле одлучне за доношење одлуке на страни лица у заблуди, а пасивно понашање постоји у случају када једно лице примети код другог лица заблуду али ништа не учини да је отклони).

Заблуда се узима у обзир као разлог поништаја само ако је битна, док код преваре узрок ништавости постоји и када изазвана заблуда није битна. Није потребно да је упитању битна заблуда, али је потребно да је превара битна за сачињавање завештања. Када је у питању завештање као добротин правни посао превара трећег лица увек ће бити разлог за ништавост таквог уговора, без обзира да ли друга страна знала или морала знати за превару.²⁷¹

²⁶⁹ Чл. 65. Закона о облигационом праву РС.

²⁷⁰ Чл. 208. ст. 1. КЗ-а РС.

²⁷¹ Ј. Радишић, *Облигационо право*, Номос, Београд, 2000, стр. 157-177. Такође: Сл. Перовић, *Облигационо право*, Београд, Службени лист СФРЈ 1982, стр. 301-310; О. Антић, *Облигационо право*, Београд, стр. 335-341.

2.3. Спречавање оставиочеве последње воље уништењем или сакривањем или фалсификовањем завештања

Спречавање остваривање последње воље оставиоца „може да се оствари на следећи начин“:²⁷²

- а) постојањем намере од стране наследника;
- б) уништавањем завештања;
- в) сакривањем завештања;
- г) фалсификовањем завештања.

а) Уништење или сакривање завештања, које му је поверено или до кога је наследник дошао на било који начин, у пракси се најчешће догађа, ако је наследник недопуштеним средствима (крађом или фалсификатом) дошао до завештања оставиоца и сакрио га. Само уништавање или сакривање завештања мора бити урађено у намери да се спречи остваривање последње воље оставиоца.“ Наследник неће бити недостојан ако је завештање уништено случајно кад су спаљивани непотребни списи или када је завештање негде затурено или остављено, те нико не може да га нађе или се сети где је.²⁷³

Лица која имају наследно-правни интерес доказивања уништеног, изгубљеног или сакривеног завештања после завештаоачеве смрти или пре његове смрти али без његовог знања и воље, морају доказати да је такво завештање постојало, да је уништено, изгубљено или сакривено, те да је завештање било сачињено у облику прописаним законом као и садржину таквог завештања, како би такво завештање произвело дејство пуноважног завештања.²⁷⁴ Може се доказивати постојање завештања у било којој форми, мада је законски текст чл. 171. ЗОН-а, превасходно усмерен на писмено завештање.

б) Уколико постоји намера (циљ) недостојног наследника да спречи остваривање последње воље, реч је о постојању намере наследника да се спречи последња воља.

²⁷² С. Марковић, *Наследно право*, 1930. стр. 89.

²⁷³ С. Сворцан, *Коментар...*, стр. 30.

²⁷⁴ Чл. 171. ЗОН-а.

в) Спречавање остварења последње воље може да се оствари фалсификовањем завештања оставиоца и то на два начина:

в¹) да се на већ постојећем завештању нешто дода, измени или избрише, тако да оно мења и на тај начин спречава делимично или потпуно остварење последње оставиочеве воље;

в²) да недостојни наследник сачини потпуно ново завештање и поднесе га суду на проглашење као право оставиочево завештање. Оно може бити потпуни фалсификат, јер оставилац уопште није правио завештање а може бити само делимично, када у неким одредбама делимично одступа од целог оставиочевог завештања, који недостојни прикривају или су га уништили.

У пракси срећемо правно проблематичне одлуке судова у којим је изражен став да и када суд у парничном поступку, путем вештачења од стране вештака графолога, утврди да је потпис завештаоца на завештању пред сведоцима очити фалсификат, ово не третира као апсолутну ништавост завештања (фалсификовано завештање из члана 157. ЗОН-а, већ као релативну ништавост завештања из члана 164. ЗОН-а – као повреду прописане законске форме завештања, тј. недостатак потписа оставиоца на завештању. Овакав став је погрешан и има намеру да амнестира недостојног наследника од кривичне одговорности. Наиме, сматра се да је апсолутно ништаво оно завештање и да је фалсификат, када неко треће лице без оставиочевог знања сачини текст исправе и потпише оставиоца, или када се фалсификује оставиочев потпис, „макар садржина текста који претходи потпису била исписана оставиочевом руком.“²⁷⁵

Истичемо да нпр. код завештања пред сведоцима, оставилац има само две дужности: да обавести присутне сведоке да је завештање његово (вербални део) и да својеручно потпише завештање. Како се вербални део понашања оставиоца може тешко доказати, ако су сведоци несавесни и пристрасни, преостаје само утврђивање аутентичности потписа завештаоца, односно једина аутентична писана радња коју врши завешталац. У пракси су могуће различите варијанте овог фалсификата, али претежу две: прва, да се искористи бланко потпис оставиоца на неком папиру и накнадно изнад њега убади текст завештања или да се испод унапред припремљеног текста

²⁷⁵ О. Антић – З. Балиновац, нав. д., стр. 436. В. Ђорђевић, *Наследно право*, Правни Факултет, Ниш, 1997, стр. 261. В. Ђорђевић – С. Сворцан, *Наследно право*, Правни Факултет, Крагујевац, ³1997, стр. 274.

фалсификује потпис завештаоца. Посебну пажњу суд мора да обрати на завештања сачињена пред сведоцима, јер што рече наш народ: „Два без душе, један без главе.“

Овим се штити слобода завештања и „кажњава“ наследник који је покушао да спречи сазнање за оставиочево завештање и остваривање оставиочеве последње воље.

Фалсификовање завештања постоји када оставилац не сачини завештање, а наследник сам састави писмено са оставиочевом последњом вољом, у том случају постоји фалсификат завештања у намери да спречи примену законског наслеђивања.

У правној теорији постоји мишљење и о другим случајевима када још постоји фалсификат.²⁷⁶ Тако недостојност постоји и када је наследник дао позитивну наследничку изјаву, иако је знао да је завештање фалсификовано; затим недостојност постоји и када је наследник наговорио завештајне сведоке да лажно сведоче о садржини усменог завештања; затим недостојност постоји и када је наследник убедио или потплатио сведоке на завештању да ставе свој потпис на фалсификовано завештање, чиме би фалсификовани потпис оставиоца приказали као аутентичан; недостојност постоји и када завешталац нареди наследнику да уништи завештање, али он то не учини и касније се тим завештањем после смрти оставиоца прикаже у оставинском поступку.

Ако је овај разлог настао за живота оставиоца, он може бити опроштен. После оставиочеве смрти не постоји лице које би тај опроштај дало.²⁷⁷

Начин уништавања завештања може бити различит: спаљивање, цепање, бацање у смеће, посипање киселином или другим хемијским средством и сл. Завештање може бити уништено у целости или делимично, нпр. исцепа се само један лист завештања, које се састоји од више листова; одцепи се део неког завештања који се односи на име постављеног наследника или недостојност могућег наследника или се физички уништи завештање у целости.

У правној литератури сусрећемо два опречна мишљења када се ради о уништењу завештања уз знање завештаоца. По првом,²⁷⁸ неће се сматрати недостојним онај који је завештање уништио намерно, „али без намере да се онемогући реализација последње воље.“ По другом,²⁷⁹ сматра се да када је наследник знао да одређено писмено представља оставиочево завештање, па га је он уништио намерно, онда се увек

²⁷⁶ М. Креч – Ђ. Павић, нав. д., стр. 4.

²⁷⁷ Исто, стр 425.

²⁷⁸ О. Антић – З. Балиновац, нав. д., стр. 11.

²⁷⁹ С. Сворцан, Коментар..., стр. 29.

мора претпоставити да га је уништио с намером да спречи остварење оставиочеве последње воље. Међутим, сматрамо да наследник који је то учинио неће бити недостојан, уколико је био неспособан за расуђивање или је поступао по наредби завештаоца, или је завештање уништио да би сачувао живот и тело оставиоца од опасности која му је непосредно претила.

Такође, у правној литератури наводи се и случај недостојности лица које није учествовало у сачињавању фалсификата завештања, али се, знајући за тај фалсификат, прихватило наслеђа по оваком завештању.²⁸⁰

2.4. Теже огрешење о законску обавезу издржавања

Наведени разлог за недостојност настаће када се наследник теже огреши о законску обавезу издржавања. Да би наследник могао бити проглашен недостојним за наслеђивање морају сходно одредби чл. 4, ст. 1, тачка 4. ЗОН-а бити испуњени следећи услови:

- а) да се ради о наследнику оставиоца;
- б) да постоји законска обавеза издржавања наследника према оставиоцу;
- в) да постоји теже огрешење наследника о ту законску обавезу.

Први услов за недостојност наследника биће испуњен ако се ради о лицу које је наследник оставиоца према нашем ЗОН-у. Наследник може бити свако лице из круга могућих законских (физичка лица) и завештајних наследника (физичка и правна лица). Недавање или ускраћивање издржавања другим лицима, које је оставилац по закону дужан издржавати (супружник, потомци итд.), не рађа недостојност за наслеђивање, али може представљати разлог за нпр. искључење наследника од права на нужни део. Постојање правноснажне судске одлуке којом је наследник оглашен кривим за кривично дело избегавања давања издржавања, у пракси се сматра као довољан доказ за проглашење наследника недостојним по том основу.

Други услов за недостојност наследника биће испуњен када постоји законска обавеза издржавања оставиоца. Породичним законом и одредбама ЗОН-а (уговор о

²⁸⁰ Исто, стр. 31.

доживотном издржавању), регулисани су случајеви када постоји законска обавеза издржавања.

Право на издржавање између супружника регулисано је тако што „супружник који нема довољно средстава за издржавање, а неспособан је за рад или је незапослен, има право на издржавање од другог супружника сразмерно његовим могућностима (ст. 1); „нема право на издржавање супружник, који је у време склапања ништавог или рушљивог брака знао за узрок ништавости односно рушљивости“ (ст. 2). Нема право на издржавање супружник, ако би прихватање његовог захтева за издржавање представљало очигледну неправду за другог наследника (ст. 3).²⁸¹

Право на издржавање ванбрачног партнера регулисано је у Породичном закону тако што је прописано да ванбрачни партнер који нема довољно средстава за издржавање, а неспособан је за рад или је незапослен, има право на издржавање од другог ванбрачног партнера сразмерно његовим могућностима (ст. 1). На издржавање ванбрачног партнера сходно томе примењују се одредбе овог закона о издржавању супружника (ст. 2). Напомињемо да по ЗОН-у РС ванбрачни партнер није законски наследник оставиоца по закону, али може бити наследник по завештању.²⁸²

Издржавање малолетног детета регулисано је на тај начин што малолетно дете има право на издржавање од родитеља (ст.1). малолетно дете има право на издржавање од других крвних сродника у правој усходној линији ако родитељи нису живи или немају довољно средстава за издржавање (ст. 2). Дужност малолетног детета да делимично подмирује потребе свог издржавања од сопствене зараде или имовине супсидијарна је у односу на дужност родитеља и крвних сродника (ст. 3).²⁸³

Издржавање пунолетног детета регулисано је на тај начин што пунолетно дете које је неспособно за рад, а нема довољно средстава за издржавање, има право на издржавање од родитеља све док такво стање траје (ст. 1). Пунолетно дете које се редовно школује има право на издржавање од родитеља сразмерно њиховим могућностима, а најкасније до навршене 26. године живота(ст. 2). Пунолетно дете у смислу ст. 1. и 2. овог члана има право на издржавање од крвних сродника у правој усходној линији, сразмерно њиховим могућностима ако родитељи нису живи или ако немају довољно средстава за издржавање (ст. 3). Нема право на издржавање пунолетно

²⁸¹ Чл. 151. Породичног закона РС.

²⁸² Исто, чл. 152.

²⁸³ Исто, чл. 154.

дете, ако би прихватање његовог захтева за издржавање представљало очигледну неправду за родитеље односно друге крвне сроднике (ст. 4).²⁸⁴

Издржавање родитеља регулисано је тако да право на издржавање има родитељ који је неспособан за рад, а нема довољно средстава за издржавања; има право на издржавање од пунолетног детета или другог крвног сродника у правој нисходној линији; односно од малолетног детета које стиче зараду или има приходе од имовине, сразмерно његовим могућностима (ст. 1). Нема право на издржавање родитељ, ако би прихватање његовог захтева за издржавање представљало очигледну неправду за дете, односно другог крвног сродника (ст. 2).²⁸⁵

Право на издржавање брата односно сестре регулисано је на тај начин што малолетни брат, односно сестра имају право на издржавање од пунолетног брата или сестре, односно од малолетног брата или сестре који стиче зараду или има приход од имовине, ако родитељи нису живи или ако немају довољно средстава за издржавање (ст. 1).²⁸⁶

Право на издржавање адоптивних сродника (усвојење) регулисано је на тај начин што на издржавање адоптивних сродника се примењују одредбе Породичног закона о издржавању детета, родитеља и других сродника (ст. 1).²⁸⁷

Право на издржавање тазбинских сродника регулисано је на тај начин што малолетни пасторак има право на издржавање од маћехе, односно очуха (ст. 1). Нема право на издржавање малолетни пасторак, ако је брак између родитеља и маћехе односно, очуха престао поништењем или разводом (ст. 1). Нема право на издржавање малолетни пасторак ако је брак између родитеља и маћехе, односно очуха престао поништењем или разводом (ст. 2). Маћеха, односно очух који су неспособни за рад, а немају довољно средстава за издржавања, имају право на издржавање од пунолетног пасторка сразмерно његовим могућностима (ст. 3). Немају право на издржавање маћеха, односно очух ако би прихватање захтева за издржавање представљало очигледну неправду за пасторка (ст. 4).²⁸⁸

²⁸⁴ Исто, члан 155.

²⁸⁵ Исто, члан 156.

²⁸⁶ Исто, члан 157.

²⁸⁷ Исто, члан 158.

²⁸⁸ Исто, члан 159.

Обавеза издржавања је законска обавеза наследника према оставиоцу било на основу закона било на основу уговора.²⁸⁹ Супротно мишљење заузимају други аутори који сматрају да је „недостојност за наслеђивање сувише тешка казна да би закон могао тако екстензивно тумачити“,²⁹⁰ и потом, што је уговорна обавеза издржавања правно политички супсидијарна у односу на законску, која произилази из сродничких односа, који су пак основа законског, а најчешће и завештајног наслеђивања. Зато повреда уговорне обавезе не може имати јавноправну конотацију као и ускраћивање законског издржавања.

Тежа повреда обавезе издржавања постоји онда када наследник намерно избегавасвоју обавезу издржавања оставиоца, коју наређује закон (издржавање сопствене деце, супружника, родитеља и других лица), или која произилази из закона, а заснована је на уговору; иако има могућности и средстава да је испуни.

Непружање нужне помоћи оставиоцу постоји онда кад наследник, у стању нужде, у којој се нашао оставилац, и реалних околности које непосредно прете да угрозе живот, тело или здравље оставиоца, истом не укажу нужну помоћ, иако је ту помоћ могао пружити без угрожавања неког свог добра. Доказивање овог разлога је најлакше у случају када је на страни наследника већ утврђена, одлуком суда, кривична одговорност због непружања помоћи, напуштање немоћног лица, излагање опасности и др. За недостојност по овом основу није неопходно да се у понашању наследника стичу елементи кривичног дела из КЗ-а.²⁹¹

Неки аутори²⁹² сматрају да приликом одлучивања о постојању недостојности суд мора сагледати све околности у којима су се налазили оставилац и наследник, те из околности у којима се налазио оставилац суд ће утврдити какве је потребе имао оставилац, а из околности у којима се налазио наследник, суд ће утврдити да ли је он објективно могао да испуњава ове обавезе. У теорији се наводи пример недостојности сина који нема средстава за куповање намирница оставиоцу.²⁹³ Међутим, ако је тај

²⁸⁹ М. Креч – Ђ. Павић, нав. д., стр. 426.

²⁹⁰ О. Антић – З. Балиновац, *Коментар...*, стр. 112,113.

²⁹¹ Љ. Лазаревић, *Кривично право*, посебни део, Савремена администрација, Београд, 1995, стр.106..

²⁹² С. Сворцан, *Коментар...* стр. 32.

²⁹³ Да би наследник био недостојан за наслеђивање због тежег огрешења о законску обавезу издржавања оставиоца, неопходно је да буду испуњена два услова: 1) да је наследник по закону дужан да издржава оставиоца и 2) да се наследник теже огрешио о ту законску обавезу. У конкретном случају, имајући у виду утврђено чињенично стање, из кога произилази да се здравствено стање пок. М. К. од 2009. године,

наследник становао са оставиоцем, био у истом дворишту или врло близу оставиочевог стана, али није редовно пружао негу тешко покретном или непокретном оставиоцу, онда се он огрешио о обавезу издржавања, јер је ове чинидбе могао да извршава уз појачане напоре. По истом аутору, таквог наследника треба прогласити недостојним за наслеђивање и у случају да је пресудом ослобођен обавезе издржавања јер због лоше материјалне ситуације нема могућности да то учини.

У правној теорији постоји схватање да када постоји случај „тежег“ огрешења о законску обавезу издржавања,²⁹⁴ то је *quaestio facti* и зависи од комплекса субјективних и објективних околности на страни издржаване обавезе и даваоца издржавања, односно обавезне особе. Тражи се да је наследник не само дужан по закону или уговору издржавати оставиоца, него да је овој обавези, према својим имовинским приликама и околностима под којим је живео, био у могућности удовољити без опасности за издржавање себе и осталих лица која је по закону иначе био дужан издржавати (његова деца, супружник, унуци и сл.). Недостојан је онај који свесно избегава да удовољи овој својој обавези, коју је иначе у могућности испунити. Постоји и мишљење где аутор предлаже да се *de lege ferenda* унесе одредба по којој би, у случају када је оставилац пао на терет заједнице (социјалног осигурања), због тога што није примио издржавање

стално погоршавало, да је исти оперисан у новембру 2009. године и у марту 2010.године, те да је преминуо у фебруару 2011.године, очигледно је да је исти био у животној опасности. У погледу дужности пружања нужне помоћи, тужена је свакако била упозната са ситуацијом у којој се пок. М. К. налазио, али питање могућности неког лица да пружи нужну помоћ мора се ценити у сваком конкретном случају, у зависности од објективних околности случаја, те психофизичке могућности наследника, а нарочито његовог субјективног доживљаја целе ситуације. Правилан је закључак првостепеног суда да је „тужена, у границама својих могућности, водила бригу о покојном оцу, будући да је она мајка двоје деце, запослена, да сменски ради, те да су објективне околности биле такве да је пок. М. К. живео са ванбрачном супругом, да је био покретан до пар недеља пред смрт, услед чега му наведена помоћ од стране тужене није ни била потребна.“ (Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, посл. број ГЖ-3777/14 од 07.05.2015. године, којом је потврђена пресуда Основног суда у Новом Саду посл. бр. П-1148/12 од 28.05.2014. Електронски билтен Основног суда у Новом Саду – [http:// bilten.osns/rs/sentenca?url=nedostojnost-za-nasledivanje](http://bilten.osns/rs/sentenca?url=nedostojnost-za-nasledivanje). – „С обзиром да се тужена бринула о завештаоцу, одводила га код лекара, позајмљивала му новац и доносила намирнице, правилна је оцена судова о неоснованости евентуалног тужбеног захтева да се утврди да је тужена недостојна да наследи завештаоца на основу тестамена од 06.05.1988. године“ (Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 5003/97 од 18.03.1998. *Збирка актуелне судске праксе из наследног права*, прир. Т. Крسمановић, Пословни биро, Београд, 1999, стр. 69).

²⁹⁴ М. Креч –Ђ. Павић, нав. д., стр. 426.

од лица која су га била дужна издржавати, требало признати држави првенствено право наследства.²⁹⁵

2.5 Ускраћивање нужне помоћи

Јован Дучић је говорио да „Једна од најстрашнијих несрећа стараца, то је осећање усамљености. Старац је човек који више нема пријатеља. Стари пријатељи су га делом изневерили или напустили, а делом охладнели; други су отпутовали другде, трећи су помрли, четврти прешли међу непријатеље. Мало ко има интереса да тражи пријатељство старца, чак и кад може да подноси његову старост, а свет подноси старца само ако је духовит или богат. Ни његова деца нису очарана кад га непрестано имају поред себе. Чак и друштво старца утиче лоше на васпитање животне радости међу младима. Старац је самац, а ако није творац, он постаје очајником већ пре својих шездесетих година, свакако, већ од педесете године човек више мисли на смрт него на живот.“²⁹⁶

Наша свакодневица, све чешће обилује примерима беспомоћности и обезвређења људских живота. Старих је све више, а млади због темпа савременог живота немају више времена ни за себе. Транзиција, приватизација и остале „благодети“ круне наше породично поштовање и солидарност, а људи све више нису своји и не могу да пронађу себе. Тада прво страдају најслабији и најбеспомоћнији: млади и стари. Деца и родитељи. Ово теже погађа старије, који губе и оно мало људског идентитета и достојанства, које су некад имали. Све чешће стари су заборављени и живи сахрањени.

Крај почиње онда када им, како се у народу каже, „умре разговор“.²⁹⁷

Све су ређи примери спокојне и мирне старости, која би требала да буде правило у нормалном друштву. Бела куга постала је проблем број један у држави.

Све је више болесних, усамљених, сиромашних, изнемоглих и остарелих, којима поред обичне људске пажње, поштовања и дружења, треба и мало материјалне помоћи

²⁹⁵ И. Пухан, „Недостојност наследника по новом Закону о наслеђивању“, *Наша законитост* (1955), стр. 341.

²⁹⁶ Ј. Дучић, *Благо цара Радована и Јутра с Леутара*, штампар Макарије, Београд, 2008 стр. 228-229.

²⁹⁷ Б. Кнежевић, „Угроженост права на живот старих људи“, *Правни живот* (2003), бр. 9, том 1, стр. 181-189.

за „голи живот“. Нажалост, све чешће се догађа да су и та њихова скромна примања (пензије, инвалиднине, туђа нега и помоћ) једини извори прихода осталих чланова породице.

Понекад, стари и сметају. У народу је позната изрека „Жив отац – мртав капитал.“ Наиме, да би се остварио неки имовински циљ (дошло до новца, куће, стана и сл.) они бивају уцењени управо ускраћивањем те нужне помоћи, како би се остварио замишљени циљ. Занемаривање родитеља нечињењем, односно ускраћивањем нужне помоћи је такође једна врста насиља у породици. Оног које угрожава основно људско и уставно право – право на живот. Право на људски и достојанствен живот.²⁹⁸

Негативни однос према старима није редак случај у правној историји. Познато је да су се Ескимима, Индијанци северне Америке, Јапанци и нека црначака плена ослобађали од старих предака (по правилу родитеља) на најсвирепији начин, убијајући их или остављајући их да живе без хране и пића.²⁹⁹ У Источној Србији постојао је „лапот“, обичај убијања старих, стављањем на главу предака погаче и усмрћењем ударцем секиром од стране њихових потомака.³⁰⁰ Нажалост, дом и властита породица у последње време представљају све чешће извор људског бола, понижења, иживљавања и страдања старих.³⁰¹

У Закону о наслеђивању није прецизно одређено шта се сматра нужном помоћи. У пракси се као помоћне одреднице користе дефиниције кривичних дела: напуштање немоћног лица,³⁰² непружање помоћи,³⁰³ и кршење породичних обавеза.³⁰⁴

Сходно наведеној законској одредби, напуштање немоћног лица постојаће у случају када „ко немоћно лице које му је поверено или о којем је иначе дужан да се стара, остави без помоћи у стању или приликама опасним за живот или здравље“ (ст. 1) Тежи облик овог кривичног дела биће ако је наступило тешко нарушење здравља или друга тешка телесна повреда остављеног лица (ст. 2). Најтежи облик биће када услед наведеног кривичног дела наступи смрт остављеног лица.

²⁹⁸ Исто, стр. 181-189.

²⁹⁹ Б. Кнежевић, *Стари људи у јавном саобраћају*, КИЗ Култура – ИКСИ, Београд, 1989.

³⁰⁰ Т. Ђорђевић, *Наш живот*, СКЗ, Београд, 1923.

³⁰¹ В. Николић – Ристановић, С. Ћопић, И. Видаковић, *Породично насиље у Србији*, ВДС – Прометеј, Београд 2002.

³⁰² Чл.126. КЗ-а РС.

³⁰³ Чл.127. КЗ-а РС.

³⁰⁴ Чл. 196. КЗ-а РС.

Под непружањем помоћи лицу, које се налази у непосредној опасности за живот, подразумева се понашање наследника у случају када је то могао учинити без опасности за себе или другог (ст. 1) али то није учинио. Тежи облик овог дела постојаће ако је услед непружања помоћи наступило тешко нарушење здравља или друга тешка телесна повреда лица које се налазило у непосредној опасности за живот (ст. 2). Најтежи облик овог дела предвиђен је ставом 3. и до њега ће доћи, ако је услед непружања помоћи наступила смрт лица које се налазило у непосредној опасности за живот.

Кршење породичних обавеза постојаће када онај „ко кршењем законом утврђених породичних обавеза остави у тешком положају члана породице који није у стању да се сам о себи стара“ (ст.1).³⁰⁵ Тежи облик овог дела постојаће ако је услед извршења дела наступило тешко нарушавање здравља члана породице (ст. 2). А најтежи облик, постојаће ако је услед наведеног дела овог члана наступила смрт члана породице.

У правној теорији постоји мишљење, да би дошло до наступања овог разлога за недостојност, потребно је да је особа (наследник оставиоца), могла указати нужну помоћ без опасности, одн. без жртвовања свога добра или друштвено цењеног већег квалитета него што је добро оставиоца у вези са чијим је спасавањем требало указати нужну помоћ, а у питању је био живот, телесни интегритет или здравље оставиоца.³⁰⁶

Неки аутори сматрају да није потребно постојање правноснажне кривичне пресуде.³⁰⁷ Чињенице од којих зависи овај разлог недостојности могу се доказивати у оставинском поступку, а у случају постојања спора у парничном поступку (чл. 120. и 121. Закона о ванпарничном поступку). Закон не тражи да овакво понашање наследника по интезитету има обележја кривичног дела. По овим ауторима, чињеница да је наследник издржао казну, изречену за наведено кривично дело, или је услед помиловања дошло до укидања правних последица осуде или је наступила рехабилитација, само по себи нема утицаја на престанак овог разлога за недостојност. Недостојност постоји све док оставилац не опрости том наследнику недостојност. Овај опроштај мора бити учињен у облику потребном за завештање.³⁰⁸

³⁰⁵ Чл. 196, КЗ-а РС.

³⁰⁶ Б. Благојевић, *Наследно право у Југославији*, Београд, 1979., стр. 72.

³⁰⁷ М. Креч – Ђ. Павић, нав. д., стр. 427.

³⁰⁸ Чл. 5. ЗОН-а.

Постојање правноснажне пресуде донете у кривичном поступку, веже оставински и парнични суд у погледу постојања кривичног дела и кривичне одговорности учиниоца.³⁰⁹ Дозвољено би било доказивање да је недостојност наследника од стране оставиоца опроштена.

Чланом 4. ст. 2. ЗОН-а прописано је да суд на недостојност пази по службеној дужности. Међутим, сходно чл. 5. ЗОН-а, разлози за недостојност су диспозитивне природе, те од воље наследника и осталих заинтересованих лица зависи да ли ће по њиховом захтеву суд утврђивати недостојност или неће. Када такав захтев стигне пред суд, онда ће суд свеобухватно утврђивати све релевантне чињенице.

Одступања од начела диспозиције изричито су предвиђене у брачним, патернитетским, материнским и алиментационим парницама и огледа се у томе што странке својим диспозитивним радњама не могу да изазову оне процесне последице које су могуће у општем парничном поступку. Странке не могу да се одрекну од тужбеног захтева, не могу својим диспозитивним радњама да изазову доношење пресуде због изостанка, пресуде на основу одрицања или пресуде на основу признања. Странке не могу увек да одреде границе одлучивања, јер суд није увек везан за захтеве парничара, а постоје и ограничења која се тичу диспонирања процесним материјалом.³¹⁰

Према неким ауторима,³¹¹ да би дошло до недостојности по овом разлогу потребно је да се испуне два услова. Први, да је оставилац био у животној опасности, где околности морају бити такве да се јасно види да је оставиоцу претила смрт или наступање тешких последица. Према истом аутору, није нужно и да је наступила смрт или тешко оштећење здравља. Није од утицаја како је оставилац доспео у те околности (својом кривицом, кривицом трећих лица, због болести, услед ратних дејсатва или избијањем природних непогода). Други услов је да му наследник није пружио нужну помоћ, иако је био упознат са ситуацијом у којој се оставилац налазио и могао да му пружи помоћ, без угрожавања свог живота и живота трећих лица. Овде мора да се утврди више чињеница као што су: нужност да је наследник био упознат са ситуацијом у којој се налазио оставилац и могућност да пружи помоћ оставиоцу, без озбиљне опасности по живот и здравље трећих лица.

³⁰⁹ Чл. 13. ЗПП-а.

³¹⁰ Г. Станковић, *Грађанско процесно право*, Правни факултет, Ниш, 1983, стр. 213-214.

³¹¹ Сворцан, С. Коментар, стр.33.

Све наведено суд цени на основу склопа свих конкретних околности. Овај аутор посебно истиче да не треба изводити закључке шта би урадило неко апстрактно лице у датим ситуацијама, већ суд мора анализирати све објективне околности и све особине самог наследника, његове психофизичке и друге могућности и посебно његово, субјективно доживљавање целе ситуације.³¹²

Није неопходно да постоји осуђујућа кривична пресуда против наследника за кривично дело непружања помоћи, јер се не траже исти услови за наступање недостојности и за кривичну одговорност наследника.³¹³

У судској пракси налазимо и на следеће ставове судова, тако је у једном случају „недостојан за наслеђивање брачни друг оставиоца који је напустио оставиоца и ускратио му нужну помоћ иако су му због болести помоћ и нега (карцинома простате, препонска кила, шећерне болести, ослабљеног вида, последице инфаркта и повишеног крвног притиска, отежано хода због гангренозних промена палца левог стопала, запаљења плућа и завезаних црева) биле неопходне, да би исход био другачији да је лекарску помоћ затражио раније.“³¹⁴ У другом случају суд је заузео следећи став: „Брат сада покојне сестре не може бити недостојан за њено наслеђивање имајући у виду чињенице да је у периоду пре сестрине смрти и сам био тешко болестан, да је након смрти сина ретко излазио из куће, те да дуги низ година није имао телефон, из ког

³¹² „Указивањем нужне помоћи у смислу члана 121. тачке 4. ЗОН-а (чл. 126. тач. 4. ЗОН/74), не односи се само на обавезу материјалног издржавања, већ на пружање помоћи у ширем смислу а то подразумева негу, бригу, пажњу, поготово ако се ради о болесној старој особи, те уколико је изостао овај присан контакт у психофизичкој сфери испуњени су услови за примену одредаба о недостојности за наслеђивање.“ (Врховни суд Војводине, Рев. 13/70; В.Тодоровић – Р. Кулић, нав. д., стр. 32).

³¹³ „Правилно су нижестепени судови применили и материјално право када су утврдили да је тужена (рођена 1952. године) недостојна и да не може наследити оставиоца сада покојног Б. М., бившег из П. (рођеног 1930. године), преминулог 24.04.2007. године на основу Закона или завештања нити стећи какву корист из завештања у смислу члана 4. став 1. тачка 4. Закона о наслеђивању („Службени гласник РС“ број 46/95, 101/2003), с обзиром на то да је оставиоцу, са којим је брак закључила 19.04.2006. године, ускратила нужну помоћ, напустивши га иако су му због болести (карцинома простате, препонске киле, шећерној болести, ослабљеног вида, последица инфаркта и повишеног крвног притиска, отежано хода због гангренозних промена палца левог стопала, запаљења плућа и завезаних црева), помоћ и нега биле нужне и неопходне и да би исход био другачији да је лекарску помоћ затражио раније. Стога наводи ревизије о погрешној примени материјалног права нису основани.“ (Врховни касациони суд Србије, Рев. 2071/10 25.01.2011. год. Правна база Параграф Лекса).

³¹⁴ Пресуда Врховног Касационог суда, Рев. 2071/2010 од 25.01.2011. године, Правна база Параграф Лекса.

разлога је слабо одржавао контакте са сестром, па самим тим није имао сазнања да је иста тешко болесна и да јј је неопходна помоћ.³¹⁵ Говорећи о непостојању разлога за утврђивање недостојности за наслеђивање, суд је одлучио „да не може наследити на основу закона или завештања, нити стећи било какву корист од завештања онај ко је умишљајно усмртио оставиоца или је то покушао, односно онај који се теже огрешио о законску обавезу издржавања оставиоца или му је ускратио нужну помоћ, па уколико истакнути разлози на које суд пази по службеној дужности не постоје, захтев за утврђивање недостојности за наслеђивање ће се одбити. У образложењу пресуде наводи се и следеће: „[...] тужилац је ванбрачни син сада покојног ПП. Свог оца је упознао када је имао 10. година. До 1992. године имао је ретко контакте са оцем, а од те године никакве. Брига о оцу са његове стране није изостала његовом кривицом. Није се теже огрешио о обавезу издржавања према оцу, нити му је ускратио нужну помоћ. Нису постојали ни други разлози који би указивали на његову недостојност за наслеђивање оца нити му је ускрати нужну помоћ. Нису постојали ни други разлози који би указивали на његову недостојност за наслеђивање оца. Тужилац није умишљајно усмртио свог оца, нити је покушао. Између њих је било само свађе. Није се теже огрешио о законску обавезу издржавања према њему. Преко оца је примао пензију своје мајке, а покојном ПП издржавање није ни било потребно. Не може се говорити ни о ускраћивању помоћи оставиоцу, јер то не произилази из изведених доказа.“³¹⁶

2.6. Избегавање законске обавезе одбране земље

Савезним Законом о наслеђивању из 1955. године, тачком 5, ст. 1, чл. 131. било је регулисано да је недостојан да наследи, како на основу закона, тако и на основу тестаментa, као и да добије ма шта на основу тестаментa „грађанин ФНРЈ, који је побегао из земље да би избегао осуду за теже кривично дело или избегао обавезу служења војске или вршио непријатељску делатност против ФНРЈ, па се до смрти оставиоца не врати у земљу.“

³¹⁵Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. 1295/2010 од 30.11.2010. године, Правна база Параграф Лекса".

³¹⁶Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 2870/2005 од 14.11.2006. године, Правна база Параграф Лекса.

Постоји мишљење да институт недостојности представља неку врсту релативне неспособности наследника за наслеђивање оставиоца.³¹⁷ Разлози из тачака 1, 2. и 4. били су санкција за понашање тог лица према оставиоцу, разлози из тачке 3. овог члана односили су се на предузете правно недопуштене радње, којима се спречава остварење последње воље оставиоца, а тачка 5. овог члана односи се на понашање наследника према држави.

Утврђивање чињенице да ли је грађанин пребегао из земље ради избегавања осуде за теже кривично дело, или избегавања обавезе служења војске, или у сврху вршења непријатељске делатности, у смислу чл. 131, тачке 5. Да би се утврдиле релевантне чињенице користе се пресуде надлежних судова, јавних тужилаштава, војних органа и др.). Постојање наведених случајева утврђује суд објективним путем.

Тако ће избегавање војне службе постојати, ако је неко лице позвано на одслужење војног рока или друге војне дужности, па илегално или легално оде из земље и не врати се из иностранства. Разлог за невраћање из иностранства треба да буде намера наследника да избегне испуњење своје грађанске и уставне дужности.

Ако окривљени побегне у иностранство а због покретања кривичног поступка због извршеног тежег кривичног дела, које се гони по службеној дужности, тада постоји избегавање осуде за теже кривично дело. Довољан услов за постојање овог разлога за недостојност јесте постојање основа за покретање кривичног поступка.

Кривични поступак не мора бити формално покренут, нити дело у моменту наследниковог бекства у иностранство мора бити откривено. Суд не утврђује намеру вршења непријатељске делатности, већ је довољно и само постојање вршења аката ефективне непријатељске пропаганде и угрожавања интереса ФНРЈ, до којих је могло и накнадно доћи.³¹⁸ Овај разлог односи се како на лица пребегла у иностранство, тако и на лица која се већ налазе у иностранству, а врше непријатељску делатност или одбијају да се врати у земљу. Неки аутори заузимају став да се овај разлог недостојности треба односити и на чланове породица оваквог лица,³¹⁹ ако се налазе у иностранству, а живе у заједничком домаћинству са недостојним лицем. Сматра се, међутим, да би овакав приступ са породицом недостојног лица био прешироко схваћен

³¹⁷ М. Креч – Ђ. Павић, нав. д., стр. 427.

³¹⁸ И. Пухан, нав. д., стр. 342.

³¹⁹ Исто, стр. 342.

и без подлоге у закону и тексту.³²⁰ Враћање наследника у земљу пре смрти оставиоца не доводи до његове недостојности: евентуална пресуда за та дела могла би бити само разлог за искључење из наслеђа,³²¹ према којој тестватор може искључити из наследства наследника који „има право на нужни део [...], ако је учинио кривично дело управљено на поткопавање народне власти, независности земље, њезине одбрамбене снаге или социјалистичке изградње).“

Наследник неће бити недостојан, уколико његов повратак у земљу буде добровољан. У супротном, уколико његов повратак у земљу буде последица одлуке надлежног органа стране земље (екстрадиција) разлог за недостојност овог лица и даље остаје.

Када остали наследници сазнају да се након окончања оставинског поступка накнадно сазнало да је за наследника проглашена особа која је недостојна за наслеђивање, заинтересована лица могу захтевати заоставштину или права из заоставштине само у парници, пошто понављање оставинског поступка није дозвољено.

Године 1974. донет је нови Закон о наслеђивању.³²² Недостојност из чл. 126, ст. 1, тачке 5. регулисана је на истоветан начин као и код СЗОН-а из 1955. године. Наиме, по истој одредби, недостојан је за наслеђивање онај „грађанин СФРЈ који је побегао из земље да би избегао осуду за теже кривично дело, или избегао обавезу служења војске или вршио непријатељску делатност против СФРЈ, па се до смрти оставиоца не врати у земљу“.

Истоветни текст ове одредбе налазимо и у Радној верзији текста ЗОН-а из 1989. године.

Године 1995. донет је нови Закон о наслеђивању Србије.³²³ Чланом 4. истог Закона регулисана је и недостојност наследника за наслеђивање оставиоца. Тачком 5. ст.1. чл. 4. овог ЗОН-а прописано је да не може наследити на основу закона или завештања, нити стећи какву корист из завештања, тј. да је недостојан „војни обвезник који је напустио земљу да би избегао дужност њене одбране, а до смрти оставиоца не врати се у земљу“.

³²⁰ М. Креч – Ђ. Павић, нав. д., стр. 428.

³²¹ Тачка 3. ст. 1, чл. 47. СЗОН-а.

³²² Вид. Закон о наслеђивању СРС, *Сл. гласник*, бр. 52/74.

³²³ Закон о наслеђивању СРС, *Сл. гласник*, бр. 46/95.

До наступања овог разлога за недостојност долази када дође наступања, односно испуњења пет прописана законска услова: ³²⁴ 1) да је наследник уредно примио позив од стране надлежних војних органа; 2) да се наследник није одазвао на примљени позив; 3) да се наследник налазио у иностранству, у моменту када је требало да се јави надлежном органу и после тог времена; 4) да би избегао дужност њене одбране; и 5) да се наследник није вратио у своју земљу до оставиочеве смрти.

У правној теорији по овом питању постоје различита мишљења. Тако неки аутори сматрају да ова недостојност може наступити само ако је наследник напустио земљу после проглашења мобилизације, ³²⁵ док други аутори сматрају да ово мишљење није основано и да оно нема упориште у наведеној законској одредби. ³²⁶ Циљ ове одредбе је да се на овај начин кажњавају они војни обвезници који се оглуше о дужност одбране земље. Исти аутор сматра да се под активношћу у одбрани земље сматрају и одслужење и дослужење војног рока, али и све војне вежбе, без обзира у које се време организују активности и да ли је или није објављена мобилизација. Такође, истиче се и случај када је земља у рату, па се позивање грађана који су у иностранству, врши путем средстава јавног информисања, тада се и овако упућен позив сматра уредним. Наводи се и да неће бити недостојан онај наследник који се уредно одазвао позиву и дошао на одредиште одређено у позиву или ако је благовремено обавестио надлежне војне старешине да није у могућности доћи и уз то доставио потребну медицинску и другу документацију којом оправдава недолазак.

Такође, у правној теорији постоји спор и око момента напуштања земље од стране недостојног наследника. Једни аутори сматрају да је битно да је наследник напустио земљу после проглашења мобилизације. ³²⁷ По другим ауторима, ³²⁸ сматра се да је сасвим неважно када је наследник напустио земљу, јер је једино од значаја како је наследник поступио у моменту када је био дужан да се јави војном органу и шта је радио после тог момента, а не шта је радио пре тог момента. У ствари, наследников боравак у иностранству, чини га недостоупним нашим надлежним органима и њиховој могућности примене одређених законских мера. Повратак наследника, пре смрти

³²⁴ С. Сворцан, *Коментар...*, стр. 34.

³²⁵ О. Антић – З. Балиновац, нав. д., стр. 144.

³²⁶ С. Сворцан, *Коментар...*, стр. 34.

³²⁷ О. Антић – З. Балиновац, нав. д., стр. 114.

³²⁸ С. Сворцан, *Коментар...*, стр. 35.

оставиоца без обзира на његову кривичну одговорност, чини га достојним. Повратак наследника после смрти оставиоца, чини га недостојним.

Поводом тачке 5, ст.1, чл. 4. Закона о наслеђивању пред савезним уставним судом СРЈ покренут је поступак за утврђивање уставности наведене одредбе. Уставни суд је разматрао ово питање и донео решење I У. Бр. 107/96, од 22. октобра 1999. године,³²⁹ којим је обуставио поступак за оцењивање сагласности одредаба члана 4, ст. 1, тачке 5. и чл. 5, ст.1. (*Сл. гласник РС*, бр. 46/95) са Уставом СРЈ у делу који гласи „изузев војног обавезника који је напустио земљу да би избегао дужност њене одбране“.

Како је образложење овог решења веома интересантно, навешћемо га у целини:

1. „Савезни уставни суд, по сопственој иницијативи, покренуо је поступак за оцењивање сагласности одредаба члана 4, ст. 1. тачке 5. и чл. 5, ст. 2. Закона о наслеђивању, у делу који гласи: „изузев војног обавезника који је напустио земљу да би избегао дужност њене одбране“.

2. Одредбом чл. 4, ст. 1. тачке 5. ЗОН-а прописано је да не може наследити на основу закона или завештања, нити стећи корист из завештаја (недостојан је) војни обавезник који је напустио земљу да би избегао дужност њене одбране, а до смрти оставиоца не врати се у земљу, а одредбама чл. 5, ст. 1. да оставилац може опростити недостојност, изузев војном обавезнику који је напустио земљу да би избегао дужност њене одбран

3. Одредбом чл. 51. Устава СРЈ утврђено је да се јамчи право својине и наслеђивања, у складу са уставом и законом, а одредбом чл. 63. да је одбрана Савезне Републике Југославије право и дужност сваког грађана.

Одредбом чл. 67. Устава СРЈ утврђено је: да се слободе и права човека и грађанина остварују, а дужности испуњавају на основу Устава, да се законом могу прописати остваривање појединих слобода и права човека и грађанина, кад је то Уставом СРЈ предвиђено или кад је то неопходно за њихово остварење и да је злоупотреба слободе и права човека и грађанина противуставна и кажњива, а одредбом чл. 69, ст. 3. да нико не може бити лишен својине, нити му се она може ограничити, осим кад то захтева општи интерес утврђен у складу са законом, уз накнаду која не може бити нижа од тржишне.

³²⁹ *Сл. лист СРЈ*, бр.107/96, стр. 681.

Одредбом чл. 8. оспореног ЗОН-а прописано је да на основу закона, оставиоца наслеђују: његови потомци, његови усвојеници и њихови потомци, његов брачни друг, његови родитељи, његови усвојеници, његови браћа и сестре и њихови потомци, његови дедови и бабе и њихови потомци и њихови остали преци, а одредбом чл. 78. да је завештање једнострана лична и увек опозива изјава воље за то способног лица којом он распоређује своју имовину за случај смрти, у законом одређеном облику, док је одредбом чл. 6. прописано да недостојност не смета потомцима недостојног и да они наслеђују као да је недостојан умро пре оставиоца.

Према схватању Савезног уставног суда законодавац може прописати начин остваривања појединих слобода и права човека и грађанина, кад је то Уставом СРЈ предвиђено или кад је то неопходно за њихово остваривање, па, према томе, на начин остваривања права својине и наслеђивања које се, према Уставу СРЈ, остварују у складу са уставом и законом. Оспореним одредбама утврђен је начин остваривања Уставом СРЈ утврђеног права својине и наслеђивања, и тај начин њиховог остваривања се једнако односи на све грађене који се налазе у истој правној ситуацији, без обзира на њихову националну припадност, расу, пол, језик, веру, политичко или друго уверење, образовање, социјално порекло, имовно стање или друго лично својство, како је то и утврђено одредбом чл. 20, ст. 1. Устава СРЈ, којим је утврђено право наслеђивања у складу са уставом и законом не може значити уставну гаранцију права да свако може наследити сваког, већ из те одредбе произилази обавеза законодавца да пропише начин остваривања тога права, па, према томе, и да одреди круг лица која могу наследити одређеног оставиоца и по том основу. Право је законодавца да одређујући тај круг лица, пропише да је лице – војни обвезник који је напустио земљу и није се вратио до смрти оставиоца, да би избегао Уставом СРЈ утврђену дужност њене одбране, а тиме и одбрану имовине оставиоца, не може наследити оставиоца због своје недостојности, и да, у том случају, право наслеђивања остварују његови потомци. Наиме, кад се утврди прописана недостојност лица од стране надлежног суда, право наслеђивања, према одредби чл. 6. оспореног закона, остварују потомци недостојног као и да је недостојно лице умрло пре оставиоца, па, према томе, у конкретном случају, право наслеђивања није укинута, већ је само прописан начин његовог остваривања, као и начин стицања својине по основу наслеђивања, што је, према оцени Савезног уставног суда, у складу са Уставом СРЈ.“

Међутим, актуелна друштвено-политичка ситуација учинила је да се поново, али сада пред Уставним судом Србије, покрене поступак за утврђивање уставности тачке 5, ст. 1. чл. 4. ЗОН-а РС. Од седам предлога који су иницирали покретање поступка утврђивања уставности два су се односили управно на тачку 5, ст. 1, чл. 4. ЗОН-а, и аутори тих предлога су: др Радослав Целић, адвокат из Краљева и др Пал Шандор и Милан Миковић, народни посланици.

Својом одлуком IУ бр. 358/95, од 25. септембра 2003. године Уставни суд Србије „утврђује да одредбе чл. 4, ст. 1, тачка 5. и чл. 5, ст. 1. у делу који гласи „[...] изузев војном обвезнику који је напустио земљу да би избегао дужност њене одбране“, ЗОН-а (Сл. гласник РС, бр. 46/95), „нису у сагласности с Уставом“. Због актуелности образложења цитираћемо га у целини:

„Уставном суду поднето је више иницијатива за покретање поступка за оцену уставности одредаба Закона о наслеђивању наведених у изреци. Према наводима иницијатора одредбе чл. 4. и 5. Закона у супротности су са члановима 11, 13, 56. и чланом 72. став 1. тач. 4. Устава Републике Србије, због тога што „законодавац нема овлашћења да прописује услове недостојности за наслеђивање, којима се ускраћује право тестатора – завештаоца да располаже својом имовином.“ Истиче се да, уколико завешталац за живота није наследнике огласио недостојним за наслеђивање и уколико наследници у оставинском поступку један другоме не приговарају недостојност, то не може учинити ни држава, тим пре што избегавање војне обавезе и санкција које овакав начин прописивања недостојности производи треба да буду предмет регулисања других закона, а не закона о наслеђивању.

Решењем Уставног суда Републике Србије I У бр. 358/95, од 12. јуна 2003. године, покренут је поступак за оцену уставности чл. 4, ст. 1, тачке 5. и чл. 5, ст. 1. ЗОН-а³³⁰

Одредбама чл. 4, ст. 1, тачке 5. Закона о наслеђивању прописано је да не може наследити на основу закона или завештања, нити стећи какву корист из завештања (недостојан је) војни обвезник који је напустио земљу да би избегао дужност њене одбране, а до смрти оставиоачеве не врати се у земљу. Према чл. 5. Закона, оставилац може опростити недостојност, изузев војном обвезнику који је напустио земљу да би избегао дужност њене одбране. Опроштај мора бити учињен у облику потребном за завештање.

³³⁰ Сл. гласник Републике Србије, бр. 46/95.

Оспорене одредбе чл. 4. и 5. Закона о наслеђивању уређују правни институт недостојности за наслеђивање. Недостојност, према одредби чл. 4, ст. 1, тачке 5. Закона, наступа кумулативним испуњењем три услова: 1) да је наследник у тренутку напуштања земље имао својство војног обвезника према прописима који уређују ово питање, 2) да је напустио земљу са намером да избегне војну обавезу, односно да се из истог мотива задржао у иностранству и 3) да се до оставиочеве смрти није добровољно вратио у земљу, при чему није од значаја да ли је кривично био гоњен, односно да ли је донета кривична пресуду.

Из изнетог произилази да разлог недостојности из оспореног члана 4. став 1. тачке 5. Закона о наслеђивању није у непосредној вези са моралним прекршајем наследника према оставиоцу, већ његовим огрешењем према држави. Међутим, разлог недостојности, који није везан за однос према оставиоцу, по оцени Суда, доводи у питање остваривање Уставом зајамченог права на наслеђивање. Наиме, уређивање услова и начина остваривања Уставом зајамченог права на наслеђивање, у складу са законом, не даје овлашћења законодавцу да то питање уреди тако да одређена лица искључи из права наслеђивања, односно да им потпуно ускрати ово право у односу на оставиоца, јер је то несагласно са уставним одредбама којима се јемчи право својине и право на наслеђивање (чл. 34, ст. 1. и ст. 2. Устава). Устав је предвидео ограничење права својине према природи и намени непокретности (чл. 59, 60, 61. и 62), као и могућност експропријације непокретности, односно ограничења права својине на непокретностима, кад то захтева општи интерес утврђен на основу закона (члан 63. Устава). У конкретном случају, међутим, ограничење права на наслеђивање, као и права тестаменталног располагања учињена су ради остваривања дужности одбране земље. На тај начин је једно Уставом зајамчено право, ограничено да би се допринело остваривању једне Уставом постављене дужности, чиме је занемарен принцип јединства устава, који обавезује законодавца да води рачуна о вредностима које су Уставом зајамчене, тако што ће једно Уставом зајамчено право ограничити ради другог само ако је то неопходно. Наведеним одредбама Устава није предвиђено ограничење слободе располагања имовином за случај смрти, нити је таква могућност изричито резервисана за закон, па је стога несагласна с Уставом законска одредба која ускраћује право оставиоца да слободно располаже својом имовином, па и да је остави наследнику, који је напустио земљу да би избегао војну обавезу, јер војни обвезници

подлежу кривичним санкцијама у случају избегавања дужности на основу војне обавезе.

Оспорене одредбе Закона, по оцени Суда, несагласне су и са чланом 13. Устава, који успоставља принцип правне једнакости грађана, односно недискриминације и који забрањује да се – без разлога – оно што је исто или битно слично неједнако правно третира, а оно што је битно различито, да се третира правно једнако, као што је то у конкретном случају учињено прописивањем ограничења наследних права одређене категорије војних обавезника.

У ствари, све је ово било правно рухо да би се би се обукла гола чињеница изражена кроз део излагања проф. др В. В. Водинелића³³¹ да „неодређеност кључног израза којим се служи ЗОН и упућеност суда на дневнополитичке процене за његово одређивање у примени, могу резултирати и тиме да би суд морао дати легитимацију Милошевићевим ратничким походима и квалификовати их као дужност одбране земље. Тиме би суд дошао у сукоб и са Законом о амнестији, који је 2001. године стао на страну оних који су одбили да ову агресивну политику поистовете са дужношћу одбране земље“.³³² Даје се амнестија лицима која су до 7. октобра 2000. године учинила, односно за који постоји основана сумња да су учинила кривична дела: одбијања пријема и употребе оружја из члана 202, неодазивању позиву и избегавање војне службе из члана 214, избегавање војне службе онеспособљавањем или обманом из члана 215, самовољно удаљење и бекство из Војске Југославије из члана 217, избегавања прописа и прегледа из члана 218. и неизвршавање материјалне обавезе из члана 219, прописана Кривичним законом Савезне Републике Југославије.³³³ Амнестија из ст. 1. и 2. овог члана обухвата ослобођење од кривичног гоњења, ослобођење од извршења казне и брисање осуде, према чл. 3. Ако против лица из члана 1. овог закона није покренут кривични поступак, поступак се неће покренути, а ако је кривични поступак у току – обуставиће се.

³³¹ В. Водинелић, „Ограничење права војних обавезника на наслеђивање и слободе тестаменталног располагања у њихову корист“ (излагање на консултативном састанку који је Уставни суд Републике Србије организовао 15. 04. 2003. године, у предмету I У. 358/95. Архива Уставног суда Србије, стр. 8). Члан 1. Закона о амнестији (*Сл. лист СРЈ*, бр. 9/2001 од 2. 03. 2001. године).

³³² Члан 1. Закона о амнестији (*Сл. лист СРЈ*, бр. 9/2001 од 02. 03. 2001).

³³³ *Сл. лист СФРЈ*, бр. 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90, 54/90. И: *Службени лист СРЈ*, бр. 35/92, 16/93, 37/93 и 29/94). Такође: *Сл. лист СРЈ*, бр. 107/96, стр. 681.

Ако је лицу из чл. 1. овог Закона правноснажно изречена казна затвора, ослободиће се од извршења те казне у целини или у делу који није извршен. „Пошто у овим случајевима нема основа ни за кривичну одговорност, која је главно средство подстицања вршења дужности одбране земље и санкционисања невршења, утолико је мање примерено и утолико је више прекомерно побочно средство подстицања и санкционисања, какво је ограничење слободе тестирања, односно права на наслеђивање.“

По слободној процени, више хиљада грађана под војном обавезом ослобођено је кривичног гоњења и наступања кривичноправних последица. Међутим, амнестија је одговорна лица ослободила кривичног гоњења, извршења казне и наложила брисање осуде, али је остао наследноправни проблем тих лица – недостојност за наслеђивање из чл. 4, ст.1, тачке 5. и чл. 5, ст. 1. ЗОН-а. Измена ЗОН-а у том погледу била би споро и нецелисходно решење јер та одредба нема ретроактивно дејство, већ би деловала од дана ступања Закона о измени на снагу убудуће, па је било потребно ту одредбу одмах уклонити из правног система.

Узалуд су била упозоравања проф. Слободана Сворцана на консултативном састанку „да питање ваљаности ове одредбе представља правнополитичко питање, а у доброј мери и правно-филозофско питање, те да има аргумената и за и против, али да то није питање за Уставни суд, јер се ради о питању садржине саме одредбе, а не о питању уставности исте одредбе.“³³⁴ Даље, користећи као аргумент и чињеницу да је из овлашћења Скупштине Републике Србије да може да доноси такву одредбу, као и мишљење Републичког секретаријата за законодавство,³³⁵ у коме се наводи да не постоји неуставност наведене одредбе чл. 4, ст. 1, тачке 5 и чл. 5, ст. 1. ЗОН-а, јер нпр. постоји слична ситуација са чл. 32. устава Републике Србије, који гарантује право на школовање и образовање, где се опет каже да припадници других народа и народности имају то право на школовање и образовање и да га остварују у складу са Законом, па у Закону опет има одређених ограничења (нпр. број ученика у разреду). Генерално гледано ово питање би се могло поставити у односу на већину одредаба Устава којим се у складу са Законом гарантују одређена права и слободе људи и грађана. Стриктно

³³⁴ С. Сворцан, „Излагање на консултативном састанку који је Уставни суд Републике Србије организовао 15. 04. 2003. године, у предмету I У. 358/95 (Архива Уставног суда Србије).

³³⁵ С. Шулејић, „Излагање на консултативном састанку који је Уставни суд Републике Србије организовао 15. 04. 2003. године у предмету У 358/95 (Архива Уставног суда Србије, стр. 24-26).

гледано, по нашем Уставу, ова одредба није неусаглашена, те они сматрају да је ово један од услова, (а сваки услов који се законом прописује представља ограничење неког), у случају да су услови испуњени – остварује се право, у случају да услови нису испуњени – не остварује се право, тако да чак они то и не посматрају као грађанскоправну санкцију, већ као услов у овом Закону за остваривање, односно неостваривање тог права.

Било је ту и оправданих аргумената за контрадикторност овакве законске формулације тачке 5, ст.1, чл. 4. ЗОН-а, Тако проф. Сворцан сматра да „садашња одредба, чини недостојним оне наследнике који се врате после смрти оставиоца и њих лишава права на наслеђивање – док не чини недостојним оне који су се вратили пре оставиочеве смрти, али тек пошто је престала потреба за одбраном земље. Иако су они подједнако тако избегли дужност одбрану земље, као и они, који су се вратили тек по оставиочевој смрти „[...] огрешење о принцип једнакости, односно недискриминације састоји се у томе што ЗОН, мада не постоји никакав разуман разлог којим би се та дискриминација могла оправдати, чини недостојним за наслеђивање само неке од кршиоца дужности одбране земље, док су други, који су такође кршили исту ту дужност, поштеђени ове санкције, остављајући им недирнуто право да наслеђују, а оставиоцима недирнуту могућност да у његову корист тестаментално располажу.“ Даље исти аутор наводи: „Побили сте педесетак људи, не вршећи дужност одбране земље, направили сте огромну штету, моћи ћете да наследите – достојни сте, ако сте само отишли из земље, већ је то довољно да не можете да наследите – недостојни сте.“

Мало је нелогично да они који оду из земље да би избегли дужност њене одбране па се до смрти оставиоца не врате у земљу буду недостојни за наслеђивање, а да они који нпр. одају војну тајну (чл. 415 КЗ-а РС); подрију војне и одбрамбене моћи (чл. 419. КЗ-а РС), спречавају борбу против непријатеља (чл. 420 КЗ-а РС), учине прелазак и предају непријатељу (чл. 421 КЗ-а РС); служе у непријатељској војсци (чл. 422. КЗ-а РС); помажу непријатељу (чл. 423. КЗ-а РС), напуштају и не испуњавају дужности за време борбе (чл. 424. КЗ-а РС) и сл., а да су остали у земљи, бивају достојни за наслеђивање оставиоца.

Уставни суд Србије имао је два избора: први, да се обрати народној скупштини РС и укаже на потребу доношења измене Закона, сагласно чл. 62. Закона о поступку пред Уставним судом и правном дејству његових одлука, или, други, да решењем покрене поступак за оцену уставности оспорених одредаба чл. 4. и 5. Закона о

наслеђивању. Победили су дневнополитички разлози и ова одредба је проглашена неуставном.

Одредбом чл. 59. Устава Републике Србије у првом ставу „јемчи се право наслеђивања у складу са законом“. А другим ставом „право наслеђивања не може бити искључено или ограничено због неиспуњавања јавних обавеза“.³³⁶

Посебно истичемо став изнет у Резимеу комисије за израду грађанског законика о најважнијим променама, који садржи део преднацрта грађанског Законика о наслеђивању, са јавне расправе о трећој и четвртој књизи Грађанског законика Србије, у делу где су измењени и допуњени разлози за утврђивање недостојности за наслеђивање, датом у алтернативном решењу да је недостојан за наслеђивање и онај ко је умишљајно учинио теже кривично дело, а до смрти оставиоаче се не врати у земљу или онај који је кривичним делом са умишљајем стекао повољнији наследноправни положај, чиме ће се на тај начин наследноправно санкционисати одређене недозвољена и неморална понашања, пружањем веће заштите оставиоцу и правичнијим располагањем заоставштином.³³⁷

³³⁶ Устав Републике Србије, из 2006. год.

³³⁷ Резиме комисије за израду грађанског законика о најважнијим променама које садржи део преднацрта Грађанског законика о наслеђивању, са јавне расправе о трећој и четвртој књизи ГЗ Србије.

3. ПРЕСТАНАК НЕДОСТОЈНОСТИ

1. Опроштај недостојности од стране завештаоца

Разлози за недостојност таксативно су наведени у чл. 4. Закона о наслеђивању и заснивају се на два претпоставка:

1. претпостављеној вољи оставиоца да му лице таквог понашања не буде наследник, и

2. претпоставци да оставилац неће моћи искључити то лице, услед смрти, животне опасности или што с тек после смрти открије да је учињено дело које повлачи недостојност

Из наведеног произилази да оставилац увек, када је у могућности и има за то намеру, може обарати ову законску претпоставку, дајући недостојном опроштај недостојности, јер она може да делује противно вољи оставиоца.

Недостојност наступа по сили закона а опроштај је заправо начин којим се дотле недостојан наследник - поставља за наследника.

Да би произвео правно дејство, опроштај недостојности, мора да буде учињен у посебној форми. У пракси је најчешћи начин опроштаја недостојности оставиочево завештање и то у било којој форми завештања. Такво завештање мора да садржи изричиту изјаву завештаоца да тачно одређеном наследнику опрашта тачно одређену недостојност. Постоји мишљење да се дејство недостојности отклања и прећутним опроштајем,³³⁸ када завешталац за живота, зна за недостојност неког наследника али му ипак завештањем остави неки део (нпр. сачињавањем завештања). Сматрамо да би ово било могуће само ако је разлог недостојности постојао пре завештања (нпр. покушај убиства), али да у завештању које је настало пре разлога за недостојност оваква одредбе не би могла да се тумачи као опрост недостојности.

Опроштај недостојности може бити општи и посебни: у општем опроштају не наводе се сва дела која се опраштају, па су њиме обухваћена сва дела недостојности која су оставиоцу позната. Посебним опроштајем се уклања само неки од постојећих разлога недостојности.

³³⁸ С. Марковић, нав. д., стр. 105.

Неки разлози недостојности не могу се опростити због природе ствари: немогућ је опроштај оставиочевог убиства или скривања, уништење или фалсификовања завештања после оставиочеве смрти.

2. Утврђивање недостојности од стране суда

Лицима која су безусловно и неорочено постављена за наследнике недостојност се цени у моменту делације. На пример, моменат убиства оставиоца, за живота у случају код покушаја убиства оставиоца; за живота код приморавања и навођења оставиоца; за живота и после смрти, код спречавања оставиоца да изрази своју последњу вољу; за живота код огрешења о обавезу издражавања.

Код наследника постављених под одложним и раскидним условом и роком достојност мора постојати и у моменту испуњења услова и рока.

У поступку пред судом, он на недостојност води рачуна по службеној дужности, осим у случају огрешења о обавезу издржавања и неуказивања нужне помоћи.

Међутим, достојност се претпоставља, а ко тврди супротно он то мора да доказује. Утврђивање недостојности може се тражити само у роковима застарелости права.

Првостепени суд води рачуна о недостојности само до доношења решења о наслеђивању, а другостепени суд може разлог недостојности узети у обзир и у поступку по жалби.³³⁹

Рокови за истицање недостојности нису ограничени материјалноправним већ процесним одредбама. За време трајања оставиног поступка странка може истицати недостојност неког претендента на наслеђе, па све до правоснажности решења о наслеђивању. Након тога, учесник у оставинском поступку, може се позвати на недостојност само ако постоји неки од разлога за понављање поступка.³⁴⁰ Изузетак од тога постоји само када је разлог недостојности настао после делације.³⁴¹ Пут за то је

³³⁹ Исто, стр. 106.

³⁴⁰ В. чл. 131. Закона о ванпарничном поступку.

³⁴¹ Реч је о могућности из тач. 3, ст. 1, чл. 4. ЗОН-а.

парница а проклузивни рокови у којима се може дићи тужба одређенису Законом о парничном поступку.³⁴²

Лице које није суделовао у оставинском поступку није везано роковима и може увек дићи тужбу и доказивати недостојност у парници.³⁴³

3. Дејство недостојности

У односу на лице коме је утврђена недостојност постоји законска фикција смрти. Сходно томе, његов законски основ сматра се ништавим: постављање таквог лица у завештању је ништаво и ништав је легат у корист таквог лица. Недостојан наследник сматра се као да није надживео оставиоца. Он не може добити ништа из заоставштине, ни на основу закона ни на основу завештања, нема право на нужни део или испоруку. Оно што је од оставиоца примио за његовог живота на поклон или са поклоном изједначеним бесплатним располагањем, недостојан наследник задржава ; али, ако је тим располагањем повређен нужни део, на захтев нужних наследника, недостојан наследник је обавезан да поклоне врати у заоставштину (ако је нужни део стварно право или ће бити дужником облигације нужног дела (ако је нужни део облигационо право).

Недостојност погађа само недостојног, а не и његове наследнике и они наслеђују, као да је он умро пре оставиоца.

Наследноправне последице недостојности зависе од тога да ли је недостојношћу погођен законски или завештајни наследник.³⁴⁴ Ако је недостојан законски наследник, уместо њега, применом права представљања, његов наследни део припада његовим потомцима, који су наследници по сопственом праву. Када недостојан законски наследник нема потомке, примењује се право прираштаја. Ономе ко наслеђује уместо недостојног законског наследника урачунавају се у наследни део поклони који је недостојан до тренутка отварања наслеђа примио од оставиоца.³⁴⁵ Када је недостојношћу погођен нужни наследник, нужном наследнику који ступа на место

³⁴² В. чл, 423. Закона о парничном поступку.

³⁴³ В.чл. 130 Закона о ванпарничном поступку

³⁴⁴ О. Антић – З. Балиновац, *Коментар...*, стр. 116.

³⁴⁵ В. чл. 71. ЗОН-а.

недостојног, урачунавају се у вредност нужног дела поклони које је од оставиоца примио недостојни наследник.³⁴⁶

Када се наслеђује на основу завештања нема примене права представљања. У том случају део недостојног наследника прираста осталим завештајним наследницима, под условом да има места примени правила о прираштају код завештајног наслеђивања.³⁴⁷ Када нису испуњени услови за примену одредби о прираштају, део недостојног завештајног наследника припада законским наследницима³⁴⁸ Међутим, ако је оставилац недостојном наследнику одредио заменика (супститута),³⁴⁹ део недостојног наследника припада заменику (супституту), а ако и супститут не може или неће да наследи, примењују се правила о прираштају код завештајног наслеђивања.³⁵⁰ Уколико је за наслеђивање недостојан испорукопримац, право на испоруку се гаси и испорука пада,³⁵¹ а предмет испоруке остајке њеном дужнику, ако завешталац није друкчије одредио.³⁵² Недостојност корисника налога ослобађа обавезно лице од дужности испуњења налога.

³⁴⁶ В. чл. 42. ЗОН-а.

³⁴⁷ В. чл. 140. ст.1. и 2. ЗОН-а.

³⁴⁸ В.чл. 140.ст.3. ЗОН-а.

³⁴⁹ В. чл. 116. ЗОН-а.

³⁵⁰ В.чл. 140. ст.1. и 2. ЗОН-а.

³⁵¹ В.чл 148.ст.1. ЗОН-а

³⁵² В.чл.148.ст.1. ЗОН-а

ПЕТИ ДЕО
ОСТАЛИ РАЗЛОЗИ РЕЛАТИВНЕ СПОСОБНОСТИ
ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ

Глава прва

СПОСОБНОСТ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ КОД РЕДУКЦИЈЕ НАСЛЕДНИХ РЕДОВА

Свако конкретно право за формирање законског реда наслеђивања бира систем који ће послужити као основица за то право. У Републици Србији као главне чињенице од којих зависи законско наслеђивање и формирања законског наследног реда одређене су: 1) сродством (крвним и грађанским), и 2) брачном везом.³⁵³ У наслеђивању између сродника усвојен је парантеларно-линеарни систем групе расподеле сродника као законских наследника, који обухвата груписање сродника у парантеле (првенствена примена права представљања), а у случају немогућности примене овог права – примену права прираштаја унутар парантела, односно колена итд. Све линије које извиру из појединих родоначелника и које чине скупине сроднике – представљају један наследни ред. Разлика између колена и наследних редова постоји само у првом наследном реду, јер у овом наследном реду наслеђује и супружник који није крвни сродник оставиоца, док се остали наследни редови и колена поклапају. У првом наследном реду родоначелник је сам оставилац, а примењују се право представљања и право прираштаја. У другом наследном реду родоначелници су оставиоचेви родитељи (отац и мајка), а примењује се право представљања и право прираштаја. У трећем наследном реду родоначелници су оставиоचेви дедови и бабе са очеве (два) и са мајчине стране (два), а примењује се право представљања и прираштаја. У четвртом наследном реду родоначелници су оставиоचेви прадедови и прабабе са очеве (четири) и мајчине (четири) стране, а примењује се право прираштаја. У петом наследном реду

³⁵³ Наслеђивање на основу уговора не постоји у нашем праву, али је предложено да буде регулисано новим Грађанским закоником Републике Србије. Основи позивања на наследство у нашем праву су закон и завештање. Уговор о наслеђивању је ништав правни посао, а то важи и за уговор о будућем наследству или легату, као и за уговор о садржини завештања (чл. 180. и 181. ЗН-а РС).

родоначелници су чукундеде и чукунбабе (осам) са очеве стране и чукундеде и чукунбабе (осам) са мајчине стране, а примењује се право прираштаја, итд.

Свака држава, одређивањем ужег или ширег круга законских наследника, спроводи своју наследноправну политику. Како је, сходно чл. 1. ЗОН-а РС, предмет наслеђивања заоставштина.³⁵⁴ Република Србија је последњи наследник који наслеђује по закону, „ако оставилац нема других законских наследника“.³⁵⁵ Република Србија се не може одрећи наслеђа. Заоставштина коју Република Србија наслеђује постаје државна имовина.

Ограничавање броја наследних редова налазимо у ЗОН-у СРС из 1974. године, тако да се наслеђивање завршава са трећим наследним редом, односно са дедовима и бабама умрлог, односно њиховом децом. Сходно чл. 8. ЗОН-а СРС заоставштина без наследника постаје друштвена својина

Преласком у друштвену својину заоставштине, држава онемогућава наслеђивање по закону наследницима четвртог и осталих наследних редова.

Проблем правне природе стицања тзв. заоставштине без наследника од стране државе већ вековима представља инспирацију за правну теорију. Схватање да је држава привилеговани окупант, односно стицалац добара на њеној територији на основу њеног империјума и схватања о држави као последњем законском наследнику, два су основа става која су поделила како правну науку, тако и законодавство и судску праксу. То је разумљиво када се има у виду да прихватања једног или другог теоријског става има различите последице у правном животу. У једном случају, вакантну заоставштину добија држава на чијој теорији се она налази, у другом пак држава чији је оставилац био држављанин или, евентуално, држава на чијој је територији оставилац имао пребивалиште. Интерес савремених имиграционих и емиграционих држава је супростављен. С једне стране, теоријски аргумент и законодавна пракса у неким државама упућује на схватање о држави као последњем законском наследнику, а што према овом аутору треба прихватити за наше унутрашње право. С друге стране, супростављани интереси савремених држава упућују на потребе прихватања компромисног решења на међународном плану.³⁵⁶

³⁵⁴ Чл. 1. ЗОН-а.

³⁵⁵ Чл. 21. ЗОН-а.

³⁵⁶ О овоме ближе видети: О. Антић, *Држава као наследник*, *Анали правног факултета у Београду*, 1991, вол.39., бр. 1-3, стр. 19-2.8

Упоређујући законодавна решења којима је у српском праву регулисан круг законских наследника можемо уочити следеће:

Српски грађански законик прописује да „ако не би било деде по оцу ни његова потомства, онда наследство прелази на прадеда по оцу, и његове потомке, најпре мушке, па ако ових не би било, на женске и њино потомство.“³⁵⁷ Ако ни ових не би било, онда наслеђује прапрадед по оцу и његово потомство мушко, а ако и овога нема женско потомство.³⁵⁸ Ако ни ових нема, онда наследство прелази на очина чукундеда или другог прадеда и његово мушко, а за овим и женско потомство. А ако ових нема, онда наследство прелази на материн род овим истим редом и начином до колена шестога. Ако ни материног рода по реду до овог колена не би било, онда прелази наследство на заоставшу удовицу.³⁵⁹

Закон о наслеђивању СР Србије из 1974. године, завршава наследне редове са трећим наследним редом који чине бабе и деде умрлог (оставиоца), где сходно члану 17. наведеног закона „заоставштину умрлог, који није оставио ни потомке ни родитеље, нити су они оставили неког потомка, ни брачног друга, наслеђују његови дедови и бабе. Једну половину заоставштине наслеђују дед и баба са очеве стране, а другу половину дед и баба са мајчине стране.“ Члан 18. прописује да „дед и баба исте лозе наслеђују на једнаке делове“, а „ако је неки од ових предака једне лозе умро пре оставиоца, део заоставштине који би му припао да је надживео оставиоца наслеђују његова деца“. Када је „предак једне лозе умро пре оставиоца а нема деце, део заоставштине који би у припао да је надживео оставиоца наслеђује други предак исте лозе.“ За случај „ако су дед и баба једне лозе умрли пре оставиоца, а нису оставили ни једно ни друго дете, део заоставштине који би им припао да су надживели оставиоца наслеђују дед и баба друге лозе и њихова деца“, како је изложено у члану 18. овог закона (чл. 19).

Закон о наслеђивању Републике Србије из 1995. године, у свом члану 19. прописује четврти наследни ред сходно коме наслеђују оставиочеви прадедови и прабабе. Ово без даљег права представљања са правом прираштаја. Оставиочеви прадедови и прабабе са очеве стране наслеђују на једнаке делове половину заоставштине, а другу половину на једнаке делове наслеђују оставиочеви прадедови и прабабе с мајчине стране. Ако неко од ових предака не може или неће да наследи,

³⁵⁷ Параграф 405. СГЗ-а.

³⁵⁸ Параграф 406. СГЗ-а.

³⁵⁹ Параграф 408. СГЗ-а.

његов део наслеђује његов брачни друг, ако је предак оставиочев. За случај да пар предака исте лозе не може или неће да наследи, његов део наслеђује други пар предака исте лозе. Ако прадедови и прабабе једне лозе не могу или неће да наследе, њихов део наслеђују прадедови и прабабе друге лозе. После оставиочевих прадедова и прабабе, заоставштину наслеђују његови даљи преци, редом, сходно правилима под којим наслеђују његови прадедови и прабабе (чл. 20. ЗОН-а).³⁶⁰ За случај да нема законских наследника из чл. 20. ЗОН-а Републике Србије, заоставштину наслеђује Република Србија као законски наследник.

Закон о наслеђивању СРС из 1974. године, био је закон донет у време социјализма, када је приватна својина била маргинализована. Наиме, у време доношења ЗОН-а из 1974. године, важио је Устав из 1974. године, чији су основни постулати били: одумирање државе и одумирање приватне својине, а фаворизовање друштвене својине. У Уставу из 1974. године, доминантни облик својине представљала је друштвена својина, док је приватна својина представљала изузетак. Приватна својина је била ограничена, како у погледу предмета, тако и у погледу садржине.³⁶¹ У наведеном периоду наследно право није могло имати велики значај,³⁶² с обзиром на то да је његова основна социјално-политичка функција била да „осигура постојаност приватне својине“.³⁶³ У упоредном праву има мишљења да би „без наслеђивања приватна својина [...] изгубила једну од вековних особина, а то је вечност [...]“.³⁶⁴ Управо због наведеног, наслеђивање је било ограничено на трећи наследни ред са правом представљања и прираштаја, те како би се исцрпљивањем круга сродника, омогућио бржи прелазак из приватне својине у друштвену својину. Истичемо, да би непостојањем наследника из трећег наследног реда, приватна својина оставиоца прешла у друштвену својину, где би једини и искључиви наследник била држава –

³⁶⁰ Закон о наслеђивању из 1995. год. поново је увео могућност да оставиоца наследе не само његове прабабе и прадедови (чл. 19. ЗОН-а), већ и његове чукунбабе, чукундеде, чукун-чукунбабе и чукун-чукундеде, као и даљи преци, али не и његови потомци. Ову могућност наслеђивања и после четвртог наследног реда предвиђао је и члан 22. Закона о наслеђивању из 1955.

³⁶¹ О својинским односима у Уставу из 1974. године вид.: А. Гамс, *Својина*, Научна књига, Београд, 1991, стр. 251. Такође и: М. Константиновић, „Тенденција модерних законодавстава у смислу ограничења права на наслеђивање“, *Анали Правног факултета у Београду* (Београд), бр. 3-4 (1982), стр. 358.

³⁶² Б. Марковић – М. Константиновић, „Кодификатор југословенског права“, *Правни живот*, бр. 7-8 (1990), стр. 1158.

³⁶³ М. Константиновић, „Тенденција модерних законодавстава...“, стр. 358.

³⁶⁴ Т. Kipp – Н. Coing, *Erbrecht-Ein Lehrbuch*, Tübingen, 1990, 1.

Република Србија. Променом Устава РС, овакве одредбе нису могле да опстану у Закону о наслеђивању, јер се Уставом јемчи неограничено право својине и слобода предузетништва.

Како је очување и учвршћивање приватне својине основна социјална функција наслеђивања, законодавац мора обезбедити да се заоставштина „из државне пренесе у приватну руку“.³⁶⁵ Да би се остварила правно-политичка функција наследног права потребно је да иза оставиоца остане приватноправни субјект који ће бити његов наследник на целој његовој заоставштини. У наведеном случају наслеђивање ће имати за последицу промену сопственика оставиочевих добара, али не и промену својинског режима под који ће та добра потпасти. У ЗОН-у РС приватноправни карактер наслеђивања обезбеђен је тиме што ЗОН предвиђа релативно широк круг законских наследника, као и могућност да путем завештања располаже својом имовином за случај смрти. У ЗОН-у РС децидирано је предвиђено да је држава последњи законски наследник (чл. 8, ст. 4 ЗОН-а РС).³⁶⁶

Чл. 19, ст. 3. ЗОН-а РС прописује да „оставиочеви прадедови и прабабе са очеве стране наслеђују на једнаке делове половину заоставштине, а другу половину на једнаке делове наслеђују оставиочеви прадедови и прабабе с мајчине стране. Ако неко од ових предака не може или неће да наследи, његов део наслеђује његов брачни друг, ако је предак оставиочев. За случај да пар предака исте лозе не може или неће да наследи, његов део наслеђује други пар предака исте лозе. Ако прадедови и прабабе једне лозе не могу или неће да наследе, њихов део наслеђују прадедови и прабабе друге лозе.“ У теорији налазимо на критику оваквог решења.³⁶⁷ Према једној групи аутора, у закону је спорно то што „наследни део претка који не може или неће да наследи прираста другом претку који је припадник истог родоначелничког пара, при чему је за законско наслеђивање ирелевантно да ли је између њих постојала брачна веза. Тако, ако прадеда, који је отац оставиочевог деде по оцу, не може или неће да наследи, његов део, прираста прабаби, која је мајка оставиочевог деде по оцу, не због тога што је она прадедина супруга, већ зато што је други родитељ оставиочевог деде по оцу. Предлог

³⁶⁵ Т. С. Ebenroth, *Erbrecht*, München, 1992, стр. 25.

³⁶⁶ *Сл. гласник РС*, бр. 46/1995.

³⁶⁷ Д. Ђурђевић, *Одређивање и промене законског наследног дела*, магистарски рад, Београд, 2001, стр. 156.

за решавање овог проблема могао би се постићи увођењем термина „грana“ за означавање родоначелничког пара у четвртој парантели.³⁶⁸

Из наведеног произилази да држава умањењем круга законских наследника којим се ограничава право стицања својине или проширењем круга законских наследника сходно уставном одређењу којим се јамчи неограничено право својине и слобода предузетништва регулише правнополитичку функцију наследног права, која ће се остварити само ако иза оставиоца остане приватноправни субјект који ће бити његов универзални сукцесор.

Прописивањем само три наследна реда уз примену права представљања и прираштаја, наслеђивање оставиоца се завршава са бабама и дедама и њиховим потомцима. Тада се јавља немогућност даљег наслеђивања сродника оставиоца, тако да више нису наследници сродници у четвртом степену (прабабе и прадеде по очевој лози и прадеде и прабабе по мајчиној лози), као ни у петом наследном реду и даље (прапрабабе и прапрадеде по очевој лози и прапрадеде и прапрабабе по мајчиној лози) и даље.

Мотиви проширења броја законских наследника могу се свести на две групе. У првој групи, то су мотиви приватноправног карактера установе наслеђивања, јер сродство између оставиоца и наследника из трећег, четвртог и даљих наследних редова представља чвршћу везу од оне између оставиоца и државе, па мора у разумним границама и бити важнији основ позивања на наслеђе. У другој групи, то су мотиви доследног остваривања једног од најзначајнијих начела уопште, а тиме и наследног права, која се и у филозофији с правом назива „златним правилом“ – начело узајамности: „Никада не намећи другоме оно што не би изабрао за себе.“³⁶⁹

Сматрамо да постојеће решење у ЗОН-у РС обезбеђује приватноправни карактер наслеђивања тиме што предвиђа релативно широк круг законских наследника, као и могућност да оставилац путем завештања располаже својом имовином, чиме се смањује немогућност наслеђивања по закону и даје предност приватној својини у односу на државну својину.

³⁶⁸ А. Гамс, *Облигационо и наследно право – допунски материјал за увод у грађанско право*, Научна књига, Београд 1962, стр. 62; Д. Ђурђевић, „Актуелна реформа наследног права у Црној Гори“, *Анали Правног Факултета у Београду* (Београд), бр. 1 (2009), стр. 275.

³⁶⁹ Конфучије, *Велико учење*, БИГЗ, Београд, 1984, стр. 29.

Глава друга

СПОСОБНОСТ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ СУПРУЖНИКА

Наследноправни положај супружника у упоредном праву је различит: током историјских промена мењао се и наследноправни положај супружника. Полазећи од непризнавања било каквог међусобног наследног права, преко ограниченог права на одређеним покретностима, супружничког ужитка, до система наслеђивања у својину и прописивањем равноправности са положајем најближих крвних сродника.

Тако је, према ранијем аустријском Грађанском законнику, преживели супружник имао само права доживотног уживања, али на $\frac{1}{4}$ заоставштине, и то под условом да има мање од троје деце или, ако је више од троје деце, на делу наследства које одговара наследном делу који добија оставиочево дете. Ако у браку није било заједничке деце, преживели супружник добија $\frac{1}{4}$ заоставштине, али му се у тај део урачунава и оно што добија по основу брачног уговора, уговора о наслеђивању или завештања. Напомињемо да се ради о праву где је примат имао уговор (брачни уговор или уговор о наслеђивању). Новелама из 1914. године даје се нешто повољније решење наследноправног положаја супружника. Наиме, када преживели супружник наслеђује са наследницама прве парантеле, он добија $\frac{1}{4}$ заоставштине у својину.³⁷⁰ Када преживели супружник конкурише са наследницима другог наследног реда или родоначалницима трећег, супружник добија $\frac{1}{2}$ заоставштине у својину.³⁷¹ Постојање живог супружника искључује остале сроднике из наслеђа.³⁷² Супружнику се урачунава у његов наследни део све оно што му припада на основу брачних уговора или уговора о наслеђивању.³⁷³

Поред наведених наследних права, преживелом брачном супружнику припада и право на покретне ствари које улазе у брачно домаћинство. Међутим, ако конкурише са оставиочевом децом, он добија само онолико колико му је нужно за његове редовне потребе. Покретну имовину супружник добија као неку врсту законске испоруке.³⁷⁴

³⁷⁰ Параграф 757, ст. 1. АГЗ-а.

³⁷¹ Параграф 757, ст. 1. АГЗ-а.

³⁷² Параграф 757, ст. 2. АГЗ-а.

³⁷³ Параграф 757, ст. 2. АГЗ-а.

³⁷⁴ Параграф 758, ст. 1. in fine АГЗ-а.

До реформе Француски грађански законик (1930, 1957. и 1972. год) у свом првобитном тексту решавао је наследноправни положај супружника веома неповољно по њих. Према основном тексту из 1981. године, преживели супружник је „наслеђивао целокупну заоставштину у својину“, уз услов да нема ниједног оставиоцевог сродника, као законског наследника.³⁷⁵ После извршених законских реформи 1930, 1957. и 1972. године, супружнику као наследнику првог наследног реда припада $\frac{1}{4}$ заоставштине на уживање, у случају када на наслеђе конкурише са оставиоцевом брачном децом, али уколико се ради о ванбрачној деци преминулог супружника, онда му припада $\frac{1}{2}$ заоставштине на уживање. Преласком преживелог супружника у други наследни ред, његов наследни део износи $\frac{1}{2}$ заоставштине у својину. Међутим, уколико супружник конкурише са оставиоцевим привилегованим сродницима (браћа и сестре оставиоца и њихови првостепени потомци), непостојањем оставиоцевих сродника из другог наследног реда, супружник искључује из наслеђа припаднике трећег наследног реда и наслеђује целокупну заоставштину у својину. За случај да не постоји ни један наследник из првог наследног реда, супружник има право уживања на целој заоставштини.³⁷⁶

Немачки грађански законик одређује да супружник увек наслеђује у својину, а величина његовог наследног дела биће одређена сходно наследном реду где се јавља као наследник. Када се супружник јавља као наследник првог наследног реда његово право је четвртина заоставштине, без обзира на број наследника.³⁷⁷

Преласком супружника у други наследни ред или у конкуренцији са родоначелницима трећег наследног реда (оставиочеви деде и бабе), супружнику припада половина заоставштине. Преживели супружник искључује остале сроднике оставиоца. Наравно, овде постоји и један изузетак. Ради се о случају када супружник наслеђује са наследницима другог наследног реда или са бабама и дедовима оставиоца и где супружнику тада припадају и предмети домаћинства и свадбени поклони.³⁷⁸

Швајцарски грађански законик даје супружнику право наслеђивања у три наследна реда. Када конкурише са наследницима првог наследног реда, супружник може да бира да наследи мањи део наслеђа у својину или да добије већи део наслеђа,

³⁷⁵ Чл. 767. ФГЗ-а из 1804.

³⁷⁶ Чл. 767. ФГЗ-а из 1972. год. са новелама.

³⁷⁷ Параграф 1931. НГЗ-а.

³⁷⁸ Параграф 1932. НГЗ-а.

али на име доживотног уживања. Практично, супружник има право избора између $\frac{1}{4}$ заоставштине у својину или $\frac{1}{2}$ заоставштине на доживотно уживање.³⁷⁹ Преласком супружника у други наследни ред, његов наследни део је $\frac{1}{4}$ наслеђа у својину и $\frac{3}{4}$ наслеђа на доживотно уживање.³⁸⁰ Још бољи је положај супружника у трећем наследном реду где добија $\frac{1}{2}$ заоставштине у својину, а другу половину на доживотно издржавање.³⁸¹ Најповољнији је положај супружник, када нема наследника трећег наследног реда и када супружник наслеђује у својину целокупну заоставштину, искључујући из наслеђа наследнике четвртог наследног реда.³⁸² Овај законик даје супружнику право да увек може тражити да се доживотно издржавање претвори у доживотну ренту.³⁸³

Закон о наслеђивању Републике Србије, имајући у виду да код нас имовина није распоређивана уговорима о наслеђивању супружника, и да до новог Породичног закона није било брачних уговора којим се регулисала посебна и заједничка имовина, имала је регулисан најповољнији положај супружника у наслеђивању у односу на наведене законе. Наиме супружник (или раније брачни друг) био је равноправан са свим осталим наследницима у наслеђивању уз неке модалитете. Тако супружник у другом наследном реду има право на повећање свог наследног дела.³⁸⁴

Према Закону о наслеђивању из 1974. године (чл. 23) брачни друг имао је право на повећање свог наследног дела у другом наследном реду, када није имао нужних средстава за живот, тако да је то повећање ишло на штету осталих наследника другог наследног реда. Према чл. 23. ЗН-а, брачни друг уместо наведеног повећања има могућност доживотног издржавања, тј. плодуживања на заоставштини, целој или на делу, а може стећи у својину и преко свог наследног дела у случају из ст. 2. овог члана. Удовичко плодуживање представља личну службеност, која брачном другу даје овлашћење да употребљава оставиочеву имовину без ограничења, као и сам власник, с тим да не повреди његову суштину и да је користи сходно редовној економској намени и као добар домаћин. Право плодуживања је ограничено правом располагања. Плодуживалац има право да располаже имовином, али нема право да је отуђи јер није

³⁷⁹ Параграф 462, ст. 1. ШГЗ-а.

³⁸⁰ Члан 462, ст. 2. ШГЗ-а.

³⁸¹ Исто.

³⁸² Исто.

³⁸³ Члан 463. ст. 1. ШГЗ-а.

³⁸⁴ Члан 23. ЗОН-а РС.

њен власник. До коришћења наведених права од стране брачног друга долази његов захтев који он ставља у оставинском поступку.³⁸⁵

Када је позван на наслеђе са наследницима другог наследног реда а нема нужних средстава за живот, брачни друг (супружник) може у року од једне године од оставиочеве смрти захтевати доживотно уживање (плодоуживање) на целини или делу заоставштине коју су наследили остали наследници.³⁸⁶

Када је вредност заоставштине тако мала да би њеном поделом запао у оскудицу, брачни друг може захтевати у својину целокупну заоставштину. При одлучивању суд нарочито цени: 1) дужину трајања заједнице живота оставиоца и брачног друга; 2) имовно стање брачног друга; 3) способност за привређивање брачног друга и осталих наследника; и 4) вредност заоставштине³⁸⁷

Ако брачни друг умре пре остварења права на повећање наследног дела, то право не прелази на његове наследнике.³⁸⁸

Супружник и остали наследници увек могу споразумом доживотно уживање преиначити у доживотну ренту. Такође, ако се промене прилике због којих је супружнику припало доживотно уживање или рента, суд може на захтев осталих наследника укинути доживотно уживање или ренту.³⁸⁹

Када је супружник позван на наслеђе са наследницима другог наследног реда, а оставиочева наслеђена добра чине више од $\frac{1}{2}$ његове посебне имовине, остали наследници могу у року од једне године од оставиочеве смрти захтевати смањење наследног дела супружника до $\frac{1}{4}$ заоставштине, ако заједница живота оставиоца и преживелог супружника није трајала дуже време. Уколико је такав захтев поставио само један од наследника, смањени део биће додељен само том наследнику.

Супружник и остали наследници увек могу споразумом доживотно уживање преиначити у доживотну ренту.³⁹⁰

Изузетак постоји и у првом наследном реду, када постоји оставиочево дете коме оставиочев супружник није родитељ, а супружничкова имовина је већа од оне која би му припала при подели заоставштине на једнаке делове, онда свако оставиочево дете може

³⁸⁵ Исто.

³⁸⁶ Чл. 23. ЗОН-а РС.

³⁸⁷ Чл. 23, ст 2. и 3. ЗОН-а РС).

³⁸⁸ Чл. 24. ЗОН-а РС.

³⁸⁹ Чл. 25. ЗОН-а РС.

³⁹⁰ Чл. 30. ЗОН-а РС.

наследити до два пута више него супружник, ако суд, пошто размотри све околности, оцени да је то оправдано.³⁹¹

Према позитивном праву Србије, неопходно је да су стекну три услова, да би дошло до смањења дела надживелог супружника оставиоца, односно да дође до повећања законског наследног дела оставиоцеве деце: (1) да постоји макар једно оставиочево дете чији други родитељ није надживели оставиоцев супружник (нпр. ванбрачно дете или дете из претходног брака); (2) да је имовина надживелог супружника већа од законског наследног дела који би добио при једнакој расподели заоставштине са првостепеним оставиоцевим потомцима; (3) да суд оцени да је то у датим околностима правично, а то подразумева два елемента: (а) да ли је смањење законског наследног дела оставиоцевог брачног друга у конкретним околностима оправдано тј. правично и ако суд одлучи да треба повећати део деци, (б) колики је коефицијент увећања (односно, са становишта надживелог супружника оставиоца – смањења) оправдан, односно правичан.

Закон о наслеђивању РС из 1995. године у основи је задржао решење ЗОН-а СРС из 1974. године, уносећи једну битну новину. Наиме, по ЗОН-у из 1974. године, наследни део деце у односу на наследни део брачног друга могао се повећати само у двоструком износу.³⁹² ЗОН РС из 1995. године, сада даје могућност да то повећање буде мање од двоструког.³⁹³

Сама формулација члана 9, ст. 3. ЗОН-а РС, у коме се не помиње захтев овлаћеног лица, већ после навођење услова стоји: „онда сваком оставиоцевом детету припада...“ на то да суд *ex officio* примњује његове одредбе. Овде постоје две могућности, када се ради о малолетном детету и пунолетном детету. Суд ће по службеној дужности да примени одредбе о повећању дела деце само у случају када је оставиочево дете из ранијег брака или ванбрачно малолетно или пунолетно, али нема

³⁹¹ Чл. 9. ЗОН-а РС.

³⁹² В. чл. 12. ЗОН-а СРС, који гласи: „Кад постоји оставиочево дете чији други родитељ није преживели брачни друг, а имовина преживелог брачног друга која би му припала при подели заоставштине на једнаке делове износи више од овог дела, онда сваком оставиоцевом детету припада два пута више него брачном другу, уколико суд, пошто узмеуобзир све околности случаја, нађе да је то оправдано.“

³⁹³ В. чл. 9, ст. 3, ЗОН-а РС из 1995. године који гласи: „Када постоји оставиочево дете коме оставиоцев брачни друг није родитељ, а имовина брачног друга је већа од оне која би му припала при подели заоставштине на једнаке делове, онда свако оставиочево дете може наследити **до два пута више** него брачни друг ако суд, пошто размотри све околности, оцени да је то оправдано.“

пословну способност. Када са ради о детету које је пунолетно и које има пословну способност, потребно је да оно постави одговарајући захтев суду, а суд је дужан да упозори оставиочево дете чији други родитељ није надживели супружник на његова законска права. Овај захтев лице које је учествовало у оставинском поступку дужно је поставити до правоснажности реешења о наслеђивању. Ако то не учини, важи правило *res iudicata*, па се захтев за повећањем наследног дела може остварити само у парници ако је разлог за понављање оставинског поступку утицао на то да се у оставинском расправи не постави захтев за повећањем. Наследник који није суделовао у оставинском поступку може у свако доба у парници тражити и наследни део, и повећање наследног дела на терет оставиочевог супружника. Тада увећани, „парнични“ наследни део припада само наследнику који је поднео тужбу.³⁹⁴

1. Материјалноправни услови за наступање немогућности наслеђивања од стране преживелог супружника

1.1. Споразумни развод брака

Чланом 30. ПЗ-а РС прописано је у ст. 1. да брак престаје смрћу супружника, поништењем и разводом брака. Сходно чл. 40. и 41. ПЗ-а, супружници брак могу развести, ако закључе писмени споразум о разводу или поднесу тужбу за развод брака. Да би се брак развео споразумно, супружници морају да закључе писмени споразум о разводу (ст.1). Споразум о разводу обавезно садржи и писмени споразум о вршењу родитељског права и писмени споразум о деоби заједничке имовине (ст. 2). Споразум о вршењу родитељског права може имати облик споразума о заједничком вршењу родитељског права или споразума о самосталном вршењу родитељског права.

Ставом 1. чл. 220. ПЗ-а прописано је да право на тужбу за развод брака не прелази на наследнике супружника, али ставом 3. чл. 220. ПЗ-а прописано је да „наследници супружника који су покренули брачни спор предлогом за споразумни развод брака могу наставити већ започети поступак ради утврђивања да је постојао основ за развод брака.“ Сходно чл. 41. ПЗ-а сваки супружник има право на развод

³⁹⁴ О. Антић, *Облигационо право*, 2008, стр. 136.

брака, ако су брачни односи озбиљно и трајно поремећени или ако се објективно не може остварити заједница живота супружника.³⁹⁵

Из наведеног се види да у случају смрти једног од супружника – подносиоца предлога за споразумни развод брак – престаје специфичност самог предлога, јер више нема сагласне воље супружника која је постојала у моменту подношења предлога суду. Преминули супружник је подношењем предлога за споразумни раскид заједно са другим супружником исказао несумњиву и недвосмислену вољу да су између супружника брачни односи озбиљно и трајно поремећени односи да се објективно не може остваривати заједница живота супружника, па ће у даљем поступку суд предлог за споразумни развод брака провести као по редовној тужби за развод брака, коју је поднео умрли супружник (чл. 41. ПЗ-а) и поступак и наставити по захтеву наследника.

Питање да ли ће преминули супружник, односно његови наследници бити третирано као тужилац или тужени, фактичко је питање на које ће се суд изјашњавати у свакој конкретној ситуацији.

Да ли ће преживели супружник постати наследник умрлог супружника-оставиоца или неће зависиће од исхода парничног поступка и чињеница утврђених у том поступку. За случај да се утврди да је тужбени захтев основан, преживели супружник губи право да наследи преминулог супружника.

1.2. Случајеви када је оставилац поднео тужбу за развод брака а после његове смрти се утврди да је тужба основана

Преживели супружник може наследити умрлог супружника само ако у моменту смрти постоји пуноважан брак. Непостојање пуноважног брака онемогућава преживелом бившем супружнику да наследи умрлог супружника по закону и да му буде нужни наследник. Проблем настаје онда када је за живота супружника поведена бракоразводна парница, а у току поступка а пре правоснажности пресуде којом се брак разводи тужилац – оставилац умре.

Одредбом чл. 22, ст.1, тачка 1. Закона о наслеђивању Републике Србије, прописано је да када оставилац поднесе тужбу за развод брака, па се после његове

³⁹⁵ В. Ђорђевић, *Наслеђивање брачних другова*, Стручна књига, Београд, 1988. Такође: С. Сворцан, *Наследна права брачног и ванбрачног партнера*, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 1999.

смрти утврди да је тужба била основана, преживели супружник неће моћи да наследи оставиоца, иако је постојао њихов пуноважан брак у моменту смрти оставиоца.

У конкретном случају, сходно члану 214, ст. 1. парнични поступак се прекида када странка у поступку умре. Моментом прекида поступка престаје и пуномоћје пуномоћнику, тако да он више није овлашћен да даље учествује у поступку. Сам прекид поступка има за последицу да престају да теку сви рокови одређени за вршење парничних радњи. Сходно чл. 217, ст. 1, поступак који је прекинут из разлога наведених у члану 214, ст. 1, тачки 1. наставиће се кад наследник или старалац заоставштине, нови законски заступник, стечајни управник или правни следбеници правног лица, преузму поступак или их суд на предлог противне стране позове да то учине.

Законско наследно право супружника условљено је постојањем пуноважног брака. Сам брак мора да егзистира и правно и фактички. За разлику од већине европских земаља где се имовинскоправни односи регулишу брачним уговором или уговором о наслеђивању, код нас је овај други забрањен, а први тек што је угледао светло дана у новом Породичном закону, тако да ће судска пракса о њему тек имати да заузима ставове. С обзиром на ову специфичност, у нашем праву велики је број спорова око утврђивања брачне тековине, а имајући у виду да је Породични закон својом одредбом члана 181. предвидео да „право на деобу имају: супружници, наследници умрлог супружника и повериоци оног супружника из чије се посебне имовине нису могла намирити њихова потраживања.“ Омогућавање наследницима умрлих супружника да и после њихове смрти имају право (активну легитимацију) да подносе тужбе за деобу брачне тековине, као и без одређивања рока у коме то могу да чине, ствара правну несигурност и широм отвара врата за могуће злоупотребе. Ово посебно ако се ради о деци који имају једног различитог родитеља (нпр. оставиочева деца из претходног брака). Сматрамо да наследницима као и код тужбе за развод брака треба омогућити да „наследе“ већ покренуту парницу и да окончају започет поступак, али им не треба дати право да покрећу поступак.³⁹⁶

³⁹⁶ Чл. 41. ПЗ-а и пресуда: „Код чињенице да је један од брачних другова умро у току првостепеног поступка, тада су његови наследници овлашћени да продуже већ започети поступак ради развода брака. У том случају је неопходно уређење тужбе из разлога што поступак ради развода брака наследници могу водити само ради доказивања основаности тако постављене тужбе (потомци тужиоца), а првостепени суд, имајући у виду резултат доказног поступка, утврђује да ли је постојао основ за развод брака или није

Сходно члану 22, ст. 1, тачки 1. ПЗ-а, „брачни друг губи право законског наслеђивања, ако је оставилац поднео тужбу за развод брака и после његове смрти се утврди да је тужба била основана.“ Законодавац овде говори о смрти супружника оставиоца као подносиоца тужбе. Супружник губи право наслеђивања даном правоснажности пресуде, али последице делују од момента подношења тужбе за развод брака. Посебно истичемо да нови Породични закон, као ни ранији Закон о браку и породичним односима не утврђује кривицу за развод брака, па је тако и ранија судска пракса била да преживели супружник губи право да наследи умрлог супружника.³⁹⁷

У правној теорији има мишљења да се овде ради само о губитку, а не о престанку законског наследног права,³⁹⁸ јер се претпоставља да преживели брачни друг има наследно право према умрлом супружнику, само се допушта заинтересованим лицима да наставе поступак и докажу постојање основа за губитак наследног права, с тим да, ако је тужбу за развод брака подигао преживели супружник за живота оставиоца, онда и он губи наследно право према оставиоцу.

Други пак аутори разматрају и указују на ситуацију која је могућа у пракси, али се уопште не помиње у законима.³⁹⁹ Ради се о ситуацији када током бракоразводне парнице умре тужени супружник. Према ставовима судске праксе, „када током поступка у спору ради развода брака умре туженик, поступак се има обуставити, јер тужилац није овлашћен да настави поступак против наследника туженог, нити наследници могу наставити поступак ради утврђивања неоснованости тужбе.“⁴⁰⁰

У правној теорији по овом питању постоји и став да „није јасно у чему би се састојао правни интерес наследника да утврде неоснованост тужбе и тиме само 'потврде' наследно право тужиоца.“⁴⁰¹

Међутим, за неке ауторе овакав став је неприхватљив, јер се по њему „не може знати унапред како би реаговао умрли супружник поводом поднете тужбе.“ Даље, „постоји могућност да туженик призна тужбени захтев којим се тражи развод брака и дође до споразумног развода брака“. Затим, „често брачна заједница престане да

било основа за развода брака.“ (Пресуда Округног суда у Краљеву Гж. бр. 1193/07, од 30.08.2007. године, *Билтен судске праксе Округног суда у Краљеву*, бр. 3/2007, стр. 77-79).

³⁹⁷ Пресуда Врховног суда Србије, Гж. бр. 33-68/51 (*Правни живот*, 4-5/54, стр. 40-41).

³⁹⁸ В. Ђорђевић, нав. д., стр. 147.

³⁹⁹ С. Сворцан, *Наследна права брачног и ванбрачног партнера*, Крагујевац, 1999. стр. 30.

⁴⁰⁰ Врховни суд Војводине, Гж.бр. 622/74, од 06.06.1974.

⁴⁰¹ О. Антић – З. Балиновац, *Коментар...*, стр. 152.

постоји, а супружници не траже развод брака, све док једном од њих не затреба пресуда о разводу брака“. Развод брака изазива разнородне „врло значајне правне последице, тако да се не може једнострано констатовати да се поступак за развод брака обуставља, само што је умро туженик“ и сл.⁴⁰²

Пажљиво анализирајући наведене ставове, могу се извести следећи закључци. Прво, приликом подношења тужбе за развод брака тужилац има поред осталих и два оптимална интереса: да се брак разведе (лични, морални, статусни интерес) и да му тужени супружник не буде наследник (имовинскоправни интерес). Моментом смрти туженог супруга, брак престаје на природан начин и самим тим оба интереса тужиоца за даље вођење поступка. За супружника тужиоца је смрћу супружника туженика исцрпљен тужбени захтев и он нема више никакав интерес да води овакав парнични поступак. Друго, евентуална противтужба, наследника преминулог туженог супружника, имала би само морално-симболични циљ: да се утврди да је тужба неоснована и да не постоје разлози за развод брака наведени у тужби преживелог супружника тужиоца. Треће, само утврђивање од стране суда да је поступак обустављен једино је и најбоље решење, које ни у ком случају не доводи у лошији положај наследнике преминулог супружника. Обуставом поступка сматра се као да тужба никад није ни поднета.

Питањем обуставе поступка бавила се и др Гордана Станковић и други аутори,⁴⁰³ наводећи да нови Закон о парничном поступку Републике Србије не регулише изричито ситуације у којима се парнични поступак дефинитивно обуставља, иако спор који је био повод парници још није решен. Парнична делатност се, међутим, мора дефинитивно обуставити у свим оним ситуацијама у којима нема услова да се она настави.⁴⁰⁴ Наиме, према наведеном аутору, „кад у току парнице која се води о ненаследивим или непреносивим правима, умре странка, парнични суд мора дефинитивно да обустави парничну делатност у конкретној парници. Решавањем о непреносивим правима суд одлучује о личним правима (право на физички и психички интегритет, право на приватност, право на лични идентитет и сл.).“ Према овом аутору, поступак у бракоразводним парницама мора се обуставити уколико умре једна од странака, јер је брак престао природним путем, а право на развод не спада у категорију

⁴⁰² С. Сворцан, нав. д., стр. 31.

⁴⁰³ Г. Станковић, „Застајање са поступком“, *Правни информатор*, бр. 7-8 (2006).

⁴⁰⁴ Детаљно о томе: Г.Станковић, *Грађанско процесно право*, Јустинијан, Београд, 2004. стр. 296.

наследних права.⁴⁰⁵ Међутим, сасвим другу ствар представља ситуација то што наследници тужиоца али не и туженог, имају право да траже да се утврди да је преживели супружник изгубио право на наслеђивање и да из тог разлога – како законодавац „погрешно“ каже – захтевају да се „настави поступак да би се утврдило, да је пошто је тужба била основано подигнута, преживели супружник изгубио наследно право.“⁴⁰⁶

За разлику од наследника преминулог супружника тужиоца, који имају правни интерес да наставе и окончају парницу, јер тиме увећавају свој наследни део, настављање и вођење парнице од стране наследника преминулог супружника, не би имало такав циљ, и они обуставом поступка ништа не губе.⁴⁰⁷

1.3. Случајеви када је брак са оставиоцем поништен после оставиочеве смрти из разлога који су другом супружнику били познати у тренутку закључења брака

Чланом 22. ст.1, тачка 2. ЗОН-а РС прописано је да брачни друг губи право законског наслеђивања, „ако је његов брак са оставиоцем поништен после оставиочеве смрти, али из разлога који су брачном другу били познати у тренутку закључења брака.“

Наш Породични закон,⁴⁰⁸ прописује да брак престаје поништењем, ако је ништав (апсолутна ништавост) или рушљив (релативна ништавост) у складу са овим законом.

⁴⁰⁵ Чл. 228. Породичног закона РС.

⁴⁰⁶ Чл. 220. Породичног закона РС.

⁴⁰⁷ Ближе о разлозима за развод брака: G. Balbi, „Affectio maritalis e divorzio, *Rivista di diritto civile*“, 1972, 3217-231; *Страни правни живот*, бр. 81 (1973) стр. 59; D. T. C. Wang, „Развод брака у Кини и Јапану (Le divorce en Chena et au Japan), *Zetschhrift fur Schweizersches Recht*, 5 (1974), 609-639; *Страни правни живот*, бр. 90 (1976); Suzanne Keife, „Novi zakon o razvodu u Engleskoj (Une nouvelle loj sur le divorce en Angleterce“, *Reviee internationale de droit compare* 4 (1969), 799-8021; *Страни правни живот*, бр. 68-69 (1970), стр. 62; K. Plank, „Закон о породичном праву у светлости судске праксе“ („Zakon o rodinom prave vo svetle sudnej praxe“), 3 (1961), 456-519; *Страни правни живот*, бр. 38 (1963), стр. 71; G. M. Svergllov, „О разводу брака“, *Советское государство и право*, бр. 12 (1958), стр. 48-58; *Страни правни живот*, бр. 19 (1959), стр. 68.

⁴⁰⁸ Чл. 30, ст. 3. ПЗ-а РС.

Брак је ништав (*matrimonium nullum*), ако су га склопила два лица истог пола, ако изјаве воље супружника нису биле потврдне, или ако брак није склопљен пред матичарем.⁴⁰⁹ Даље, брак је ништав ако није склопљен ради остваривања заједнице живота супружника.⁴¹⁰ Међутим, овај брак се неће поништити, ако је заједница живота супружника накнадно успостављена.⁴¹¹ Брак је такође ништав, ако је склопљен за време трајања ранијег брака једног супружника.⁴¹² Али, нови брак се неће поништити, ако је ранији брак у међувремену престао.⁴¹³ Брак је такође ништав, ако га је склопило лице неспособно за расуђивање.⁴¹⁴ Али, ако наведено лице, накнадно постане способно за расуђивање, брак је рушљив.⁴¹⁵ Брак је ништав, ако су га међусобно склопили крвни сродници између којих није дозвољено склапање брака.⁴¹⁶ Брак између тазбинских сродника се не мора поништити, ако постоје оправдани разлози. И на крају, брак је ништав, ако су га међусобно склопили старатељ и штићеник.⁴¹⁷ Поништавају се претежно у општем интересу, а овлашћена лица за покретање поступка су јавни тужилац, орган старатељства, супружници и лица која имају непосредни правни интерес: право на подизање тужбе је незастариво, па се ова тужба може поднети и по престанку брака.

Брак је рушљив, ако га је склопило малолетно лице, без дозволе суда.⁴¹⁸ Овај брак се не мора поништити, ако се задовоље услови из члана 23, ст. 2. ПЗ-а (да суд из оправданих разлога дозволи склапање брака малолетном лицу које је навршило 16. година живота, а достигло је телесну и душевну зрелост потребну за вршење права и дужности у браку). Даље, брак је рушљив, ако је на његово склапање супружник или неко трећи силом или претњом, изазвао оправдан страх код супружника и када је он због тога пристао на склапање брака.⁴¹⁹

⁴⁰⁹ Чл. 31, ст. 3. ПЗ-а РС.

⁴¹⁰ Чл. 32, ст. 1. ПЗ-а РС.

⁴¹¹ Чл. 32, ст. 2. ПЗ-а РС.

⁴¹² Чл. 33, ст. 1. ПЗ-а РС.

⁴¹³ Чл. 33, ст. 2. ПЗ-а РС.

⁴¹⁴ Чл. 34, ст. 1. ПЗ-а РС.

⁴¹⁵ Чл. 34, ст. 2. ПЗ-а РС.

⁴¹⁶ Чл. 35, ст. 1. ПЗ-а РС.

⁴¹⁷ Чл. 36. ПЗ-а РС.

⁴¹⁸ Чл. 37. ПЗ-а РС.

⁴¹⁹ Чл. 38, ст. 2. ПЗ-а РС.

Страх се сматра оправданим, када се из околности види да је угрожен живот, тело или друго значајно добро или другог супружника односно трећег лица.⁴²⁰ И на крају, брак је рушљив, када је на његово склапање супружник пристао у заблуди о личности другог супружника или о његовој битној особини.⁴²¹ Заблуда о личности постоји када је супружник мислио да склапа брак са једним лицем, а склопио је брак са другим лицем (заблуда о физичкој личности), односно када је склопио брак са лицем са којим је желео, али то лице није оно за које се издавало (заблуда о грађанској личности), а супружник који је у заблуди не би склопио брак да је за то знао.⁴²² Заблуда о некој битној особини постоји када се ради о таквој особини, због које супружник који је у заблуди не би склопио брак да је за њу знао.⁴²³ Подносиоци тужбе могу бити: супружници, родитељи, старатељи и право на подизање тужбе застарева истеком законског рока.

Сходно одредби чл. 212. ПЗ-а тужбу, за поништење брака из узрока наведених у чл. 31, 33, 34, ст. 1. и чл. 35 и 36. овог закона могу поднети супружници, лица која имају правни интерес да брак буде поништен и јавни тужилац. У наведеним случајевима брак се може поништити и после његовог престанка. Право на подизање тужбе не застарева.⁴²⁴

У поступку за поништење брака, који је склопљен за време трајања ранијег брака једног супружника, постојање ранијег брака доказује се изводом из матичне књиге венчаних, а што је ближе регулисано ст. 1, 2. и 3. чл. 213. ПЗ-а. Међутим, суд ће одбити захтев за поништење брака ако је ранији брак престао до закључење главне расправе.⁴²⁵

Сходно ст. 1, чл. 215. Породичног закона, супружник који је у време склапања брака био малолетан може поднети тужбу за поништење брака склопљеног без дозволе суда у року од годину дана од дана стицања пунолетства. Родитељи малолетног супружника, односно његов старатељ, могу поднети тужбу за поништење брака склопљеног без дозволе суда до пунолетства малолетног супружника.⁴²⁶

⁴²⁰ Чл. 38, ст. 3. ПЗ-а РС.

⁴²¹ Чл. 39, ст. 1. ПЗ-а РС.

⁴²² Чл. 39, ст. 2. ПЗ-а РС.

⁴²³ Чл. 39, ст. 3. ПЗ-а РС.

⁴²⁴ Чл. 212, ст. 1, 2 и 3. ПЗ-а РС.

⁴²⁵ Чл. 214. ПЗ-а РС.

⁴²⁶ Ст. 2, чл. 215. ПЗ-а РС.

Супружник који је брак склопио под принудом или у заблуди може поднети тужбу за поништење брака у року од годину дана од дана када је принуда престала или заблуда уочена.⁴²⁷

Супружник који није био способан за расуђивање у тренутку склапања брака, а накнадно постане способан за расуђивање, може поднети тужбу за поништење брака у року од годину дана од дана престанка неспособности за расуђивање, односно од дана правоснажности судске одлуке о враћању пословне способности.⁴²⁸

Право на тужбу за поништење брака не прелази на наследнике супружника.⁴²⁹ Наследници супружника могу наставити већ започети поступак ради утврђивања да је постојао основ за поништај брака.⁴³⁰ Старатељ малолетног или пословно неспособног супружника може поднети тужбу за поништај брака само уз претходну сагласност органа старатељста.⁴³¹

Када је чињеница ништавости брака утврђена после смрти једног брачног друга, његово наследно право (законско и нужно) према умрлом супружнику престаје само у случају ако се утврди да је приликом склапања ништавог брака преживели супружник био несавестан. Међутим, уколико се утврди да је преживели брачни друг био савестан, односно да није знао да приликом склапања брака постоји нека чињеница која брак чини ништавим, његово наследно право према умрлом супружнику не престаје. Тако се долази у правну ситуацију да, иако је правоснажном судском пресудом утврђено да је брак непуноважан, преживели супружник, због непостојања елемента несавесности код њега, остаје наследник другог преминулог супружника.

Оваква концепција прихваћена је у нашем праву, мада у теорији постоје и другачија схватања по овом питању.

Према првој групи правних теоретичара,⁴³² сматра се да је ова концепција у складу с етичким начелом да поштено вршење права не доводи до штетних последица. Опште је прихваћен принцип да чињеница савесности игра креативну улогу при стицању права у одсутности основа који чине то право перфектуираним. Ово све у

⁴²⁷ Чл. 216. ПЗ-а РС.

⁴²⁸ Чл. 217. ПЗ-а РС.

⁴²⁹ Ст. 1, чл. 218. ПЗ-а РС.

⁴³⁰ Ст. 2, чл. 218. ПЗ-а РС.

⁴³¹ Ст. 3, чл. 218. ПЗ-а РС.

⁴³² Б. Благојевић, нав. д., 1976, стр. 169. Такође: М. Креч – Ђ. Павић, нав. д., стр. 67; С. Марковић, нав. д., стр. 143.

циљу да се заштите бар имовински интереси савесног лица које је без своје кривице и без свести о томе ступило у ништав брак.

Друга група аутора сматра да је ова концепција неприхватљива.⁴³³ Наиме, по њима, постоји директна супротност случају када је оставилац био поднео тужбу за развод брака, а после смрти се утврди да је тужба била оправдана. Према овим ауторима, ако се код развода не полази од кривице за развод, онда се ништав брак мора теретити строже. Наиме, само брак може бити основ законског наследног права и нема међусобног наследног права за случај поништења или проглашења брака непостојећим без обзира на савесност и без обзира да ли поништење или проглашење учињено после смрти једног супруга или за његовог живота. Аргументи о губитку наследног статуса услед рушљивости брака (релативна ништавост) имају се још више применити у случају ништавог брака. Најзад, колико вреди савесност супружника, ако се брак по закону сматра ништавим од самог настанка. Он не постоји. Наслеђивање није имовински однос као што је повраћај поклона да би се могло процењивати по савесности. Поништајем брака не постоји основно – брак, а самим тим ни својства супружника.

Неки пак аутори,⁴³⁴ опредељујући се између ова два схватања, сматрају да се друго гледиште снажније намеће по вредности. Чињеница смрти је онемогућила да се брак утврди неважећим за живота супружника, Према наведеном, смисао практичног решења био би истоветан у оба случаја тим пре јер је ништавост брака тежи облик неважности брака од развода (рушљивог брака). Аутор сматра да је недопустиво да неко из ништавог брака извлачи наследно право за себе, само захваљујући томе што је ништавост брака утврђена после оставиочеве смрти.

У теорији наследног права посебно се сматра спорним моменат од када се има узети да је један супружник несавестан. У пракси се може догодити да супружник подигне тужбу за поништај брака, али да пре правноснажности пресуде умре.⁴³⁵ У том

⁴³³ С. Марковић, *Наследно право*, стр. 112; М. Митић, „Престанак наследног права брачних другова“, *Зборник ПЕФ у Нишу* (Ниш), 1966, стр. 114.

⁴³⁴ В. Ђорђевић, *Наслеђивање брачних другова*, стр. 109.

⁴³⁵ В. М. Митић, „Престанак наследног права брачних другова“, *Зборник ПФ у Нишу* (Ниш), стр. 114. „Суд ће обуставити поступак када је утврђено да оставиља није оставила неку другу имовну, која није обухваћена тестаментом и уговором о доживотном издржавању, а парнични поступак ради раскида уговора о доживотном издржавању је већ покренут“ (Решење Вишег суда у Београду, Гж. 9502015, од 30.09.2016; Правна база Патаграф Лекса); „Да би право наслеђивања престало због престанка заједнице

случају, ако је преживели супружник био савестан приликом склапања непуноважног брака, онда његово наследно право према умрлом супружнику зависи од става који ће се у овом случају заузети у погледу момента престанка брака. Када се овај случај поистовети са настављањем поступка за развод брака, који је започео умрли супружник за време живота, од стране његових наследника где су процесни односи идентични, применом аналогije у овом случају треба узети да је констатација неважности брака извршена још за време живота. Из овога се намеће закључак да ће преживели супружник изгубити наследно право према умрлом супружнику. Тада чињеница савесности нема утицај на стицање и престанак наследног права другог супружника.

У правној литератури постоје аутори који дају „доминатну улогу савесности“ и захтевају да се „одредбе које се односе на губитак наследног права преживелог супружника уско тумаче, јер се ради о изузетцима од правила.“⁴³⁶

Постоје и схватања да брак престаје од дана када је правоснажно поништен, а не моментом испуњења услова за његову неважност.⁴³⁷

Опредељујући се између ових схватања, неки аутори сматрају да је прво гледиште исправније.⁴³⁸ Аргументе за своје схватање налазе у томе да „не треба сматрати ништа посебним, ако се посебном тенденцијом истакне да ништавост брака наступа од момента правноснажности пресуде којом је неважност само констатована, јер и у овом случају смрт је онемогућила да се утврди неважност брака за живота умрлог супружника. Ова пресуда, којом се утврђује ништавост брака има само деклараторно дејство. Она никако не може имати конститутивно дејство, тј. њоме се не могу мењати и стварати никаква права и то само зато што је донета пре или после смрти умрлог брачног друга. Ако је нешто ништаво, сматра се да не постоји од самог почетка и да зато не може да производи никаква правна дејства.

живота са оставиоцем, неопходно је да је трајно престала кривицом брачног друга или на основу споразума са оставиоцем“ (Правна база Параграф Лекса). Трајни престанак заједнице живота кривицом брачног друга, који доводи до губитка права законског наслеђивања, постоји када због свесног понашања, супротно предузетим брачним обавезама, супружници не обављају заједно или један за другог уобичајене свакодневне активности које подразумева брачна заједница живота“ (Правна база Параграф Лекса).

⁴³⁶ М. Курдулија, *Неважност брака*, Савремена администрација, Београд, 1970, стр. 138; и Б. Базала, „Наследно право брачног друга“, *Наша законитост*, бр. 10-12 (1955), стр. 438.

⁴³⁷ Б. Базала, нав. д., стр. 438. Ст. 2, чл. 30. ПЗ-а РС.

⁴³⁸ В. Ђорђевић, нав. д., стр. 110.

Сматрамо, да битност за наслеђивање супружника, код поништаја брака супружника, чији је брак поништен после оставиочеве смрти и који престаје поништењем на дан правоснажности пресуде о поништењу брака, треба тражити у савесности супруга – да су разлози за поништај брака били познати супружнику у тренутку закључења брака, те да је то оно што суд мора да утврди како би правилно одлучио о томе да ли је један супружник наследник другог супружника или није.

У животу се догађа да се извесни бракови склопе пред крај живота једног од супружника (тзв. брак *in extremis*). Имајући ово у виду, може се закључити да ови бракови који су склопљени кратко пред смрт једног од супружника, имају за циљ нешто друго (одређену имовинску корист), а не стварну заједницу живота, и када за то овлашћени тужилац затражи, суд ће такав брак поништити.⁴³⁹ Међутим, догађа се да се склопи брак, али да изостане стална заједница живота, нпр. код закључења брака са лицем осуђеним на дужу временску казну затвора. Као куриозитет наводимо бивши Закон о пензијском осигурању од 06. XII 1957, који је својим чланом 120. прописао „да брачни друг умрлог лица нема право на породичну пензију, ако се установи да је брак који је трајао мање од годину дана био закључен искључиво у намери за стицања права на породичну пензију.“⁴⁴⁰

Дејство брака престаје даном када је брак поништен, тј. даном правоснажности пресуде којом се брак ништи. Ништавост делује од момента поништења брака према будућности (*ex nunc*), а не уназад. Сматра се да су супружници који су дотле живели у брачној заједници да су све до момента поништења брака заиста били брачни другови, како у међусобним односима, тако и у односима према трећим лицима. Ово се разликује од примена правила грађанског права, да је оно што је ништаво не производи правне последице (*quod nullum est nullum effectum producit*) и да се сматра ништавим од почетка (*quod ob initio vitiosum est tractu temporis convalescere non potest*).

То је учињено због тога што се породични односи знатно разликују од осталих имовинских односа, па би примена оваквог правила изазвала многе штетне последице, нарочито у односу на децу.

⁴³⁹ „Брак је ништав ако се из околности конкретног случаја јасно види да је овај брак склопљен у неком другом циљу, а не у циљу заједничког живота супружника“ (Одлука Врховног суда Југославије, Рев. бр. 373/64 од 08.01.1965 – Збирка У/Г; 1965)

⁴⁴⁰ Каснији закони немају ову одредбу.

Ако је брак правоснажном судском пресудом оглашен за неважећи (проглашењем за непостојећи или поништен после смрти оставиоца), а преживели супружник није знао у време склапања брака за сметњу која омета склапање пуноважног брака (савесност), он има право на наслеђе умрлог брачног друга. Међутим, ако се ради о преживелом супружнику који је знао у време склапања брака за узрок ништавости (сметњу), због које се брак поништава (несавестан) он неће имати право на наслеђе другог супружника. За случај да је заоставштину већ примио и њоме располагао, биће дужан да је врати законским наследницима, као и све плодове како природне тако и грађанске од тренутка пријема заоставштине.

Треба правити разлику од случаја када је брак разведен или поништен за живота оставиоца (ст. 1), односно када је после његове смрти утврђено да је тужба за развод била оправдана (ст. 2, така 1). У случајевима из тачке 2, ст. 2. ЗОН-а преживели супружник губи право да наследи оставиоца само ако је знао за постојање разлога због којих је њихов брак после оставиочеве смрти утврђен као непостојећи, односно због којих је поништен.

Преживелом супружнику, који је у време закључења брака поступио *bona fide*, остаће законско наследно право на оставини умрлог супружника, ако до поништења брака или утврђења брака непостојећим дође после оставиочеве смрти, али неће ни у ком случају имати то право ако њихов брак буде поништен или утврђен као непостојећи за живота оставиоца.

1.4. Случајеви када је заједница са оставиоцем била трајно престала његовом кривицом или у споразуму са оставиоцем

Тачком 3, ст. 2, чл. 22. ЗОН-а прописано је да брачни друг (супружник) губи право законског наслеђивања, ако је његова заједница живота са оставиоцем била трајно престала његовом кривицом или у споразуму са оставиоцем.

Када се ради о губитку наследног права супружника због разлога наведених у ставу 1.тач. 1. и 2. чл. 22. ЗОН-а РС, њему претходи правоснажна судска пресуда о разводу или поништају брака. Међутим, када је у питању престанак наслеђивања по тачки 3, ст. 1, чл. 22. ЗОН-а, ради се о губитку наследног права преживелог супружника у случају када нема претходно постојећег поступка отпачетог тужбом без

правоснажне пресуде парничног суда. Ово зато што је у браку заједница живота супружника циљ и суштина брака.⁴⁴¹

Закон регулише случај када је брак настао као пуноважан и такав био у моменту смрти оставиоца, али је током његовог трајања до смрти оставиоца престао да постоји његов битан елемент – заједница живота супружника. Значи остала је само законска форма – законски оклоп без икакве садржине која карактерише заједницу живота у браку. Престанак заједнице живота може бити привремен и трајан, при чему само трајан престанак заједнице живота између супружника доводи до разлога за престанак наслеђивања. Што се тиче кривице, истичемо да Породични закон као и ранији Закон о браку и породичним односима РС не предвиђа утврђивање кривице за развод брака. Тако да она може бити део образложења – утврђивање чињеничног стања, али не и део садржине изреке пресуде о поништају брака.

У пракси је могуће да је за узрок престанка заједнице живота крив један од супружника, али је могуће да за трајан престанак заједнице живота нема кривице супружника (споразум супружника). Највећи део ових питања своди се на спор о

⁴⁴¹ Чл. 3. ПЗ-а. „Брак је законом уређена заједница живота жене и мушкарца“. – „Ништав је брак кад један брачни друг није стварно желео успостављање заједнице живота, већ је брак закључио у другом циљу, односно ради остваривања имовинске користи (пензије коју прима други брачни друг)“ (Врховни суд Србије, Гж. бр. 838/85, база судске праксе Инг ПРО). – „Ако између брачних другова није постојала заједница живота, односно ако су они на несумњив начин изразили вољу да прекину заједницу живота и ако су живели самостално, онда имовина стечена у таквим условима има карактер посебне имовине, у вези које брачни другови могу међусобно склапати све законом дозвољене уговоре и њима заснивати права и обавезе“ (Врховни суд Србије, Рев. 1720/83, база судске праксе Инг ПРО). – „Ништав је брак који није закључен у циљу заједнице живота брачних другова. Само фактичком заједницом живљења не остварује се сврха брака. Моралне компоненте брака чине слободно изражена жеља жене – мушкарца да закључе брак који ће се заснивати на равноправности, обостраној наклоњености и љубави, поштовању, разумевању и поверењу“ (Врховни суд Србије, Гж. бр. 1181/89, база судске праксе Инг ПРО). – „Правилна је одлука нижестепеног суда којом се одбија захтев да суд утврди да је ништав закључен брак, јер при закључењу брака ниједан од супружника није био неспособан за расуђивање, нити је у крвном, адаптивном или тазбинском сродству, нити је пак закључен под принудом, заблудом или претњом“ (Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 1467/2006, од 06.09.2006. год., база података Параграф Лекса). – „Ништав је брак који није закључен у циљу заједнице живота брачних другова јер самом фактичком заједницом живљења не остварује се сврха брака“ (Решење Врховног суда Србије, Рев. 1767/2004 од 30.06.2004. год., база података Параграф Лекса; Решење Врховног суда Србије, Рев. 3451/2001 од 11.04.2002. год.; Билтен судске праксе Врховног суда Србије, бр. 4/2002 – стр. 115).

чињеницама, па је тако суд дужан да у поступку утврди све релевантне чињенице, с тим да терет доказивања пада на тужиоца.

У правној теорији има мишљења да је „битно да су поремећаји у брачном односу добили и свој објективни, видљиви карактер, изражен у прекиду фактичке брачне заједнице, да та заједница живота није постојала у моменту смрти једног брачног друга и да је престанак трајан и са намером да се више не врши функција брака.“ Исти аутор даље наводи да поред психолошке одлуке једног од супружника да убудуће не живе заједно (тј. да трајно /заувек/ прекину емоционалну, моралну, сексуалну и материјалну заједницу живота), мора постојати и фактичка реализација те одлуке.⁴⁴²

У теорији има и другачијих мишљења,⁴⁴³ који сматрају „да се са случајем раскида фактичке брачне заједнице могао изједначити случај у коме брачни друг одржава и даље брачну заједницу у уверењу да ће се односи касније нормализовати.“

Сам губитак права на наслеђе преживелог брачног друга неки аутори сматрају као „неку врсту казне због непостојања заједнице живота са оставиоцем и поред постојања правно пуноважног брака.“⁴⁴⁴

Постигнути споразум између брачних другова да трајно прекину заједницу живота, повлачи за сваког од њих губитак наследног права (редовног и нужног законског наслеђивања) и поред постојања правно пуноважног брака. Закон санкционише изигравање циља брака. Брачни другови су се споразумели (усмено или писмено) да брачна заједница престане *de facto*. Моментом постизања овог споразума престаје и право супружника на међусобно наслеђивање.

Могућност наслеђивања од стране преживелог брачног друга везана је искључиво за одсуство кривице на његовој страни за прекид заједнице живота. У правној теорији постоји мишљење, по којем се сматра „да кривица коју има у виду овај законски пропис није идентична кривици за развод брака, већ је она много шира“.⁴⁴⁵ За ово је дат пример напуштање брачне заједнице од стране жене због сталног злостављања од стране супруга. Овакво стање траје а жена не тражи развод брака. У том случају сматра се да ту нема трајног престанка заједнице живота. Заједница

⁴⁴² В. Ђорђевић, нав. д., стр. 110.

⁴⁴³ Д. Радоман, „Недостojност за супружничко наслеђивање“, Гласник АП Војводине (Нови Сад), 11 (1957), стр. 5.

⁴⁴⁴ В. Ђорђевић, нав. д., стр. 110.

⁴⁴⁵ С. Марковић, нав. д., 1981., стр. 144-145.

живота између супружника трајно ће престати у моменту када супруг позове супругу која је напустила брачну заједницу да се поново у њу врати, али она то одбије изјављујући да не жели никад више да буде са њим у брачној заједници. Непосредно после тога муж страда у саобраћајној несрећи. Поставља се питање пошто брак није и формално разведен, да ли преживела супруга има право на наслеђивање. У наведеној животној ситуацији сматра се да је брачна заједница престала кривицом супруге која није желела да настави брачну заједницу и она губи наследно право према свом супругу.

У правној теорији,⁴⁴⁶ у вези са кривицом супружника за престанак брачне заједнице говори о томе да се појам кривице не подудара с појмом противправне радње у кривичном праву. Та кривица је духовна категорија, тј. психички однос извршиоца према радњи, али се она с њом не поистовећује. Кривица није физичко, већ духовно понашање лица које је претходило физичком понашању претпоставља само индицију кривице. Тако нпр. ако један брачни друг малтретира и злоставља другог брачног друга, па као последица тога дође до престанка њиховог заједничког живота, он није крив што је предузео недопуштене радње (малтретирање), већ што је донео одлуку да предузме такву радњу која за последицу има трајан престанак заједнице живота између брачних другова.

Протек времена не доводи до тога да кривица престане. Ако брачни друг који је крив за престанак заједнице живота касније предузме радњу у циљу настављања заједнице живота, а то други брачни друг не прихвати, сматра се да он није крив што предузима радњу која би имала за последицу настављања заједнице животе, па према томе, не губи наследно право према кривом брачном другу. Суд га не може огласити кривим, јер он не зна какав ће догађај бити изазван његовим понашањем ако настави заједницу живота.

Приликом одлучивања да ли постоји кривица брачног друга за трајан престанак заједнице живота – треба поћи од тога да она не постоји (*in dubio pro reo*), те његово наследно право према умрлом супружнику не престаје, уколико тужилац не докаже супротно.

⁴⁴⁶ В. Ђорђевић, нав. д., стр. 113.

1.5. Поступак суда при утврђивању разлога за губитак наследног права супружника

Престанак брака супружника са оставиоцем пре момента отварања наслеђа за последицу има престанак наследник права преживелог супружника на основу закона (редовни законски део и нужни део).

Постојање пуноважног брака представља основ за наслеђивање супружника и он траје све до тренутка правоснажности пресуде којом се брак разводи или поништава односно суд утврђује да ли је у време делације престала заједница живота између супружника. Може се десити да суд утврди да у време делације није постојала брачна заједница живота или да се после отварања наслеђа брак разведе или поништи, те да тако дође до накнадног губитка наследног права супружника, с дејством *ex tunc*. Тада се сматра да супружник није био законски наследник још од момента делације.⁴⁴⁷

У правној теорији наследног права постоје подељена мишљења о начину утврђивања разлога за престанак наследног права брачног друга. Постоје два супростављена мишљења.

По првој групи схватања, суд по службеној дужности утврђује разлог за губитак наследног права брачног друга, које је везано за чињеницу да је после смрти брачног друга његова тужба за развод брака била основана и за утврђивање да је брак ништав уз постојање несавесности преживелог брачног друга.⁴⁴⁸ Они овим разлозима дају исти значај као и претпоставкама које чине брачног друга недостојним за наслеђивање, а које се такође утврђују по службеној дужности (*ex officio*).

Наведени аутори користе аналогију са поступањем суда *ex officio*, код недостојности, те тако разлози за губитак наследног права брачног друга из члана 22, ст. 1, тачака 1. и 2. ЗОН-а, утврђује се од стране суда *ex officio*. Међутим, сасвим је другачије када се ради о разлогу за губитак наследног права брачног друга из тачке 3, ст. 1, чл. 22. ЗОН-а (трајан престанак заједнице живота са оставиоцем, а до кога је дошло кривицом преживелог брачног друга, односно споразумом брачних другова), кад ће суд те чињенице утврђивати само на захтев заинтересованих лица. Да ли ће суд

⁴⁴⁷ Чл. 22, ст. 1, тачка 3. ЗОН-а.

⁴⁴⁸ Б. Благојевић, нав. д., стр. 8; А. Силајџић, нав. д., стр. 11.

одлучивати *ex officio* или неће зависи, дакле, о интезитету разлога, те пошто су разлози из тачака 1. и 2, ст. 1, чл. 22. ЗОН-а јачи од разлога из тачке 3. истог члана, у прва два случаја ће одлучивати *ex officio*, а у трећем само по захтеву тужиоца.

Друга група аутора сматра да сви разлози, који доводе до губитка наследног права брачног друга,⁴⁴⁹ морају се од стране суда утврдити *ex officio*, без обзира на своју природу. Аргументи за овакво схватање произилазе из тога да суд мора по службеној дужности утврдити да ли између одређеног лица и оставиоца постоји важећи брак, јер је он основ за наслеђивање и суд треба по службеној дужности да испитује чињенице наведене у одредби чл. 27. СЗОН-а.⁴⁵⁰

Сасвим другачије размишљање по овом питању имају неки аутори који указују на то да је тачно да суд у наведеним ситуацијама делује *ex officio*,⁴⁵¹ али само у оквиру постављеног тужбеног захтева, у случају када постоји захтев заинтересованих лица, тј. наследника оставиоца или јавног правобраниоца када нема наследника (тачке 1. и 3, ст.1, чл. 22. ЗОН-а). Наравно, постоји и могућност да заинтересована лица (наследници оставиоца а потомци преживелог брачног друга) не желе да наставе започети бракоразводни поступак, те неће ни доћи до губитка наследног права брачног друга. Али, уколико су то деца оставиоца из других бракова, долази до супротног интереса и поступак се може наставити.

Нешто другачија ситуација је када се ради о утврђивању ништавости брака после оставиоачеве смрти, када је круг заинтересованих лица шири.

Проблем који се у наведеном случају јавља састоји се у следећем. Тачно је да суд током поступка одлучује *ex officio* и у оквиру правилно и потпуно утврђеног чињеничног стања утврђује постојање или непостојање разлога за престанак наслеђивања брачног друга. Али, суд не може сам покренути поступак *ex officio*. То право припада заинтересованим странама у поступку и то тужиоцу и његовим наследницима. Стога су потпуно у праву аутори када наводи да брачни друг може да изгуби наследно право само ако суд на захтев заинтересованих лица утврди да за то постоје разлози предвиђени у закону.⁴⁵² Без захтева заинтересованих лица, нема

⁴⁴⁹ М. Креч – Ђ. Павић, нав. д., стр. 64; М. Митић, нав. д., стр. 127.

⁴⁵⁰ Чл. 27. СЗОН-а.

⁴⁵¹ В. Ђорђевић, нав. д., стр. 115.

⁴⁵² С. Марковић, *Наследно право*, стр. 114.

парничног поступка, нема деловања суда, нема пресуде којом се то утврђује, те нема ни престанка наследног права преживелог брачног друга.

2. Материјалноправни аспекти супружничког губитка наследног дела

Када је брак супружника са оставиоцем престао пре момента отварања наслеђа, он нема никаквих наследних права на основу закона (редовно законско и нужно наслеђивање). Постојање пуноважног брака представља основ за наслеђивање супружника, и он траје све до тренутка правоснажности пресуде којом се брак разводи или поништава или суд утврђује да ли је у време делације престала заједница живота између супружника. Може се десети да суд утврди да у време делације није постојала брачна заједница живота или да се после отварања наслеђа брак разведе или поништи, те да тако дође до накнадног губитка наследног права супружника, с дејством *ex tunc*. Тада се сматра да заправо супружник и никада није био законски наследник оставиоца а још од времена делације.

а) Наследноправне последице губитка супружничког наследног дела

Поред губитка наследног права према супружнику – оставиоцу, наследноправне последице губитка наследног права супружника најчешће се испољавају кроз плаћање оставиочевих дугова, постојање испоруке и остале исплате.

Када се ради о дуговима оставиоца, могуће су две ситуације. Прва, када се не ствара обавеза наследника према бившем супружнику оставиоца и друга, када се ствара обавеза наследника према бившем супружнику оставиоца. Ова обавеза зависи од тога да ли је бивши супружник оставиочеве дугове намирио из своје имовине или из заоставштине. У случају када су оставиочеве дугове намирили из заоставштине оставиоца, сматра се да су наследници добили имовину умањену за дугове и не постоји никакво њихово потраживање према бившем супружнику. Друга је ствар ако је преживели супружник дугове оставиоца исплатио из својих посебних средстава. Тада

би се могло рећи да постоји неосновано обogaћење на страни нових наследника и они имају обавезу да тај износ врате супружнику.⁴⁵³

Може се догодити да је преживели бивши супружник дуг оставиоца исплатио после утврђивања губитка његовог наследног права у односу на конкретног оставиоца. Тада повраћај средстава зависи од тога да ли дуг исплаћен услед мана воље или није.⁴⁵⁴

У односу на могућу испоруку (завештајно наслеђивање), наводимо да престанком наследног права супружника престаје и његова обавеза према испорукопримцима, и та обавеза прелази на нове наследнике, који заоставштину оставиоца примају уз терет одређене испоруке.

Могуће је да у периоду од смрти оставиоца па све до правоснажности пресуде из разлога наведених у члану 22. ЗОН-а преживели супружник прими износ неког дуга које је треће лице дуговало оставиоцу. Губитком права законског наслеђивања престаје наследно право тог супружника, као и правни основ за задржавање средстава примљених по основу дуга према оставиоцу, и та примљена средства треба вратити наследницима оставиоца.

б) Стварноправна дејства смањења супружничког наследног дела

Након доношења судске одлуке којом се губи право законског наслеђивања, супружник који је изгубио то право има обавезу да наследницима преда и ствари које би наследио да је остао наследник, а којима је располагао до момента губитка наследног права. У пракси можемо разликовати две ситуације. Прва, да се ствари још увек налазе код њега и друга, да је ствари отуђио трећем лицу које је наследник или које није наследник. Овде је од врло важног значаја да ли је супружник био савестан или несавестан држалац ствари. Уколико постоји његова несавесност, тада он има обавезу према наследницима да накнади уништену ствар, или ствар чија је вредност смањена, врати плодове и накнади штету за неубране плодове. За случај да је супружник савестан онда он може тражити од наследника наплату штете за нужне и корисне трошкове итд. Могуће је и да супружник отуђи ствар трећем лицу. Ако је то

⁴⁵³ Чл. 211. ЗОО-а.

⁴⁵⁴ Чл. 218. ЗОО-а.

лице могући наследник ситуација ће бити сасвим другачија од оне када то оно није. Јер, када наследници поднесу реивиндикациону тужбу против таквог лица, оно се може са успехом одбранити истићући приговоре одржаја или стицања од невласника.

У овим споровима између наследника оставиоца и бившег супружника оставиоца, успех ће зависити од савесности или несавесности тог супружника, односно од чињенице да ли знао или могао знати да му припада право на законско наслеђивање оставиоца.

в) Губитак права на наслеђивање предмета домаћинства

Губитком права законског наслеђивања из члана 22. ЗОН-а РС, престаје и право тог супружника на предмете домаћинства. Даном правоснажности пресуде којом су утврђени разлози за губитак права законског наслеђивања, престаје и право супружника на предмете домаћинства. Напомињемо да се овде ради о губитку права на законско наслеђивање, а не о правима супружника по основу заједничног стицања предмета домаћинства.

2.1. Губитак права наслеђивања преживелог супружника као наследника по основу завештања

Одредбе члана 22. ЗОН-а РС односе се на престанак законских наслеђивања брачних другова (редовног или нужног). Међутим, посебан проблем настаје када дође до завештајног наслеђивања. Постоје више примера у судској пракси да један супружник сачини завештање којим оставља одређену имовинску корист (целу или део заоставштине) другом супружнику, те да након сачињавања завештања дође до развода, поништаја брака или трајног престанка брачне заједнице, али постојеће завештање не буде промењено ни после тих нових догађаја.

Чланом 65. ранијег Основног Закона о браку (изворни текст), односно чл. 52. (новелиран и измењен текст),⁴⁵⁵ право наслеђивања које Закон признаје супрузима престаје разводом брака. Преживели брачни друг губи право да тражи корист

⁴⁵⁵ Основни закон о браку, *Сл. лист ФНРЈ*, бр. 29/46.

предвиђену за њега у тестаменту или ком другом располагању, у случају смрти, направљеним пре развода од његовог брачног друга.

Међутим, губитак супружничког права на наслеђивање на основу закона не значи и губитак права на наслеђивање по основу завештања. Ово питање је веома комплексно и одговор на то питање није једноставан. Једно од могућих решења садржано је у чл. 135. ЗОН-а РС, сходно коме „одредбе завештања треба тумачити према правој намери завештаоца“ (ст. 1), а „када се права намера завештаочева не може утврдити, завештање се тумачи у смислу који је повољнији за законске наследнике или оне којима је завештање наложена каква обавеза“ (ст. 2).

Овде се суд налази пред тешким задатком јер мора, користећи све расположиве доказе утврдити не само оне чињенице које су постојале за време трајања брака, већ и оне чињенице настале после поништаја или развода брака. Сама чињеница да неко у одређеним промењеним околностима (развод или поништај брака) није изменио последњу вољу сама по себи ништа не значи.

Када настане проблем у примени закона тада судска пракса мора да реши тај проблем и заузме став. Тако је и Врховни суд Србије заузео став да „то што је брак парничара разведен без значаја је за тестаментално наслеђивање, јер тужена не тражи да наследи оставиоца по основу закона. Које је право тужене престало разводом брака [...] али тужена може да наследи по основу пуноважног тестаментa, јер није била недостојна да би [...] изгубила право на наслеђе“.⁴⁵⁶

Наводимо и став који је по том питању заузео Врховни суд Југославије, пресуђујући да „важе тестаментална располагања у корист брачног друга и у случају развода и поништаја брака“.⁴⁵⁷ Образлажући наведену одлуку истакнуто је „да према Закону о наслеђивању, наследити се може на основу закона и тестаментa. Тужилца полаже право на заоставштину, а по основу тестаментa од 18.02.1943. године. Тестамент који је у питању, пуноважан је, јер га је својом руком написао и потписао завешталац, а и назначио датум састављања тестаментa. То што је брак парничара разведен, без значаја је за тестаментално наслеђе јер тужена не тражи да наследи оставиоца по закону, које је право тужилце престало разводом брака (чл. 27. ЗОН-а), али тужена може да наследи по основу пуноважног тестаментa, јер није недостојна да би у

⁴⁵⁶ Одлука Врховног суда Србије, Гж. бр. 91/64 (Збирка судских одлука, књига X, свеска 1).

⁴⁵⁷ Одлука Врховног суда Југославије, Рев.-3633/64, од 15.01.1965 (Збирка судских одлука, књига X, свеска 1, бр. 19).

правило *favor testamenti*. Овај аутор сматра, да је *de lege ferenda* требало допунити Закон о наслеђивању у том правцу што би било садржано и правило *favor testamenti*. У сваком случају када се пред судом појави спор тада се имају применити општа правила и суд ће њиховом применом истражити праву вољу завештаоца. Да ли ће резултат бити позитиван или негативан по тужене, зависиће од околности у сваком конкретном случају.⁴⁶¹

2.2. Разлози у судској пракси за немогућност наслеђивања

Брачни друг губи право законског наслеђивања кад је престанак заједнице живота настао кривицом надживелог брачног друга или на основу споразума са оставиоцем.⁴⁶²

Када брак није закључен у намери заједнице живота. „Ништав је брак који није закључен у циљу заједнице живота брачних другова јер самом фактичком заједницом живљења не остварује се сврха брака.“ Према образложењу, „кад брачни другови после закључења брака успоставе заједницу живота, без обзира на њихову старост, не постоји правни основ за поништај тог брака, предвиђен одредбом члана 78. Закона о браку и породичним односима.“

Међутим, ништав је брак који није закључен у циљу заједнице живота брачних другова јер самом фактичком заједницом живљења не остварује се сврха брака. Моралне компоненте брака, чини слободно изражена жеља жене и мушкараца да закључе брак који ће се заснивати на равноправности, обостраној наклоњености и љубави, поштовању, разумевању и поверењу. Дакле, животну заједницу брачних

⁴⁶¹ „Када је тужена напустила стан супруга (оставиоца) и однела своје ствари, задржавајућу повремене контакте са њим, али без намере тужиоца да се измире, и тужба повуче, дошло је до трајних поремећаја брачних односа, престанака емотивне везе и одсуства намере за повлачењем тужбе коју пок. тужилац није до своје смрти повукао, за шта је свакако било времена, што указује и на одлучност тужиоца да се брак разведе, те је основан тужбени захтев тужиоца (брата и сестре пок. тужиоца) да се брак разведе. То што је тужилац самоубиство извршио у викендици тужене и сачинио својеручно завештање којим стан оставља туженој, нису релевантне околности за супротну одлуку по тужби“ (Пресуда Општинског суда у Нишу П. бр. 5755/06 и пресуда Округног суда у Нишу Гж. бр. 1479/07, база података ИНГ ПРО).

⁴⁶² Решење Врховног суда Србије, Рев. 3451/2001, од 11-04. 2002. године (Билтен судске праксе Врховног суда Србије, бр. 4/2002. стр. 115).

другова испуњавају права и дужности еквивалентни правима и дужностима супружника. Правни значај само онога о чему су се брачни другови споразумели у погледу својих права и обавеза, не квалификује природу и садржину брачне заједнице у статусној концепцији. Ово због тога што заједница живота подразумева задовољење свих емотивних, сексуалних, креативних, морално-етичких, културних, економских и свих других али узајамних потреба брачних другова, чиме се остварује према цитираној одредби Закона сврха брака и, без обзира што се не може предвидети дужина трајања брака и заједнице живота у браку, брак треба да буде бар са намером да та заједница живота траје, ако не неодређено, оно бар дуже време. Врховни суд код оцене навода изјављене ревизије налази да је правно становиште нижестепених судова да су тужена и сада покојни отац тужиље уз вољу да брак закључе, без обзира на њихово старосно доба (тужена рођена 1960 године а отац тужиље рођен 1927, године), брак закључили у циљу заједнице живота, неприхватљиво и засновано на погрешној примени материјалног права, због чега су обе нижестепене пресуде укинуте.⁴⁶³

Неспособност оба брачна друга за расуђивање. „Правилна је одлука нижестепеног суда којом се одбија захтев да суд утврди да је ништав брак, јер при закључењу брака ниједан од супружника није био неспособан за расуђивање, нити је у крвном, адаптивном или тазбинском сродству, нити је, пак, закључен под принудом, заблудом или претњом.“⁴⁶⁴

Закључење брака ради пензије. „Ништав је брак кад један брачни друг није стварно желео успостављање заједнице живота, већ је брак закључио у другом циљу, односно ради остварења имовинске користи (пензије коју прима други брачни друг.“⁴⁶⁵

Када супружници прекину заједницу живота. „Ако између брачних другова није постојала заједница живота, односно ако су они на несумњив начин изразили вољу да прекину заједницу живота и ако су живели самостално, онда имовина стечена у таквим условима има карактер посебне имовине, у вези које брачни другови могу међусобно склапати све законом дозвољене уговоре и њима заснивати права и обавезе.“⁴⁶⁶

Непостојање фактичке заједнице живота. „Ништав је брак који није закључен у циљу заједнице живота брачних другова. Само фактичком заједницом живљења не

⁴⁶³ Решење Врховног суда Србије, Рев. 1787/2004 од 30.06.2004. (Правна база Параграф Лекса).

⁴⁶⁴ Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 1467/2006 од 06.09.2006. (База података Параграф Лекса).

⁴⁶⁵ Врховни суд Србије, Гж. 838/85. (Правна база Инг ПРО. података Параграф Лекса).

⁴⁶⁶ Врховни суд Србије, Рев. 1720/83. (Правна база Инг ПРО).

остварује се сврха брака. Моралне компоненте брака чине слободно изражена жеља – мушкарца да закључе брак који ће се заснивати на равноправности, обостраној наклоњености и љубави, поштовању, разумевању и поверењу.⁴⁶⁷

Пасивну легитимацију има само други брачни друг, а уколико је он умро његови наследници. „У парници ради утврђивања постојања брака тужба мора бити уперена само према другом брачном другу, уколико је он умро према његовим наследницима. Општина, пред чијим је наводно матичарем склопљен брак уз пропуст да се закључење брака убележи у матичну књигу венчаних није пасивно легитимисана да буде тужена странака у оваквом спору“.⁴⁶⁸

Жеља оба брачна друга да се брак не закључи у циљу заједнице живота. „Да би брак могао бити проглашен ништавим на основу чл. 40. ОЗБ-а потребно је да га оба брачна друга нису закључила у циљу заједнице живота, како је у конкретном случају утврђено да је само тужилац при склапању брака имао намеру да не заснива и заједницу брачног живота, а у односу на тужену произилази противно, пошто је она и хтела и све чинила да заснује и одржи заједнички живот, није било основа да се брак поништи по чл. 46. ОЗБ-а, те је уважењем жалбе требало првостепену пресуду преиначити, тужбени захтев одбити. Иначе је још погрешан правни став суда првог степена да ментална резервација даје право на поништај правног посла.“⁴⁶⁹

Жеља оба брачна друга да се не успостави заједница живота. „Брак се може прогласити ништавим по одредбама чл. 43. Основног закона о браку само под условом да оба брачна друга, а не само један од њих, у моменту закључења брака нису желели заједницу живота, односно нису ступили у брак са тим циљем“.⁴⁷⁰

Жеља да се због болести другог брачног друга оствари одређена имовинска корист: „Ништав је брак који није закључен у циљу заједнице живота брачних другова, кад је један брачни друг био свестан да стварне егзистенције брака неће бити, с обзиром на тешко здравствено стање другог брачног друга, већ је за ступање у брак са лицем, које је било у тешком здравственом стању, уз уверење лекара о томе, био мотивисан да овим путем оствари имовинске и друге користи.“⁴⁷¹

⁴⁶⁷ Врховни суд Србије, Гж.1181/89. (Правна база Инг ПРО).

⁴⁶⁸ Врховни суд Војводине, Гж. 676/71 од 26. маја 1971. (Зборник бр. 2-3/71, одлука бр. 227).

⁴⁶⁹ Пресуда Врховног суда НР Србије Гзз. бр. 340/52, од 18.11.1952. (ЗОВС II, одлука бр. 181).

⁴⁷⁰ Решење Врховног суда БиХ, Гж. 1495/75 од 28.VIII 1975. (ЗСО II, књ. 2, св. 1. одлука бр. 16).

⁴⁷¹ Врховни суд Србије, Гж. 188/85 од 08.05.1985. (Збирка судских одлука ГП II, одлука бр. 894).

Жеља за остваривањем имовинске користи. „Ништав је брак кад један брачни друг није стварно желео успостављање заједнице живота, већ је брак закључио у другом циљу, односно ради остварења имовинске користи.“⁴⁷²

Брак закључен само због решавања стамбеног питања. „Брак закључен само ради решавања стамбеног питања једног од брачних другова, уз помоћ другог, који је носилац станарског права, уз жеље другог брачног друга, да уз помоћ првог користи социјално осигурање, може се поништити по тужби лица која имају непосредни правни интерес, јер такав брак није закључен у циљу заједнице живота брачних другова.“⁴⁷³

Накнадно успостављање заједнице живота. „Кад су брачни другови после закључења брака успоставили заједницу живота, без обзира на њихову старост, не постоји правни основ за поништај тога брака, предвиђен чланом 78. Закона о браку и породичним односима СР Србије.“⁴⁷⁴

Закључење брака преко пуномоћника. „Ништав је брак који је био закључен преко пуномоћника једне странке, ако за то претходно није било прибављено одобрење по чл. 34. Основног закона о браку.“⁴⁷⁵

Брак закључен пред смрт једног супружника. „Не може се оспоравати брак само зато што је закључен пред смрт једног брачног друга.“⁴⁷⁶

Лица која имају право на тужбу. „Лица која имају непосредну правну корист од тога да се брак поништи могу да поднесу тужбу за поништење брака и после престанка брака, дакле, и после смрти једног од брачних другова. Одредба да право на тужбу не прелази на наследнике значи само да то право не прелази на наследнике умрлих лица овлашћених за подизање тужбе, а не да овлашћена лица, ако су наследници умрлог брачног друга, после његове смрти не би више могла поднети тужбу.“⁴⁷⁷

⁴⁷² Врховни суд Србије, Гж. 838/85. (ЗСОГП II, одлука бр. 893).

⁴⁷³ Врховни суд Србије, Гж. 5053/73. (ЗСОГП II, одлука бр. 895).

⁴⁷⁴ Врховни суд Србије Гж.бр. 187/86. (ЗСОГП II, одлука бр. 896).

⁴⁷⁵ Пресуда Савезног врховног суда Гзз. 32/53 од 13. X 1953. (ЗОВС III, одлука бр. 270).

⁴⁷⁶ Решење Врховног суда АП Војводине Гж. 629/47 од 21. 11.1947. (ЗОВС I, одлука бр.182).

⁴⁷⁷ Sklep Vrhovnoga sodišča SR Slovenije, Ips. 52/80 in Ips 57/80 z dne 19. VI 1980. (ЗСО II, књ. 5, св. 2, одлука бр. 120).

3. Способност наслеђивања код партнерске (ванбрачне) заједнице

Некадашњи ЗОН САП КОСОВО⁴⁷⁸ регулисао је наслеђивање лица која живе у ванбрачној заједници, на тај начин што је чл. 20. наведеног закона прописано да „лица која живе у ванбрачној заједници, наслеђују се као брачни другови, под следећим условима“:

1) „да је ванбрачна заједница, до часа смрти оставиоца, трајала најмање петнаест година, ако у овој заједници има деце најмање пет година“; и

2) „да се у тренутку смрти оставиоца ни једно ни друго лице не налазе у браку са трећим лицем, односно да је оставилац који се налазио у браку са трећим лицем поднео тужбу за развод брака или поништење брака, а након његове смрти се утврди да је тужба била основана“.

Ова лица нису нужни наследници.

Уставни суд Србије донео је Одлуку којом је утврђено да су одредбе чл. 20. ЗОН-а САПК престале да важе 04. августа 1989. године⁴⁷⁹ јер су биле у супротности са одредбама ЗОН-а РС, сходно коме ванбрачни партнери не наслеђују оставиоца.

3.1. Положај ванбрачног партнера код законског наслеђивања

Брачни и ванбрачни партнер налазе се у истим односима и у истом положају. Ово мора бити полазна основа при одређивању наследноправног положаја ванбрачног партнера, а из чега произилази да „разлози правичности“ налажу да се ванбрачном партнеру одреди потпуно исти наследноправни положај као и брачном другу. У правној литератури постоји мишљење да „нема опрадаћа да се врши селекција међу тим правима, и да се само нека од њих признају ванбрачном партнеру. [...] Када се утврди да су испуњени услови за међусобно законско наслеђивање ванбрачних

⁴⁷⁸ Сл. САПК, бр. 43/74,47/78,28/79 и 42/86.

⁴⁷⁹ Сл. гласник СР Србије, бр. 58/89,

партнера, онда, једноставо, ванбрачног партнера треба сматрати брачним другом, код законског наслеђивања.⁴⁸⁰

Сходно наведеном, ванбрачном партнеру треба дати статус оставиочевог наследника у пуном обиму као и брачном другу оставиоца.

3.2. Положај ванбрачног партнера код завештајног наслеђивања

Ванбрачни партнер се може појавити и као завештајни наследник по завештању свог брачног партнера. Завешталац може било ком лицу оставити завештањем део своје заоставштине, те нема разлога да завештајни наследник оставиоца не буде и његов ванбрачни партнер. Завешталац у свако доба може да измени завештање, па уколико би ванбрачна заједница престала после сачињавања завештања, то не треба да утиче на завештање.⁴⁸¹

3.3 Положај ванбрачног партнера у ЗОН-у РС

Ванбрачни партнер по ЗОН-у РС није законски наследник оставиоца и не може да га наслеђује по Закону.⁴⁸² Држава овим штити институцију брака. Они који су изабрали ванбрачну – партнерску заједницу, самим тим су пристали и на последице тог свог избора. Оно што законодавац мора да реши јесте проблем дугогодишњих ванбрачних заједница, без деце, где у случају смрти ванбрачног партнера, он нема право да наследи имовину, коју је заједно стицао и очувао са оставиоцем. Као наследници се појављују браћа и сестре оставиоца и други сродници, који немају никакву обавезу према преживелом партнеру оставиоца и којима је једини циљ стицање велике имовинске користи.

⁴⁸⁰ Франк, Р. - Статус ванбрачне заједнице у правним системима Западне Немачке и осталих западноевропских земаља (The Status of Cohabitation in teh Legal Systems of West Germany and OThee West European Countres) The American Jurnal of Comparative Law, 1985. godina, 2: 185-207; .СПж 128-129/85. стр. 80.

⁴⁸¹ Сворцан С., Наследна права брачног и ванбрачног партнера, Правни факултет Крагујевац, стр. 179-180.

⁴⁸² Чл. 9. ЗОН-а РС.

Према чл. 4. Породичног закона РС, ванбрачна заједница представља трајнију заједницу живота два лица различитог пола, између којих нема брачних сметњи.⁴⁸³ У теорији су дате различите дефиниције ванбрачне заједнице, са инсистирањем на појединим њеним конститутивним елементима. Тако неки аутори ванбрачну заједницу дефинишу као животну заједницу једне жене и једног мушкарца који нису склопили брак.⁴⁸⁴ Други пак аутори, као услов за признање правног дејства ванбрачне заједнице наводе елемент трајности, стабилности, сличности са браком, а понекад и рођење заједничког детета.⁴⁸⁵ Трећи аутори, ванбрачну заједницу дефинишу као животну заједницу једне жене и једног мушкарца који нису склопили брак.⁴⁸⁶ Осим елемената који су заједнички за брак и ванбрачну заједницу, поједини аутори као конститутивне елементе ванбрачне заједнице нарочито наводе њену стабилност и дуже трајање, односно ноторност која је издваја као посебан квалитет.⁴⁸⁷

Након дугог периода правног непрепознавања,⁴⁸⁸ ванбрачна заједница у Републици Србији данас је уставна категорија, док су породичноправним законодавством ванбрачни партнери изјеначени са супружницима.

У правној теорији постоји став да потпуним игнорисањем ванбрачне везе као чињенице од значаја за законско наслеђивање у Републици Србији, српски законодавац пренебрегава околност да је у већини земаља европског правног простора у сфери законског наслеђивања ванбрачни партнер правно изједначен са супружником.⁴⁸⁹ Стога се сматра да законодавац није уважио чињеницу да су се обрасци породичног живота

⁴⁸³ Види Породични закон РС. Службени гласник РС 18/2005.

⁴⁸⁴ Д. Драшкић, *Породично право и право детета*, Београд, СГ, 2005. стр. 157.

⁴⁸⁵ Г. Ковачек-Станић, *Породично право*, Нови Сад, 2014, стр. 157.

⁴⁸⁶ М. Драшкић, наведено дело, стр. 157.

⁴⁸⁷ З. Поњавић, *Породично право*, Крагујевац, ПФ у Крагујевцу, 2007, стр. 122.

⁴⁸⁸ С. Панов, *Породично право*, Београд, 2010, стр. 147. „Породичноправна дејства ванбрачне заједнице први пут су регулисана у Србији, Законом о браку и породичним односима из 1980. године. чланом 16, ст. 1. овог закона прописано је да се ванбрачна заједница изједначује са брачном заједницом у погледу права на међусобно издржавање и других имовинскоправних односа, под условима и на начин прописан овим законом. Овом формулацијом ванбрачна заједница изједначена је са брачном у породичноправној сфери, док формулацијом чл. 4, ст. 2 породичног закона изједначује ванбрачну заједницу са брачном нелимитирано на породичноправну сферу јер је овом одредбом прописано да ванбрачни партнери имају праа и дужности супружника под условима прописаним овим законом“.

⁴⁸⁹ Ј. Видић Трнинић, *Ванбрачни партнер као законски наследник у савременим правима Европе*, Зборник радова Правног факултета у Нишу 2 (LIII), 2014, стр. 407-424.

последњих деценија изменили, а да је лице које је често годинама живело у ванбрачној заједници са оставиоцем са њиме развијало чврсте емотивне везе и да је његов истински животни сапутник⁴⁹⁰

У правној теорији наилазимо на прихватљив став да би правни положај ванбрачног пртнера као законског наследника требало уподобити положају супружника као законског наследника, што би подразумевало сходну примену одредаба ЗОН-а РС које регулишу право законског наслеђивања супружника.⁴⁹¹

Истичемо да је сасвим супротно опредељење редактора Преднацрта Грађанског законика Републике Србије, који у одредби члана 2602. не предвиђа измене постојећих законских решења и не прописију право законског наслеђивања ванбрачних партнера, тако што ванбрачни партнери не улазе у круг законских наследника оставиоца.⁴⁹²

Сматрамо да би ванбрачну заједницу требало разумети на начин на који то чини Породични закон Републике Србије, уз напомену да би правни стандард „трајнија заједница живота“ суд морао да утврђује у сваком конкретном случају.⁴⁹³

⁴⁹⁰ Н. Стојановић – Н. Крстић., *Нека запажања о законском и нужном наслеђивању у Републици Србији lege lata i de lege ferenda*, Актуелна питања грађанске кодификације, Зборник радова, Ниш, стр. 215-232.

⁴⁹¹ Н. Стојановић, *Наследно право*, Ниш, 2011, стр. 218.

⁴⁹² В. Преднацрт Грађанског законика Републике Србије.

⁴⁹³ Ј. Видић Трнинић, нав д., стр. 407-424.

Глава трећа

СПОСОБНОСТ НАСЛЕЂИВАЊА КОД РАЗБАШТИЊЕЊА

1. Способност за наслеђивање и искључење из наслеђа

Искључење из наслеђа (*exhereditatio nota causa*) је установа наследног права, којом се потпуно или делимично одузима право на нужни део наследнику, вољом завештаоца израженом на несумњив начин у завештању, из узрока одређених законом.⁴⁹⁴

Законодавац прописује искључење нужног наследника, једном врстом цивилне казне која погађа нужног наследника због противправног понашања или понашања које није у складу са моралом. Искључење бива вољом оставиоца, без обзира коме ће припасти оставиочева имовина, тако да то искључење има карактер грађанскоправне санкције за такво понашање наследника.

Наследник се искључује ако се повредом неке законске или моралне норме теже огрешио према оставиоцу и то:

- 1) ако се увредљиво или грубо односио према завештаоцу;
- 2) ако је умишљајно учинио кривично дело према завештаоцу, његовом детету, усвојенику, брачном другу или родитељу;
- 3) ако се одао нераду и непоштенom живот

Искључени губи наслеђе у мери у којој је искључен (потпуно или делимично).⁴⁹⁵ Права осталих који могу наследити одређује се као да је искључени умро пре оставиоца.

Последица искључења на наслеђе⁴⁹⁶ одређеног наследника, огледа се у томе што искључени наследник губи наслеђе у мери у којој је искључен (у целости или делимично), а право осталих који могу наследити одређује се као да је искључени умро

⁴⁹⁴ Чл. 61. ЗОН-а РС.

⁴⁹⁵ Чл. 63. ст. 1. ЗОН-а РС.

⁴⁹⁶ Исто.

пре оставиоца. Како искључење може бити потпуно и делимично ⁴⁹⁷наследноправне последице које погађају наследника зависе од мере (обима) искључења.

Нужни наследник је делимично искључен из наслеђа, када му је завешталац оставио део заоставштине, који је (по вредности) мањи од његовог нужног дела и то због тога што је желео да га тако казни због његовог понашања. Делимичним искључењем не дира се у наследникову способност за наслеђивање. Он је и даље наследник, али у мањем делу. Док део наслеђа за који је ускраћен припада осталим наследницима, повећањем њихових наследних делова.

Када је наследник у целости искључен из наслеђа, према њему се има поступити као да је умро пре оставиоца (губи способност за наслеђивање конкретног оставиоца), а као наследници јављају се његови потомци по праву представљања. Права осталих који могу наследити одређују се као да је искључени умро пре оставиоца. Он дакле нема својство наследника. Међутим, како искључење погађа само личност искљученог нужног наследника, искључењем се могу користити његови санаследници да повећају свој наследни део, али и његови потомци и други сродници, применом права представљања односно права праштаја.

Када је нужни наследник искључен из наслеђа, уместо њега на наслеђе се јављају његови потомци, ако и они имају статус нужног наследника, па ће они имати право да траже да им се намири нужни део, ако им је завешталац оставио мање (по вредности) од онога што им припада као нужним наследницима. Када нужни наследник који је искључен нема потомака који имају статус нужног наследника, онда завешталац може слободно располагати делом који је требало да припадне том нужном наследнику.⁴⁹⁸

Наводимо неке карактеристичне одлуке судова код искључења наследника из наслеђа.

Не може се извршити искључење наследника из наслеђа чак ни у случају да су неспорни докази о постојању тог права, јер је у искључивој надлежности оставиоца да, као јасан и несумњив израз воље, то учини само путем завештања. Ово је оставиочево право, које настаје када се појави неки од разлога за искључење, при чему он то мора учинити само путем завештања, којим би на јасан и несумњив начин изразио своју вољу у вези са искључењем нужног наследника. На основу тога не може се сматрати да

⁴⁹⁷ Чл. 61, ст. 2. ЗОН-а РС.

⁴⁹⁸ С. Сворцан, *Коментар...*, стр. 169.

је супруга искључена из наслеђа када је закључила споразум са оставиоцем, јер он нема форму завештања и у њему није изражена несумњива воља оставиоца да тужену искључи из наслеђа, као ни разлози за такво искључење.⁴⁹⁹

Када наследник није учинио ни једну од радњи за које закон изричито предвиђа могућност искључења из наслеђа нужног наследника, нити је брига и старање о баби наследника изостала његовом кривицом, не постоје услови за искључење из наследства.⁵⁰⁰

Терет доказивања основаности искључења из наслеђа лежи на наследнику коме искључење из наслеђа иде у прилог. Суд мора ценити постојање разлога за искључење из наслеђа лица која су нужни наследници, јер је обавезност ове оцене условљена заштитом нужних наследника. Нужни наследник наслеђују по закону, па уколико га завешталац искључује, чини изузетак, а истинитост разлога за изузетост суд мора поуздано да утврди, при чему је терет доказивања на ономе ко се на искључивање позива, односно на завештајном наследнику коме ово искључење иде у прилог.⁵⁰¹

Искључење из права на нужни део је у домену слободе завештања, а довољно је да завештајни наследник укаже на постојање искључења и у поступку за утврђивање повреде нужног дела докаже постојање законских разлога за искључење.⁵⁰²

Када лични односи између родитеља и детета нису никада успостављени, дете се није теже огрешило према родитељу, тако што се за време тешке болести родитеља није уздржало, потпуно или делимично, од коришћења права на законско издржавање установљеног судском одлуком.⁵⁰³

Одредба чл. 62, ст. 1. Закона о наслеђивању, даје могућност оставиоцу да потпуно или делимично искључи из наслеђа нужног наследника, који је повредом неке законске или моралне обавезе теже огрешио о њега. Међутим, чл. 62, ст. 1. и 2. Закона изричито прописује да искључење мора бити учињено у облику потребном за завештање и да мора бити изражено на несумњив начин, а пожељно је навести и узрок

⁴⁹⁹ Пресуда Апелационог суда у Нишу, Гж. бр. 642/2016, од 31.03.2016. (Правна база Параграф Лекса).

⁵⁰⁰ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 2488/2015, од 03.02.2016. (Правна база Параграф Лекса).

⁵⁰¹ Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж. бр. 1940/2012(2), од 05.06.2012. (Правна база Параграф Лекса).

⁵⁰² Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж. бр. 1940/2012(1), од 05.06.2012. (Правна база Параграф Лекса).

⁵⁰³ Пресуда Окружног суда у Ваљеву, Гж. бр. 1448/2006, од 21.12.2006. (Правна база Параграф Лекса).

искључења. Дакле, нужног наследника може искључити из наслеђа само оставилац и то путем завештања из чега произилази да то нико не може урадити уместо оставиоца (чак ни суд), па иако постоје неспорни докази о постојању разлога за искључење. У сваком конкретном случају само оставилац мора на јасан и разумљив начин изразити своју вољу да се одређени наследник искључи из наслеђа.⁵⁰⁴

Према чл. 61, 62. и 63. Закона о наслеђивању, искључење из наслеђа врши се у форми завештања и њиме се губи право на наслеђе у мери у којој је одређено.⁵⁰⁵

Нужни наследник потпуно искључен из наслеђа сматра се као да није постојао у време *delatio hereditatis* одређеног наследника, те да му никада и није припало право на нужни део. Нужни наследник делимично искључен из наслеђа остаје и даље у положају универзалног сукцесора са смањеном вредношћу нужног дела.⁵⁰⁶

2. Способност за наслеђивање и лишење

Завешталац има право да наследника лиши права на нужној део због одређених личних својстава тј. ако је презадужен или је расипник у целини или делимично. (чл. 64. ЗОН-а) а о којима је он дужан да се брине тако да ово лишење нема казнени већ заштитни карактер.

Лишењем нужног наследника нужног дела завешталац штити наследникове потомке (ако лишени има малолетно дете или пунолетног унука од раније умрлог детета).

Када нужни наследник истакне неки од наведених приговора, о приговорима се морају изјаснити сви његови пословно способни потомци из чл. 65. ЗОН-а односно законски заступници малолетних потомака или стараоци пунолетних потомака којима је одузета пословна способност, ако се они сагласе са приговором, оставински суд ће констатовати да нису испуњени услови из члана 64 и 65 ЗОН-а за лишење па ће овом нужном наследнику доделити нужни део. Али када ови потомци оспоре постојање нужног наследника, оставински суд ће прекинути оставински поступак и наследнике

⁵⁰⁴ Пресуда Врховног суда, Рев. 1287/2006, од 03.10.2006. (Правна база Параграф Лекса).

⁵⁰⁵ Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 1131/2002, од 28.03.2002. (Билтен судске праксе Врховног суда Србије, бр.2/2002, стр. 94).

⁵⁰⁶ Н.Стојановић, „Искључење из наслеђа по новом Закону о наслеђивању Републике Србије“, Зборник радова Правног факултета у Нишу (Ниш), бр. 36-37 (1996-1997).

упутити на парницу. Тужилац у овој парници биће нужни наследник кога је оставилац лишио наследства а тужени његови потомци.⁵⁰⁷

Завешталац лишењем нужног дела нужном наследнику одузима његову способност да буде наследник одређеног оставиоца, и то право преноси на његово малолетно дете или малолетног унука од раније умрлог детета, односно исто важи и ако лишени има пунолетно или пунолетног унука од раније умрлог детета, који су неспособни за привређивање.

Циљ лишења нужног наследника (првенствено) је да заштити потомке нужних наследника који је лишен нужног дела. Суд овде превасходно треба водити рачуна о интересима потомака лишеног наследника. У овим споровима, као тужилац увек мора бити нужни наследник кога је оставилац лишио нужног дела, а туженици његови потомци из чл. 65. ЗОН-а. Овде не треба примењивати (по аналогији) одредбу из става 4, чл. 62, јер се ова одредба односи на искључење, а мера искључења је искључиво казненог карактера.

⁵⁰⁷ С. Сворцан, *Коментар...*, стр. 175.

Глава четврта

СПОСОБНОСТ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ КОД ПОСТОЈАЊА УГОВОРА

1. Појам

Уговор о наслеђивању је настао из института поклона за случај смрти у средњовековном германском праву и закључивао се углавном између супружника.

Имајући у виду да је и заједничко завештање германска творевина, између уговора о наслеђивању и заједничког завештања нема видљиве разлике, јер оба правна посла настају и престају вољом будућег оставиоца. Током даљег развоја ова два правна института, долази до њихове битне разлике. Наиме, заједничко завештање се могло опозвати а уговор о наслеђивању није.⁵⁰⁸

Уговор о наслеђивању је један од основа позивања на наслеђе у земљама које у свом праву имају овај уговор. Он има најјачу правну снагу. Међутим, у погледу броја закључених ових уговора у пракси, они долазе после завештања и закона.⁵⁰⁹

2. Наше право

Све до ступања на правну снагу Савезног ЗОН-а из 1955. године,⁵¹⁰ Уговор о наслеђивању је у нашој земљи био дозвољен правни посао.⁵¹¹

Овај уговор стварао је дилеме у практичној примени, због својих недоречености законодавца о томе ко све може бити уговорна страна код овог уговора. Издвојила су се два мишљења: По првом мишљењу, које је за основу имало садржину § 394. и § 425. СГЗ-а, у положају уговорних странака су могла бити сва лица.⁵¹² По другом мишљењу,

⁵⁰⁸ Bartholomeyczak – Schlüter, *Erbrecht*, München, 1975, стр. 144-145.

⁵⁰⁹ F. Gschnitzer, *Erbrecht*, Wien, 1964, стр. 39.

⁵¹⁰ Чл. 108. СЗОН-а (Сл. лист ФНРЈ, бр. 19/1955, 42/1965) .

⁵¹¹ Опширније о овоме видети: М. Станковић, *Уговорно наслеђивање између супружника*, докторска дисертација, 2015., Правни факултет у Београду.

⁵¹² Л. Марковић, *Наследно право*, Трећа књига Грађанског права, Београд, 1930. стр. 306.

које је било утемељено на одредби на одредби § 780. СГЗ-а, овај уговор су могли да закључују само супружници.⁵¹³

Напомињемо да је слобода уговорног располагања заоставштином била у српском праву ограничена установом нужног дела.⁵¹⁴

Имајући у виду да је уговарач – будући оставилац, остајао за живота власник оног чиме је располагао уговором о наслеђивању *mortis causa*. Једина ограничења су постојала код спречавања намере оставиоца да за живота злонамерним осујећењем реализације уговора о наслеђивању добротиним правним пословима. Тада је уговорном наследнику припадало право да тражи поништај истих.⁵¹⁵

За случај да је сачињен накнадно правни посао *mortis causa* (testament) у погледу уговорених добара, није производио правно дејство.⁵¹⁶

Уговор о наслеђивању престаје да важи:⁵¹⁷ накнадно постигнутом сагласношћу воља уговорних страна о раскиду уговора; због смрти уговарача; због неспособности за наслеђивање; због недостојности за наслеђивање; због одрицања од наслеђа уговорног наследника; услед разлога које су саме уговорне стране означиле као могуће разлоге за раскид уговора; због једноструког раскида уговора када је тако нешто уговорено; услед развода брака или раставе од стола и постеље; због постојања разлога за искључење из наслеђа услед рођења потомка уговорног оставиоца после закључивања уговора о наслеђивању; и због неизвршавања уговором преузете обавезе издржавања уговорног оставиоца.

Уколико је уговор о наслеђивању био закључен у корист трећег лица, могао је бити раскинут било споразумом уговорних страна, било једностраном изјавом воље уговорног оставиоца да раскида уговор.⁵¹⁸

Новим Грађанским закоником који је у припреми проширени су основи за наслеђивање,⁵¹⁹ тако што се поред два постојећа основа (завештање и закон) уводи и

⁵¹³ Д. Аранђеловић, *Наследно право са нарочитим обзором на Грађански законик Краљевине Србије*, Штампариа Драг. Грегорића, Београд, 1925, стр. 89-90.

⁵¹⁴ Л. Марковић, нав. д., стр. 315.

⁵¹⁵ Г. Богданфи – Н. Николић, *Опште приватно право које важи у Војводини*, Штампариа „Напредак“, Панчево, 1925. стр. 262.

⁵¹⁶ Вид. § 782- СГЗ-а.

⁵¹⁷ Н. Стојановић, „*Зашто је уговор о наслеђивању забрањен у нашем праву*“, *Правни живот*, бр. 10 (2003), стр. 175; Л. Марковић, нав. д., стр. 315-316.

⁵¹⁸ Н. Стојановић, , нав. д., стр. 175.

трећи правни основ наслеђивања у виду уговора о наслеђивању: тај основ представља могућност која је дата само супружницима који могу да закључе уговор о наслеђивању, као искључиви уговорни субјекти. Тим уговором може једно лице да остави своју заоставштину или њен део свом супружнику.

Према *Преднацрту*, битан услов за пуноважност уговора о наслеђивању је сагласност свих потомака супружника који ће по Закону бити позвани да их наследе. Овај уговор морао би се сачинити у писменој форми и да буде оверен од стране судије који је дужан да пре овере странака прочита уговор и да их посебно упозори на правне последице, тј. да предмет уговора не улази у заоставштину и да се из њега не могу намирити нужни наследници.

У правној теорији има мишљења да комисија за израду Грађанског законика Републике Србије прво треба да реинтегрише уговор о наслеђивању у српски правни поредак и да се определи за модификовани романски модел уговорног наслеђивања, али и да изричито предвиди могућност закључивања ареципрочних и теретних уговора о наслеђивању и да нормира могућност раскида и поништења овог уговора. Такође се даље сматра да постоји нужност опредељења за алтернативу која не предвиђа обавезу потомака уговорних страна да се сагласе са закљученим уговором и указује се на потребу да се измени концепција према којој имовина која представља предмет уговора не улази у састав заоставштине.⁵²⁰

Наравно, проширењем основа за наслеђивање и уговорним наслеђивањем, искључује се могућност закључења уговора о доживотном издржавању између супружника. Забраном закључења уговора о доживотном издржавању између супружника који је његовом злоупотребом омогућавао угрожавање наследноправних интереса других лица а посебно нужних наследника.⁵²¹

Законом о наслеђивању (чл. 179) ништав је уговор о наслеђивању, односно онај уговор којим неко своју имовину или њен део оставља у наслеђе свом саговорачу или неком трећем. Такође је ништав уговор о будућем наследству или испоруци (чл. 180)

⁵¹⁹ *Преднацрт новог грађанског законика о наслеђивању*, књ. IV. Електронска публикација: сајт Министарства правде Републике Србије.

⁵²⁰ М. Станковић, *Уговорно наслеђивање између супружника*, докторска дисертација, 2015., Правни факултет у Београду.

⁵²¹ Ово се посебно односи на ситуацију када је страна уговорница маћеха потомака оставиоца. Међутим, и друга страна је припремила одговор на овај законски изазов тако што ће, ради заључења брака и остати у ванбрачној заједници.

као и уговор о садржини завештања (чл. 181). Дозвољени су уговори о уступању и расподели имовине за живота и уговор о доживотном издржавању. Закључивање ових уговора наследници губи способност за наслеђивање само уступљене имовине или оне која је предмет уговора о доживотном издржавању, та имовина не улази у заоставштину и са њом се не могу намирити нужни наследници.

Раскидом или поништајем наведених уговора, поново се успоставља способност наследника да могу да наследе предметну имовину.

Глава пета

СПОСОБНОСТ НАСЛЕЂИВАЊА НАСЛЕДНИКА ПОСТАВЉЕНИХ ПОД УСЛОВОМ И РОКОМ

Закон о наслеђивању даје овлашћење завештаоцу, да може појединим одредбама завештања, поставити одређене услове и рокове (чл. 120-132. ЗОН-а РС) својим наследницима. Наследник (и испорукопримац) може, сходно истој одредби, бити постављен под условом, односно уз рок. Услови који су противни принудним прописима, јавном поретку или добрим обичајима сматрају се непостојећим. Такође се сматрају непостојећим услови који су немогући, неразумљиви и противречни.⁵²² Ако је услов остварен пре смрти оставиоца, он се сматра непостојећим уколико из завештања не следи да услов треба поновити. Рок који никада не може наступити или је непримерно дуг сматра се непостојећим.⁵²³ Када је очигледно да се завешталац преварио само у прерачунавању времена, дужину рока одредиће суд, а према завештаоцевој правој намери. Истек одложног рока нема повратно дејство ако из завештања не произилази шта друго.

Када је наследник постављен под одложним условом или роком, ако из завештања не произилази шта друго, заоставштина припада на уживање оставиочевим законским наследницима.⁵²⁴ Оставиочеви законски наследници тада, одговарају за оставиочеве дугове, испоруке и налоге само стварима и правима из заоставштине.⁵²⁵ Остварењем услова или истеком рока постављени наследник заоставштину наслеђује само у својину.⁵²⁶ За случај да се одложни услов не оствари, заоставштину у својину наслеђују оставиочеви законски наследници, али уз услов да из завештања не следи шта друго.⁵²⁷

⁵²² Ст. 2, чл. 120. ЗОН-а РС.

⁵²³ Чл. 124. ЗОН-а РС. О наведеном вид. ближе: Д. Обрадовић, „Да ли изјава о одрицању у корист одређеног наследника може бити делимична или под условом“, *Правни живот*, 9-10/60, стр. 43-46; Р. Прица, „СТИЦАЊЕ ОД ПРИВИДНОГ НАСЛЕДНИКА“, *Гласник АК АПВ*, 6/61; М. Стеванов, „Временска димензија у остваривању наследног права“, *ЗР ПФ у Новом Саду*, 1974. стр. 35-49, и др.

⁵²⁴ Ст. 1, чл. 125. ЗОН-а РС.

⁵²⁵ Ст. 2, чл. 125 ЗОН-а РС.

⁵²⁶ Чл. 126, ЗОН-а РС.

⁵²⁷ Ст. 1, чл. 127. ЗОН-а РС.

У пракси се често догађа да између законских наследника и завештајних наследника настане спор о пуноважности завештања, јер законски наследници тврде да је завештање ништаво. Овај спор може расправити само парнични суд, на захтев овлашћене особе и уколико је постављен у законском року.⁵²⁸ Све до коначности те одлуке, остаје питање по којем ће основу наследници наследити оставиоца: по закону или завештању. У таквим случајевима важи правило да се сматра пуноважним док суд не утврди правноснажном одлуком супротно, јер и по себи ништаво завештање може служити као основ за наслеђивање, уколико се није на законом одређени начин утврдила његова ништавост. Све док суд не утврди његову ништавост, такво завештање од тренутка смрти оставиоца, производи одговарајуће правне последице, па и наследници на основу таквог завештања стичу наслеђе у тренутку смрти оставиоца. Ако завештање буде проглашено ништавим, има се сматрати као да никад нису били наследници и то према правилима савесне и несавесне државине. У пракси се може створити правна ситуација да у случају спора о пуноважности завештања, суд мора одлучити да ли ће поставити привременог стараоца заоставштине. Исто важи и кад постављени наследник не доживи остварење одложеног услова или истека рока.⁵²⁹ У случају када је наследник постављен под раскидним условом или роком, он има положај уживаоца заоставштине.⁵³⁰ Наследник тада, за оставиочеве дугове, испоруке и налоге одговара само стварима и правима из заоставштине.

⁵²⁸ Иако је сходно чл. 164. ЗОН-а. завештање у наведеним ситуацијама ништаво, у пракси се у случају спора, код надлежног суда мора подићи деклараторна тужба, да би се констатовала делимична или потпуна ништавост завештања. Сходно чл. 162. ст. 1. „право на истицање ништавости не гаси се, односно тужба за утврђивање ништавости не гаси се, односно тужба за утврђивање ништавости није подложна застарелости и може се поднети било када.“ – У овом члану је усвојено римско правило „*Quod ab initio vitiosum est non potest tractu temporis convalescere.*“ Према одредби члана 162. ст. 2. не дира се у правило о одржају, стицању од невластника и застарелости потраживања. Напомињемо да савестан и законит држалац покретне ствари, на којој неко други има право својине, стиче ту ствар одржајем, протеком три године, а у случају да је ствар непокретна, савестан и законит држалац, стиче је одржајем, протеком временског рока од десет година. Уколико је држалац туђе покретне ствари само савестан, право својине на њој стиче одржајем протеком десет година, а савестан држалац непокретне ствари, стиче је одржајем протеком двадесет година (чл. 28. Закона о основама својинскоправних односа). За стицање од невластника вид. чл. 31. Закона о основама својинскоправних односа, а о застарелости потраживања видети чл. 360-393. Закона о облигационим односима.

⁵²⁹ Ст. 2, чл. 127. ЗОН-а РС.

⁵³⁰ Ст. 1, чл. 129. ЗОН-а РС.

Када се раскидни услов оствари или истекне, заоставштину у својину наслеђују оставиочеви законски наследници, под условом да из завештања не произилази шта друго.⁵³¹ Онај ко долази на место наследника постављеног под раскидним условом или роком, не мора доживети остварење услова, односно истек рока.⁵³²

У том случају, његов наследни део, наслеђују његови наследници. Међутим, уколико постављени наследник не доживи остварење раскидног услова, заоставштину у својину наслеђују његови наследници.⁵³³

Положај законских наследника у том међувремену није исти, положај дефинитивних и безусловних наследника. Они су, додуше, носиоци права својине али, услед карактера њихове својине, они су привремени држаоци и уживаоци заоставштине, односно оног дела који ће припасти условно постављеном наследнику. Они су наследници на основу свог личног права, али њихово право као наследника није неограничено, већ је ограничено услед чињенице да постоји условно постављен наследник, коме ће они морати да предају заоставштину. Сходно томе, они морају ту заоставштину сачувати за тог наследника, али плодови добијени од те имовине иду у њихову корист, те они одговарају и за обавезе и за терете, који су настали у време њиховог уживања.⁵³⁴

Под одложним условом стечено право одмах прелази на стицаоца, али се остваривањем услова то право губи. Под одложним условом постављени наследник стиче наследство у моменту смрти оставиоца и он тим моментом постаје субјект наследног права. Испуњењем услова он престаје да буде наследник, а на његово место,

⁵³¹ Ст. 1, чл. 129. ЗОН-а РС.

⁵³² Ст. 2, чл. 130. ЗОН-а РС.

⁵³³ Ст. 1, чл. 130. ЗОН-а РС.

⁵³⁴ Од посебног значаја је то како ће гласити изрека решења о наслеђивању и како ће се, по правоснажности тог решења извршити посебни уписи у земљишне књиге, у случају наслеђивања под суспензивним условом. Међутим, како до наступања заоставштине припада законским наследницима, тј. онима које је завешталац у завештању одредио, мораће изреком решења о наслеђивању и њих утврдити као наследнике, тако што ће у решењу о наслеђивању бити утврђени као наследници и законски наследници, односно они које је завешталац за то међувреме одредио да им припада наслеђе и условно постављени наследник, уз навођење њиховог својства из суспензивног/раскидног услова. У земљишну књигу не може бити унет као власник наследник под раскидним условом, јер он још није стекао заоставштину, па ни својину непокретности из заоставштине, а земљишна књига мора означавати сталног, а не евентуалног власника. Сходно наведеном, у земљишну књигу укњижиће се законски наследник, односно онај који по завештању долази уз забележбу права условно постављеног наследника.

у недостатку другачије одредбе оставиоца, долазе као наследници оставиочеви законски наследници, који су били у животу у часу смрти оставиоца, иако наступ услова делује *ex nunc*. Они стичу наследство по сили закона часом остварења одложеног услова. Однос између наследника под одложним условом и наследника који долазе у случају наступања услова на његово место, аналоган је односу наследника под раскидним условом и законског наследника, али, наравно, у супротном смеру, односно наследник под одложним условом изједначају се са законским наследником, а законски наследник са наследником под раскидним условом.

Правна располагања у наследничкој заједници могу бити на два начина везана роком:

1. стицање права је одложено до наступања одређеног рока (тзв. почетни рок, *dies ad quo*); и
2. губитак стеченог права везан је на одређен рок (завршни рок, *dies ad quam*).

Први случај сличан је правном стању код одложеног услова, а други правном стању код раскидног услова. Основна разлика између рока и услова је у томе што у појму рока нема неизвесности да ли ће рок наступити или не, док у појму услова постоји неизвесност. Рок мора бити тачно одређен и он, као рок, сигурно наступа, док код услова постоји неизвесност да ли ће наступити догађај који представља услов.

Рок може бити одређен на три начина:

- 1) тачно одређеним календарским даном или
- 2) временским периодом (нпр. три месеца, пола године, једна година), или
- 3) одређеним догађајем (нпр. на дан смрти Стојана Стојановића), с тим што се они могу и комбиновати (нпр. две године после смрти Стојана Стојановића).

Рокови могу бити чисти рокови, а могу бити и у комбинацији са условом. Пример за ово је случај, када је рок зависан од једне чињенице за коју постоји неизвесност да ли ће наступити (нпр. на дан када ће у Приштини прорадити трамвај). У овом случају, рок је тачно одређен, али је неизвесно да ли ће уопште наступити, јер је неизвесна чињеница од које рок зависи. Чињеницу да ли се ради о року или услову у сваком конкретном случају утврђује суд.

У теорији је позната комбинација рокова по формулацијама: *dies certus an et certus quando* (сигурно је да ће рок наступити, нпр. 01.12.1960); *dies certus an et incertus quando* (сигурно је да ће рок наступити, али се не зна кад, нпр. на дан смрти Јована

Јовића); *dies incertus an et certus quando* (није извесно да ли ће рок наступити, али је рок тачно одређен (нпр. кад Бранко наврши 18. година живота); *dies incertus an et incertus quand* (неизвесно је да ли ће и када наступити рок (нпр. када се Бранко Бранковић врати из Аустралије). Из ових наведених формулација лако је закључити у којим завештајним одредбама је садржан рок, а у којима услов.

Чланом 119. ЗОН-а РС, дато је овлашћење завештаоцу да може у појединим одредбама завештања, поставити рокове. Они се могу поставити код постављања наследника и код одређивања испоруке.

Закон о ванпарничном поступку РС прописује да решење о наслеђивању треба да садржи – и да ли је и колико право наследника одложено због недоспелог времена или ограничено на извесно време, или је одложено због неиспуњења услова, или је зависно од раскидног услова, а чл. 125. истог закона, овлашћено је лице које код тога има интерес, да у таквим случајевима тражи од суда да одреди привремену меру.⁵³⁵ Дакле, исто као и у случајевима условно постављеног наследника (испорукопримца).

Све наведено, код разматрања правног положаја у случају условно постављеног наследника, важи и за случај ако су завештајне одредбе везане роком. Случај *dies ad quo* одговара случају раскидног услова, а случај *dies ad quem* одговара случају одложног услова. Разлика између услова и рока, односи се на случај када код чистог рока, *ad quo* умре наследник или испорукопримац у времену од смрти завештаоца до наступа рока.

Код чистог рока нема неизвесности да ли ће наследник право стећи, односно изгубити, као што је то случај код услова. Правним актом којим се преноси право, уз почетни рок изражена је воља да корисник права то право безусловно стекне, само је време стицања одложено у будућност, али је тачно одређен термин. Ту нема неизвесности у погледу стицања самог права. Суштина је у томе да је стицање одложено, али правна и фактичка основа стицања постоји већ у тренутку перфектности правног акта код правних послова *inter vivos*, односно у случају смрти оставиоца код

⁵³⁵ За разлику од члана 124. Закона о ванпарничном поступку РС (ради се о лицима која нису способна да се сама старају о својим пословима или за постизања неке сврхе) где оставински суд поступа по службеној дужности, у случају из члана 125. истог закона оставински суд одређује, и то само по предлогу заинтересованог лица, привремене мере за обезбеђење заоставштине, кад је право наследника или испорукопримца, условљено или орочено. Мере обезбеђења предвиђене у члану 125. ЗВП предузимају се само ради обезбеђења права наследника чије право није доспело или је ограничено или је одложено због

наслеђивања. Због такве природе и деловања почетног рока за стицање наследства и испоруке, у случају да је право наследника одложено због недospelог времена, потребно је да такав наследник доживи оставиочеву смрт и да није недостојан за наслеђивање.

Такав наследник стиче наследство тек наступом рока и стицање делује од момента наступања рока *ex nunc*, а не од смрти оставиоцеле. У случају да такав наследник умре после смрти оставиоца а пре наступа рока, настаје трансмисија његовог права на његове наследнике, наравно, уколико оставилац није у завештању другачије одредио. У томе је разлика између наследника са почетним роком и наследника под одложним роком.⁵³⁶

Код рокова фидеокмисијарна супституција рачунање рокова се често, али погрешно своди само на случај када се постављеном наследнику одреди наследник после његове смрти. Међутим, код фидеокмисијарне супституције, супституциони случај не мора бити сам, већ се може састојати и у неком другом догађају, па и у року. С обзиром на ту разноликост свака фидеокмисијарна супституција садржи у односу на фидеокмисијара постојање наследника или под одложним условом или са завршним роком (*dies ad quam*). С обзиром на дикцију нашег језика (чл. 116) да завешталац не може одредити наследника свом наследнику или легатару, интересантно би било размотрити није ли наш закон имао у виду само случај када се супституциони догађај састоји у смрти фидуцијара или је забранио фидеокмисијарну супституцију у обиму како се она схвата у правној теорији. У случајевима који су везани за догађај, за који није извесно да ли ће се и догодити важи правило: *Dies intertus conditionem in testamento facit*, па рокови имају правне последице одложног услова. Утврђивањем момента када једно лице, постављено под роком или условом, постаје наследник, од значаја је за постанак наследничке заједнице, односно за њихова међусобна права и обавезе у наследничкој заједници.

Постављање наследника под условом и роком компликује односе у наследничкој заједници. Наследник који је стекао наследно право, а које је ограничено роком или

⁵³⁶ Постојање разних комбинација код услова и рокова уз завештачево овлашћења, да може у завештању одредити шта ће бити са наследством у случају остварења одложног услова након рока *ad quem*, ствара могућност, да се под видом рока или услова, у ствари, крије фидеокмисијарна супституција коју закон забрањује (чл. 116). Због тога се у сваком конкретном случају мора обратити пажња на то, те уколико се стварно установи да се ради о фидеокмисијарној супституцији, има се поступити као да одредба о супституцији не постоји.

условом (односно налогом) у наследничкој заједници има специфичан правни положај. Та специфичност правног положаја конкретног лица произилази из тога што је ограничење наследног права условом можда, а ограничењем роком сасвим сигурно доводи до тзв „сукцесивног наслеђивања“.⁵³⁷

Ово сукцесивно наслеђивање се у теорији објашњава као такво наслеђивање код кога услед оставиочеве смрти наследно право стичу бар два лица, тако да ће наследник прво бити једно од њих, а потом га заменити друго лице.

Случај да је наследно право ограничено завршним роком или раскидним условом (односно налогом) такође доводи до сукцесивног наслеђивања. Оставиочев наследник или санаследник у наследничкој заједници прво ће бити оно лице коме је наследно право тако ограничено, а када буде протекао рок или се испуни тај услов – на његово место као санаследник долази друго лице.

Сваки рок или услов којим је наследно право ограничено има двоструко деловање. Према једном лицу оно делује као почетни рок или одложни услов за постојање санаследником, а према другом лицу као завршни рок или раскидни услов за престанак статуса (са)наследника.

1. Наследничка заједница и наследници постављени под условом и роком

Стање у којем се налази санаследник у наследничкој заједници постављен под условом или роком, може се условно поделити на: 1) стање до истека рока, односно испуњавања услова и 2) стање након истека рока, односно испуњења услова.

1.1. Стање до истека, односно испуњења услова

Од момента делације, па до истека рока, односно испуњења услова, оставиочева права у сразмерном делу припадају претходном наследнику. Он је сада санаследник делу наслеђивања подобних права, која су оставиоцу припадала у тренутку смрти. Међутим, права претходног санаследника у наследничкој заједници ограничена су правом чекања коначног наследника. Претходни наследник има овлашћења да

⁵³⁷ Рајчевић, *Теорија наслеђивања (као правна установа)*, хабилитациона радња, Загреб, 1958, стр. 84-117.

оставиочева права употребљава, користи, држи, да њиме управља итд. Али нема овлашћења да њиме располаже. У начелу, санаследник нема овлашћења да фактички или правно располаже наследним правима. Основни разлог за прописивање ограничења фактичког и правног располагања оставиочевим правима јесте тежња да су та права подобна наслеђивању од стране претходног наследника у наследничкој заједници. Овом на располагање стоји предлог поступајућем суду да одреди привремену меру за обезбеђење односног дела заоставштине по одредбама Закона о извршном поступку, уколико то није завештањем другачије одређено.⁵³⁸ За случај да наследник правно располаже са тим добрима, та би његова располагања била ништава. Повериоци претходног наследника не могу спроводити принудна извршења на тим добрима.

Претходни наследник има право и дужност да из вредности заоставштине, као и остали санаследници, испуњава оставиочеве обавезе. Уз остале санаследнике и претходни наследник је учесник наследничке заједнице, са свим последицима које из тога произилазе. У теорији постоје подељена мишљења да ли је претходни наследник, с обзиром на то да није овлашћен да располаже наслеђеним правима, овлашћен да тражи деобу наследничке заједнице. Иако постоје уверљиви аргументи за и против таквог овлашћења, мишљења смо да то право треба да остане искључиво коначном наследнику.

Напомињемо да је за време до истека рока или до испуњења услова, положај коначног наследника сведен на положај „правног чекаоца“. Да би заштитио своја права у односу на претходног наследника или остале санаследнике, коначни наследник може тражити осигурање свог права, како одређивањем привремених мера, тако и одређивањем претходних мера.⁵³⁹ Тако нпр. коначни наследник може захтевати да се његово условом или роком ограничено наследно право упише у земљишни књиге и да се на тај начин, у погледу конкретних непокретности, осигура од евентуалних располагања претходних наследника.

Када је претходни наследник, заједно са свим или са неким санаследницима, оптерећен испоруком (легатом), обавеза испуњења испоруке ће се поделити између њега и његових и осталих санаследника оптерећених истом испоруком. До тог дељења обавеза, ипак, неће доћи ако је чинида недељива или ако је оставилац одредио завештањем солидарност санаследника као дужника тог легата. Претходни наследник

⁵³⁸ Чл. 125. ЗВП-а РС

⁵³⁹ Чл. 125. ЗВП-а РС.

за легат одговара сам (*viribus hereditas*). Коначни наследник има овлашћење да захтева одређивање мера обезбеђења од опасности.

Претходни наследник са осталим санаследницима учествује у заједници дужника сваке од оставиочевих обавеза. Тада је или судужник недељиве или солидарни дужник дељиве обавезе, али и тада одговара са оноликим делом оставиочевих имовинских права колико отпада на њега. Коначни наследник има право да захтева осигурање од штетног деловања претходног наследника (нпр. опасности да претходни наследник, на терет оставинских добара, подмири више дугова него што је договорено) да ће претходни наследник на терет оставинских добара извршити легатару више него што је одговоран.

У случају када је претходни власник заједно са свим или неким санаследницима оптерећен налогом, обавеза испуњења биће подељена између свих њих, осим ако је недељива због недељивости чинидбе или због завештајне одредбе о солидарности. До испуњења налога, може и неколико пута доћи до измене наследника, јер чим онај ко је оставиочев наследник не испуни налог који је доспео за испуњење, престане да буде наследник, а уместо њега то постаје онај који би то био у моменту оставиочеве смрти. Сваки пут ће између њих настајати они односи који увек настају када коначни наследник смени претходног.

1.2. Стање након истека рока, односно испуњења услова

Стање након истека рока, односно испуњења услова је да претходни наследник престаје бити оставиочев наследник, па самим тим и престаје бити санаследник у наследничкој заједници.

Претходни наследник ће задржати сва права и друге користи које је од њих имао, али само права више нису његова. Његово место у наследничкој заједници заузима коначни наследник са свим правима и обавезама које наследник има у наследничкој заједници.

Тек од истека рока или испуњења услова, наследничка заједница добија свог правог члана, који стичући напосле сва овлашћења која му припадају, може захтевати деобу и коначну ликвидацију наследничке заједнице.

У правној литератури се поставља питање пасивне легитимације у парници. Према неким ауторима „и претходни наследник и коначни наследник су пасивно легитимисани у парници“.⁵⁴⁰ Други аутори тврде супротно „да пасивно легитимисан у парници може бити једино онај ко је дужник, дакле или претходник, или коначни наследник, а никако оба“.⁵⁴¹ Међутим, ми сматрао да је ту пракса дала једино исправно решење: од делације до истека рока или испуњења услова – пасивно је легитимисан претходни наследник, а од истека рока или испуњења услова – пасивно је легитимисан коначни наследник.

Када је коначни наследник само један од више санаследника оптерећених обавезом да испуни неку испоруку (легат), по правилу између њих не настаје заједница дужника. То пак значи да се обавеза испуњења испоруке дели између свих њих, тако да сваки поједини од њих одговара легатарима за испуњење свог дела легата одређене чинидбе и то је одговоран чистом вредношћу оних имовинских права која је стекао наслеђивањем. Заједница између осталих санаследника и коначног наследника постојаће увек када је чинидба недељива или је дељива, али је оставилац у погледу ње успоставио солидарност међу санаследницима.

⁵⁴⁰ Б. Визнер, „Правни положај опоручног наследника позваног на наслеђе под условом, роком или налогом и начини располагања заоставштине у оваквим случајевима“, *Одговорник*, 3-4/67, стр. 110.

⁵⁴¹ Н. Гавела, *Несклад између правног и фактичког положаја насљедника*, докторска дисертација, Загреб 1981, стр. 382.

Глава шеста

СПОСОБНОСТ НАСЛЕЂИВАЊА ЗБОГ ИСТЕКА РОКА ДА СЕ ЗАХТЕВА НАСЛЕЂЕ

1. О застарелости захтева

У нашем наследном праву постојала су два система који су због истека рока онемогућавали потенцијалним наследницима да траже наслеђе.

Савезним Законом о наслеђивању из 1955. године и Законом о наслеђивању СРС, прописана је застарелост права захтевања заоставштине. Чланом 139. ЗОН-а СРС, прописано је да право захтевати заоставштину, као наследник оставиоца, застарева према савесном држаоцу за две године, од дана када је наследник сазнао за своје право и за држаоца на ствари заоставштине, а надаље за десет година, рачунајући за законског наследника од смрти оставиоца, а за тестаменталног наследника од проглашења тестаментa. Према несавесном држаоцу ово право застарева за двадесет година.

Закон о наслеђивању из 1995. године не садржи одредбу о застарелости права захтевања заоставштине, већ у свом члану 221. прописује да право наследника да захтевају заоставштину не застарева. Али тиме се не дира у правила о одржају, стицању од невластника и застарелости потраживања.⁵⁴²

Савезни закон о наслеђивању у чл. 144. и чл. 139. предвиђа „застарелост права захтевати заоставштину“. Ту се ради о виду застарелости захтева (Anspruch), као битног елемента субјективног наследног права. Губитак права на тужбу огледа се у томе што губитак тог права не настаје генерално, већ само према одређеном лицу: суд се не стара *ex officio* о губитку права на тужбу, већ само одлучује по приговору одређеног држаоца заоставштине. Субјективно наследно право наследника тужиоца остаје, све док се приговор застарелости успешно не истакне. Када је приговор застарелости успешно истакнут, наследнику остаје само *nudum proprietas* (голо наследно право), односно право без правне заштите.

⁵⁴² Чл. 221. ЗОН-а.

2. Незастарелост захтева

Наш Закон о наслеђивању у члану 221, ст. 1. прописује да „право наследника да захтева заоставштину не застарева“. Међутим, уместо приговора застарелости захтева да тражи заоставштину, држалац заоставштине могао је истаћи приговор одржаја, као оригинарног начина стицања права својине, затим приговор стицања од невластника и приговор застарелости потраживања.

Наследничку тужбу (*hereditatis petition*) може подићи лице које себе сматра наследником против лица које је држалац заоставштине, односно против лица које се налази у правном положају наследника

Тужба којом се остварује право захтевања заоставштине има кондемпнаторни карактер, јер њоме тужилац – који је по ЗОН-у постао наследник у моменту смрти оставиоца – само захтева да му се преда у посед заоставштине на основу њеног јачег наследног права.

Међутим, лице које себе сматра наследником може подићи и тужбу за утврђивање (деклараторну) са захтевом да суд утврди да му припада наследно право, тј. да се утврди његов статус наследника. Ову тужбу најчешће подиже лице које већ има државину ствари из заоставштине, али има правни интерес да стекне правни основ за вршење својинских права на тим стварима.

На описан начин, превазиђен је проблем са застарелошћу права да се захтева заоставштине, јер право да се захтева заоставштине не може да застари, што је сасвим логично, али захтев за остваривање тог права може буде неблаговремен уколико држалац заоставштине истакне приговор одржаја, приговор стицања од невластника и приговор застарелости потраживања.

Наследнички захтев не застарева, што представља једну од законских новина у новом ЗОН-у РС, па се приговор начелно може са успехом истицати све до тренутка, док га не поништи дејство других института грађанског права: одржај, стицање од невластника и застарелост потраживања (новчана обавеза). Наравно, ово је само начело, које трпи корекције и одступања. Имајући у виду да је правни основ наследничког захтева – остварење наследног права, такав захтев ће остати без успеха у свим оним

случајевима, када из процесних или материјалноправних разлога активно легитимисан наследник више не може да се позове на своје наследно право.⁵⁴³

У конкретном случају, наследнику остаје способност за наслеђивање. Његово право да захтева заоставштину и оствари себе као наследника одређеног оставиоца не застарева. Међутим, иако он има наследно право и способност за наслеђивање, тиме се не дира у правила о одржају, стицању од невласника и застарелости потраживања. Истицањем наведених приговора и успехом у судском поступку од стране трећих лица наследнику остаје само тзв „голо“ наследно право, без права на непокретну или покретну имовину која је предмет таквог приговора.

⁵⁴³ О. Антић – З. Балиновац, *Коментар...*, стр. 572.

Глава седма

СПОСОБНОСТ НАСЛЕЂИВАЊА ПРАВА НА АКЦИЈЕ

Одредбама чл. 42. и 43. Закон о приватизацији⁵⁴⁴ прописано је да запослени имају право на стицање акција субјекта приватизације без накнаде, при чему се под запосленима сматрају лица која су сада запослена или су била раније запослена у субјекту приватизације. Наведена лица се јавним позивом обавештавају о издавању акција без накнаде, након чега уписују акције у одређено време и на одређеном месту, сходно члану 44. наведеног закона.

Право на упис акција је лично право запосленог, које није преносиво, из чега произилази да не улази у заоставштину, те се из тог разлога не може наследити. Наследници умрлог запосленог који није уписом остварио право на те акције, немају право на те акције.

Међутим, на овакво тумачење и примену Закона о приватизацији, било је оправданих реакција наследника преминулих несудођених акционара, који су читав радни век провели у одређеном привредном субјекту, али их је смрт задесила пре покретање поступка приватизације. Аргументи наследника да постоји ускраћивање права наследника на стицање акција, уколико раније запослени радник, у моменту оглашавања јавног уписа није био жив, заснивали су се на томе да се права стечене радом, право својине и право наслеђивања, Уставом зајамчена права и да се не могу ником ускратити. Контрааргумент законодавца био је да одредбом члана 42, ст. 3. Закона о приватизацији ником није повређено Уставом зајамчено право на наслеђивање, јер се може наследити само имовина коју је оставилац поседовао у моменту смрти. Уколико запослени у субјекту приватизације није извршио упис бесплатних акција по поступку прописаном Законом, он није стекао право које је погодно за наслеђивање.

Спор о овоме је дошао и пред Уставни суд Србије, који је својом одлуком број I У – 161/2001 од 10.03. 2005. године, утврдио да одредбе члана 42. Закона о приватизацији, које регулишу пренос акција запосленима, као један од облика преноса капитала без накнаде, обухвата запослене и раније запослене у субјекту приватизације укључујући и пензионере. Прописивањем овог права за одређена лица. у границама је

⁵⁴⁴ *Сл. гласник РС*, бр. 38/2001, и касније 18/2003 и 45/2005, 123/2007 и 123/2007. др. закон.

уставне надлежности законодавног органа да уређује садржину права и обавеза на средствима у друштвеној својини и услове под којима се она могу претворити у друге облике својине. Наследници лица које за живота није остварило право на акције без накнаде, у истој су правној ситуацији као и сви остали грађани који не спадају у законом прописани круг лица из члана 42. Закона о приватизацији. Уставни суд је утврдио да је законодавац био овлашћен да при уређивању поступка приватизације капитала друштвеног предузећа, предвиди учешће запослених у тој расподели али и да одреди услове и начин остваривање тог права. Чињеница да се чланом 42. Закона о приватизацији то право не предвиђа и за наследнике запосленог, не представља основ за утврђивање несагласности са чланом 34. Устава.⁵⁴⁵

⁵⁴⁵ Одлука Уставног суда Србије IY-16/2001 од 10.03.2005. год. (Приватна архива аутора).

Глава осма

СПОСОБНОСТ НАСЛЕЂИВАЊА ПОТОМАКА НАСЛЕДНИКА КОД ОДРИЦАЊА ПРЕТКА ОД НАСЛЕЂА

Тренутком отварања наслеђа заоставштина прелази на све наследнике по сили закона. У нашем праву не постоји обавеза давања наследничке изјаве као услов за стицање наследничког својства. Лице постаје наследник: ако је живо, способно и достојно за наслеђивање у односу на одређеног оставиоца и ако је позвано на наслеђе по најјачем правном основу.

Иако наследник стиче право наслеђа *ex lege* у моменту смрти оставиоца, он задржава право да се својом изјавом одрекне од наслеђа, уколико то не жели. Сходно одредбама ЗОН-а РС, изјава о одрицању од наслеђа има искључиво лични карактер и не односи се на потомство наследника. Она мора бити дата изричито, усмено или у писаној форми, и мора да садржи неопозиво одређење на ког оставиоца се то односи и на коју имовину.

Наследник се може одрећи наслеђа по завештању а примити наслеђе по закону.

Наследничка изјава о одрицању од наслеђа је строго личног карактера и ствара наследноправне последице само за даваоца изјаве (потомцима остаје право представљања).⁵⁴⁶ Наследник који се позива на наслеђе на основу закона и завештања, може да се одрекне само законског дела или само завештајног, или и једног и другог. Наследник не може да се одрекне наслеђа делимично, јер то није дозвољено. Изјава о одрицању од наслеђа је неопозива. Давањем негативне наследничке изјаве наследник се одриче свог својства да буде наследник иза одређеног оставиоца. Одриче се своје способности да буде наследник иза конкретног оставиоца.⁵⁴⁷ Међутим, остаје законски наследник свих других оставиоца.⁵⁴⁸

⁵⁴⁶ Чл. 213/1 ЗОН-а да се „наследник може одрећи наслеђа изјавом пред судом до окончања првостепеног поступка за расправљање заоставштине“. Став 2. изричито прописује да се „наследник [...] може одрећи наслеђа само у своје име.

⁵⁴⁷ „Нема никаквог значаја накнадна изјава наследника којом се одриче наслеђа које му по закону припада, уколико се ранијом изјавом прихватио свог наследног дела“. (Решење Вишег суда у Пожаревцу, Гж. 401/2015 (2014) од 14.05.2015. године). – „Наследник који се одрекао од наслеђа није легитимисан да по окончању оставинског поступка у посебној парници тражи од трећег лица исплату дуга које је то

Чланом 131/2. Закона о наслеђивању Црне Горе прописано је да одрицање важи и за потомке онога који се одрекао, ако није изричито изјавио да се одриче само у своје име.

Сматрамо, да је правичније решење дато у ЗОН-у РС, јер лош однос између оставиоца и наследника не дају право наследнику да својом изјавом одрицања од наслеђа, онемогући своје потомке да наследе иза њиховог претка, а по праву представљања иза свог родитеља који се није прихватио наслеђа.

Наследник може (чл. 216. ЗОН-а) и да се одрекне наслеђа у корист одређеног наследника. У том случају се сматра да је дао изјаву о пријему наслеђа за истовремено уступање наследног дела. Значи, задржава и користи способност за наслеђивање и своје наследно право, али наслеђени наследни део уступа (одриче се) у корист другог наследника. По пријему уступљеног дела, на даље односе између уступиоца и пријемника примењују се правила о поклону.

Одрицањем од наслеђа без одрицања у корист одређеног наследника, лице које се одрекло наслеђа сматра се да никада није постало наследник (ст. 3, чл. 21. ЗОН-а). Тада се на наслеђе позивају његови потомци, сходно правилу представљања (чл. 10. ЗОН-а). Примена права представљања је неограничено.

лице имало према оставиоцу по основу зајма“ (Пресуда Врховног касационог суда, Рев 2328/2015, од 28.11.2016; Правна база Параграф Лекса).

⁵⁴⁸ „Приликом доношења решења о наслеђивању, на основу члана 128. ст. 1. Закона о ванпарничном поступку, не подразумева се одрицање од наслеђа у корист другог наследника и на новопронађеној имовини.“ – Решење Окружног суда у Ваљеву, Гж.бр. 1347/2006 од 20.12.2006.године, Правна база Параграф Лекса; „Изјава о пријему наслеђа уз услов становања у стану док се не реши стамбено питање у погледу услова не производи правно дејство“, Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 3333/2008 од 28.05.2009. године, Правна база Параграф Лекса.

Глава девета

СПОСОБНОСТ НАСЛЕЂИВАЊА НАКНАДЕ НЕМАТЕРИЈАЛНЕ ШТЕТЕ

Под нематеријалном штетом у смислу Закона о облигационим односима подразумевају се физички бол, психички бол и страх. Оштећеном се стога, због повреде (нематеријалних) права личности новчана накнада може досудити само кад су се последице те повреде манифестовале у једном од видова нематеријалне штете. И у случају када је настао неки од видова нематеријалне штете, оштећеном се новчана накнада може досудити само када јачина и трајање болова и страха или друге околности случаја то оправдавају, да би се код оштећеног успоставила нарушена психичка равнотежа.⁵⁴⁹

Основно питање приликом доношења наведеног закључка било је, да ли накнада за нематеријалну штету, припада за саму повреду личне сфере (нпр. проузроковање наружености) – где се ради о тзв. примарној штети – или таква накнада припада само када је та повреда проузроковала штету (нпр. психичко оштећење због наружености) – ради се о тзв. секундарној штети.

Дотадашња судска пракса била је на становишту да одговорност за нематеријалну штету постоји само онда када штетни догађај проузрокује штету и да није довољна само повреда правно заштићеног нематеријалног добра.⁵⁵⁰ У наведеном случају било је утврђено да се ово стање, које представља само одржавање повређеног у голом животу средствима стручне медицинске помоћи, неће изменити до смрти, дакле, да нема ни предвидљиве могућности да би повређени могао остварити накнаду по овом основу, (а која представља само облик супституције задовољења за умањење животне активности), икада уживати и на тај начин олакшати свој положај.

Делимично другачији став од наведеног заступао је део правне теорије, који сматра да се као штета не сматрају само болови и страх који је последица повреде, него

⁵⁴⁹ Закључак бр. 19/88, *Савезни суд, Збирка судских одлука*, књ. XI-XII, св. I-II, за 1986-1987. годину, Београд, 1994, стр. 95.

⁵⁵⁰ „Није наступила правно релевантна нематеријална штета за претрпљене душевне болове због умањења животне активности, ако је повређени у штетном догађају био тако тешко телесно повређен да све од тада, због уништених можданих центара није свестан свог стања, не осећа патње ни болове“, пресуда ВС СР Словеније, III ПС 215/84, од 04.12.1980.)Порочило ВС СРС 1980/II, стр. 27).

и сама повреда права личности може представљати штету и без утврђивања постојања болова.⁵⁵¹

Из наведеног произилази да се накнада за нематеријалну штету не може признати само због чињенице губитка, повреде и сл. неког органа, односно дела човековог тела, него само за нематеријалну штету која је оштећенику настала због губитка таквог органа. Сама врста повреде или део тела који је повређен, не могу утицати на висину накнаде. На висину накнаде утиче само висина штете.

Правно је призната само она нематеријална штета, коју закон признаје као такву, а не за било коју нематеријалну штету. Нематеријалне штете су зато у закону таксативно набројене, а не примерице. Ово, наравно, не онемогућава да судска пракса оквира одређених, законом правно признатих нематеријалних штета, на одговарајући начин употпуњава и даје им богатији садржај.⁵⁵²

а) По одредбама Закона о облигационим односима,⁵⁵³ облици нематеријалне штете су таксативно набројани, што значи да суд може признати штете за:

- претрпљени и будући физички болови (чл. 200, ст. 1. и чл. 203);
- претрпљени и будући страх (чл. 200, ст. 1. и чл. 203);
- претрпљени и будући душевни болови због умањења животних активности (чл. 200, ст. 1. и чл. 203);
- претрпљени и будући душевни болови због наружености (чл. 200, ст. 1. и чл. 203);
- претрпљени и будући душевни болови због повреде угледа и части (чл. 200, ст. 1. и чл. 203);
- претрпљени и будући душевни болови због повреде слободе (чл. 200, ст. 1. и чл. 203);
- претрпљени и будући душевни болови због повреда права личности (чл. 200, ст. 1. и чл. 203);
- претрпљени и будући душевни болови због смрти блиског лица (чл. 200, ст. 1. и чл. 201. и 203);

⁵⁵¹ Вид. детаљније о томе: Цигој, *Коментар ЗОР-а*, 1. Књига, стр. 565.

⁵⁵² Закључак бр. 19/88. (*Савезни суд, Збирка судских одлука*, књига XI-XII за 1986-1987, Београд, 1994, стр. 97).

⁵⁵³ Закон о облигационим односима. (*Сл. лист СФРЈ*, бр 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89; *Сл. лист СРЈ*, бр. 31/93; и *Сл. лист СЦГ*, бр. 1/2003; Уставна Повеља).

- претрпљени и будући душевни болови због нарочито тешког инвалидитета блиског лица (чл. 201. и 203);
- претрпљени и будући душевни болови због кривичног дела против сполног интегритета, достојанства личности или морала (члан 202. и 203, у вези са одговарајућом одредбом републичког КЗ-а).

б) Према одредбама других законика и закона :

- Законик о кривичном поступку (чл. 583-586);⁵⁵⁴
- Закон о привредним преступима (чл. 141. и 142);⁵⁵⁵
- Закон о прекршајима (чл. 97);⁵⁵⁶
- Закон о заштити конкуренције (чл. 73);⁵⁵⁷

Право на накнаду нематеријалне штете припада непосредно оштећеном који трпи штету (физичке болове, душевне болове због умањене животне активности, наружености, повреде угледа, части, слободе или права личности и страх), а сврха ове накнаде је да успостави његову поремећену психичку равнотежу. То право припада и трећим лицима, која трпе штету због смрти блиског сродника или његовог нарочито тешког инвалидитета. Да би трећа лица остварила права на накнаду, потребно је да је код њих дошло до трпљења која су пореметила његову психичку равнотежу. И овде је сврха накнаде сатисфакција са циљем да се код оштећеног успостави нарушена психичка равнотежа.⁵⁵⁸

Правилним тумачењем одредбе чл. 200 ст. 1. Закона о облигационим односима произилази да оштећеном за повређена лична добра којима се проузрокују (физички болови, душевни болови због умањења животне активности, наружености, повреда угледа, части, слободе или права личности, смрти блиског лица и због претрпљеног страха) припада право на одговарајућу новчану накнаду нематеријалне штете, као

⁵⁵⁴ Законик о кривичном поступку (Сл. гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013 и 45/2013).

⁵⁵⁵ Закон о привредним преступима (Сл. лист СФРЈ, бр. 4/77, 36/77 – испр. 14/85, 10/86 (пречишћен текст), 74/87, 57/89 и 3/90; и Сл. лист СРЈ, бр. 27/92, 16/93, 31/93, 41/93, 50/93, 24/94, 28/96 и 64/2001; и Сл. гласник РС, бр. 101/2005 – др. Закон), и други закони.

⁵⁵⁶ Сл. гласник РС, бр. 63/2013.

⁵⁵⁷ Сл. гласник РС, бр. 51/2009, итд.

⁵⁵⁸ Чл. 200. Закона о облигационим односима РС.

посебан вид материјалне сатисфакције за физичке и душевне патње које оштећени трпи као последицу штетне радње. Ови видови нематеријалне штете везани су за личност оштећеног (*intuitu personae*). Због тога се право на накнаду за означене видове нематеријалне штете гаси након смрти оштећеног, односно тужиоца, а што произилази и на основу аналогног тумачења одредбе у чл. 204, ст. 1, према којој потраживање нематеријалне штете прелази на наследнике само ако је признато правноснажном одлуком или писменим споразумом. Под истим условима, то потраживање може бити предмет уступања, пребијања или принудног извршења.⁵⁵⁹

Новчана накнада нематеријалне штете има за циљ да оствари сатисфакцију за оштећеног лично, тако да му се иста може досудити само ако је жив у моменту правоснажног окончања парничног поступка, а на шта упућује и одредба чл. 200, ст. 2. ЗОО-а, којом је, између осталог, прописано да суд приликом одлучивања о захтеву за накнаду нематеријалне штете мора водити рачуна и о њеној висини, значају повређеног добра, старости оштећеног, циљу коме служи та накнада и да се њоме не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом.⁵⁶⁰

Главни проблем у случају немогућности наслеђивања по основу нематеријалне штете догађао се у предметима где је оштећени претрпео одређену нематеријалну штету, али је због дужине вођења парничног поступка за утврђивање висине те штете током поступка преминуо. Смрт оштећеног била је правна препрека за наступање правоснажности судске одлуке или извршења писменог споразума.⁵⁶¹

Потраживање накнаде нематеријалне штете које није признато правоснажном одлуком или писменим споразумом пре смрти оштећеног не може прећи на његове наследнике, јер је везано за личност оштећеног, те се гаси његовом смрћу.⁵⁶²

⁵⁵⁹ Чл. 204. Закона о облигационим односима РС

⁵⁶⁰ „Код утврђене и неспорне чињенице да је тужилац умро, после доношења првостепене пресуде, а пре одлучивања о поднетој жалби, односно пре правоснажности пресуде, по оцени Апелационог суда нема право на новчану накнаду за означене видове нематеријалне штете и поред чињенице да му је иста досуђена првостепеном пресудом и да је по предлогу наследника сада пок. Тужиоца првостепени суд прекинути поступак наставио, тако што је списе доставио другостепеном суду, ради одлучивања о жалби туженог“. (Пресуда Основног суда у Јагодини П-478/09 од 07.10.2009; и пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Гж. бр. 1109/11 од 27.05.2011; Билтен судских одлука Апелационог суда у Крагујевцу, 2010, www.kg.ap.sud.rs/gz-1109.11.naknada-stete – html.)

⁵⁶¹ Ђ. Николић, *Практикум за облигационо право*, [Самиздат], Београд, 2001, стр. 230-231.

⁵⁶² Одлука Врховног суда Србије, Рев. 5893/95 од 09.01.1996. (Правна база Параграф Лекса).

Потраживање накнаде нематеријалне штете прелази на наследнике само ако је признато правоснажном одлуком или писменим споразумом.⁵⁶³

Слична је ситуација уколико је оштећени умро после доношења првостепене пресуде, а пре њене правоснажности. У том случају суд ће сходно чл. 204, ст. 1. одбити тужбени захтев.⁵⁶⁴

Имајући у виду дужину трајања судског поступка и немогућност свих оштећених да доживе њихово правоснажно окончање, новим Преднацртом општег дела Грађанског Законика (III и IV књига) предвиђено је, до душе, за сада само као алтернативно решење, право наследника да потраживање накнаде неимовинске штете (безусловно) прелази на наследнике и оно може да буде предмет уступања, пребијања и принудног извршења.

Сматрамо да је ово законско решење правичније, нарочито имајући у виду дужину трајања судских поступака у нашој земљи. Приговор противника овог става да наследницима стоји на располагању уставна жалба због прекомерног трајања поступка или жалба Вишем суду на дужину трајања поступка беспредметан је, јер у судској пракси износ који држава плаћа због дужине трајања поступка судови лимитирају на 150.000 динара, што не представља ни симболични износ накнаде штете у оваквим случајевима. Образлажући своју пресуду суд често наводи „да је за преостали износ одбијен тужбени захтев тужиле будући да принцип правичности налаже да накнада која се остварује у парнице, с једне стране, представља сатисфакцију за трпљење оштећеног, али, с друге стране, не сме да служи његовом богаћењу.“⁵⁶⁵

Будући да судски поступци могу дуго да трају, те да понекад оштећени не доживе њихов правоснажни крај, сматрамо да би било основано нормирати да њихови наследници имају право на наслеђивање и овог вида накнаде штете. Ово тим пре што најчешће и сами учествују у финансирању судског поступка, па су у случају смрти оштећеног пре правоснажног окончања парнице и сами материјално оштећени.

⁵⁶³ Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 331/98 од 01.09.1998. (Правна база Параграф Лекса).

⁵⁶⁴ „Право на накнаду нематеријалне штете гаси се у тренутку смрти оштећеног, и, стога, ако је тужилац умро после доношења првостепене пресуде којом му је досуђена нематеријална штета, а пре одлучивања о жалбама странака, другостепени суд ће преиначити првостепену пресуду и одбити тужбени захтев.“ (Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж.бр. 1109/2011 од 27.05. 2011. – Правна база Параграф Лекса).

⁵⁶⁵ Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж-бр.635/11, од 23.03.2011. (www.kg.ap.rs/gz-635.11/html).

Сходно наведеном, сматрамо за случај да се ово предложено алтернативно решење усвоји, да је то правичније решење које ће наследницима оштећеног у парницама за накнаду штете омогућити да наследе и положај тужиоца у оваквим парницама, односно такве парнице више неће бити строго личног карактера и неће се прекидати смрћу тужиоца – оштећеног лица. На овај начин, биће уклоњена правна препрека и превазиђена немогућност наслеђивања нематеријалне штете, поготово када суђење за накнаду нематеријалне штете траје годинама, а оштећени умре у поступку по жалби, а пре правноснажни пресуде

Анализирајући актуелну судску праксу могу се утврдити следећи ставови.

– „Наследници неоправдано осуђених лица и лица неосновано лишених слободе наслеђују само право оштећеног лица на накнаду имовинске штете, а ако је оштећени већ ставио захтев наследници могу наставити поступак само у границама већ постављеног захтева за накнаду имовинске штете у смислу чл. 554, ст. 1, у вези са чл. 545, ст. 4. наведеног Закона о кривичном поступку и чл. 544, ст. 1, у вези са чл. 560, ст. 4. наведеног Законика о кривичном поступку. Према одредбама чл. 204. Закона о облигационим односима потраживање накнаде нематеријалне штете прелази на наследника само ако је призната правоснажном одлуком или писменим споразумом. Под истим условима то потраживање може бити предмет уступања, пребијања или принудног извршења.“⁵⁶⁶

– „Ако је оштећени преминуо пре наступања правоснажности пресуде којом му је признато право на накнаду нематеријалне штете не долази до прелаза потраживања, па наследници нису овлашћени да захтевају исплату новчане накнаде по овом основу.“⁵⁶⁷

– „Када је кривични поступак обустављен због смрти окривљеног, његови наследници немају право на накнаду штете због вођења кривичног поступка.“⁵⁶⁸

– „Потраживање накнаде нематеријалне штете гаси се смрћу оштећеног тако да не може прећи на његове наследнике, ако није

⁵⁶⁶ Пресуда Рев. бр. 1427/11 од 23.02.2012. (Збирка судских одлука ВКС за 2012. годину).

⁵⁶⁷ Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж. бр. 2202/2014, од 29.07.2015. (Правна база Параграф Лекса).

⁵⁶⁸ Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 1427/2011, од 23.02.2012. (Правна база Параграф Лекса).

признато правоснажном пресудом донетом пре смрти оштећеног или писменим споразумом.⁵⁶⁹

– „Да би лице могло да наследи потраживање накнаде нематеријалне штете неопходно је да постоји правоснажна одлука којом би одговорно лице било у обавези да на име накнаде штете исплати предвиђени износ.“⁵⁷⁰

– „Право на накнаду штете због неоснованог лишења слободe или неоправдане осуде припада само лицу које је било лишено слободe односно осуђено, строго је личног карактера и не може бити предмет наслеђивања.“⁵⁷¹

– „Потраживање накнаде нематеријалне штете прелази на наследника само ако је признато правоснажном одлуком или писменим споразумом, а да би писани споразум могао да буде онов преношења потраживања накнаде нематеријалне штете, тај споразум мора да буде закључен између повериоца и дужника, а не између повериоца и трећег лица.“⁵⁷²

Према Скици, право на накнаду неимовинске штете не може се другоме уступити, осим ако је признато уговором, или је о њему поведен спор, а под истим условима се може и наследити. Скица дакле дозвољава могућност наслеђивања неимовинске штете у два случаја. Првом, ако је између штетника и оштећеног закључен уговор којим штетник прихвата одговорност за причињену штету и висину накнаде, и другом, када је оштећени поднео против штетника тужбу којом захтева новчану накнаду нематеријалне штете.

Нажалост, Закон о облигационим односима овде одступа од Скице, руковођен политичко-правним разлозима „правилима морала социјалистичког самоуправног друштва“. Наслеђивање и уступање потраживања накнаде нематеријалне штете у Закону о облигационим односима бива уже постављен него у Скици. Потраживање накнаде нематеријалне штете прелази на његове наследнике само ако је признато правоснажном судском одлуком или писменом споразумом, а под тим

⁵⁶⁹ Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж. 1109/2011, од 27.05.2011. (Правна база Параграф Лекса).

⁵⁷⁰ Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж. 1505/2011, од 01.09.2011. (Правна база Параграф Лекса).

⁵⁷¹ Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж. 2024/2011, од 15.09.2011. (Правна база Параграф Лекса).

⁵⁷² Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж.бр.2710/2011, од 24.11.2011. (Правна база Параграф Лекса).

условима може бити и предмет уступања, пребијања и принудног извршења (Члан 204. Закона о облигационим односима).

Разлика у законским решењима је огромна. Док је у Скици било довољно да је оштећени поднео тужбу против штетника којом захтева накнаду нематеријалне штете, Закон о облигационим односима тражи правоснажну судску одлуку или писмени споразум. У правној теорији има мишљења да је овакво решење “лоше чак и неправично”.⁵⁷³

Оваквим решењем Закон о облигационим односима ставља у неповољнији положај наследника лица које је претрпело „виши интезитет јачине и дуже трајање бола или страх у односу на наследнике оштећеног који је претрпео нижи интезитет јачине и краће трајање бола и страха“.⁵⁷⁴

У пракси се веома често догађа ситуација да оштећени поднесе тужбу за накнаду нематеријалне штете али не доживи правоснажну судску одлуку или писмени споразум. У том случају, његови наследници не добијају ништа, а штетник је на чистом добитку. Имајући у виду дужину трајања судских поступака као и могућност одуговлачења судског поступка, штетник има непосредну корист од своје несавесности. ово се односи и на ситуацију када оштећени умре током ожалбеног поступка. Ово је нарочито карактеристично за случајеве када се као штетник јавља држава, осигуравајућа друштва, банке итд.

Сматрамо, да се овде у сваком случају треба испоштовати „цивизацијски минимум“⁵⁷⁵ који може задовољити и начело савесности и поштења, и треба усвојити решење које је било предложено у Скици.⁵⁷⁶

За решење да је за наслеђивање накнаде неимовинске штете довољно уговорно признање и покретање спора, имамо примере и у упоредном праву: Нпр. у италијанском

⁵⁷³ А. Оливер, *Облигационо право*, Београд, 2008, стр. 215-216.

⁵⁷⁴ А. Оливер, нав. д., стр. 215-216.

⁵⁷⁵ Исто, стр. 215-216,

⁵⁷⁶ К. Михајло, *Облигације и уговори: Скица облигацијама и уговорима*, Београд, Центар за документацију и публикације Правног факултета, Београд, 1969, чл. 164. В. Bonilini, G., *Manuale di diritto ereditario e delle donazioni*, Torino, 2000, str. 11.). Исти став заузео је и Врховни суд Аустрије (В. Graf, G., Erbreh, Wien 1999, стр. 3. и даље). Овакво тумачење је имао и Српски Грађански законик (Б. Аранђеловић, Д., *О одговорности за накнаду штете*, Београд, 1908, стр. 66-67.) Овакво решење постоји у немачком праву (В. параграф 187. NGZ, као и Deutch, E., *Unerlaubte Handlungen*).

праву, уколико је оштећени поднео тужбу за накнаду нематеријалне штете, па потом умро, универзални сукцесори могу ступити у парницу и наставити са поступком.⁵⁷⁷

Универзални сукцесори могу ступити у парницу и заузети процесноправн положај оставиоца када је он поднео тужбу за развод брака па потом преминуо. Сматрамо да одредба чл. 204. ЗОО-а треба да буде измењена и да треба да се врати изворном решењу датом у Скици, да је уступање и наслеђивање накнаде неимовинске штете допуштено и у случају уговорног признања и покренутог спора.

⁵⁷⁷ Schadensersatz und Schmerzensgeld, Köln, 1995, str. 233. И у Швајцарском праву (В. чл. 93, ст. 2. Швајцарског грађанског законика).

Глава десета

СПОСОБНОСТ НАСЛЕЂИВАЊА АДОПТИВНОГ СРОДНИКА

Под наследним правима грађанских сродника подразумева се наслеђивање између усвојеника и његових и његових потомака, са једне стране, и усвојиоца и његових сродника, са друге стране.⁵⁷⁸

У даљем тексту разматраћемо савремене концепције адопције у свету и позитивноправна решења у нашем праву.

1. Савремене концепције

Решења у савременом свету могу се поделити у четири владајуће концепције.

а. Енглеска и земље њеног утицаја: грађанско сродство нема никакав утицај на законско наслеђивање.⁵⁷⁹

б. Римска концепција: ову концепцију у целости прихвата Грађански кодекс РСФРР из 1964. године, који у чл. 532. прихвата концепт потпуног усвојења (*adoptio plena*). Усвојеник и његови потомци наслеђују усвојиоца и његове потомке, и обрнуто, усвојенике, после његових потомака, наслеђује усвојилац и његови крвни сродници, а не и други крвни сродници усвојеника (родитељи и даљи сродници).⁵⁸⁰

в. Француски *Code civil* и земље његовог утицаја: овде се прихвата и усавршава римска концепција о непотпуном усвојењу (*adoptio minus plena*). Усвојеник и његови имају наследно право према свом усвојиоцу, као и његови крвни потомци али усвојеник не раскида сроднички однос са својом породицом – крвним сродницима и ту остаје недирнуто и узајамно наследно право.⁵⁸¹

г. Аустријски грађански законик из 1811, Немачки БГД из 1896 и ШГЗ из 1907. године: ови законици усвајају концепцију о непотпуном усвојењу, али усвојиоцу и

⁵⁷⁸ Н. Стојановић, „Наслеђивање грађанских сродника у праву СРЈ“, *Зборник радова ПФ у Нишу* (Ниш), бр. 34-35 (1994-1996), стр. 226-237.

⁵⁷⁹ А. Оливер, *Наследно право*, 2008, стр.112.

⁵⁸⁰ Исто, стр. 110.

⁵⁸¹ Исто.

његовим потомцима не признаје се право на повраћај бестеретних стицања усвојеника.⁵⁸²

2. Наслеђивање грађанских сродника по нашем праву⁵⁸³

2.1. Наследна права код потпуног усвојења

2.1.1. Усвојеник из потпуног усвојења

Усвојеник из потпуног усвојења, његови потомци и његови усвојеници из потпуног усвојења и њихови потомци наслеђују усвојиоца и његове сроднике, исто као што деца и њихови потомци наслеђују своје родитеље и њихове сроднике.⁵⁸⁴

Међутим, ако је усвојеника из потпуног усвојења усвојио уговором само усвојилац, а не и усвојиочев брачни друг, онда се такав при наслеђивању има третирати као оставиочево дете, коме оставиочев брачни друг није родитељ. Тада ће се применити одредба чл. 9. ст. 3. Закона о наслеђивању РС.⁵⁸⁵

2.1.2. Усвојилац из потпуног усвојења

Усвојилац из потпуног усвојења и његови сродници наслеђују усвојеника и његове потомке исто као што родитељи и њихови сродници наслеђују своју децу и потомке.⁵⁸⁶

⁵⁸² исто, стр. 110.

⁵⁸³ Д. Ђеранић, Наследно правна дејства усвојења, докторска дисертација, Правни факултет Крагујевац, 2016.

⁵⁸⁴ Вид.: ст. 1, чл. 34. ЗОН-а.

⁵⁸⁵ Сл. Сворцан, *Коментар...*, стр. 109.

⁵⁸⁶ Чл. 37. ЗОН-а Републике Србије.

2.2. Наслеђивање код непотпуног усвојења

2.2.1. Усвојеник из непотпуног усвојења

Усвојеник из непотпуног усвојења,⁵⁸⁷ његови потомци и његови усвојеници из потпуног усвојења и њихови потомци наслеђују само усвојиоца исто као што деца и његови потомци наслеђују своје родитеље, ако та права при усвојењу нису ограничена или искључена.⁵⁸⁸

Усвојеник из непотпуног усвојења и његови потомци не наслеђују усвојиоца ако је усвојилац био поднео захтев за престанак усвојења а после његове смрти се утврди да је његов захтев био основан.⁵⁸⁹

2.2.2. Усвојилац из непотпуног усвојења

Усвојилац из непотпуног усвојења и његови сродници не наслеђују усвојеника.⁵⁹⁰ Међутим, изузетно, ако усвојилац нема нужних средстава за живот а усвојеник нема наследника из првог наследног реда, усвојилац може у року од једне године од смрти усвојеникове захтевати доживотно уживање на делу заоставштине ако при усвојењу нису била искључена усвојеникова наследна права.⁵⁹¹

Према преднацрту Грађанског законика Републике Србије у делу Преднацрта који регулише усвојење (чл. 108 до чл. 136. Преднацрта) поновно је уведена могућност заснивања непотпуног, раскидивог усвојења. Наиме, поред потпуно нераскидивог усвојења, увек може да постоји интерес за заснивање непотпуног усвојења, тако да се тај институт поново враћа у домаћи правни систем. С обзиром на то да ревидирана Конвенција Савета Европе о усвојењу из 2008. године (чл. 11, ст. 4) допушта и друге

⁵⁸⁷ „Непотпуним усвојењем не престају везе усвојеника над његовом крвном породицом, тако да усвојеника наслеђују његови родитељи, односно браће и сестре“. (Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 181/2010, од 19.05.2010; Правна база Параграф Лекса).

⁵⁸⁸ Чл. 35, ст. 1. ЗОН-а РС.

⁵⁸⁹ Чл. 36. ЗОН-а РС.

⁵⁹⁰ Ст. 1, чл. 34. ЗОН-а РС.

⁵⁹¹ Ст. 2, чл. 38. ЗОН-а РС.

видове усвојења сем потпуног, нераскидивог усвојења, у том погледу нема сметњи за регулисање оба ова вида усвојења.⁵⁹²

Престанак усвојења доводи до гашења грађанскосродничког односа и престанка права и дужности усвојеника према усвојицу, и усвојиоца према усвојенику и његовим потомцима. Усвојилац није више потенцијални законски наследник усвојеника. Иако усвојилац и усвојеник губе једно према другом право законског наслеђивања, није искључена могућност завештајног наслеђивања.⁵⁹³

Закон о усвојењу из 1947. године није правио разлику између потпуног и непотпуног усвојења, али то чини Закон о усвојењу из 1976. године. Одредба члана 32. тог закона у ст. 1. прописује да се усвојење засновано по досадашњим прописима може на предлог усвојиоца засновати као потпуно усвојење, ако су у време усвојења били испуњени услови из чл. 11. и 12. овог закона. Према чл. 32, ст. 2, предлог у смислу става 1. овог члана, може се поднети надлежном органу старатељства према месту пребивалишта усвојиоца у року од годину дана од дана ступања на снагу овог закона. Судска пракса је ове случајеве решавала на следећи начин: сходно томе да ли је усвојење тужиоца из 1951. године касније засновано као потпуно усвојење у смислу чл. 32. Основног Закона о старатељству и усвојењу из 1947. године, а што је била одлучујућа чињеница за доношење одлуке, а тужилац је дужан да докаже да је стекао статус усвојеника из потпуног усвојења под наведеним законским условима.⁵⁹⁴

⁵⁹² О. Цвејић Јанчић, „Новине у области породичних односа у преднацрту Грађанског законика Републике Србије“, *Правни инструктор*, 2011/4 .

⁵⁹³ О наведеном ближе вид.: Н. Стојановић, „Наслеђивање грађанских сродника у праву Савезне Републике Југославије, *Зборник радова ПФ у Нишу*, бр. 34-35 (1994 -1996) стр. 226-237; Н. Стојановић, *Наследно право*, стр. 82; О. Антић, *Наследно право*, стр.78-85; Н. Гавела, *Наследно право*, стр. 116; С. Сворцан – В.Ђорђевић, *Наследно право*, стр. 126-130; В. Ђорђевић, *Наследно право*, стр. 123-127; И. Бабић, *Наследно право*, стр. 44-45; Д. Ђурђевић, *Институције Наследног права*, Службени гласници, стр. 100-104; О. Антић, *Наследно право*, Београд, ⁷2008. стр. 115-117; Креч-Павић, *Коментар...*, стр. 58. О.; Атић – З. Балиновац, *Коментар...*, стр 201- 205; В. Тодоровић – Р. Кулић, *Наследно право и ванпарнични поступај у пракси*, Службени гласник, Београд, 1996, стр. 66- 69; С. Сворцан, *Коментар...*, стр. 108-114. и И. Бабић, *Коментар закона о наслеђивању*, Службени лист Србије и Црне Горе, 2005, стр. 83-87.

⁵⁹⁴ Решење Округног суда у Ваљеву, Гж. 1227/2007м од 31.08.2007. (Правна база Параграф Лекса).

Кодификовани Закон о браку и породичним односима Србије⁵⁹⁵ нормирао је непотпуно и потпуно усвојење као видове усвојења, Закон о наслеђивању Србије из 1995. године је последице тога регулисао на различит начин, све у зависности од тога о ком виду усвојења се ради. Овакво стање трајало је све до 2005. године и доношења Породичног закона, којим је предвиђена само једна врста усвојења – потпуно усвојење, што значи да ће постојећи наследноправни прописи у погледу непоотпуног усвојења имати значај само када се ради о непотпуним усвојењима заснованим до почетка примене новог Породичног закона Србије.⁵⁹⁶

Истичемо да непотпуним усвојењем не престају везе усвојеника са његовом крвном породицом, тако да усвојеника наслеђују његови биолошки родитељи, односно браћа и сестре. Наследна права усвојеника из непотпуног усвојења су према усвојицу и његовим сродницама сужена, али не и према његовој крвој породици. Када је усвојеник из непотпуног усвојења, тим усвојењем нису прекинуте његове везе са крвном породицом, тј. његовим родитељима и браћом и сестрама по оцу.⁵⁹⁷

Утврђивање постојања права на наслеђивање адоптивног сродника представља истовремено и утврђивање његове способности за наслеђивање одређеног оставиоца и својих сродника код непотпуног усвојења, или одређеног оставиоца и његових сродника код потпуног усвојења.

⁵⁹⁵ Службени гласник СР Србије, бр. 22/80 и 11/88, Службени гласник РС, бр. 22/93, 25/93, 35/94, 46/95 и 29/01.

⁵⁹⁶ У прелазним и завршним одредбама Породичног закона Србије из 2005. године (Службени гласник РС, бр. 18/2005), у чл. 358 ст.1. предвиђено је да се на усвојење засновано пре почетка примене овог закона примењују прописи који су важили до дана почетка примене овог закона.

⁵⁹⁷ Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 181/2010, од 19.95.2010. (Правна база Параграф Лекса).

Глава једанаеста

СПОСОБНОСТ НАСЛЕЂИВАЊЕ ПРАВА НА ПЕНЗИЈУ

Право на пензију се не наслеђује, већ се оно стиче на основу одредаба Закона о пензијском и инвалидском осигурању.⁵⁹⁸

Одредбом чл. 27. Закона о пензијском и инвалидском осигурању прописано је да право на породичну пензију могу остварити чланови породице једног умрлог осигураника, који је навршио најмање пет година стажа осигурања или је испунио услове за старосну или инвалидску пензију, или другог умрлог корисника старосне или инвалидске пензије.

Чланом 28/2. право на породичну пензију може остваривати и брачни друг из разведеног брака, ако му је судском пресудом утврђено право на издржавање.⁵⁹⁹

У пракси се појавио и случај да за право на породичну пензију истовремено конкуришу брачна супруга преминулог и бивша супруга из разведеног брака преминулог, којој је утврђено право на издржавање.

У наведени спор морао је да се умеша и Уставни суд Србије, који је заузео став да „право на породичну пензију јесте право из пензијског и инвалидског осигурања које се остварује под условом и на начин утврђен Законом о пензијском и инвалидском осигурању, а стиче се у случају смрти осигураника, односно корисника старосне или инвалидске пензије. Законом је утврђено да право на породичну пензију могу остварити чланови породице умрлог осигураника, односно корисника права на старосну и инвалидску пензију (чл. 279), као и да су чланови породице умрлог осигураника, односно корисника права брачни друг, деца и родитељи које је осигураник, односно корисник права издржавао (чл. 28, ст. 19). Изузетно, право на породичну пензију може остварити и брачни друг из разведеног брака, само ако му је судском пресудом утврђено право на издржавање. Утврђивање круга лица која могу

⁵⁹⁸ *Сл. гласник РС*, бр. 34/2003, 64/2004 – одлука УСРС, 84/2004 – др. закон, 85/2005. 101/2005 – др. закон, 63/2006 – одлука УСРС, 5/2009. године, 101/2010 и 93/2012.

⁵⁹⁹ Мишљење Министарства рада и социјалне политике, бр. 011-00-00222/2010-07, од 17.03.2010. године.

остваривати право на породичну пензију из домена је законодавне политике коју Уставни суд, сагласно одредби члана 125. Устава није надлежан да оцењује.⁶⁰⁰

⁶⁰⁰ Решење Уставног суда Републике Србије, IУ бр. 485/2003, од 15. јула 2004. (Билтен Уставног суда Републике Србије, број 1/2004. године).

Глава дванаеста
НЕМОГУЋНОСТ НАСЛЕЂИВАЊА
ИСТОПОЛНИХ ПАРТНЕРА У НАШЕМ ПРАВУ

У правној теорији се наводи да постоје три основна начина регулисања истополних заједница. Најраспрострањенији је концепт регистрованог партнерства. Овај начин прихваћен је нпр. у Шведској, Норвешкој, Данској, Финској, Исланду, Француској, Немачкој, Енглеској и Велсу, Швајцарској, Чешкој, Словенији. Други концепт је везан за мали број земаља, које дозвољавају брак лица истог пола, као што је то нпр. у Холандији, Белгији и Шпанији. Трећи концепт је концепт *de facto* грађанског партнерства, по коме се не захтева никаква форма за настанак овог облика партнерства, а овај концепт је прихваћен у Португалији, као и у Хрватској.⁶⁰¹

Словеначки уставни суд прогласио је неуставним Закон о наслеђивању, који не предвиђа право на наслеђивање умрлог партнера у дуготрајним животним заједницама особа истог пола, како имају партнери у ванбрачној заједници. Утврдивши да се садашњим законом дискриминушу хомосексуални парови, Уставни суд је законодавцу наредио да га исправи у року од шест месеци. Како би спречили ситуацију правне празнине до које би дошло када би се поништио садашњи дискриминишући закон, судије су већиним гласова одлучили да се особе у истополним заједницама у праву наслеђивања изједначе с ванбрачним партнерима различитог пола и пре доношења новог закона.⁶⁰²

Повереница за заштиту равноправности Невена Петрушић изјавила је да је потребно да Србија приступи изради закона који би утврдио начин регистравања истополних заједница, њихов статус и регулисао међусобне имовинске, наследне и друге односе истополних партнера. Предлаже се да буде донет закон о истополним заједницама. Као разлог за доношење овог закона она указује „да ванбрачни партнери немају право на породичну пензију и законско наслеђивање, да не постају закупци стана након смрти ванбрачног партнера, да у таква решења неодржива и да паралелно

⁶⁰¹ Г. Станић Ковачек, „Компарација различитих европских правних концепата о заједници лица истог пола“, *Европско законодавство*, No. 19-22 (2007), стр. 106.

⁶⁰² [http:// press ..ba/sr/vesti_dana/story/36168/Slovenija%3A+Istopolnim + parovima + na +nasle%4%91ivanje.html](http://press.ba/sr/vesti_dana/story/36168/Slovenija%3A+Istopolnim+parovima+na+nasle%4%91ivanje.html)

са радом на закону којим ће бити законске признате истополне заједнице треба радити и на уклањању законских одредби, које дискриминушу ванбрачне хетеросексуалне партнере.“⁶⁰³

Европски суд за људска права пресудио је да државе немају обавезу да дозволе бракове истополним особама, одбацивши на тај начин захтев једног аустријског пара Хореста Михаела Шалкеа и Јохана Франца Кофа да им држава омогући да ступе у брак. У образложењу пресуде, Европски суд је навео да права наведених лица нису прекршена тиме што им је онемогућено да у Аустрији ступе у брачну заједницу, пошто хомосексуални бракови нису универзално људско право. Седмочлани панел судија једногласно је пресудио да њихов захтев не штити Европска конвенција о људским правима и у образложењу одлуке додао да ће, иако постоји „растући консенсус у Европи о питању законског признавања бракова истополних особа“, препустити „појединачним државама да одлуче у каквим облицима он може бити заснован“.⁶⁰⁴

Иначе, у Аустрији, истополни парови могу озаконити своју везу, али различито у односу на хетеросексуалне бракове.⁶⁰⁵

Наш законодавац има рестриктиван приступ у регулисању ванбрачних заједница, ограничавајући се само на заједнице лица различитог пола. Ванбрачне заједнице истополних партнера за сада су код нас ван домашаја права.⁶⁰⁶

У теорији има мишљења да би „Република Србија требало следити пример других земаља које су се определиле за хомосексуалне партнерске заједнице уреде посебним законским текстом на другачијим основама од хетеросексуалних.“⁶⁰⁷

Такође сматрамо да породични закон није најбоље место за то, већ да би требало посебним законом, као код неких других земаља, „које су се определиле да хомосексуалне партнерске заједнице уреде посебним законским текстом и на другачијим

⁶⁰³ <http://www.e-novine.com/drustvo/85083-Potreban-zakon-istopolnimzajednicima.html>

⁶⁰⁴ Представка и одлука по представци бр. 30141/04, „ШАЛК и КОПФ против АУСТРИЈЕ“ (Повереник за заштиту равноправности. Приказ одабраних пресуда Европског суда за људска права у области заштите од дискриминације, Београд, 2011, стр. 7; и <http://www.politika.rs/vesti/najnovije-vesti/EVROPSKI-SUD-NOMOSEKSUALNI-BRAKOVI-NISU-UNIVERZALNO-LJUDSKO-PRAVO-i139960/>)

⁶⁰⁵ Исто.

⁶⁰⁶ ПЗ РС и ЗОН РС.

⁶⁰⁷ Н. Крстић, „Наслеђивање партнера из истополних партнерских заједница“, у: *Приступ правосуђу – инструменти за имплементацију европских стандарда у правном систему Србије*, тематски зборник радова, књ. IV, Центар за публикације/ЛЮГО, Ниш, 2008, стр. 275.

основама од хетеросексуалних. Овим посебним законом потпуно би била регулисана истополна ванбрачна заједница: 1) прецизирао би се њем појам; 2) утврдио поступак регистрације, 3) прописали услови за регистрацију, 4) навела правна дејства, 5) регулисао начин заснивања и престанак истополне заједнице и др.⁶⁰⁸

Посебно би било уређено и питање узајамног законског наслеђивања истополних ванбрачних партнера. Поводом наведеног, неминовно се намеће питање која наследна права треба дати лицима у истополној ванбрачној заједници. Размишљања се крећу од тога да би истополним партнерима требало дати иста права као и брачним супружницима, да им не треба дати право законског наслеђивања, до тога да треба пронаћи решења која би имплицирала њихов неповољан положај.⁶⁰⁹

Наведено мишљење полази од тога да би „наследноправни положај лица у регистрованим лезбејским или геј заједницама у Наследном праву Републике Србије *de lege ferenda* не би требало разликовати од положаја који уживају супружници. Наиме, оставиочев истополни партнер био би законски наследник првог и другог наследног реда. Када у првом наследном реду наслеђује са оставиочевим потомцима или усвојеницима и њиховим потомцима (под условом да је усвојење засновано пре регистрације партнерске заједнице), преживели истополни партнер би са првостепеним потомцима наслеђивао на једнаке делове. У другом наследном реду припала би му половина заоставштине, док би друга половина на једнаке делове припала оставиочевим родитељима, односно по праву представљања њиховим потомцима ако родитељи не могу или неће да их наследе. Поклоне које је оставилац даривао свом партнеру било када, испоруке које је завештањем оставио, као и дуговања која је евентуално преживели партнер имао према оставиоцу, могло би се урачунати у његов наследни део. Преласком у трећи наследни ред, целокупну заоставштину би наследио истополни ванбрачни партнер, искључујући из наслеђа, на тај начин, све оставиочеве сроднике који припадају трећем и осталим наследним редовима итд.⁶¹⁰

Сматрамо да у погледу наслеђивања истополних партнера треба заузети став тако да им се не треба дозволити законско наслеђивање као што се дозвољава брачним супружницима, али им треба омогућити неки вид преноса имовине по уговору и то само између истополних партнера. Овакав пренос имовине *mortis causa* између

⁶⁰⁸ Исто.

⁶⁰⁹ Исто.

⁶¹⁰ Исто, стр. 278.

истополних ванбрачних партнера не би било наслеђивање у нама познатом облику, већ могућност остваривања права на имовину путем посебног уговора. Заоставштина једног од ванбрачног истополног партнера не би се наслеђивала али би се стицала по основу посебног прописа (као нпр. права на пензију). Овај уговор спречавао би наследнике другог и осталих редова да конкуришу на заоставштину. Тај уговор имао би и наследноправне последице јер би садржао клаузулу „ да имовина која је предмет овог уговора не улази у њихову заоставштину и да се њоме не могу намирити нужни наследници“.

Српско наследно право није формално имало дискриминаторски приступ, али постоји мишљење⁶¹¹ да када је реч о лицима хомосексуалног опредељења и о партнерским заједницама која ова лица могу засновати у нашем праву постоји фактичка дискриминација, јер истополне партнерске заједнице нису регулисане законом и не уживају правну заштиту.

Имајући у виду тренутну правну регулативу у нашем позитивном праву, чињеница је да наше право не признаје истополне заједнице те постоји правна немогућност да истополни партнер буде како законски тако и нужни наследник. Међутим, ова лица нису у целости лишена права на имовину другог истополног партнера јер исту могу стицати на основу завештања, уговора о доживотном издржавању, уговору о поклону и сличним правним пословима.

Напоменућемо и Саопштење за јавност бр. 02/18 Суда Европске уније, Луксембург, 11. јануара 2018. године а које се односи на Мишљење општег правобраниоца у предмету Ц-673/16 Релу Адриан Коман и други против Генералног инспектората за имиграцију и других, у коме се наводи да „према речима Општег правобраниоца Вателета, израз „супружник“ обухвата, у светлу слободе боравка држављана ЕУ и чланова његових породица, супружника истог пола.

Сентенца: *„Иако су државе чланице слободне да дозволе или не дозволе брак између особа истог пола, оне не могу ометати слободу поравка држављанина ЕУ одбијањем да њиховим супружницима истог пола, којин су држављани држава изван Европске уније, одобре право на пребивалиште на својој територији.“*⁶¹²

⁶¹¹ Исто, стр. 276.

⁶¹² Извор: веб- страница Суда Европске Уније <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-01/cp180002en.pdf>, pristupeno 27.02.2018.

Господин Коман, румунски држављанин, и г.Хамилтон, амерички држављанин, заједно су живели четири године у САД пре него што су се венчали у Бриселу 2010. године. У децембру 2012. године г. коман и његов Супружник затражили су од румунских власти да им издају неопходне документе како би омогућили г. Коману да ради и трајно борави у Румунији, са својим супружником. Тају захтев је био заснован на Директиви о остварењу слободе кретања⁶¹³ која дозвољава супружнику ЕУ држављанина, који остварује ту слободу да се придружи свом супружнику у држави чланици у којој овај други живи.

Међутим, румунске власти одбиле су да г. Хамилтону одобре право на пребивалиште, између осталог, по основу тога што се он у Румунији не може подвести под појам „супружник“ држављана ЕУ, будући да ова држава чланица не признаје истополне бракове.

Г. Коман и г. Хамилтон обратили су се затим румунским судовима, ради преиспитивања одлуке румунских власти. Саслушавши изјашњење о неуставности, изнето у контексту тог спора, KURTEA CONSTUCIONALА (Уставни суд Румуније) поставља питање Суду Европске уније да ли Г. Хамилтону, као супружнику држављанина ЕУ који остварује своју слободу кретања, мора бити одобрено право на пребивалиште у Румунији. У свом изнетом Мишљењу, општи правобранилац Мелхиор Вателет, пре свега, да правно питање у средишту спора није закон о легализацији истополних бракова, већ онај о слободном кретању грађана ЕУ. Док су државе чланице слободне да ли да предвиде или не брак измеђун особа истог пола у њиховом домаћем правном систему, дотле оне морају испунити своје обавезе према слободи кретања грађана ЕУ.

Општи правобранилац даље закључује да се у Директиви не упућује на право државе чланице да би се утврдила природа појма "супружник", него се тај концеп мора тумачити аутономно и једнообразно у целој ЕУ. С тим у вези, општи правобранилац указује на то да појам "супружник" у смислу ове директиве упућује на однос заснован на браку, док је пак неутралан у односу на пол особа у питању и индиферентан према месту где је тај брак склопљен. У том контексту, општи

⁶¹³ Директива 2004/38/ЕЗ Европског парламента и Савета од 29. априла 2004. године о праву држављана Уније и чланова његових породица да се слободно крећу и бораве на територији држава чланица, којом се мења и допуњује Уредба ЕЕЗ 1612/68 и стављају ван снаге Директиве 64/221/ЕЕЗ ("Сл. гласник ЕУ 2004, законодавство (Л) 158, стр. 77, те исправка у Сл. гласнику ЕУ 2004, законодавство (Л) 229, стр. 35 и Сл. гласнику 2005. године, законодавство (Л) 197, стр. 34).

правобранилац сматра да, с обзиром на општу еволуцију друштва држава чланица ЕУ у последњој дефиницији у области дозвола истополних бракова⁶¹⁴ судска пракса суда ЕУ,⁶¹⁵ по којој „према дефиницији коју генерално прихватају државе чланице, израз брак означава заједницу између две особе супротног пола“ није више актуелна.

⁶¹⁴ Брак између особа истог пола тренутно је дозвољен у 13 држава чланица ЕУ. У складу са пресудом Уставног суда Аустрије од 04. децембра 2017. године (Г 258.259/2017.9), он ће бити дозвољен и у Аустрији најкасније до 1. јануара 2019 године.

⁶¹⁵ Предмети : Ц-122/99 Р и С-125/99 Р Д и Шведска против Савета.

ЗАКЉУЧАК

Почев од настанка државе могућност наслеђивања је правни институт, којим је држава обавезивала своје грађане на лојалност према држави. Она је била гарант да ће непокретна и покретна имовина оставиоца која се налази на територији те државе, наследити његови законски, завештајни (тестаментални) и уговорни наследници.

Свака држава, одређивањем ужег или ширег круга законских наследника, спроводи своју наследноправну политику, тим пре што је задњи наследник држава, по чијем се закону расправља заоставштина и спроводи оставински поступак. Ограничавањем броја наследних редова, држава као једини, последњи и искључиви наследник омогућава бржи прелазак из приватне својине у државну својину.

Пре XII века нема поузданих писаних података како су били регулисани наследноправни односи у Србији. У правној теорији се сматра да се пренос заоставштине са умрлог на друга лица вршио по обичајним правилима, јер се у домаћој литератури не помињу писани извори.

Почев од XII века па надаље, у Србији су наследноправни односи били регулисани Законоправилом светог Саве (Светосавски номоканон) из 1219. године.

У нашем праву кроз Душанов законик (1349-1354) регулисано је наслеђивање баштине властелина, али не и наслеђивање баштине зависног становништва, што је пак значило да је наслеђивање зависног становништва зависило од воље властелина.

Српски грађански законик из 1844. године, способност наслеђивања изражава кроз неравноправан наследноправни положај мушких и женских наследника – приоритет мушке у односу на женску лозу у наслеђивању, неравноправан наследноправни положај брачних и ванбрачних сродника, начелне немогућности наслеђивања супружника у својину, већ само на плодоуживање одређеног дела заоставштине.

У периоду пре доношења Савезног закона о наслеђивању из 1955. године, Законом о аграрној реформи и колонизацији, прописано је ограничење располагања колониистичким земљиштем.

Законом о наслеђивању из 1955. године ограничено је располагање, пољопривредним земљиштем изнад прописаног максимума, а ово због економске ситуације и социјалистичког друштвеног уређења наше земље. У том периоду најчешће

се наслеђивало по закону, а ређе по завештању (тестаменту), а ово због приоритета друштвене својине у односу на приватну својину. Прописани максимум је била граница до које су наследници могли стицати имовину.

О способности за наслеђивање, у нашој правној литератури није много писано тако да нема или мало има самосталних научних или стручних радова у којима би детаљно био обрађен овај наследноправни инстиут.

У нашој правној теорији мишљења о способности за наслеђивање крећу се од правним поретком признате могућности физичком или правном лицу да се у одређеној земљи појави у улози универзалног или сингуларног сукцесора, до својства физичког или правног лица да може наслеђивањем стећи имовину, ствари и права умрле особе. Сматрамо да је правилније прво мишљење, јер се способност за наслеђивање не стиче рођењем, као право на наслеђивање, већ ту могућност даје држава одређеном лицу.

Код способности за наслеђивање није од значаја да ли је наследник пословно способан или није, јер су и пословно неспособна лица и душевни болесници способни да наследе, с тим што их у оставинском поступку морају заступати њихови законски заступници или старатељи. Постојање способности за наслеђивање у једној држави, даје могућност правном субјекту да може наследити сваког оставиоца. Немогућност за наслеђивање не даје могућност правном субјекту да наследи никога.

Неспособност за наслеђивање и недостојност за наслеђивање јесу слични институти због њихове јавноправне компоненте, тј. из околности да су установе јавног поретка, али се ипак разликују. Њихове правне последице наступају по закону и ту се исцрпљује сличност. Неспособност за наслеђивање се цени апстрактно на све оставиоце, а недостојност само у односу на тачно одређеног оставиоца. Утврђивање способности за наслеђивање увек претходи утврђивању достојности за наслеђивање. У праву, онај ко је способан за наслеђивање може бити достојан или недостојан за наслеђивање. Уколико је неко неспособан за наслеђивање онда се питање достојности или недостојности не поставља. Недостојност за наслеђивање у неким приликама се може опростити, док се неспособност за наслеђивање не може опростити. Постоји разлика између тих института, а све ово из потребних услова за наслеђивање (да су живи у време делације, да су способни и достојни за наслеђивање и да су неразбаштињени). Физичка лица способна су за наслеђивање само ако су у животу или су зачета у часу отварања наследства.

У погледу пособности за наслеђивање правних лица, до доношења ЗОН-а РС из 1995. године, ова способност је била ограничена само на завештајно наслеђивање, будући да законско наслеђивање припада само сродницима и супружницима оставиоца, па га правна лица не могу имати. Из овога произилази да су правна лица увек подобра за завештајно наслеђивање чим постоје, тј. одмах када су основана, а што није случај код физичких лица који имају способност за наслеђивање ако су жива (или зачета) у часу отварања наследства. Правна лица су до доношења Закона о наслеђивању из 1995. године могла да наследе само на основу завештања (тестаментa). Након доношења овог закона правна лица, у овом случају Република Србија, могу да наследе и на основу закона.

Физичка лица, могу бити релативно неспособна за наслеђивање одређеног оставиоца и поред тога што имају општу правну способност – способност за наслеђивање. Релативна неспособност за наслеђивање у односу на одређеног оставиоца, постоји у случајевима када је физичко лице искључено из наследства; када је лишено нужног дела у корист потомака уз услов да таква одредба постоји у завештању самог завештаоца, или ако је недостојно за наслеђивање а завешталац није накнадно опростио разлог недостојности.

Посебно истичемо да релативна неспособност која постоји према одређеном оставиоцу, не спречава наследника да може у исто време наследити неког другог оставиоца, у односу на којег нису испуњене претпоставке за постојање релативне неспособности.

Способност за наслеђивање је правило, а неспособност за наслеђивање изузетак од тог правила. Способност за наслеђивање је нека врста награде којом држава награђује своје поданике који су се понашали у складу са правним и моралним нормама одређеног друштва. Немогућност наслеђивања је нека врста цивилне казне, која погађа наследника који се понашао супротно правним и моралним нормама одређеног друштва.

Неспособност за наслеђивање погађа тачно одређеног наследника и не односи се на његове потомке и друге наследнике. Такав наследник не може наследити оставиоца, ни по закону ни по завештању. Ако се неспособност наслеђивања односи на недостојност, такав наследник не може стећи ни предмете домаћинства, али ово не погађа његове потомке.

Историјско-правним освртом на регулисање способности за наслеђивање дат је приказ овог института кроз историју. Наслеђивање претка од стране наследника је правило, а немогућност наслеђивања је изузетак. У једном случају, немогућност наслеђивања одређених лица, прописује држава штитећи себе и своје држављане, а у другом случају држава то право даје својим држављанима да они сходно личним односима и осећајима, право наслеђивања ограниче или ускрате својим наследницима.

Током историјског развоја овог института, може се видети различит начин његовог регулисања. Све то се креће од неспособности одређених лица за наслеђивање (пол, сталешко својство, припадност одређеној религији и сл.), могућности одређених лица да наслеђују покретне, а не могу да наследе непокретне ствари, могућност да наследе само право коришћења без права својине, могућност наслеђивања и покретних и непокретних ствари, али до одређене законом прописаног максимума, неограничена могућност наслеђивања и покретних и непокретних ствари.

Уставом ФНРЈ из 1946. године, зајамчена је приватна својина и приватно предузетништво у привреди, зајамчено је наслеђивање приватне својине у границама признатим законом пошто су средства за производњу општенародна својина, једнакост грађана, равноправност жена са мушкарцима, иста права и обавезе родитеља према брачној и ванбрачној деци.

Законом о аграрној реформи и колонизацији из 1946. године ограничено је располагање додељеним колониистичким земљиштем, тако што је допуштено располагање само у корист других сувласника и у корист друштвеноправних лица.

Право својине и гарантовање права наслеђа, зависили су положаја човека у друштву. Посебно су значајна Основна начела устава једне земље, као и све одредбе о друштвено економском уређењу.

Гарантовање наследног права у Уставу даје наследницима иста овлашћења која је имао њихов предак. Могуће је и посредно уставно гарантовање права наслеђа, преко уставног гарантовања права приватне својине.

Предмет наслеђивања у капиталистичким земљама је приватна својина, односно средства за производњу у неограниченом квалитету и квантитету. Национализација једне привредне гране је прва граница приватне својине, па и наследног права. Док је национализација донекле посредна и мање-више прихваћена граница својини и наслеђу, много значајнија је граница установљена порезом, Овај порез је свуда уведен, и он је прогресиван тј. зависан од а) вредности имовине која се наслеђује и од б)

наследног реда појављених наследника. Истичемо да и у Немачкој и Француској овај порез може да износи и до 60% вредности заоставштине. Наследно право постоји и у тим случајевима али је то бесплатно стицање више него преполовљено по својој имовинској вредности.

Код бивших социјалистичких земаља предмет наслеђивања би било све оно што може бити предмет личне својине уз строгу поделу на државну и личну својину, и право грађана на приходе (дозвољен рад, ауторско право, проналазаштво и сл.)

У новијој правној теорији користи се термин споособност за наслеђивање за разлику од старе терминологије која је користила термин неспособност за наслеђивање под којим се подразумевала недостатак способности на страни неког лица да буде наследник у једној држави.

Способност за наслеђивање се јавља као последица схватања да је стицање наследног права једна привилегија коју држава може неком и да не призна, тј. да онемогући његово стицање. Суштина неспособности за наслеђивање је да она представља грађанскоправну казну за тзв. политичке или јавне деликте. Држава, као законодавац и чувар одређеног правног поретка, у намери да би спречила вршење таквих недела, поред кривичноправних санкција, предвиђа и овакву грађанскоправну казну.

Да би неко физичко лице имало својства универзалног сукцесора оно мора да постоји у време отварања наслеђа. Од овог правила постоји и изузетак а то је зачето а још нерођено дете – насцитурус. У планираним изменама ЗОН-а предлаже се да ова одредба гласи „наследити може и оставиочево дете које није рођено у тренутку његове смрти, ако се роди живо“.

Неспособност за наслеђивање утврђује суд. Како се оставински поступак води по службеној дужности, суд увек води рачуна о способности и неспособности за наслеђивање, а имајући у виду да је неспособност прописана у јавном интересу. Сматрамо да се на неспособност могу позвати: лица која стичу заоставштину уместо неспособних, јавни тужилац у општем интересу, јавни правобранилац ако би заоставштина постала државна својина.

Утврђена неспособност неког лица је строго личног карактера и у погледу неспособности лица важи претпоставка да је оно умрло пре оставиоца.

Релативна способност за наслеђивање јесте и недостојност за наслеђивање, која представља неку врсту цивилне казне која погађа тачно одређеног наследника и само њега, а који се понашао супротно правним или моралним нормама нашег друштва.

Закон о наслеђивању као разлог за недостојност прописује и умишљајно усмрћење оставиоца. Да би наследник био неспособан по овом основу, „починилац кривичног дела треба да је свестан свог дела и да је хтео његово извршење или кад је учинилац био свестан да може учинити дело па је на то пристао“. Уколико је починилац кривичног дела усмртио оставиоца са евентуалним умишљајем неће постојати неспособност за наслеђивање.

Ако је могући наследник или неко трећи недопуштеном претњом изазове оправдан страх код оставиоца тако да је он због тога сачинио завештање, може се тражити поништај завештања. Страх се сматра оправданим ако се из околности види да је озбиљном опасношћу завештаоцу угрожен живот, тело или друго значајно добро оставиоца или трећег лица.

Код принуде није реч о погрешној представи услед које је изјављена воља, већ о изјави воље која је учињена услед притиска. Он се може учинити употребом физичке принуде или изазивањем страха код принуђеног.

Превара као разлог недостојности је изазивање заблуде код оставиоца, са циљем наследника да се оставилац стави у заблуду и тако приволи, посредним путем без принуде и претње, да сачини, опозове или нђ опозове завештање или неку његову одредбу.

Спречавање оставиочеве последње воље може се остварити на следећи начин : уништењем завештања, сакривањем завештања или фалсификовано завештање.

Као разлог за недостојност закон наводи и теже огрешење о законску обавезу издржавања. Том приликом мора да се ради о наследнику оставиоца, да постоји законска обавеза издржавања наследника према оставиоцу и да постоји теже огрешење наследника о ту законску обавезу.

Ускраћивање нужне помоћи је такође разлог за недостојност. У Закону о наслеђивању није прецизно одређено шта се сматра нужном помоћу. У пракси се као помоћне одреднице користе дефиниције кривичних дела: напуштање немоћног лица, непружање помоћи и кршење породичних обавеза.

Разлог за недостојност избегавање законске обавезе одбране земље, одлуком Уставног суда Србије утврђен је као неуставан и брисан из Закона о наслеђивању.

Сматрамо да овакав став Уставног суда није правилан, јер ствара неједнакост између лојалних грађана и нелојалних грађана. Оних који воле и бране земљу и оних који не воле и не бране земљу.

Остарилац увек, када је у могућности и има за то намеру, може обарати ову законску претпоставку, дајући недостојном опроштај недостојности, јер она може да делује против воље оставиоца.

Свако конкретно право за формирање законског реда наслеђивања бира систем који ће послужити као основица за то право. Свака држава, одређивањем ужег или ширег круга законских наследника, спроводи своју наследно правну политику. Редукцијом наслеђивања на трећи наследни ред представља стављање државе у повољнију позицију за наслеђивање и стицање имовине. Прописивањем само три наследна реда уз примену права представљања и прираштаја наслеђивања оставиоца се завршава са бабама и дедама и њиховим потомцима. За све остале наследнике у четвртном и осталим наследним редовима наступа немогућност наслеђивања. Постојеће решење у ЗОН-у обезбеђује приватноправни карактер наслеђивања тиме што предвиђа релативно широк круг законских наследника, као и могућност да оставилац путем завештања располаже својом имовином, чиме смањује немогућност наслеђивања по закону и даје предност приватној својини у односу на државну својину.

Способност наслеђивања супружника је у нашем праву релативно добро решена. Проблем постоји код наслеђивања ванбрачних партнера код заједница које су дуго трајале и где постоје или постоје деца из те заједнице.

Искључењем из наслеђа је установа наследног права којом се потпуно или делимично одузима право на нужни део, наследнику вољом завештаоца израженом на несумњив начун у завештању, из узрока одређених законом. Искључење може у завештању вршити једино завешталац. Остарилац на овај начин одузима наследнику способност да буде његов наследник,

Лишење наслеђивања такође је овлашћење које има завешталац. Завешталац има право по закону да потомка који има право на нужни део, али је презадужен или је расипник у целини или делимично лиши нужног дела у корист потомака лишеног.

Постојање уговора о доживотном издржавању, уговора о уступању и расподели имовине за живота и уговора о наслеђивању представља немогућност одређеног наследника да реализују своју способност за наслеђивање конкретног оставиоца, због недостатка имовине за наслеђивање.

Закон о наслеђивању даје овлашћењу завештаоцу да може појединим одредбама завештања поставити одређене услове и рокове својим наследницима.

Законом о наслеђивању из 1995. године, не садржи одредбу о застарелости права захтевања заоставштине, већ у свом чл. 221. прописује „право наследника да захтевају заоставштину не застарева. Тиме се не дира у правила о одржају, стицању од невластника и застарелости потраживања. Сматрамо да је овако решење правилније.

Право на упис акција је лично право запосленог, које није преносиво, из чега произилази да не улазе у заоставштину, те се из тог разлога не може наследити.

Наследничка изјава о одрицању од наслеђа је строго личног карактера и ствара наследноправне последице само за даваоца изјаве. Сматрамо да је правичније решење дато у ЗОН-у Србије, јер лош однос између оставиоца и наследника не дају право наследнику да својом изјавом о одрицању од наслеђа онемогући своје потомке да наследе иза њиховог претка, а по правилу представљања иза свог родитеља који се није прихватио наслеђа, од решења датом у Закону о наслеђивању Р Црне Горе, где се наследник одриче наслеђа и у име својих потомака.

Немогућност наслеђивања права на нематеријалну штету представља очигледну неправду за наследнике тог оставиоца. Ако оставилац умре пре правоснажности пресуде (поступак трајао нпр. десет година) суд прекида поступак и његови наследници не могу да наследе. Сматрамо да се ово мора изменити и омогућити наследницима да у таквим случајевима наследе оставиоца.

Способност наслеђивања адоптивних сродника огледа се у томе да усвојилац из потпуног усвојења и његови сродници наслеђују усвојеника и његове потомке исто као што родитељи и њихови сродници наслеђују своју децу и потомке. Усвојилац из непотпуног усвојења и његови сродници не наслеђују усвојеника. Према преднацрту Грађанског законика Републике Србије у делу Преднацрта који регулише усвојење предлаже се поново увођење могућности заснивања непотпуног, раскидног усвојења. Наиме, поред потпуно нераскидивог усвојења, увек може да постоји интерес за заснивање непотпуног усвојења, а ово и с обзиром на то да је ревидирана Конвенција Савета Европе о усвојењу из 2008. године и да се допуштају и други видови усвојења сем потпуног, нераскидивог усвојења, у том погледу нема сметњи за регулисање оба ова вида усвојења,

Способност наслеђивања права на пензију фактички и не постоји пошто се пензија не наслеђује. Пензија се стиче након смрти оставиоца по Закону о пензијском иинвалидском осигурању.

Способност за наслеђивање истополних партнера није регулисано нашим Законом о наслеђивњу. Сматрамо да не треба њихов однос уређивати Законом о наслеђивању. Њихов однос може бити регулисан неком посебном врстом уговора којим се неће дирати у Породични закон и Закон о наслеђивању.

СКРАЋЕНИЦЕ:

- ABGB - Аустријски грађански законик (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch)
- AEA - Закон о управљању заоставштином Велике Британије (Administration of Estates Act)
- AußSrG - Закон о ванпарничном поступку Републике Аустрије (Außerstreitgesetz)
- BGB - Немачки грађански законик (Bürgerliches Gesetzbuch)
- ГКРФ - Грађански кодекс Руске федерације (Гражданский кодекс Российской Федерации)
- ЗВП - Закон о ванпарничном поступку Републике Србије
- ЗЗФФ - Закон о задужбинама, фондацијама и фондовима Републике Србије
- ЗоН - Закон о наслеђивању Републике Србије
- ЗОО - Закон о облигационим односима Републике Србије
- ЗОСПО - Закон о основама својинско-правних односа Републике Србије
- ЗПП - Закон о парничном поступку Републике Србије
- КЗ - Кривични законик Републике Србије
- ПЗ - Породични закон Републике Србије
- СГЗ - Српски грађански законик
- СЗН - Савезни закон о наслеђивању
- ФГГ - Закон о предметима добровољне судске надлежности Немачке (Gesetz über die freiwillige Gerichtsbarkeit)
- СС - Француски грађански законик (Code civil)

ОСНОВНА ЛИТЕРАТУРА

А

- Аврамовић С., Еволуција слободе тестирања у античком грчком праву (док. дисертација), Београд, 1981.
- Антић О. и Балиновац З., Коментар закона о наслеђивању, Номос, Београд, 1996.
- Антић.О., Слобода завештања и нужни део (док. дисертација), Београд, 1983.
- Антић О., Наследно право, "Народна књига", 1994.
- Антић О., Наследно право, Београд, 2008.
- Антић,О., Облигационо право, друго измењено и допуњено издање, 2008.
- Антић О. *Држава као наследник*, Анали ПФ у Београду, 1991.
- Аустријски Allgemeine bürgerliche Gesetzbych из 1811.
- Allgemeines bürgerliches Gesetzbych /превод Аранђеловић Д. / Београд, 1921.
- Alger,5.IV. 1876, S. 76.1.231. наведено према: Рочкомановић М., Јавни поредак у међународном јавном праву, Институт за правна и друштвена истраживања, Правни факултет у Нишу, 1988.
- Аустријски Allgemeine bürgerliche Gesetzbych, 1811.
- Аранђеловић Д., Наследно право са нарочитим обзиром на Грађански законик Краљевине Србије, Београд, 1925.
- Аранђеловић Д., О одговорности за накнаду штете, Београд, 1908.
- Аранђеловић, Д. Беговић, М. *Наследно право по Грађанском законнику Краљевине Србије са кратким прегледом шеријатског наследног права*, Београд 1940,
- Averil, L.H., Jr, Wills, Trusts and Future Intereests, St.Paul, Minn, 2000.

Б

- Благојевић, Б. и Антић, О., Наследно право, Београд, 1991
- Bürgerliches Gesetzbych, band, 6. Erbrecht, Styttgard, Berlin, Köln, Mainz, 1974, редактори:
Hs.Th.Soergel / Siebrert W.

- Благојевић Б.,. *Наследно право*, Београд, 1976.
- Благојевић Б.,. *Наследно право*, Београд, 1979.
- Благојевић, М. и Петковић С., Србија у доба Немањића, Београд, 1989.
- Balbi, G., *Affectio maritalis e divorzio*, *Rivista di diritto civile*, 1972. год., 217-231 Страни правни живот бр. 81/73.
- Bogdanfi, G. и Nikolić, N., Опште приватно право које важи у Војводини, Панчево, 1925.
- Bartholomeyczak – Schlüter, *Erbrecht*, München, 1975.
- V. Atkinson,., Т.Е. : *Hanbock on the law of Wills*, St. Payl, 1953.
- Бабић, И., *Наследно право*, Сл. гласник, 2008.
- Bartholomeyczak – Schlüter, *Erbrecht*, München, 1975
- Бабић, И., *Наследно право*, Службени гласник, 2005.
- Бабић, И., . Коментар закона о наслеђивању, Службени лист Србије и Црне Горе, 2005,
- Беговић, Н, Предавање о концепту , природи и значају исламског наследног права, Центар за едукацију и истраживања Нахла од 14.02.2014. год.
- Bürgerliches Gesetzbuch, band, 6. *Erbrecht*, Styttgard, Berlin, Köln, Mainz, 1974, редактори: Нs.Th.Soergel / Siebrert W.
- Batiffol-y, *Droit international privé*, 1968
- Бабић, И., *Наследно право*, Сл. гласник, 2008.
- Базала, Б., *Наследно право брачног друга*, *Наша законитост*, 10-12/1955.
- Bartholomeyczak – Schlüter, *Erbrecht*, Mynchen, 1975.
- Bogdanfi, G., и Nikolić, N., Опште приватно право које важи у Војводини, Панчево, 1925.
- Бабић, И., Коментар закона о наслеђивању, Службени лист Србије и Црне Горе, 2005.
- Bonilini, V. G., *Manuale di diritto ereditario e delle donavioni*, Torino, 2000.

В

Водинелић, В., *"Ограничење права војних обвезника на наслеђивање и слободе тестаменталног располагања у њихову корист"*, - излагање на консултативном

- састанку који је Уставни суд Републике Србије организовао 15.04.2003. године, у предмету I У. 358/95.. Архива Уставног суда Србије,
- Визнер, Б., " *Правни положај опоручног наследника позваног на наслеђе под условом, роком или налогом и начини располагања заоставштине у оваквим случајевима*" Одветник, 3-4/б.
- Вишић, М., *Законици древне Месапотаније*, Београд, 1985
- Вајс, А. и Кандић, Љ., *Опита историја државе и права*, Београд, 1979.
- Wang, D.T.C.: „ *Развод брака у Кини и Јапану (Le divorce en Chena et au Japan)* *Zetschhrift fyr Schweizersches Recht*, 1974. године.
- В. Мошин., *Превод и коментари текста Шире Правде*.

Г

- Gavella, N., *Насљедно право*, Информатор, Загреб, 1986
- Gavella, N., *Несклада између правног и фактичког положаја наследника*, (докторска дисертација), Загреб, 1981.
- Gschnitzer F., *Erbrecht*, Wien, 1964.
- Гамс, А., *Својина*, Београд, 1991.
- Гамс, А., *Облигационо и наследно право – допунски материјал за увод у грађанско право*, Београд, 1962.
- Гамс, А. *Облигационо и наследно право – допунски материјал за увод у грађанско право*, Београд, 1962.
- Gschnitzer, F., *Erbrecht*, Wien, 1964.
- Gryndgeset für die Byndesrepublik Doischland – Kommentar an die Hand der Rechtsprechyng des Byndesverfassyngerichts von der Dr G. Leibholz – H.J. Rinck, 2. Auflage, Köln – Marienbyrg, 1966. године.
- Graf.G.B., *Erbrecht*, Vien, 1999.

Д

Декрет о укидању наслеђивања, Конгрес радничких, војничких и сељачких депутата од 27/14 априла 1918. год.

Даниловић, Ј., Станојевић, О., Текстови из Римског права, изводи из Јустинијанове кодификације, практикум, III издање, Београд, 1978.

Декларација права, човека и грађанина (franc. La Déclaration des drits de i'homme et dy citoyen) od 26.08.1789.

Дучић, Ј., Благо цара Радована и Јутра са Леутара, Штампар Макарије, „Блиц“, Београд, 2008.

Дучић, Н., *Књижевни ртадови*, књ. 4., Београд, 1895.

Драшкић, М. Породично право и право детета, Београд, 2005.

Ђ

Ђорђевић, А ., *Наследно право у Краљевини Србији*, Београд, 1903.

Ђорђевић, Ј., Нови уставни систем , Београд, 1964.

Ђорђевић, Ј., Уставно прво, Београд, 1972.

Ђорђевић, Т., Наш живот, СКЗ, Београд, 1923.

Ђорђевић, Ђ. В. Наследно право, ПФ, Ниш, 1997. године, стр. 261.

Ђорђевић Ђ., В. и Сворцан, Н. С., Наследно право – треће измењено и допуњено издање, ПФ Крагујевац, Краљево, 1997.

Ђурђевић, Д., "Одређивање и промена законског наследног дела", магистарски рад, Београд, 2001.

Ђурђевић, Д., "Актуелна реформа наследног права у Црној Гори", Анали Правног факултета у Београду, година LVII, 1 /2009.

Ђорђевић, В., "Наслеђивање брачних другова“, Стручна књига, Београд, 1988.

Ђорђевић, Ђ. В., Наследно право, ПФ, Ниш, 1997.

Ђурђевић, Д., "Актуелна реформа наследног права у Црној Гори," Анали Правног факултета у Београду, година LVII, 1 /2009.

Ђурђевић, Д., Институције Наследног права, 2 издање, Службени гласници, 2010.

Е

Енгелс, Ф., Порекло породице, приватне својине и државе (превод М. Савић), Београд, 1987.

Ebenroth T.C., Erbrecht, München, 1992.

Ж

З

Закон о наслеђивању (Сл. гласник СРС, 52/74)

Закон о наслеђивању (Сл. гласник РС, бр. 52/74.)

Закон о ванпарничном поступку (Сл. гласник СРС, бр. 25/82).

Закон о Аграрној реформи и колонизацији, Службени лист ДФ Југославије од 28. августа 1945. године.

Зигелъ, Законикъ Стефана Душана. С. Петербургъ 1870. (у старим преписима се назива Закон благовјернаго цара Стефана).

Зорић, П., Законоправило светог Саве и правни транспланати, www.alanwotson.org. 12.12.2012. године.

Енгелс, Ф., Порекло породице, приватног власништва и државе, Загреб, 1945.

И

Исаев, А. И., Историја государства и права России, Москва, 1994.

Ј

Јездић, М., Међународно приватно право, књига I, Научна књига, Београд, 1980.,
Јанковић, Д., Историја државе и права феудалне Србије (XII-XV век), Београд, 1957,
Јовановић, А. М., "Еутаназија – правно-филозофски изазов савремене
јуриспруденције", Теорија, филозофија и социологија права у свету (стање, проблеми,
изазови), Београд, 1998.

Јасић, С., Закони старог и средњег вијека, Београд, 1968.

К

Креч, М. и Павић, Ђ., Коментар закона о наслеђивању (са судском праксом), Народне
новине, Загреб, 1964.

Кандић, Љ., . Одабрани извори из опште историје државе и права, Београд, 1979.

Крвавац М., Ристић С., Практикум за међународно приватно право, Краљево, 2007.

Кркљуш, Љ., Правна историја српског народа, Нови Сад, 2002.

Code civil, Dalloz, 1995/96, редактори: G. Goybeaux – Bihl Ph. – Henry X.

Кнежевић, Б., "Угроженост права на живот старих људи", година 2003. Правни живота,
Часопис за теорију и праксу (тематски број) „ПРАВО И ДЕМОКРАТСКА КУЛТУРА“,
Удружење правника Србије, бр. 9., Београд, Том 1.

Кнежевић, Б., " Стари људи у јавном саобраћају", КИЗ, Култура и ИКСИ, Београд,
1989,.

Констатиновић, М., „Тенденција модерних законодавстава у смислу ограничења права
на наслеђивање“ – Анали Правног факултета у Београду 3-4/1982.

Констатиновић, М., *Облигације и уговори: Скица о облигацијама и уговорима*, Београд,
1969.

Kipp T. – Coing H., *Erbrecht – Ein Lehrbuch*, Tübingen, 1990..

Конфучије, Велико учесње, Београд, 1984.

Курдулија, М., Неважност брака, СА, Београд, 1970.

Крстић, Н., Наслеђивање партнера из истоплоних партнерских заједница – Приступ правосуђу – инструменти за имплементацију европских стандарда у правном систему Србије, тематски зборник радова, књига IV Центар за публикације/ ЛОГО, Ниш, 2008.

Кривични законик Републике СРбије ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 – исп 107/2005 – исп. 72/2009, 111/ 2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/20016).

Keife S., *Novi zakon o razvodu u Engleskoj,*" *Une nouvelle loi sur le divorce en Angleterre*" *Revue internationale de droit compare* 4., 1969.

Л

Лењин, И..В., *Изабрана дела*, Том први, књига прва, Библиотека марксизма-лењинизма, Култура, 1950.

Leibholz Rinck: *Gryndgesetz*, 2. Auflage, Köln-Marienbyrg, 1966.

Lange dr Heinrich: *Lehrbuch des Erbrechts*, München und Berlin, 1962 god.

Лазаревић Љ., *Кривично право*, посебни део, СА, Београд, 1995.

Љ

Љ.Кандић: *Одабрани извори из Опште историје државе и права*, Београд, 1992.

М

Марковић, Л., *Наследно право*, Београд, 1930.

Марковић Л. , *Грађански законик Краљевине Србије са кратким објашњењима*, Београд, 1921.

Mellows: *The Law of Sycsession*, London, Dyblin, Edinbyrsh, 1993.

Марковић, С., " Уставна гаранција права наслеђа", Зборник радова ПФ у Нишу, бр. 14., 1974..

Марковић, С., Наследно право, скрипта, 1975. године.

Марковић, С., Наследно право, Сл. лист СФРЈ, Београд, 1981.

Марковић, Б., "Михаило Константиновић, кодификатор југословенског права", Правни живот 7-8/1990.

Malaurie, P.L, Aznè Les successions, les libéralités, Paris, 2008.

Митић, М., "Престанак наследног права брачних другова", Зборник ПЕФ у Нишу, Ниш, 1966..

Митић, М., *Недостојност за наслеђивање*", Правни живот 6/65, Београд, 1965.

Марковић, С., "Важе ли тестаментална располагања у корист брачног друга за случај развода, поништаја, и проглашења брака, непостојећим", Зборник радова ПФ у Нишу, 1973.

Марковић, Ј, Наследно право, трећа књига Грађанског права Београд, 1930.

Милосављевић, Ж, |.Римско приватно право, књ. .III Наследно право, Београд, 1900.,

Н

Николић, Д., Древноруско словенско право, Београд, 2000.

Николић, Д., Фрагменти правне историје, Ниш, 1995.

Новаковић, С. Законик Стефана Душана цара српског 1349. и 1354, Београд, 1878.

Николић – Ристановић, В., Кнежић, Б., Ћопић С. И Видаковић, Ј, *Породично насиље у Србији*, ВДС и Прометеј, Београд, 2002.

Николић, Ђ., Практикум за облигационо право, Самиздат, Београд, 2001., године.

Њ

О

Oser H. редактор, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Zürich, 1928.

Обрадовић Д., *"Да ли изјава о одрицању у корист одређеног наследника може бити делимична или под условом"* Правни живот 9-10/60, 1960.

П

Панов, С., *Породично право*, Београд, 2008.

Перић. М. Ж., *Наследно право*, Београд, 1920.

Петровић, М., "Историјско-правни значај Законоправила светог Саве", Гласник права, Правни факултет у Крагујевцу, бр. 2. 1983..

Петровић, М. Теоријско - правни значај Законоправила светог Саве, Гласник права,

Петровић.М. О законоправилу или номоканону Светог Саве, расправе, Култура, Београд, 1990.

Петровић, М.Н., "Убиство детета при порођају", Правни живот, 1996.

Поповић, В., и Ђелебцић, Н., (припрема текста) Грађански законик за краљевину Србију из 1844 /текст из 1939), Београд, Космос, 1990.

Породични закон РС ("Службени гласник РС", бр. 18/2005.).

Поњавић, З. *Породично право*, Крагујевац, 2007.

Parry H.D., *The Law of succession, Testate and intestate*, London, 1966.

Правног факултета у Крагујевцу, бр. 2. 1993.

Петровић Мрвић, Н.-., "Убиство детета при порођају", Правни живот, 9/1996.

Перовић, С., *Облигационо право*, Београд, 1982.

Plank, K., "Закон о породичном праву у светлости судске праксе" , „Zakon o roddinom prave vo svetle sydnej praxe“, 1961. година, Страни правни живот, бр. 38/63.

Planiol, P, G. Ripert, *Traité pratique de droit civil franç Tome IV, Successions*, Paris, 1956.

Пухан И., *"Недостојност наследника по новом Закону о наслеђивању"*, Наша законитост, 1955.

Прица Р., *"СТИЦАЊЕ ОД ПРИВИДНОГ НАСЛЕДНИКА"*, Гласник АК АПВ 6/6.

Р

- Радојчић, Н., Душанов законик, САНУ, Београд, 1953..
- Рочкомановић, М., Међународно приватно право, Ниш, 2006,
- Рочкомановић, М., Јавни поредак у међународном јавном праву, Институт за правна и друштвена истраживања, Правни факултет у Нишу, 1988.
- Радишић, Ј., Облигационо право, Београд, 2000.
- Радоман., Д., Недостојност за супружничко наслеђивање, Гласник АК АП Војводине, Нови Сад, 11/1957.
- Рајчевић: Теорија наслеђивања (као правна установа), Хабилитациона радња, Загреб, 1958.
- Rinck Leibholz, Grundgesetz, 2. Auflage, Köln- Marienburg, 1966.
- Rhodes, A.M., Cosequences of Heirs' Misconduct: Moving from Rules to Discretio, Vol.33., Ohio Northern University Law review, 275.

С

- Стојчевић, Д., Римско приватно право, Београд, 1985.
- Станојевић, О., Римско право, Београд, 1986.
- Станић Ковачек, Г. „Компарација различитих европских правних концепата о заједници лица истог пола“, *Европско законодавство*, No. 19-22 (2007),
- Силајџић, А., Тестамент у шеријатском праву, Сарајево, 1941.
- Соловјев, А. *Светосавски номоканон и његови преписи*, Београд, 1932
- Соловејев, А., Законодавство Стефана Душана (докторска расправа) Београд, 1928.
- Соловјев, А., Светосавки номноканон и његови преписи, Братство, Београд, 1932., XXVI.
- Соловјев, А. В., . Законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка (Скопско научно друштво., Скопље, 1928.
- Сворцан, С. Коментар закона о наслеђивању Србије са судском праксом, I издање, Правни факултет, Крагујевац, 2004.

- Сворцан, С., Ђорђевић, В., Наследно право, СА, Београд, 1990
- Сворцан, С., Излагање на консултативном састанку који је Уставни суд Републике Србије организовао 15.04.2003. године, у предмету I У. 358/95.. Архива Уставног суда Србије.
- Сворцан, С., Немогућност наслеђивања по сили закона, Правни живот 10/2000, Београд, 2000.
- Сворцан, С., Наследна права брачног и ванбрачног партнера, Правни факултет у Крагујевцу, 1999.
- Станковић, М., Умишљајно убиство или покушај убиства оставиоца као основ недостојности за наслеђивање, Правни живот, бр. 11/2009.
- Стојановић, З., . Кривично право – општи део, Београд, 2003
- Стојановић, З., . Кривично право – посебни део, Београд, 2003.
- Стојановић, Н., " Историјски осврт на регулисање наследно-правних односа" , Зборник радова. Грађанска кодификација, ев. 1., Ниш, Правни факултет, Центар за публикацију, 2002.
- Стојановић, Н., "О законоправилу Светог Саве", Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 1/2014..
- Стојановић, Н., Крстић Н., *Нека запажања о законском и нужном наслеђивању у Републици Србији de lege lata i de lege ferenda*, Актуелна питања грађанске кодификације, Зборник Радова ПФ Ниш, 2008.
- Стојановић Н., *Искључење из наслеђа по новом Закону о наслеђивању Републике Србије*, Зборник радова ПФ у Нишу. 1996-1997.
- Стојановић Н., *Зашто је уговор о наслеђивању забрањен у нашем праву*, Правни живот, 10/2003.
- Стојановић Н., *Наслеђивање грађанских сродника у праву СРЈ*, Зборник радова ПФ у Нишу, 1994-1996.
- Срзентић, Н. и Стајић, А. и Лазаревић, Љ., Кривично право СФРЈ, Општи део, IX издање, Савремена администрација, 1980
- Станковић, Г., Грађанско процесно право, Правни факултет . Ниш, 1998..
- Станковић, М., Уговорно наслеђивање између супружника, докторска дисертација, Правни факултет, Београд, 2015.
- Станковић, Г. "Застајање са постуком", Правни информатор, бр. 7-8/2006.
- Станковић, Г., Грађанско процесно право, „Јустинијан“, Београд, 2004.

Sverglou, G.M.: О разводу брака (О развое), Советское государство и право, 1958. година, 12:48-58, Страни правни живот, 19/59 године.

Стојановић, Н., "Искључење из наслеђа по новом Закону о наслеђивању Републике Србије", Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 36-37/1996-1997.

Стојановић, Н., "Зашто је уговор о наслеђивању забрањен у нашем праву", Правни живот бр. 10/2003.

Стојановић, Н., " Наслеђивање грађанских сродника у праву СРЈ", Зборник радова ПФ у Нишу, 1996..

Стојановић, Н., Наследно право, Ниш, 2011

Станић Ковачек Г., *"Компарација различитих европских правних концепата о заједници лица истог пола"* , Европско законодавство, 2007.

Станић Ковачек Г., *Породично право*, Нови Сад, 2014.

Стеванов М., *"Временска димензија у осваривању наследног права"*, ЗР ПФ у Новом Саду, 1974.

Т

Тодоровић, В., и Кулић, Р., Наследно право и ванпарнични поступак пракси, Службени гласник, Београд, 1996.

Т., Зигелъ., Законикъ Стефана Душана. С. Петербургъ 1870.

Тарановски, Т., Душанов законик и Душаново царство, Нови Сад, 1926.

Тарановски, Т., Историја српског права у немањинској држави, I, II, III, IV Београд, 1931.

Трнинић Видић Ј., *Ванбрачни партнер као законски наследник у савременим правима Европе*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, 2014.

Ћ

Џ. Renualot – Brahinsky, *L ' essentiel du droit des successions*, Paris 2000.

Теранић Д., *Наследноправна дејства усвојења*, докторска дисертација, ПФ у Крагујевцу, 2016.

У

Ulrian, D.37,.1, pr.

Урошевић, Л., *Правосуђе и писано право у средњовековној Србији у светлости данашњег писаног право*, Београд, 1939.

Ф

Флоринский, Памятники законодательной дьятельности Душана Царя Сербовъ и Грековъ. Киевъ 1888.

Франк, Р., Статус ванбрачне заједнице у правним системима Западне Немачке и осталих западноевропских земаља (The Statys of Cohabitation in teh Legal Systems of West Germany and OThee West Euyropean Coyntres) The American Jyrnal of Comparative Law, 1985. godina.

Fellows, M.L., "The Slayer Rule: Not Solely of EQUity 71, Iowa Law Review, 1986.

Х

Ц

Цвејић, Јанчић О., *Новине у области породичних односа у преднацрту Грађанског законика Републике Србије*, Правни инструктор 2011/4 .

Code civil, Dalloz, 1995/96, red: G.Goubeaux –Ph. Bihr -X.Henry

C. Renault-Brahinski, L`essentiel du droit des successions, Paris, 2008.

Ч

Ц

Ш

Шаркић, С., Општа историја државе и права, Београд, 1999.

Шулејић, С., *Излагање на консултативном састанку* који је Уставни суд Републике Србије организовао 15.04.2003. године, у предмету I У. 358/95.. Архива Уставног суда Србије.

Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Zürich, red. Oser, H. 1928.

Швајцарски грађански законик из 1907.

ЛИТЕРАТУРА:

Уџбеници, монографије и чланци

1. АВРАМОВИЋ, С.: Еволуција слободе тестирања у античком грчком праву (докторска дисертација) Београд, 1981.
2. АНТИЋ, О.: Слобода завештања и нужни део (докторска дисертација) Београд, 1983.
3. АНТИЋ, О., Искључење из права на нужни део, Правни живот, бр. 5/1984
4. АНТИЋ, О.: Незастаривост наследничке тужбе, Правни живот, том IV, бр.. 12/1996.
5. АНТИЋ, О.: Наследно право, Београд, 2007
6. АНТИЋ, О – БАЛИНОВАЦ, З.: КОМЕНТАР Закона о наслеђивању, Београд, 1996.
7. АРАНЂЕЛОВИЋ, Д.: О формалним изјавама последње воље, Београд, 1911.
8. АРАНЂЕЛОВИЋ, Д.: Наследно право с нарочитим обзиром на Грађански законик Краљевине Србије, Београд, 1925.
9. АРАНЂЕЛОВИЋ Д.; Предавање из римског права, Београд, 1938
10. ATKINSON, TH.: Handbook of the Law of Wills, St. Payl, 1953
11. БАБИЋ, И.: Важнија начела оставинског поступка, Анали Правног факултета у Београду, бр. 6/1992
12. БАБИЋ, И.: Војнички тестамент, Анали Правног факултета у Београду, бр. 3-4/1994
13. БАБИЋ, И.: Правна природа права на нужни део – Глоса поводом решења Закона о наслеђивању, Зборник радова,“ Новине у Закону о наслеђивању Србије из 1995. године“, Крагујевац, 1998.
14. БАБИЋ, И.: Коментар Закона о наслеђивању, Београд, 2005.
15. BAZALA, V.: Nužno nasljedstvo, Naša zakonitost, br. 3-4/1957
16. BAKOTIĆ, L.: Jystinijanove institucije, Beograd, 1912.
17. BARTHOLOMEYCZIK, H. – SCHLÜTER, W.: Erbrecht, München, 1968.ž
18. BELAJ, V.: Zajedničko vlasništvo – pojam, sadržaj i pravno značenje, Pravni vjesnik, 20 (3-4) /2004
19. BINDER, J.: Bürgerliches Recht, Erbrecht, Berlin, 1923
20. BIRKS, P.: English Private Law, volyme I, Oxford, 2000

21. БЛАГОЈЕВИЋ, Б.: Законско наслеђивање у својину између брачних другова, Архив за правне и друштвене науке, књ. бр. 55, бр. 1-6/1939
22. БЛАГОЈЕВИЋ, Б.: Основи наследног права, Београд, 1946
23. БЛАГОЈЕВИЋ, Б.: Међународно приватно право, Београд, 1946
24. БЛАГОЈЕВИЋ Б.: Наследно право сфрј, с освртом на права других држава, Београд, 1964
25. БЛАГОЈЕВИЋ Б.: Нужни део, Енциклопедија, имовинског права и права удруженог рада, Том II, Београд, 1978
26. БЛАГОЈЕВИЋ Б.: Оставински поступак, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада, Том II, Београд, 1978
27. БЛАГОЈЕВИЋ Б.: Облик међународног тестаментa, Правни живот, бр. 1/1983
28. БЛАГОЈЕВИЋ, Б.: АНТИЋ, О.: Наследно право, Београд, 1991.
29. БОГИШИЋ, В.: О положају породице и наслеђства у правној системи, Београд, 1893
30. БОСИЉЧИЋ, М.: Заједничка својина, Енциклопедија имовинског права и права удруженог реда, Том III, Београд, 1978
31. BOYER, L.: La fonction sociale des legs d 'après la jurisprudence classique, Revue historique de droit français et étranger, Paris, br. 3/1965
32. ВАЈС, А.: Неке карактеристике старих кодекса, Анали Правног факултета у Београду, бр. 2/1969
33. ВАЈС, А – КАНДИЋ, Љ.: Општа правна историја државе и права, Београд, 1981
34. ВИДИЋ, Ј.: Нужни део у српском и европском праву, Правни живот
35. VIDOVIĆ, М. – MARKOVIĆ, А.: Pravni praktikum, Imovinskopравни i nasljednopravni odnosi u praksi, Zagreb, 2001.
36. VIZNER, В.: Грађанско право, кwига dryга, Nasljedno право, Osijek, 1967
37. ВИШИЋ, М.: Законици древне Месапотамије, Београд, 1985.
38. VUKOVIĆ, М.: Opći deo грађанског права, Zagreb, 1951.
39. VUKOVIĆ, М.: Pravila грађанских законика, Zagreb, 1961.
40. ВУКОВИЋ, С.: Коментар Закона о наслеђивању и Закона о ванпарничном поступку (део о оставинском поступку, са судском праксом, регистром појмова и обрасцима), Београд, 2003
41. GAVELLA, N.: Odgovornost za dygove ostavioca po Zakony o nasljeđivanju, Odvjetnik, br. 1-2/1972.

42. GAVELLA, N.: Настављање обвезних односа након дужникове смрти у свијетлу одредаба Закона о обвезним односима, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 3-5/1978
43. GAVELA, N.: PRAVNI POLOŽAJ NASLJEDNIKA, Zagreb, 1983.
44. GAVELA, N.: *Nasljedno pravo*, Zagreb, 1990.
45. GAVELLA, N: *Nesklad između pravnog i faktičkog položaja nasljednika*, докторска теза, Загреб, 1981.
46. GAVELLA, N.-BELAJ,V.: *Nasljedno pravo*, Zagreb, 2008.
47. ГАВРИЛОВ, В.О.: Коментарий к разделу V части III ГК РФ Наследственное право, Санкт Петербург, 2003.
48. ГАЈ. Интитуције, (превод О. Станојевић) Београд, 1982
49. ГАМС, А.: Увод у грађанско право, Београд, 1974.
50. GIRKE,О.: *Deutsches Privatrecht*, Leipzig, 1905
51. ГОРДОН, М,В.: *Наследование по закону и завещанию*, Москва, 1967
52. ГОРШИЋ, Ф.: Коментар ванпарничног поступка, са Уводним законом, Београд, 1935.
53. GOUBEAUX, G. – VINR, P – HENRY, X.: *Code Civil*, Paris, 1995/1996
54. GRIMALDI, M.: *Droit civil, Syccessions*, Paris, 2001,
55. GROTIUS: *De iure belli et pacis*, Tübingen, 1625
56. ГРУПА АУТОРА: Коментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части третьей (постатейный), Москва, 2007
57. GSCHNITZER, F.: *Erbrecht*, Wien, 1964
58. ДЕДИЈЕР, М,. Заштита сусвојине и заједничке свијине, *Правни живот*, Београд, бр. 12/1987.
59. DELFOSSE, A – PENIGUEL, J.F.: *La réforme des syccessions et des libéralités*, Paris, 2006.
60. ДРАШКИЋ, М.: *породично право и право детета*, Београд, 005.
61. ЂОРЂЕВИЋ, А.: Систем приватног (грађанског) права Краљевине Србије у вези са Међународним приватним правом, Београд, 1903.
62. ЂОРЂЕВИЋ, А.: *Наследно право у Краљевини Србији*, Београд, 1903.
63. ЂОРЂЕВИЋ, А.: *Наследно право по нашем грађанском законику*, Бранич, 1904.
64. ЂОРЂЕВИЋ, А.: *Наследно право Краљевине Србије Србије*, Београд, 1910

65. ЂОРЂЕВИЋ, В.: Урачунавање поклона и легата у наследни део, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 16/1976
66. ЂОРЂЕВИЋ, В.: Наслеђивање брачних другова, Београд, 1988.
67. ЂОРЂЕВИЋ, В.: Правни односи у наследничкој заједници, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 31/1991
68. ЂОРЂЕВИЋ, В.: Наследно право законских наследника, Ниш, 1995.
69. ЂОРЂЕВИЋ, В.: Наследно право, Ниш, 1997
70. ЂОРЂЕВИЋ, В. – СВОРЦАН, С.: Наследно право, Крагујевац, 1997.
71. ЂУРЂЕВИЋ, Д.: Смањење наследног дела супружника у другом наследном реду до једне четвртине, Правни живот, тематски број „Право и људске вредности“, Том II бр. 10/2011.
72. ЂУРЂЕВИЋ, Д.: Институције наследног права, Београд, 2010.
73. EISNER, V.: Nekoliko pitanja nasljednog prava i postupka u ostavinskim stvarima s obzirom na Zakon o nasljeđivanju, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 3-4/1955.
74. ENGELS, F.: Poreklo porodice, privatne svojine i države, (prevod M. Simić), Beograd, 1967.
75. ECCHER, V.: Bürgerliches Recht, band VI, Erbrecht, Wien, 2002.
76. ЖИВКОВИЋ, М.: НАСЛЕДНА ПРАВА СТРАНАЦА И ЧЛ. 7. Закона о наслеђивању Републике Србије, Зборник радова „Новине у Закону о наслеђивању Србије из 1955. године“, 1998.
77. ЖИВОЈИНОВИЋ, Д.: Тестаментална (завештајна) способност, Зборник радова „Новине у Закону о наслеђивању Србије из 1955. године“, 1998.
78. ŽILIC – ŠANTEK, Komentar Zakona o sydskom, vanparničnom postupku i Uvodnog zakona za zakon o sydskom vanparničnom postupku, Zagreb, 1934.
79. Закон о наслеђивању са објашњењем и напоменама, Београд, 1955.
80. ZUGLIJA, S.: Vanparnični postupak u ostavinskom, porodičnom, zemljišnoknjižnim, ekspropriacionim, amortizacionim i drugim stvarima, Zagreb, 1956.
81. ZUGLIJA – TRIVA: Komentar Zakona o parničnom postyupku. Zagreb, 1957.
82. ZUPANČIĆ, K.: Dedno pravo, Ljubljana, 1984.
83. ZUPANČIĆ, K.: Dedovanje, z uvodnimmi pojasnili, Ljubljana, 2005.
84. ИСАЕВ, И.А.: История государства и права России, Москва, 1994.

85. ЈАНКОВИЋ, Д.: Историја државе и права феудалне Србије (XII – XV век), Београд, 1957.
86. ЈАЊИЋ – КОМАР, М.: Реформа породичног права – проблеми модернизације, Правни живот, тематски живот, тематски број „Право и културне разлике“, Том I , бр. 9/2004.
87. ЈАСИЋ, С.: Закони старог и средњег вијека, Београд, 1968.
88. ЈЕРКОВИЋ, Ј.: Неки проблеми судске праксе у вези раскидања сувласничке заједнице на непокретностима (део други), Гласник Адвокатске коморе Аутономне Покрајине Војводине, бр. 2/1967.
89. ЈОВАНОВИЋ, а.: Наследно право у старих Срба, Београд, 1888,
90. ЈУНАРТ, М. – ТРАТНИК, М. – ВРЕНЉИЋ, Р.: *Stvarno pravo*, Ljubljana, 2007.
91. КАМНИ, S.: *Vanparnični postupak*, Sarajevo, 1968.
92. КАНДИЋ, Љ.: Одабрани извори из опште историје државе и права, Београд, 1979.
93. КАНТ: *Metaphisiche Anfangsgründe der Rechtstlehre*, Königsberg, 1799.
94. КАУРСКИ, Ј.: Закон о наслеђивању са судском праксом, Београд, 1995.
95. КАЋЕР, Н: *Dioba syvlasništva, Pravo u gospodarstvu*, br. 6/1999.
96. КЛАДИЋ, I. *Prestanak mogućnosti realizacije prava syvlasništva, u vezi sa odredbom čl. 231 Zakona o nasljeđivanju, Naša Zakonitost*, br. 6/1999.
97. КЛÜSENER, В. – WALTER,Е.: *Erben, Vererben und Nachlassplanung*, Recklinghaysen; ZAP-Verl, 2002.
98. КОВАЧЕВИЋ – КУШТРИМНОВИЋ, Р.: Грађанско право, општи део, Ниш, 1995.
99. КОВАЧЕВИЋ – КУШТРИМОВИЋ, Р.; Плодоуживање и наше право, Правни живот, бр.10/1996.
100. КОВАЧЕВИЋ – КУШТРИМОВИЋ, Р.: - ЛАЗИЋ,М.; *Стварно право*, Ниш, 2004
101. КОВАЧЕК – СТАНИЋ, Г.: *Породично право, Партнерство, дечије и старатељско право*, Нови Сад, 2007.
102. КОЗИОЛ,Н – WELSER, R.: *Gryndriss des bürgerlichen Rechts, band II, Schyldrecht Allgemeiner Teil, Schyldrecht Besondrer Teil, Erbrecht*, Wien, 2007
103. КОНСТАТИНОВИЋ, М.: Опште напомене уз Тезе за предлог пројекта Закона о наслеђивању, Архив за правне и друштвене науке, бр.3/1947

104. КОНСТАТИНОВИЋ, М.: Облигације и уговори – Скица за Законик о облигацијама и уговорима, Београд, 1969.
105. КРЕЋ, М. – ПАВИЋ, Ђ.: Кomentar Zakona o nasljeđivaњу sa sydskom praksom, Zagreb, 1964.
106. КРНЕТА, С.. Субјективна права, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада, том III. Београд, 1978.
107. КРСМАНОВИЋ, Т.: Уговор о уступању и расподели имовине за живота, Избор судске праксе, бр. 11/1998.
108. КРСМАНОВИЋ, Т.: Актуелна судска пракса из наследног права, Београд, 2003.
109. КУРДУЛИЈА, М.: Наследно право у пракси, Београд, 1975.
110. КУРДУЛИЈА, М.: Приручник за наследно право, Београд, 1976.
111. ЛАЗАРЕВИЋ, А.: Налог и легат, Правна мисао, бр. 3/1935.
112. ЛАЛЕВИЋ, М.: Синоними и сродне речи српскохрватског језика, Београд, 1977.
113. LEIPOLD, D.: Erbrecht, Tübingen, 2002.
114. Лексикон грађанског права (редактор О. Станковић), Београд, 1994.
115. ЛОЗА, Б.: Облигационо право, посебни део, Сарајево, 1983.
116. МАГАНИЋ, А.: Razvrgnuce syvlasničke zajednice, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, br. 1/2008.
117. МАЈТИН, З.: О значењу члана 149 ZON, Odvjetnik br. 10/1956.
118. МАЈТИН, З.: Zabрана fideikomisijarne sypstitycije y Zakony o nasljeđivanju, Naša Zakonitost, br. 7-8/1961.
119. MALAURIE, PH, - AYNÈS, a.: Les successions, Les libéralités, Paris, 1995/1996.
120. МАЛЕНИЦА, А.: Извори римског права, том I Београд, 1989.
121. МАНДИЋ, Јь.: Неблаговремена жалба у ванпарничном поступку (докторска дисертација), Приштина, 1997.
122. MARGETIĆ, L.: О straogrčkom nasljednom pravу, Živa antika, XXIII,sv. 1., 1973.
123. MARKOVIĆ, В.: Legat, Enciklopedija imovinskog prava i prava ydruženog rada, tom II. Beograd, 1978.
124. МАРКОВИЋ, Ј.: Наследно право, трећа књига Грађанског права, Београд, 1930.
125. МАРКОВИЋ, С.: Дугови заоставштине и редослед њихове исплате, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 7/1968.
126. МАРКОВИЋ, С.: Однос тестаменталне способности према правној и пословној способности, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 13/1974.

127. МАРКОВИЋ, С.. ЗАКОНСКИ НАСЛЕДНИЦИ, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 17/1977.
128. МАРКОВИЋ, С.: Тестамент, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада, том III, Београд, 1978.
129. МАРКОВИЋ, С.: Међународни тестамент, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 20/1980.
130. МАРКОВИЋ, С.: Наследно право, Београд, 1981.
131. MAURY, J.: SUCCESSION (REDAKTOR с.в.Margave – Jones), London, Dyblin, Edinbyrgh, 1993.
132. МЕСАРЕВИЋ, К.: Предмет уговора о доживотном издржавању, Гласник Адвокатске коморе, бр. 5-6/1967.
133. МЕСАРЕВИЋ, К.: О деоби сувласничке заједнице на непокретности, Југословенска адвокатура, бр. 5-6/1967.
134. МЕСАРЕВИЋ, К.: Деоба наследства, Југословенска адвокатура, бр. 1/1967.
135. МЕСАРЕВИЋ, К.: Правни лекови по Закону о ванпарничном поступку, Адвокатура, бр. 4/1983.
136. MILLER,G.: International Aspects of Successiyon, Aldershot, 2000.
137. МИЛЕТИЋ, Б. – ТИШИЋ, Г.: Предмет уговора о доживотном издржавању, Зборник радова „Уговор о доживотном издржавању“, Ниш, 1997.
138. МИЛОСАВЉЕВИЋ, Ж.: Римско приватно право, књ. III. Наследно право, Београд, 1900.
139. МИЛОШЕВИЋ, Љ.: Облигационо право, Београд, 1974.
140. МИЛУТИНОВИЋ, Љ.: Пренос наследног дела пре деобе наследства (чл. 149. ЗОН), Гласник Адвокатске коморе Аутономне Покрајине Војводине, бр. 6/1957.
141. МИТИЋ, М.: Може ли се законски наследник одрећи у корист тестаменталног наследника, Правни живот, бр. 8-9/1956.
142. МИТИЋ, М.: Својеручни тестамент, Правни живот, бр. 3-4/1960.
143. МИТИЋ, М.: Наследничка изјава, Правни живот, бр. 3-4/1969.
144. МИТИЋ, М.: Престанак права брачног друга, Зборник радова Правно - економског факултета у Нишу, бр. 5/1966.
145. МИТИЋ, М.: Породично право, Београд, 1980.
146. МЛАДЕНОВИЋ,М.: Породично право у Југославије, Београд, 1988.
147. Нацрт закона о наслеђивању са објашњењем, Београд, 1954.

148. НИКЕТИЋ, Г.: Грађански законик Краљевине Србије, протумачен одлукама Одељење и Општа седнице Касационог суда, Београд, 1909.
149. НИКИТЮК, П.С.: Наследственное право и наследственный процесс, Кишнев, 1973.
150. НИКОЛИЋ, Д.: Фрагменти правне историје, Ниш, 1995. године.
151. НИКОЛИЋ, Д.: Древноруско словенско право, Београд, 2000.
152. ОБРАДОВИЋ, Д.: Да ли изјава о одрицању у корист одређеног наследника може бити делимична или под условом, Правни живот, бр. 9-10/1960.
153. ОРЛИЋ, М. Сувојина, енциклопедија имовинског права и права удруженог рада, том III, БЕОГРАД, 1978.
154. ПАВИЋ, Ђ.: О одрицању од наследства (наслеђа), Анали Правног факултета у Београду, 1956.
155. ПАВИЋ Ђ.: Одрицање од наследства у корист одређеног наследника, Анали Правног факултета у Београду, 1958.
156. PARRY D.H.. The Law of Succession, Testate and Intestate, London, 1966.
157. PARRY AND CLARK: The Law of Succession, (редактор Roger Kerridge) London, 2002.
158. ПЕРИЋ, Ж.: Наследно право, специјални део Грађанског права, Београд, 1923.
159. ПЕРАНОВИЋ, С.: Облигационо право, књига прва, Београд, 1980.
160. ПЕТРАНОВИЋ, М.: О праву наследства код Срба, Београд, 1923.
161. ПЕТРОВИЋ, С.: Историјско-правни значај Законоправила светог Саве, Гласник права Правног факултета у Крагујевцу, бр. 2/1993.
162. ПЕТРУШИЋ, Н.: Елементи садржине решења о наслеђивању, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 34-35/1994-1995.
163. ПЕТРУШИЋ, Н.: Поступак за деобу заједничке ствари или имовине (докторска дисертација), Ниш, 1995.
164. ПОЗНИЋ, Б.: Расправљење заоставштине, Анали Правног факултета у Београду, бр. 3/1955.
165. ПОЊАВИЋ, З.: Породично право, Крагујевац, 2011. године.
166. ПОПОВ, Д.: Грађанско право, општи део, Нови Сад, 1997.
167. ПУХАН, И.: Недостојност за наслеђивање по новом Закону о наслеђивању, Наша законитост, 1953.
168. ПУХАН, И.: Римско право, Београд, 1977.

169. PUCHTA, G.F.: Institutionen des römischen Privatrechts, II, Leipzig, 1893.
170. РАДИШИЋ, Ј.: Облигационо право, Београд, 1988.
171. РАДОВАНОВИЋ, Б.: правни значај и природа усменог завештања, Гласник
Адвокатске коморе АПВ, бр. 3/1957.
172. РАЈАЧИЋ, Џ.: Теорија наслеђивања (као правне установе), Zagreb, 1956.
173. РАЈАЧИЋ, Џ.: Stvarno pravo, I deo, Zagreb, 1956.
174. RASPOR, A.: O NASLJEDNIČKOJ ZAJEDNICI, Naša zakonitost, br. 4/1967.
175. РАЧИЋ, Р.: Правана природа права на нужни део, Зборник радова „Новине у
Закону о наслеђивању Србије из 1995. године“, Крагујевац, 1998.
176. RIJAVEC, V.: Dedovanje, Procesna yreditev, Ljubljana, 1999.
177. РИСТИЋ, М – РИСТИЋ, В.: Приручник за практичну примену Закона о
ванпарничном поступку, са коментаром, судском праксом и обрасцима, Београд,
1994.
178. РИСТИЋ, В.: Практикум за наслеђе, Београд, 1996.
179. ROMAC, A.: Izvori rimskog prava, Zagreb, 1973.
180. ROMAC, A.: Rimsko pravo, Zagreb, 1981.
181. ROMAC, A.: Riječnik rimskog prava, Zagreb, 1983.
182. RUŠNOV, A. – POSILOVIĆ, s.: Тумач обћему Аустријском грађанском закону,
књигу II Zagreb, 1983.
183. САЛМА, М.: правноснажност мериторних одлука у парничном и ванпарничном
поступку, Зборник радова Правних факултета у Новом Саду, бр. 1-2/2003.
184. SAVIGNY.: Sistem des heytigen römischen Rechts, Berlin, 1840.
185. SAWYER, S.: Syccession Wills & Probate, Lomndon, 1995.
186. СВОРЦАН, С.: Раскид уговора о доживотном издржавању, Београд, 1988.
187. СВОРЦАН, С.: Стицање својине и плодуюживања путем наслеђивања -
наследноправни положај брачног друга, Правни живот, бр. 10/1996.
188. СВОРЦАН, С.: Тумачење завештања, Зборник радова „Новине у Закону о
наслеђивању Србије из 1955. године“, Крагујевац, 1998.
189. СВОРЦАН, С.: Наследна права брачног и ванбрачног партнера, Крагујевац, 1999.
190. СВОРЦАН, С.: Коментар Закона о наслеђивању са судском праксом, Крагујевац,
1999.
191. СВОРЦАН, С.: Наследно право, Крагујевац, 2006.

192. СИЛАЈЦИЋ, А.: Тестанемт у шеријатском праву (докторска расправа), Београд, 1940.
193. СИЛАЈЦИЋ, А. О недостојности за наслеђивање, Народна управа, 1959.
194. СИЛАЈЦИЋ, А.: Насљедно право, Сарајево, 1964.
195. SMOLE, A.: Pravo nujnih dedi;ev, Pravnik, br. 3/4/1958.
196. SOERGEL.HS.TH – SIEBERT, W.:Bürgerliches, mit Einführyngsgesetz und Nebengesetzen, band 6, Erbrecht, Stytgart,1974.
197. СОЛОВЈЕВ, А.: Законодавство Стефана Душана (докторска расправа), Београд, 1928.
198. СПАИЋ, В.: Основе грађанског права, Стварно право, Сарајево, 1960.
199. СПИРОВИК – ТРПЕНОВСКА, Ј. – МИЦКОВИК, Д.- РИСТОВ, А.: Наследното право во република Македонија, Скопје, 2010.
200. СТАНКОВИЋ, Г.: Грађанско процесно право, Београд, 1989.
201. СТАНКОВИЋ, Г.: Поступак за потврђивање садржине уговора о доживотном издржавању, Зборник радова „Уговор о доживотном издржавању“, Ниш, 1997.
202. СТАНКОВИЋ,Г.- ПЕРТРУШИЋ,Н.: Новине у грађанско процесном праву, Ниш, 2005.
203. СТАНКОВИЋ, Г.: Ванпарнично и извршно процесно право, Ниш, 2007.
204. СТАНКОВИЋ, Г.: Грађанско процесно право, прва свеска, Парнично процесно право, Ниш, 2010.
205. СТАНКОВИЋ, О.: Имовина и имовинскоправне целине у грађанском праву, Анали Правног факултета у Београду, бр. 6/1992.
206. СТАНКОВИЋ,О. – ВОДИНЕЛИЋ,В.: Увод у грађанско право, Београд, 1996.
207. СТАНКОВИЋ, О. – ОРЛИЋ, М., Стварно право, Београд, 1996.
208. STANKOVIOĆ, F.: Sticawe ostavine i odricanje od nasljedstva, Naša zakonitost, br. 3-4/1957.
209. СТАНОЈЕВИЋ, О.: Римско право, Београд, 1986.
210. СТАНОЈЧИЋ, Г.: Збирка актуелне судске праксе, Београд, 2008.
211. СТАРОВИЋ, Б.: Ванпарнично и извршно право, Нови Сад, 1992.
212. СТЕВАНОВИЋ, Т.: Закон о ванпарничном поступку са судском праксом, Београд, 1982.
213. СТОЈАНОВ, М.: Остваривање наследног права у парници, Правни живот, бр. 2/1981.

214. СТОЈАНОВИЋ, Н.: Престанак својства универзалног сукцесора (магистарска теза) Ниш, 1997.
215. СТОЈАНОВИЋ, Н.: Урачунавање поклона и испорука у наследни део и нови Закон о наслеђивању Републике Србије, Зборник радова „Новине у Закону о наслеђивању Србије из 1995. године.“ Крагујевац, 1998.
216. СТОЈАНОВИЋ, Н.: Улога и значај извршиоца завештања у нашем праву, Избор судске праксе, бр. 10/1998,
217. СТОЈАНОВИЋ, Н.: О управљању и располагању наследством у наследничкој заједници, Правни живот, тематски број „Право и људске вредности“, том II, бр. 10/2001.
218. СТОЈАНОВИЋ, Н.: Налог у завештању, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 42/2002.
219. СТОЈАНОВИЋ, Н. Налог у завештању, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 42/2002.
220. СТОЈАНОВИЋ Н., Поступак за расправљање заоставштине у Закону о ванпарничном поступку Републике Србије, Зборник радова „Двадесет година Закона о ванпарничном поступку Републике Србије“, Ниш, 2003.
221. СТОЈАНОВИЋ Н.: Правни режим стицања предмета домаћинства, Правни живот, тематски број „Право и културне вредности“, Том II, бр.10/2004.
222. СТОЈАНОВИЋ Н.: Наследноправна сингуларна сукцесија на основу закона, Правни живот, тематски број „Право и универзалне вредности“ Том. II. бр.10/2005.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а **мр Бранко Милетић**

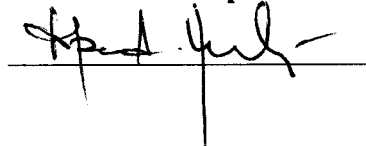
Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

СПОСОБНОСТ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ У СРПСКОМ ПРАВУ

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Косовској Митровици, 13.11.2018

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора **мр Бранко Милетић**

Наслов рада

СПОСОБНОСТ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ У СРПСКОМ ПРАВУ

Ментори:

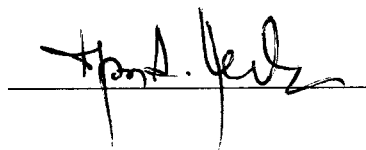
1. Проф. др Слободан Панов
- 2.
- 3.

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Приштини, са привременим седиштем у Косовској Митровици.**

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Приштини, са привременим седиштем у Косовској Митровици.

Потпис докторанда

У Косовској Митровици, дана 3.11.2018

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Приштини, са привременим седиштем у Косовској Митровици унесе моју докторску дисертацију под насловом:

СПОСОБНОСТ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ У СРПСКОМ ПРАВУ

која је моје ауторско дело.

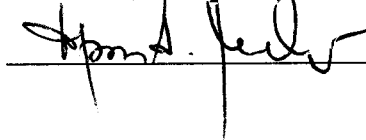
Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
- 3. Ауторство – некомерцијално – без прераде**
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Косовској Митровици, дана 13.11.2018.